

Co-funded by
the European Union

Міністерство освіти і науки України
Національний Еразмус+ Офіс в Україні
Запорізька обласна державна адміністрація
Запорізький національний університет
Запорізька торгово-промислова палата
ННЦ «Інститут аграрної економіки»
Львівський національний університет природокористування
Подільський державний університет
Німецько-український Агрополітичний діалог (АПД)
Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій

Збірник матеріалів Круглого столу

ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ

21 травня 2024 року

м. Запоріжжя

2024

УДК 338.246.8(477-22)"366"
В423

Рекомендовано до друку та оприлюднення Вченою радою Запорізького національного університету (протокол № 14 від 27 червня 2024 року).

Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження : збірник матеріалів Круглого столу (м. Запоріжжя, 21 травня 2024 року) / за ред. С.О. Кушнір. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 291 с.

У збірнику надруковані матеріали Круглого столу «Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження», що проходив 21 травня 2024 року в Запорізькому національному університеті в рамках проекту ЄС Еразмус+ за напрямом ім. Жана Моне «Євроінтеграція та сталий розвиток сільських територій України як запорука забезпечення продовольчої безпеки в умовах повоєнного відновлення» (101127828 — NEWAGRO — ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH) з метою привернення уваги молоді, студентства, обміну дослідженнями наукової спільноти та експертних дискусій щодо проблеми повоєнного відновлення сільських територій, а також до позитивної ролі ЄС у передачі Україні ефективних технологій сільського господарювання.

Актуалізуються питання державної підтримки сільських територій, можливості актуальних грантових програм та банківського фінансування, розглядаються питання, пов'язані з екологічною ситуацією в регіонах та важливістю підтримки агробіорізноманітності в Україні, аналізується демографічна ситуація в країні та шляхи повернення населення до рідних міст та селищ, вирішення житлової та інфраструктурної проблеми, досліджується стан та перспективи розвитку рослинництва та тваринництва, забезпеченості виробників технікою та технологіями, інноваційності продукції та конкурентоспроможності українських підприємств, наводиться європейський досвід відновлення сільських територій, популяризації сімейного та жіночого агробізнесу, а також впливу гендерної нерівності в АПК, розглядаються приклади адаптації вітчизняного агробізнесу, можливості та зручності інформаційних систем для забезпечення сталого розвитку АПК територій, підкреслюється важливість співпраці науковців, бізнесу і державних органів та залучення студентства та молоді до питань стратегічного планування відбудови України.

У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками. Усі матеріали подаються в авторській редакції.

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (ЕАСЕА). Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

© Колектив авторів, 2024

Організатори та партнери:

Міністерство освіти і науки України,
Національний Еразмус+ Офіс в Україні,
Запорізька обласна державна адміністрація,
Запорізька торгово-промислова палата,
Запорізький національний університет,
Економічний факультет ЗНУ
Юридичний факультет ЗНУ
Філологічний факультет ЗНУ
Біологічний факультет ЗНУ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні ЗНУ
Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій
ННЦ «Інститут аграрної економіки»
Львівський національний університет природокористування
Подільський державний університет
Німецько-український Агрополітичний діалог (АПД)
КЗ Запорізька спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів «Козацький ліцей»
БФ «Посмішка ЮА»
БФ «СТАБІЛІЗЕЙШЕН СУППОРТ СЕРВІСЗ»
ГО «ЗАПОРІЗЬКИЙ ПРАВНИЧИЙ АЛЬЯНС»
БФ «ЯрославКо»
ГО «Культурна спадщина Запоріжжя»

Організаційний комітет:

Команда проєкту Еразмус+ JMM NEWAGRO:

Кушнір С.О., координаторка проєкту NEWAGRO, професорка кафедри фінансів, банківської справи та страхування ЗНУ, д.е.н., професорка;
Бондар О.Г., перший проректор ЗНУ, д.ю.н., професор;
Батракова Т.І., доцентка кафедри фінансів, банківської справи та страхування, к.е.н., доцентка;
Венгерська Н.С., доцентка кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму, к.е.н., доцентка;
Федчишин Д.В., доцент кафедри цивільного права, д.ю.н.;
Луц Д.М., доцент кафедри цивільного права, к.ю.н., доцент.

Учасники круглого столу: представники бізнесу, фермери, власники та керівники сільськогосподарських підприємств, юристи, представники місцевої влади, громадських організацій, науковці та освітяни, студентство та широка громадськість

;

ВСТУПНЕ СЛОВО

21 травня 2024 року в Запорізькому національному університеті, під час чергових масових відключень електроенергії внаслідок виведення з ладу ракетними обстрілами рф критичної інфраструктури України, відбувся перший Круглий стіл «Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження».

Захід є складовою проєкту ЄС Еразмус+ за напрямом ім. Жана Моне «Євроінтеграція та сталий розвиток сільських територій України як запорука забезпечення продовольчої безпеки в умовах повоєнного відновлення» (101127828 — NEWAGRO — ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH), впроваджуваного міжфакультетською командою науково-викладацького складу Запорізького національного університету в 2023-2026 рр.

Актуальність питань, піднятих на Круглому столі, визначалася необхідністю відновлення сільського господарства зважаючи на наслідки повномасштабної війни в Україні, допомоги впоратись із наслідками руйнувань та втратою частини бізнесу, адаптуватися до нових реалій сьогодення, підтримкою та пріоритетністю малого фермерства, в тому числі сімейного та жіночого фермерства, залучення інвестицій в новітні сектори сільської економіки, що в свою чергу і буде слугувати передумовою до відродження сільських територій, повернення та працевлаштування населення, особливо на територіях, де відбувалися бойові дії чи які були в окупації.

Учасниками було наголошено, що окреслені питання прямо впливають на вирішення ключової проблеми продовольчої безпеки країни, оскільки є обов'язковою умовою соціальної та економічної стабільності як на рівні держави, так і знижує ризики для продовольчої безпеки самих територіальних громад.

Залучення студентства та молоді дозволяє привернути увагу молодого покоління, обмінятися досвідом та креативністю, знаннями та інноваціями, розглянути приклади кран ЄС та можливостями їх застосування з врахуванням українських реалій та менталітету.

В результаті Круглого столу наголошено на необхідності формування довгострокової Стратегії відновлення сільських територій, до чого мають бути залучені не лише державні органи та органи місцевого самоврядування, а і наукові установи та навчальні заклади, бізнес та вузькопрофільні спеціалісти, жителі відповідних громад, студентство та навіть школярі. Впевнені, що лише об'єднанням та зацікавленням різних поколінь, професій, напрямків та поглядів можна досягнути бажаних результатів.

Важливо, що ця проблематика порушується вже сьогодні науковцями, що дасть змогу імплементувати її в подальшу наукову діяльність, зокрема у форматі міждисциплінарних студій.

Сьогодні важкі часи переживає Україна, але здавен українців порівнювали з бджолами-трудівницями, тому з оптимістичним настоєм наведемо слова з вірша Ірини Зіньковської:

**«Гуде вулик...Вирус життя,
пригріло сонце і пахне вощина.
Без бджіл не буде майбуття,
врожаю, хліба.. Божая дитина».**

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ДЕРЖАВНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	8
Куляк Р. Ю., Луц Д. М. РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ АГРАРНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ПРИ ПОВОЄННОМУ ВІДРОДЖЕННІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	8
Федчишин Д. В. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ.....	12
Семібратова Є. С., Кушнір С. О. ФОРМУВАННЯ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ СОНЯШНИКОВОЇ ОЛІЇ У КОНТЕКСТІ ЕКСПОРТНИХ ВІДНОСИН	17
Сопіна А., Кушнір С. О. МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ АПК УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	28
Проноза Н., Кушнір С. О. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИЦТВА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ	37
Ткаченко М., Кушнір С. О. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВІДНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРОБІЗНЕСУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	49
Гордон Ю. С. ГУМАНІТАРНЕ РОЗМІНУВАННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	52
Корчак А. Р., Кушнір С. О. СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕМОНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ.....	55
Панченко М. А., Батракова Т. І. ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	63
Ящук В. Д., Сейсебаєва Н. Г. ПОЯСНЕННЯ СУТНОСТІ CSR ТА ЇЇ ВАЖЛИВОСТІ ДЛЯ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ	67
Фененко Д. П., Кушнір С. О. ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	70
Золотова Х. А., Кушнір С. О. СУЧАСНИЙ СТАН ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	74
Андрусик Д., Батракова Т. І. УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	82
Коротич А. В. РОЗРАХУНКОВІ ОПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ	85
Кайрачка К. В., Кушнір С. О. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ ЯК АЛЬТЕРНАТИВИ БАНКІВСЬКОМУ КРЕДИТУВАННЮ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	88
Снісаренко М. Є., Кушнір С. О. ВЕКСЕЛЬНІ РОЗРАХУНКИ В АПК ТА АГРАРНІ РОЗПИСКИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	99

Коротич А. В., Кушнір С. О. АНАЛІЗ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗИ РОСЛИННИЦТВА	106
Колісник А. В., Кушнір С. О. ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК ГРАНТОВОГО ФІНАНСУВАННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	109
Мішковець Г. В., Кушнір С. О. КРЕДИТУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ АТ «УКРГАЗБАНК»	114
Забєліна Д. Ю., Батракова Т. І. РОЛЬ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ	117
Кайрачка Н., Кушнір С. О. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЕКСЕЛІВ ДЛЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	121
Ринкевич В. А., Кушнір С. О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ШЛЯХОМ БАНКІВСЬКОГО ФІНАНСУВАННЯ АПК В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	126
Шматко О. О., Батракова Т. І. ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО БІЗНЕСУ АТ «ОТП БАНК» ПІД ЧАС ВІЙНИ	131
Круговий С.В. ПРАВОВА ОХОРОНА ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	114
СЕКЦІЯ 2. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	140
Целуйко Л., Батракова Т. І. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	140
Аношина С. С., Кушнір С. О. ДОСВІД ФРАНЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ	144
Зінькова С. С., Сейсебаєва Н. Г. ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ МСФЗ ДЛЯ ВИХОДУ БІЗНЕСУ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІ РИНКИ	151
Кіндій П. Р., Кушнір С. О. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ	153
Вільчинська Л., Панасюк Р., Świącik J. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ДЛЯ УКРАЇНИ	156
Логоза А. О., Кушнір С. О. СПІЛЬНА АГРАРНА ПОЛІТИКА: МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ДЛЯ ПОЛЬЩІ	161
Русінова В. С., Кушнір С. О. ПОРІВНЯННЯ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ РУМУНІЇ ТА УКРАЇНИ ЩОДО ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ	164

Ящук Б. В., Сейсебаєва Н. Г. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ МСБО В АПК УКРАЇНИ..... 170

СЕКЦІЯ 3. МІСЦЕВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ОСНОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАД І ДЕРЖАВИ..... 174

Дідик П. Є., Батракова Т. І. ПЕРСПЕКТИВИ ВІДБУДОВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАД ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ 1744

Проноза Н., Батракова Т. І. ПІДТРИМКА МАЛИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ БАНКАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ..... 178

Майсак В. В., Кушнір С. О. ЗАХОДИ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГУЛЯЙПІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 182

Ігнатенко І. В. ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ 189

Колісник А. В., Яремна М. О., Батракова Т. І. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ..... 193

Рагулін І. Ю. ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..... 199

Снісаренко М. Є., Фидря О. В. ДОСЛІДЖЕННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ШВИДКОГО БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД 202

Ткаченко М., Кушнір С. О. ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ 211

СЕКЦІЯ 4. ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 214

Кутузова Н. В., Шматко О. О., Кушнір С. О. ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧІ ЗБЕРЕЖЕННЯ АГРОБІОРИЗНОМАНІТНОСТІ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ 214

Бакута О., Кушнір С. О. РОЗВИТОК ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В ЄВРОПІ: ЦІЛІ ТА ПРІОРИТЕТИ..... 224

Воронов К. Є., Джоголя Є. М., Тітова С. М. ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІСЛЯ ОКУПАЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 233

Русанов О. В., Яреміна М. О., Кушнір С. О. ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ..... 243

Гуржий О. Р., Буравська І. В. ВОЄННО-ТЕХНОГЕННЕ ЗАБРУДНЕННЯ ГРУНТОВОГО ПОКРИВУ В АСПЕКТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2022-2023 РОКІВ НА ПРИКЛАДІ ОСТРОВА ХОРТИЦЯ 249

Сопіна А., Кушнір С. О. ВАЖЛИВІСТЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	254
СЕКЦІЯ 5. ІННОВАЦІЙНІ БІЗНЕСОВІ МОДЕЛІ ЯК ЗАСОБИ ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ.....	263
Шевченко А. А., Батракова Т. І. ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ ПРОТИ ТРАДИЦІЙНОЇ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ.....	263
Бехтер А. В., Батракова Т. І. СУЧАСНА ПРАКТИКА ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	268
Полова А. В., Баштанник О. І., Максишко Н., К., Козін І. В. МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АПК ТЕРИТОРІЙ.....	272
Шустов В. В., Кушнір С. О. БДЖІЛЬНИЦТВО – ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ БІЗНЕСУ ЧИ БАГАТА СПАДЩИНА УКРАЇНЦІВ	278
Курилова Ю. Р. ЕКОКАТАСТРОФИ В ЛІТЕРАТУРНИХ ПРОЄКЦІЯХ: ПАРАМЕТРИ ВПЛИВУ ТА СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МИСЛЕННЯ У ПОВОЄННОМУ ВІДРОДЖЕННІ УКРАЇНИ.....	285

СЕКЦІЯ 1.

ДЕРЖАВНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Луц Д. М.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права,
керівник юридичної клініки Запорізького національного університету,
депутат Запорізької районної ради

Куляк Р. Ю.,

слухач магістратури юридичного факультету,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ АГРАРНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ПРИ ПОВОЄННОМУ ВІДРОДЖЕННІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Аграрний сектор України зазнає колосальних збитків від війни. Вже зараз постане питання його відновлення шляхом залучення різних фінансових джерел. З урахуванням обмеженості державного бюджету, актуалізується питання аграрного протекціонізму за рахунок залучення коштів Регіональних бюджетів. Вбачається доречною позиція Х. А. Григор'євої, яка слушно підмітила, що: «В умовах спаду сільськогосподарського виробництва та цілком вірогідного подальшого поглиблення проблем в агросекторі, життєво важливим стає завдання вчасно та ефективно підтримати сільське господарство України та не допустити катастрофічних продовольчих наслідків» [1, с. 55].

Варто зазначити, що відродження сільських територій охоплюватиме доволі широкий спектр. Разом із тим, вважаємо, що ключовим фактором має стати відновлення та підтримка виробників сільськогосподарської продукції, адже добробут сільськогосподарських територій нерозривно пов'язаний саме із сільським господарством. Зауважимо, що станом на даний момент вже існують дієві практики аграрного протекціонізму на регіональному рівні. Так, більшість областей України мають діючі

Регіональні програми розвитку сільського господарства та сільських територій. То ж, проаналізуємо деякі з них.

Рішенням Київської обласної ради № 768-22-VIII від 07.12.2023 р. затверджена Комплексна програма розвитку сільського господарства та сільських територій Київської області на 2024–2027 роки, метою якої є «збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, стабілізація розвитку галузі тваринництва, підтримка зайнятості сільського населення (у тому числі військових та їх сімей), створення додаткових можливостей для зростання доходів сільського населення, малого та середнього аграрного бізнесу, забезпечення наповнення бюджетів всіх рівнів, створення сприятливих умов для розширення міжнародного співробітництва у галузях сільського господарства, харчової і переробної промисловостей, сільськогосподарського машинобудування, створення умов для підвищення ефективності сільського господарства, мікро та малих суб'єктів підприємництва, збільшення доданої вартості в аграрному секторі економіки як передумови формування самодостатніх територіальних громад, просування продукції товаровиробників на внутрішні та зовнішні ринки, залучення інвестицій в аграрний сектор економіки області» [2].

Метою Програми розвитку особистих селянських, фермерських господарств, кооперативного руху на селі та дорадництва Вінницької області на 2021–2025 роки є забезпечення належних та стабільних умов підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, особистих селянських та фермерських господарств як важливої соціально-економічної інституції підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, створення додаткових робочих місць, активного розвитку сільських територій та підвищення рівня і якості життя сільського населення в цілому [3]. На території Донецької області діє Програма підтримки агропромислового комплексу та розвитку земельних відносин у Донецькій області на 2021–2027 роки, метою якої є «створення економічних та технологічних умов для ефективного розвитку виробництва конкурентоспроможної продукції сільського господарства та переробної сфери малими суб'єктами господарювання та сімейними фермерськими господарствами для розбудови ефективної економіки села, створення передумов сталого розвитку територіальних громад, забезпечення рівності товаровиробників у доступі до фінансових ресурсів, реалізація державної політики у сфері земельних відносин, вжиття заходів із землеустрою та охорони земель» [4].

Метою Програми розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Івано-Франківської області на 2022–2025 роки є «створення організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку аграрного сектору, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною продукцією та переробної промисловості – сільськогосподарською сировиною, виробництво продукції з високою доданою вартістю, насичення внутрішнього ринку і нарощування обсягів експорту сільськогосподарської продукції та продовольства» [5].

Одним із напрямів Програми розвитку агропромислового комплексу Кіровоградської області на 2024–2028 роки визначений як підтримка сталого розвитку сільських територій. Зосереджуємо увагу на тому, що у вказаній програмі не лише застосовується термін «сталий розвиток сільських територій», а передбачаються конкретні заходи щодо його втілення, а саме: «підтримка інвестиційної діяльності шляхом участі у виставкових заходах та поширення передового досвіду аграрних підприємств сільськогосподарської галузі області; розвиток органічного виробництва; сприяння розвитку сільського зеленого та етногастрономічного туризму на сільських територіях; розвиток дорадництва та інформаційно-консультативної систем»[6].

Мета Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021–2025 роки полягає у забезпеченні умов для підвищення ефективності сільського господарства шляхом сприяння розвитку селянських господарств, мікро та малих суб'єктів підприємництва, збільшення доданої вартості в аграрному секторі економіки як передумови формування самодостатніх територіальних громад. Головним завданням цієї програми на час дії воєнного стану є реалізація системи економічних і організаційних заходів щодо підтримки мікро- та малих сільськогосподарських виробників. Станом на початок листопада 2023 року підтримку отримали 167 аграріїв Львівщини на суму 45,7 млн грн., що складає 95,4% до виділених коштів [7]. Метою Програми розвитку агропромислового комплексу Хмельницької області на 2023–2027 роки є збільшення доданої вартості в аграрному секторі як передумови формування самодостатніх територіальних громад [8].

Доволі схожим є підхід Чернівецької області, яка в рамках Комплексної програми підтримки розвитку сільського господарства Чернівецької області на 2023–2027 роки серед мети вказує необхідність формування інфраструктури для розбудови ефективної економіки села як передумови формування самодостатніх територіальних громад та запровадження засад сталого сільського розвитку [9].

Щодо інших регіонів зауважимо, що у них або відсутні відповідні програми, або зосереджується увага виключно на питаннях підтримки розвитку АПК та охорони земель. Вважаємо, що в контексті повоєнного відновлення сільських територій існує необхідність у перегляді програмних заходів та конкретизації на рівні Регіональних програм напрямів, які мають стосуватися підтримки сталого розвитку сільських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григор'єва Х. А. Публічне адміністрування агробізнесу в умовах війни: правовий аналіз протекційності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. № 97. С. 53–65. URL: <http://apdp.in.ua/v97/7.pdf>.

2. Про затвердження Комплексної програми розвитку сільського господарства та сільських територій Київської області на 2024–2027 роки : Рішення Київської обласної ради від 07.12.2023 р. URL: <https://kor.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Prohrama.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).

3. Про обласну програму розвитку особистих селянських, фермерських господарств, кооперативного руху на селі та дорадництва на 2021–2025 роки : Рішення Вінницької обласної ради від 26.02.2021 р. URL: <https://vinrada.gov.ua/upload/files/8Sklikannya/5ses/68.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).

4. Про затвердження Програми підтримки агропромислового комплексу та розвитку земельних відносин у Донецькій області на 2021-2027 роки : Розпорядження Голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 30.06.2021 р. URL: <https://agro.dn.gov.ua/downloads/2021/07/rozporядzhennya-pro-zatverdzhennya-programi-APK-666-vid-30.06.2021.pdf> (дата звернення: 20.04.2024).

5. Про Комплексну програму розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Івано-Франківської області на 2022–2025 роки : Рішення Івано-Франківської обласної ради від 17.12.2021 р. № 337-11/2021. URL: <https://orada.if.ua/decision/337-11-2021/> (дата звернення: 20.02.2024).

6. Про затвердження обласної програми розвитку агропромислового комплексу Кіровоградської області на 2024-2028 роки : Рішення Кіровоградської обласної ради від 21.12.2023 р. № 416. URL: <https://oblrada.kr.ua/decission/3119/pro-zatverdzhennya-oblasnoi-programi-rozvitku-agropromislovogo-kompleksu-kirovogradskoi-oblasti-na-2024--2028-roki-27-12-2023> (дата звернення: 20.05.2024).

7. Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021–2025 роки. *Львівська обласна військова адміністрація* : веб-сайт. URL: <https://loda.gov.ua/documents/34804> (дата звернення: 20.05.2024).

8. Про затвердження Програми розвитку агропромислового комплексу Хмельницької області на 2023–2027 роки : Наказ Голови Хмельницької обласної державної адміністрації від 21.11.2022 р. № 483/2022-н. URL: [https://agr.adm-km.gov.ua/uploads/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%90%D0%9F%D0%9A%20\(1\).pdf](https://agr.adm-km.gov.ua/uploads/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%90%D0%9F%D0%9A%20(1).pdf) (дата звернення: 20.04.2024).

9. Про затвердження Комплексної програми підтримки розвитку сільського господарства Чернівецької області на 2023–2027 роки : Розпорядження Голови Чернівецької обласної державної адміністрації від 26.12.2022 р. № 1528-р. URL: <https://bukoda.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-kompleksnoyi-programi-pidtrimki-rozvitku-silskogo-gospodarstva-cherniveckoyi-oblasti-na-2023-2027-roki> (дата звернення: 20.05.2024).

Федчишин Д.В.,

д.е.н., доцент кафедри цивільного права,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Однією з найважливіших галузей національної економіки безсумнівно є сільське господарство, яке виробляє унікальну й незамінну сільськогосподарську продукцію. Остання використовується не лише як об'єкт харчування для безпосереднього споживання людиною, так і як сировина для промисловості (харчової, переробної, медичної та ін.).

Сьогодні вкрай важливим є подальший розвиток аграрного сектору, збільшення інвестицій у цю сферу, належне забезпечення реалізації відносин з виробництва сільськогосподарської продукції. Це, у свою чергу, вимагає вдосконалення правового регулювання таких відносин засобами аграрного законодавства. У спеціальній літературі вже проводилися окремі дослідження щодо інвестування, інвестиційної діяльності та

інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, проте існує потреба у їх додатковому вивченні з урахуванням новацій як законодавства, так і результатів наукових досліджень.

Очевидно, що інвестиційні відносини, що виникають у сфері сільського господарства, є видом такого різновиду суспільних відносин, як відносини інвестиційні. Останні пов'язані з інвестиціями, що ст. 1 Закон України «Про інвестиційну діяльність» [1] від 18 вересня 1991 року визначаються як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект.

У свою чергу відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [2] від 24 червня 2004 року сільськогосподарська діяльність – це діяльність з:

- виробництва продукції рослинництва, зокрема рослинних культур, а також вирощування ягід, фруктів та овочів, квітів та декоративних рослин (у відкритих або закритих ґрунтах), грибів, насіння, прянощів, саджанців та водоростей, а також її обробки, переробки та/або консервації;

- виробництва продукції тваринництва, зокрема свійських сільськогосподарських тварин, птахівництва, кролівництва, бджільництва, а також розведення шовкопрядів, хробаків, равликів, молюсків, змій та інших плазунів або слимаків, інших наземних ссавців, безхребетних та комах, а також її обробки, переробки та/або консервації;

- заліснення, у тому числі створення захисних лісових насаджень, збирання дикорослих грибів та ягід, інших дикорослих рослин, їх обробки та консервації;

- розведення та/або утримання, та/або вирощування, та/або вилов прісноводної та/або морської риби, жаб, безхребетних, водоростей та інших гідробіонтів;

- обробки та/або консервації риби або інших прісноводних чи морських безхребетних, інших об'єктів аквакультури, дикорослих водоростей;

- надання послуг сільськогосподарського характеру (сіяння, збирання врожаю, зберігання сільськогосподарської продукції).

Інвестиційні правовідносини в сільському господарстві України можна розглядати як комплекс правових, економічних та організаційних відносин, які виникають у процесі залучення та використання інвестицій у аграрний сектор. Ці відносини регулюються як національним, так і міжнародним законодавством, з метою стимулювання розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Варто розглянути основні аспекти інвестиційних правовідносин в аграрному секторі України. Оскільки вкладення інвестицій у вказану сферу має першочергове та пріоритетне значення з огляду на незамінність виробленої сільськогосподарської продукції, то характеристика питань правового регулювання інвестиційних відносин саме у сфері сільського господарства має важливе значення.

Законодавство України включає низку законодавчих актів, які безпосередньо пов'язані з регулюванням інвестиційних правовідносин в сільському господарстві. Це, зокрема, Закон України «Про інвестиційну діяльність», що спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування в економіку України, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції.

Закон визначає поняття інвестицій та інвестиційної діяльності, об'єктів і суб'єктів названої діяльності, права й обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності, гарантії прав названих суб'єктів, заходи державного регулювання інвестиційної діяльності та ін. Його положення поширюються на усі різновиди інвестиційних відносин. При цьому, особливостям інвестиційної діяльності у сфері сільського господарства приділяється увага лише в одній статті Закону.

Так, згідно зі ст. 11 Закону України «Про інвестиційну діяльність» державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики виходячи з цілей та показників економічного і соціального розвитку України, державних та регіональних програм розвитку економіки, державного і місцевих бюджетів, зокрема передбачених у них обсягів фінансування інвестиційної діяльності.

При цьому створюються пільгові умови інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямках, насамперед соціальній сфері, технічному і технологічному вдосконаленні виробництва, створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту, впровадженні відкриттів і винаходів, в агропромисловому комплексі, в реалізації програм ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, у виробництві будівельних матеріалів, в галузі освіти, культури, охорони культурної спадщини, охорони навколишнього середовища і здоров'я. Отже, для інвестування в агропромисловому комплексі, у тому числі і в сфері сільського господарства, законодавством проголошено пільгові умови.

Якщо звернутися до актів аграрного законодавства, то в аспекті правового регулювання інвестиційних відносин у сфері сільського господарства передусім слід назвати Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві» [3] в редакції від 4 листопада 2018 р. Його ст. 1 встановлено, що пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу забезпечується державою шляхом зміни державної інвестиційної політики, зокрема спрямування інвестицій на першочергове створення матеріально-технічної бази по виробництву засобів механізації, хімізації, переробної промисловості, будівельної індустрії для агропромислового комплексу з метою поліпшення його соціально-економічного становища і наукового забезпечення та соціальних умов. Пріоритетність розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу забезпечується зміною структури інвестицій в народному господарстві, переорієнтацією промислового виробництва на їх потреби, зростанням обсягів капіталовкладень і матеріально-технічних ресурсів (ст. 2 Закону), а заходи щодо державного інвестування розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу визначено у ст. 6 розглядуваного нормативно-правового акту.

Основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення визначено Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV.

Стаття 13 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» містить приписи щодо фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів. Здешевлення кредитів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті.

Компенсація лізингових платежів полягає у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та/або обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу.

Оскільки така фінансова підтримка надається за цільовим призначенням на потреби виробництва, на розвиток агропромислового комплексу (зокрема, на придбання основних

засобів, техніки та (або) обладнання для сільськогосподарського виробництва, будівництво і реконструкцію виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення та ін.), то можна визначати як різновид державних інвестицій у сферу сільського господарства, в результаті якої створюється прибуток (дохід) сільськогосподарських товаровиробників.

Окремі норми щодо інвестування у сферу сільського господарства містить і Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [5]. Державна підтримка може надаватися операторам у рамках загальнодержавних та регіональних програм за рахунок і в межах видатків за бюджетними програмами, спрямованими на підтримку розвитку сільськогосподарських товаровиробників (стаття 8). Сприяння переходу сільськогосподарських виробників є також інвестуванням у сільське господарство з урахуванням наявності необхідного перехідного періоду для здійснення органічного виробництва.

Отже, як вбачається, у законодавстві України, у тому числі й аграрному, наявна певна сукупність правових норм, що регулюють інвестиційні відносини у сфері сільського господарства та визначають їх особливості.

Залучення інвестицій у сільське господарство є критично важливим для економічного розвитку України. Вдосконалення правової бази, забезпечення прозорих умов для інвесторів та розвиток інфраструктури створюють сприятливий клімат для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій у аграрний сектор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
2. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
3. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві : Закон України від 17.10.1990 р. № 400-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-12#Text>
4. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
5. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>

Семібратова Є. С.,

Кушнір С. О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ФОРМУВАННЯ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ СОНЯШНИКОВОЇ ОЛІЇ У КОНТЕКСТІ ЕКСПОРТНИХ ВІДНОСИН

Анотація. Постійний аналіз роботи аграрного ринку, особливо експорт переробної продукції рослинництва, під час війни відіграє важливу роль через його вагомий вплив на економічні процеси, які відбуваються в нашій країні. На сьогодні Україна – гарант продовольчої безпеки у світі завдяки потужному аграрному сектору. Загарбницька війна росії проти України є основною причиною глобальної продовольчої кризи, яка принесла серйозні економічні та політичні наслідки. Через такі умови актуальності набуває аналіз стійкості українського виробництва та експорту переробної сільськогосподарської продукції рослинництва, на прикладі соняшnikової олії. У статті розглянуто сучасний стан олійно-жирової галузі та подальші перспективи розвитку. Досліджено статистичні дані щодо динаміки виробництва та експорту соняшnikової олії за 2019-2023 роки. Проаналізовано частку валютного виторгу, яку отримала країна від експорту соняшnikової олії. Розглянуто основні ринки збуту та їх частку в загальному експорті соняшnikової олії. Виокремлено проблеми й перспективи розвитку олійно-жирової галузі в Україні в умовах сьогодення.

Постановка проблеми. Агресія росії на початку 2022 року внесла зміни в роботу аграрного ринку України та світових поставок продовольства. Не стала виключенням й олійно-жирова галузь. Соняшnikова олія, яку Україна наразі не може в достатніх об'ємах поставляти на світовий ринок, викликає ланцюгову реакцію: розвинені країни збільшують запаси, багато країн-експортерів продовольства, через невизначеності, обмежують торгівлю. Вплив війни відобразився на зниженні на 25% світової торгівлі соняшnikовою олією, що в свою чергу спричинило зменшення доступу в країнах, які її імпортують з України, зростання світових цін та інфляцію.

Зважаючи на це набувають актуальності питання українського виробництва та експорту соняшникової олії, функціонування олійно-жирової галузі, її адаптація до умов війни та внеску в економіку країни.

Аналіз останніх досліджень. Відомими ученими - економістами в частині маркетингових досліджень та вивчення економічної кон'юнктури й ринку соняшникової олії є такі іноземні та українські вчені як В.В. Байдала [1], О. Маслак [9], М.П. Талавира [1, 7, 10], О.М. Талавира [7] та інші.

Постановка завдання. Зважаючи на складні умови функціонування аграрного ринку в умовах війни, варто дослідити особливості діяльності ринку олійних культур та основні чинники, що мають вплив на розвиток олійної галузі. Метою дослідження є аналіз стану олійно-жирової галузі, об'ємів експорту, державної політики в частині роботи аграрного сектору під час російської агресії.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що соняшникова олія користується високим попитом як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, дає змогу вітчизняним переробним підприємствам отримувати високі прибутки, тим самим поповнюючи бюджет країни. Варто дослідити сучасний стан, напрямки діяльності підприємств з переробки насіння соняшника та забезпечення сталого розвитку галузі на основі новітніх технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрна промисловість України займає друге місце в структурі всього господарства країни, після індустріального виробництва. Харчова та переробна промисловість України є пріоритетною галуззю, адже забезпечує соціальну стабільність та продовольчу безпеку країни.

Україна є одним з найпотужніших виробників та переробників аграрної продукції, експортером великої частини виробленої продукції. Наша країна нарощує виробництво та експорт продуктів переробки, адже замість експорту сировини вигідніше виробляти та реалізовувати готову продукцію. Це забезпечує ріст ВВП, надходження валютної виручки, створює нові робочі місця та збільшує надходження до бюджету.

Вирощування та переробка олійних культур є важливими для підтримки національної економіки та розвитку України, оскільки олійно-жирова галузь є лідером за обсягами виробництва.

Підприємства олійно-жирової галузі стрімко розвиваються протягом останніх років. З 2000-х років Україна є першою у світі за обсягами виробництва та експорту соняшникової олії. Навіть зараз, в умовах повномасштабної війни з російськими загарбниками, логістичних складнощів та низьких цін на соняшник, питання його переробки на більш

рентабельну продукцію – олію, є актуальним. Для подальшого сталого розвитку цієї галузі важливі інвестиції для будівництва нових заводів та потужностей з переробки соняшника. Важливо відмітити, що зважаючи на експортоорієнтованість, підприємства галузі мають враховувати вимоги щодо якості, безпеки й екологічності продукції та виробництва.

Галузь керується низкою ДСТУ та технічними умовами на основну продукцію переробної промисловості. Підприємства з виробництва олії повинні бути сертифіковані за стандартами ISO 9001 та ISO 22000 [1]. Відповідно до ISO 22000 на заводах діє Система аналізу небезпечних чинників і критичних точок контролю (НАССР). Проте сертифікація галузі на сьогодні є добровільною та недосконалою. На зараз тільки великі переробні підприємства впроваджують систему управління безпечністю харчових продуктів НАССР.

Залучення інвестицій в сільськогосподарську діяльність регулюються низкою законодавчих та нормативно-правових актів, які створюють стабільну правову базу для приваблення інвестицій та захищають права й інтереси інвесторів. Так, Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII встановлює загальні принципи інвестиційної діяльності в Україні, в тому числі правила ведення бізнесу, захист інвесторів та умови для залучення інвестицій [2]. Відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками) і споживачами під час розробки, виробництва, ввезення харчових продуктів на митну територію України, їх закупівлю, використання, споживання та утилізацію регулюються Законом України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини» від 06.09.2005 № 2809-IV [3] та Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 № 771/97-ВР [4].

Активно займатися переробкою соняшнику в нашій країні розпочали наприкінці 90-х років. Сприяло цьому введення в Україні мита на експорт соняшнику, що спонукало до розвитку напрямків внутрішньої переробки. На сьогодні, відповідно до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» від 10.09.1999 № 1033-XIV, ставка вивізного мита на насіння соняшнику становить 10% митної вартості товару [5].

Наша країна посідає перше місце у світі за виробництвом насіння соняшнику та соняшникової олії. Україна вирощує 32% світового обсягу насіння соняшнику та виробляє соняшникової олії близько 6 млн т. на рік. Слід зазначити, що переважна більшість видів продукції експортується, оскільки внутрішнє споживання становить лише 450–500 тис т. [6].

Проаналізуємо кон'юнктуру ринку олійно-жирової промисловості, розглянувши динаміку виробництва та експорту соняшникової олії в Україні за 2019-2023 роки (табл.1).

Таблиця 1

Виробництво та експорт соняшникової олії у 2019-2023 рр

Роки	Виробництво, млн тонн	Експорт. млн тонн	Виручка, дол. США	Частка від вітчизняного обсягу експорту %
2019	6,2	6,1	4274984	8,54
2020	7,4	6,8	5319902	10,81
2021	6,0	5,1	6387635	9,38
2022	4,6	4,3	5464151	12,37
2023	4,9	5,7	5006924	13,84

Джерело: складено автором на основі [7]

За період з 2019 по 2023 роки виробництво соняшникової олії в Україні суттєво знизилось. Пік виробництва соняшникової олії прийшовся на 2020 рік – 7,4 млн. тонн, оскільки в 2019 році було зафіксовано найбільшу врожайність соняшнику в нашій країні. Але у 2021 спостерігалось зниження виробництва олії на 18%, вироблено всього 6 млн тонн.

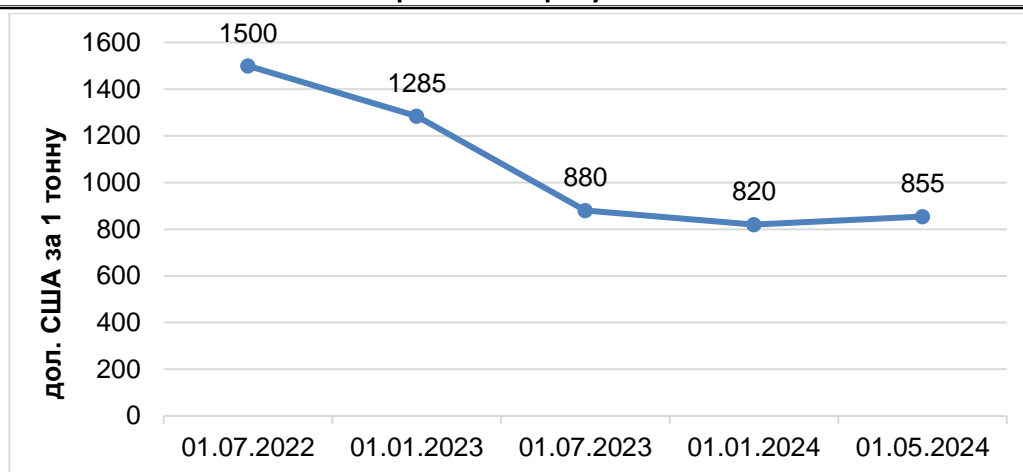
Через війну виробництво соняшникової олії ще більше скоротилось, проте все одно, в 2022 році загальний обсяг склав 4,6 млн т. Це пов'язано з військовими діями та окупацією території, частина відомих виробників, які розташовуються в південно-східних регіонах, втратили свої потужності та обладнання внаслідок розкрадання окупантами, зниження площ вирощування соняшника тощо.

А вже у 2023 році спостерігається зростання виробництва та експорту соняшникової олії на 6,5% у порівнянні із 2022 роком.

Варто зазначити, що повномасштабне вторгнення рф в Україну спричинило дефіцит соняшникової олії в світі, і призвело, на фоні зниження ціни на соняшникові олію, до рекордного зростання цін на інші рослинні олії. Світові ціни на рапсову олію зросли на 72%. Ціна на соєву олію зросла на 41%, пальмова олія подорожчала на 61%, оливкова – на 15% [8].

На рисунку 1 наведена динаміка світових цін на соняшкову олію за 2022-2024 рр.

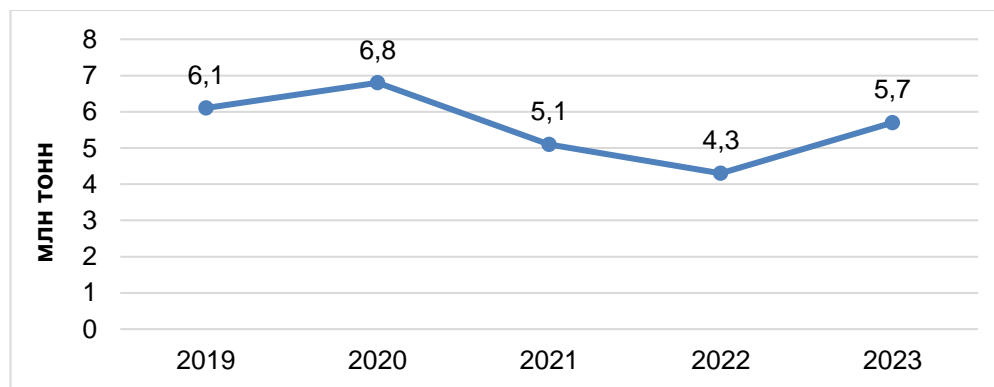
Збірник матеріалів Круглого столу
«Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»
21 травня 2024 року

Рис. 1 Динаміка світових цін на соняшникову олію за 2022-2024 роки

Джерело: складено автором на основі [9]

Протягом 2022 року ціни становили близько 1500 дол. США за 1 тону олії. На початок 2023 року ціни були на рівні 1200 дол. США за 1 тону та впродовж року поступово відбувався спад закупівельних цін на соняшникову олію. Так, наприкінці минулого року ціни становили близько 800 дол. США за 1 тону. На травень 2024 року ціна соняшникової олії складає 855 дол. США за 1 тону.

Рис. 2 Експорт соняшникової олії з України за 2019-2023 роки

Джерело: складено автором на основі [7]

Проаналізована динаміка експорту соняшникової олії в Україні за 2019-2023 роки (рис.2) демонструє, що значного приросту в експорті соняшникової олії протягом останніх 5 років не фіксувалося, хоча минулий рік показав поступове відновлення показників до рівня довоєнних. Максимум в експорті спостерігався в 2020 році - 6,8 млн т соняшникової олії, що на 11% вище аналогічного показника минулого року. У 2021 році українські

підприємства експортували на 25% менше від результату 2020-го. При цьому зважаючи на суттєве зростання цін, доходи від продажу виросли й склали 6,38 млрд дол. США.

У 2022 році через блокаду російськими окупантами чорноморських портів експорт олії з України скоротився ще на 16%. Проте в 2023 році Україна знайшла можливості для збільшення об'ємів експорту соняшникової олії порівняно з 2022 роком, хоча і за нижчими цінами, що вплинуло на скорочення об'єму виручки на 10%, що склало 13,84 % від усього українського експорту.

На сьогодні, завдяки стабільним відвантаженням морськими шляхами, експорт соняшникової олії з України і далі нарощується. Як свідчать проведені результати дослідження у вересні-квітні 2023/24 маркетингового року експорт соняшникової олії з України склав понад 4,4 млн тонн. Цей результат на 17% перевищує показник експорту за аналогічний період попереднього сезону та є другим за величиною обсягом експорту за всю історію після показника 2019/20 років - 4,49 млн тонн у вересні-квітні [10].

Отже, слід зазначити, що у поточному сезоні збільшення попиту на соняшкову олію з боку ключових світових імпортерів відбулося через більш привабливу ціну на цю продукцію, порівняно з іншими рослинними оліями. Внаслідок цього українські заводи активно нарощували переробку соняшнику.

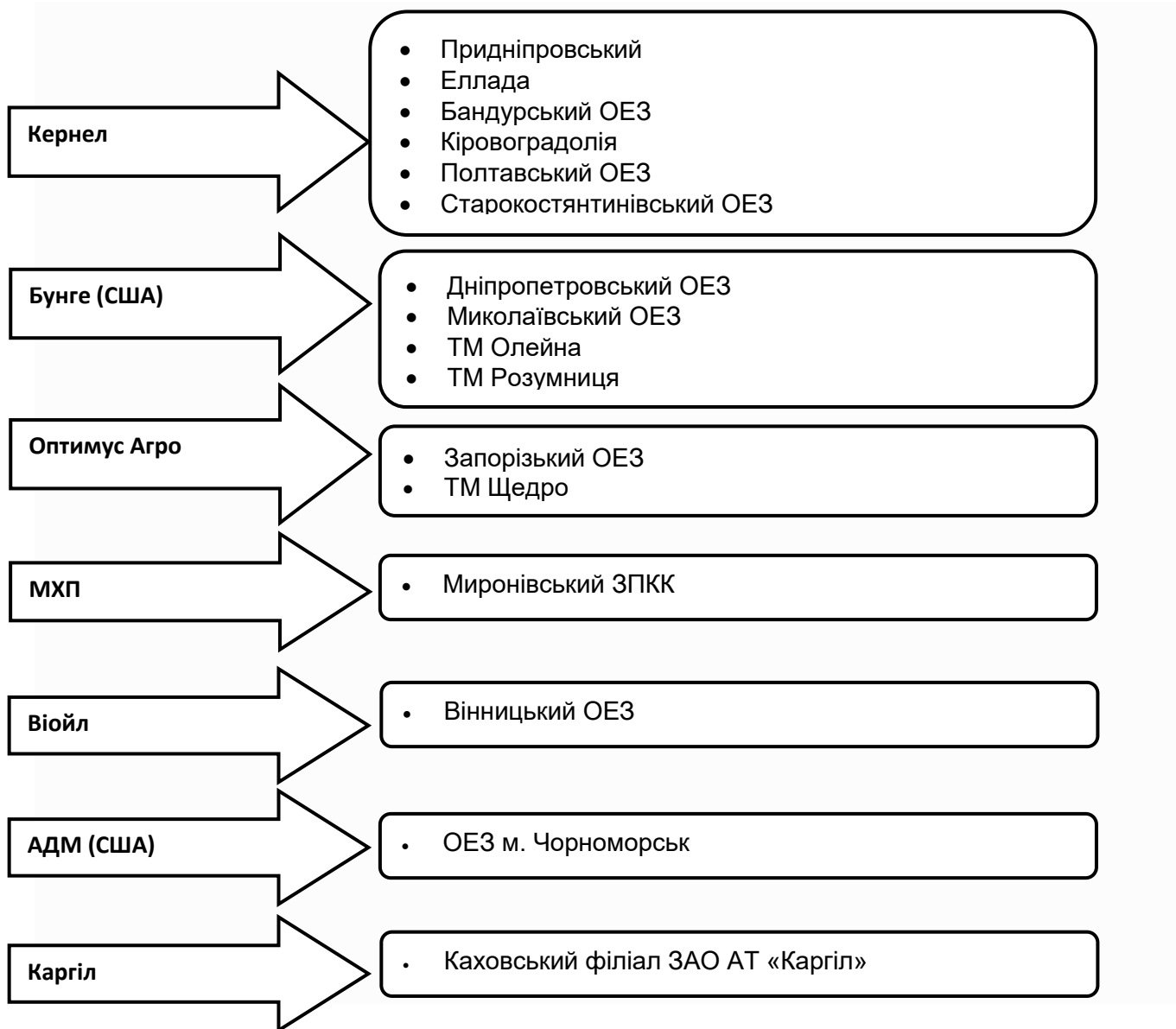
Ще одним вагомим чинником виступає забезпечення відносно стабільних відвантажень соняшникової олії морським транспортом. Наразі 75% експорту олії з України проходить морськими шляхами, різниця йде через європейські кордони. На ЄС припадає 42% експорту олії з України.

Незважаючи на зменшення виробництва та експорту, пов'язаних з війною, падінням цін, Україна все одно залишається найбільшим світовим експортером соняшникової олії. Найбільшими імпортерами соняшникової олії є: Польща (частка в експорті 13,3%); Індія (13%); Туреччина (11,2%); Румунія (7,2%); Нідерланди (6,6%); Китай (6%); Італія (5,4%); Болгарія (4,9%); Іспанія (4,4%); Ірак (3,3%). Сукупно ці країни імпортують понад 75% української олії [11].

Отже, не дивлячись на стабільно зростаючий попит на соняшкову олію, варто зазначити ряд чинників, які суттєво вплинули на кон'юнктуру ринку з переробки соняшнику в Україні. Зокрема, це робота підприємств в умовах воєнного стану, нестабільна ситуація на валютному ринку, зниження цін на олійну продукцію, незрозумілі перспективи логістичних шляхів, атаки на портову інфраструктуру, тінізація олійного ринку через стримування продажу

насіння соняшнику та намагання реалізувати соняшник за готівку; посилення конкуренції між переробними підприємствами.

Проаналізуємо діяльність найбільших олійно-жирових підприємств України. Найбільшими виробниками соняшnikової олії є: Кернел, Бунге, Оптимус, Cargill, ADM, Vioil, DeltaWilmar, МХП, Орексім, Оліяр Пологи, Пологівський МЕЗ, Allseeds. Розглянемо головні олійноекстракційні заводи зазначених агрохолдингів (рис.3).

Рис. 3 Головні олійно-екстракційні заводи агрохолдингів України

Джерело: складено автором на основі [12]

Особливо слід врахувати, що частина олійно-екстракційних заводів залишилась на окупованій території або в безпосередній близькості до бойових дій. Це Пологівський ОЕЗ,

Запорізький ОЕЗ, Вільнянський ОЕЗ, Миколаївський ОЕЗ та Чугуєвський ОЕЗ. В окупованому Маріуполі залишився завод, що належав корпорації Cofco, а в Каховці – підприємство групи Cargill.

Так, для прикладу, одним з найбільших в Європі підприємств по переробці олійних культур був Пологівський олійно-екстракційний завод, який наразі знаходиться в окупованій частині Запорізької області. На початок 2022 року на його виробничих складах знаходились сировина, готова продукція та допоміжні матеріали. Російські загарбники повністю розікрали підприємство: вивезли усю українську соняшникову олію, яка готувалась для відвантаження на експорт; відкрито пограбували майно заводу; забрали усі виробничі потужності, транспортні засоби, обладнання, продукцію, сировину. На сьогодні територія підприємства контролюється збройними формуваннями російської федерації, що в свою чергу призводить до створення техногенної загрози на території заводу [13].

Найбільшими експортерами соняшnikової олії в 2022 році були українські компанії Кернел та МХП. А ось міжнародні компанії – такі як Бунге та АДМ – навпаки, втратили позиції серед провідних українських експортерів [12].

Незважаючи на всі труднощі в своїй операційній та фінансовій діяльності, Кернел залишився найбільшим українським експортером олії з досить великим відривом від конкурентів. У 2022 році частка Кернелу, склала 19% (експортовано близько 800 тис. тон олії).

Важливо відмітити роботу зазначених підприємств щодо якості та безпечності продукції, запроваджуючи сертифікацію виробленої продукції. Окремим кроком в роботі підприємств є їх інноваційна діяльність. Це допомагає отримати можливість значно розширити ринки збуту продукції, при цьому збільшуючи інвестиційну привабливість.

Отже, незважаючи на війну, олійно-жирова галузь є однією з найрозвиненіших та інвестиційно привабливих в Україні - щороку в переробку соняшnikової олії залучають інвестицій на суму понад 350 млн дол. США. За останні 20 років було побудовано 40 нових заводів та модернізовані майже всі старі. Українські та міжнародні компанії (Cargill, Bunge, ADM) почали будівництво нових підприємств в Україні, а також займаються просуванням соняшnikової олії на міжнародних ринках.

Варто зазначити, що саме ця галузь в Україні нарощує експорт продукції з високою доданою вартістю, також за останні роки значно розширилися ринки збуту.

Проте, у своїй діяльності підприємства олійної галузі можуть зіткнутися з низкою труднощів, зокрема зовнішніми та внутрішніми інвестиційними ризиками (табл.2).

Таким чином, для мінімізації ризиків та успішного розвитку олійно-жирової галузі, необхідно шукати нові ринки прямого збуту та враховувати зміни на світовому ринку. Варто інвестувати у глибоку переробку соняшника для збільшення продуктивності та рентабельності, створюючи холдинги із замкнутим ланцюгом поставок і переробки. Важливо відслідковувати ринкові зміни, попит на соняшникову олію, бути більш гнучкими у побудові стратегії просування продукції на зовнішніх ринках, використовувати деривативні інструменти для роботи з цінами, нарощувати об'єми експорту при цьому втримуючи ціну на продукцію.

Таблиця 2

Зовнішні та внутрішні інвестиційні ризики

Ризики	Суть	Методи мінімізації/усунення
Нестабільність політичної ситуації	Ризик втрати врожаю у місцях бойових дій та прифронтових територіях; незрозумілі перспективи логістичних шляхів; атаки на портову інфраструктуру; здорожчання енергоресурсів.	Моніторинг політичної ситуації; диверсифікація інвестиційного портфелю; укладення страхових угод
Природні ризики (посухи, надмірні опади, температурні відхилення)	Засуха та інші несприятливі погодні умови, що можуть призвести до зниження врожаю соняшнику, й відповідно до зменшення обсягів виробництва соняшnikової олії	Використання для переробки сортів соняшника, які мають високий рівень стійкості до погіршення погодних умов
Ринкові ризики (зміни цін на соняшникову олію)	Падіння цін на світовому ринку може зменшити прибутковість вирощування соняшника	Розробка стратегій диверсифікації ринків збуту; укладання довгострокових контрактів з покупцями, які гарантують стабільні ціни
Валютні ризики (зміни валютних курсів)	Курсові різниці	Фінансове планування; постійний моніторинг ринкових умов; аналіз діяльності конкурентів
Митні ризики	Зміни митних ставок та митних правил	Моніторинг митного законодавства
Податкові ризики	Зміни у податковому законодавстві, в результаті яких змінюються ставки податків, зборів та платежів	Моніторинг податкового законодавства; контроль за фінансово-господарською діяльністю

Ризики	Суть	Методи мінімізації/усунення
Тінізація олійного ринку	Безпосередня реалізація соняшнику	Проведення тендерних закупівель; антикорупційна діяльність
Комерційні ризики	Відхилення від запланованих підприємством результатів у вигляді обсягів випуску, реалізації, рівня ціни, витрат на просування	Підвищення ефективності діяльності підприємства; обов'язкова наявність резервів у випадку непередбачених ситуацій
Виробничі ризики	Відхилення підприємства від виробничих планів	Проведення обов'язкового прогнозування діяльності підприємства; обов'язкова наявність резервів у випадку непередбачених ситуацій
Кадрові ризики	Протизаконні дії співробітників, прорахунки менеджменту щодо рівня підготовки потрібного для виробництва персоналу	Страхування працівників; підвищення кваліфікації співробітників; автоматизація виробництва

Джерело: складено автором на основі [14]

Висновки. Проведене дослідження показало динамічний розвиток олійної промисловості в довоєнний період та поступове відновлення галузі після початку нападу РФ на Україну, оскільки зростаючий попит на міжнародних ринках посилює важливість галузі для України.

Сприятливі кон'юнктура ринку та рівень рентабельності дозволяють розширювати зазначене виробництво, високий попит на олію як на внутрішньому ринку так і на експортовану продукцію, зумовлює нарощування обсягів виробництва продукції.

Попри наявність в Україні великої кількості олійно-екстракційних заводів, запуск навіть невеликого виробництва з переробки соняшника на олію є перспективним та швидкоокупним. Підприємства олійно-жирової промисловості наповнюють бюджет, створюють робочі місця, інвестують в розвиток та в цілому підіймають імідж країни. Наразі, крім великих підприємств-монополістів в галузі зростає кількість невеликих фірм, які виробляють крафтову продукцію. Варто зазначити крафтове виробництво сиродавленої олії українськими виробниками DivoMaslo та CraftOil. Натуральні сиродавлені олії є унікальними та мають високу якість. Вони можуть стати візитівкою України та сприяти її популяризації в світі.

Враховуючи сучасні реалії та основні проблеми галузі, особливого значення набувають питання вдосконалення технологічного, фінансово-кредитного, інноваційного забезпечення. Також, з метою розширення покупців на європейських ринках варто приділяти достатньо уваги підвищенню якості олійної продукції та відповідності її європейським і світовим стандартам. Незважаючи на повномасштабне російське вторгнення Україна залишається найбільшим світовим експортером соняшникової олії, має високі показники інвестиційної привабливості, тому розвиток олійно-жирової галузі в нашій країні є перспективним, викликає зацікавленість іноземних та українських інвесторів, а отже має потужний потенціал і значення для економіки країни та повоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний вебпортал НВП Поінт. Системи менеджмента якості ISO. URL: <https://nvppoint.com/uk/sistemi-menedzhmenta-yakosti/> (дата звернення: 29.04.24).
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 30.04.24).
3. Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини : Закон України від 06.09.2005 № 2809-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2809-15#Text> (дата звернення: 02.05.24).
4. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.05.24).
5. Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур : Закон України від 10.09.1999 № 1033-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1033-14#Text> (дата звернення: 02.05.24).
6. Інформаційно-аналітичне агентство АПК-Інформ. Воєнні баланси продовольства в Україні. Формування внутрішнього споживання. Олійні культури та продукти їх переробки. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1526356> (дата звернення: 05.05.24).
7. Офіційний сайт Державної митної служби України. Статистика та реєстри. Сумарний обсяг імпорту та експорту у розрізі товарних позицій за кодами УКТЗЕД. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 06.05.24).
8. Онлайн-журнал Forbes Ukraine: Війна в Україні викликала дефіцит соняшникової олії в світі. Ціни на інші рослинні олії стрімко зростають. URL: <https://forbes.ua/news/viyna->

v-ukraini-viklikala-globalniy-defitsit-sonyashnikovoi-olii-tsini-na-inshi-roslinni-olii-strimko-zrostayut-wsj-06042022-5307 (дата звернення: 08.05.24).

9. Мінфін. Світові ціни на соняшникову олію. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/commodities/sunfloweroil/> (дата звернення: 03.05.24).

10. Інформаційне агентство Чорноморські новини. Експорт соняшnikової олії з України наблизився до рекорду. URL: <https://www.blackseanews.net/read/216943> (дата звернення: 04.05.24).

11. Аграрне інформаційне агентство Агропортал. Україна подвоїла експорт олійних культур. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/ukrajina-podvojila-eksport-oliynih-kultur> (дата звернення: 10.05.24).

12. Українське інформаційне агентство. Кернел та МХП є найбільшими експортерами соняшnikової олії в 2022 році. URL: <http://shareupotential.com/ru/BE/ukrainian-pods-maslo-exporters-2022.html> (дата звернення: 08.05.24).

13. Офіційний сайт Пологівського олійноекстракційного заводу. URL: <https://mezpology.zp.ua/> (дата звернення: 10.05.24).

14. Жадан Ю.В. Класифікація ризиків олійно-жирових підприємств України. Причорноморські економічні студії. 2017. №16. С. 68-74. (дата звернення: 09.05.24).

Сопіна А.,
Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет, м.Запоріжжя

МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ АПК УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. В ході написання статті авторами доведено необхідність безперервного моніторингу конкурентоспроможності підприємств АПК в сьогоdnішніх умовах ведення бізнесу та швидко зростаючої конкуренції на ринку. Охарактеризовано загальні аспекти

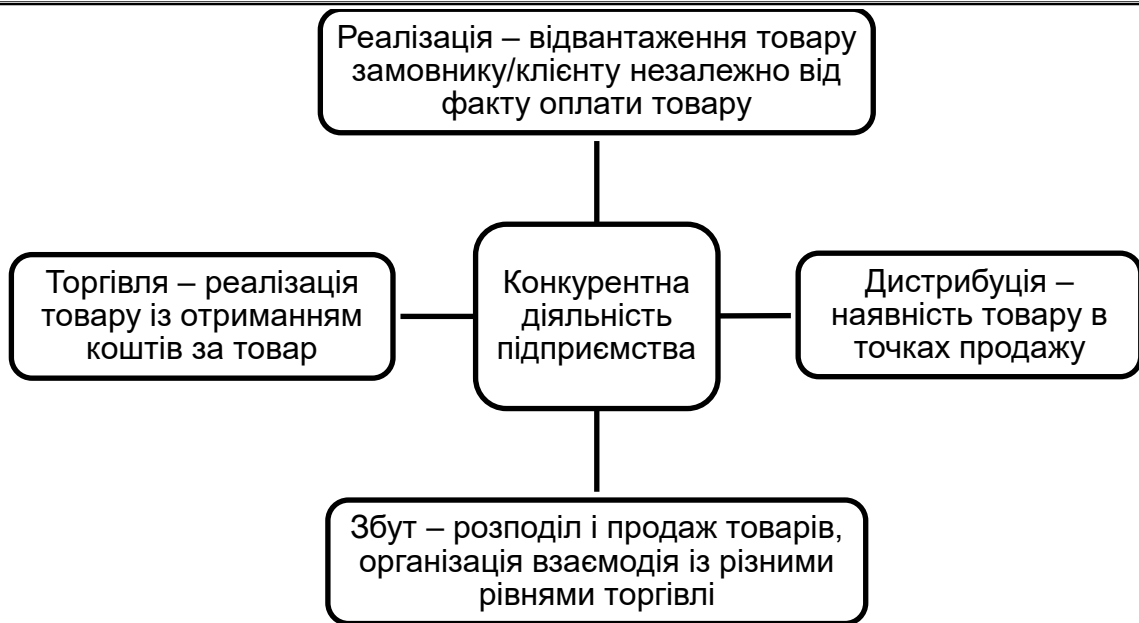
поняття конкурентоспроможності. Виокремлено конкурентні характеристики саме для аграрних підприємств. Проаналізовано загальний потенціал підприємств АПК за допомогою SWOT-аналізу, з метою виявлення сильних, слабких сторін, а також загроз та можливостей підприємств. Запропоновано заходи, направлені на підтримку стабільного рівня конкурентоспроможності підприємств АПК в умовах сьогодення. Зокрема, наведена рекомендація щодо впровадження інновацій у господарський процес ведення аграрного бізнесу. Обгрунтовано переваги застосування штучного інтелекту як провідного способу підвищення конкурентних позицій підприємств на вітчизняному та світовому ринках.

Постановка проблеми. У зв'язку зі зростанням зовнішніх загроз ведення бізнесу, посилюються вимоги до конкурентоспроможності підприємств, що також є однією з основних причин необхідності вдосконалення та підвищення інноваційного рівня діяльності підприємства, розширення мережі партнерів. Це робить тему дослідження актуальною для будь-яких суб'єктів господарювання, в тому числі галузі АПК, які бажають бути успішними на ринку, вистояти в нелегких сучасних умовах ведення діяльності, забезпечити стабільність та зростання свого бізнесу.

Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів вдосконалення конкурентної діяльності підприємств галузі АПК в сучасних умовах війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. Справедливо стверджувати, що процес підвищення конкурентоспроможності має важливе значення для підприємств АПК та визначає їх успіх на ринку. Його ефективність залежить від попиту на ринку, клієнтоорієнтованості, впровадження органічного виробництва, нових ресурсозберігаючих технологій, нових технологій вирощування/ виробництва/ зберігання/ переробки, якісного маркетингу та вдало налаштованих заходів просування своєї продукції на ринку. В умовах війни з РФ саме успішна конкурентоспроможна діяльність допомагає підприємству збільшувати обсяги продажів та заробітку, розширювати свою клієнтську базу та підвищувати економічну ефективність.

Ефективна економічна діяльність є необхідною умовою для успішного функціонування будь-якого підприємства, оскільки саме вона визначає обсяги продажу продукції або послуг, та прибуток, який приносить підприємству. Успішна стратегія ведення бізнесу дозволяє залучити нових клієнтів, збільшити частку ринку, зміцнити позиції на ринку і підвищити прибутковість підприємства.

Рис. 1 Конкурентна діяльність підприємства та взаємопов'язані з нею поняття

Крім того, економічна конкурентна діяльність включає в себе важливі процеси, такі як маркетинг, продажі, логістика, обслуговування клієнтів та управління продажами. Виконання цих процесів на високому рівні дозволяє підприємству забезпечити задоволення потреб клієнтів, встановити довгострокові стосунки з ними і зберегти конкурентну перевагу на ринку [4, с. 267].

Розглянемо основні завдання підвищення конкурентоспроможності підприємства (втримання конкурентних позицій) в умовах війни.

1. Забезпечення стійкого попиту на продукцію: вивчення потреб ринку та споживачів, розробка ефективної рекламної стратегії, підтримка бренду.

2. Максимізація прибутку: визначення оптимальної цінової політики, контроль витрат на збут, забезпечення ефективності дистрибуції продукції з урахуванням логістичних перешкод, викликаних воєнними діями.

3. Контроль якості продукції, своєчасної доставки, підтримка високої якості обслуговування клієнтів.

4. Аналіз ринку та конкурентів: моніторинг ринку та конкурентів, аналіз їхніх стратегій збуту та ціноутворення, вивчення потреб споживачів та реакції на ринкові тенденції [2, с. 199].

5. Планування та управління продажами: розробка планів збуту, визначення стратегій продажу, встановлення продажних цілей, управління персоналом та контроль їхньої роботи.

6. Управління дистрибуцією: вибір каналів збуту, укладення договорів з дистриб'юторами та партнерами, контроль за розподілом продукції, оптимізація логістики та доставки.

7. Аналіз результатів збуту: вивчення динаміки продажів, аналіз показників ефективності збуту, визначення факторів, які впливають на успішність збутової діяльності та внесення відповідних коректив.

На рис. 2 розглянемо основні цілі стимулювання конкурентоспроможності в залежності від об'єктів стимулювання.

Рис. 2 Цілі стимулювання конкурентоспроможності в залежності від об'єктів стимулювання

Існує безліч методів та форм стимулювання конкурентоспроможності в галузі АПК, які можуть бути використані підприємствами для залучення споживачів, зокрема [1, с. 86], серед яких:

1. Метод цінового стимулювання – спеціальні ціни на товари та послуги, що є ефективним способом стимулювання збуту. Особливо, у кризовий період, коли споживач орієнтується в першу чергу на сприятливу ціну.

2. Партнерські програми, які дозволяють іншим компаніям продавати ваші товари, можуть допомогти збільшити продажі, що дає можливість розширити свою аудиторію та залучити нових клієнтів.

3. Безкоштовні зразки (семплінги та дегустації). Дегустація – можливість безкоштовно спробувати продукт, самому відчути ті якості, про які заявляє виробник. Семплінг – це безкоштовне розповсюдження пробних зразків товару.

4. Якісна клієнтська підтримка може допомогти залучати нових клієнтів та зберегти існуючих. Якщо клієнти отримують якісний сервіс, вони стають більш лояльними та готові повернутися до вашої компанії знову та знову. Це може бути досягнуто шляхом швидкої та ефективної відповіді на запитання та реакції на проблеми клієнтів, надання додаткових послуг та зручних способів комунікації, таких як чат-боти, електронна пошта, телефон та інші.

Таким чином, підприємства галузі АПК можуть використовувати різноманітні способи, в залежності від своїх потреб та цілей, а також потреб клієнтів. Важливо пам'ятати, що ефективність кожного методу залежить від ретельного планування та виконання.

Наступним кроком, розглянемо фактори оцінки конкурентних переваг [1, с. 90], серед яких:

1.Цінова стратегія: бізнес може вибрати стратегію низьких цін, щоб привертати ціново-свідомих клієнтів. Високі обсяги продажів можуть компенсувати низьку цінову маржу.

2.Якість продукту чи послуги: забезпечення високої якості продукту чи послуги може призвести до вірних клієнтів та позитивного репутації бренду.

3.Інновації: запровадження нових інноваційних продуктів, технологій та послуг може допомогти вирізнитися на ринку та створити попит.

4. Маркетинг і брендування: сильна маркетингова стратегія та бренд можуть залучити увагу споживачів і створити відчуття ідентичності бренду.

5. Фокус на нішевому ринку: спрямованість на конкретний сегмент ринку, де попит на продукт чи послугу великий, може допомогти вирізнитися.

6. Глобальний підхід: розширення на міжнародний ринок може відкрити нові можливості для бізнесу та створити конкурентні переваги на світовій арені.

Серед факторів впливу на створення конкурентних переваг галузі АПК можна виділити наступні:

1. Ресурси та капітал: наявність фінансових ресурсів, технічного обладнання та інших ресурсів може дозволити бізнесу розвиватися та конкурувати.

2. Технології та інновації: використання новітніх технологій і інновацій може допомогти створити перевагу в продукції, якість і ефективність.

3. Кадри: маючи висококваліфікований персонал і мотивовану команду, бізнес може створити конкурентну перевагу у сфері обслуговування клієнтів та інших аспектах.

4. Доступ до ринків та дистрибуції: забезпечення доступу до різних ринків та ефективною системи постачання може сприяти росту бізнесу.

5. Консолідація ринку: здійснення стратегічних покупок чи фузій з іншими компаніями може створити конкурентну перевагу шляхом розширення обсягів та ресурсів.

6. Клієнтський підхід: розуміння потреб і очікувань клієнтів і надання індивідуального обслуговування може сприяти створенню лояльності та конкурентних переваг.

7. Сприятливі зовнішні умови діяльності підприємств.

Зважаючи на військові дії станом на 2024 рік та продовження складних умов ведення діяльності, компанії не так направляють увагу на розвиток як посилено працюють на втриманням своїх позицій серед конкурентів. Підприємства більше вивчають своє оточення, використовують свої ресурси та розробляють стратегії, які відповідають їхнім можливостям і амбіціям. Створення конкурентних переваг вимагає постійного аналізу, адаптації та інновацій, щоб відзначити свій бізнес серед конкурентів.

З метою втримання конкурентних позицій на ринку в умовах зовнішньої нестабільності підприємствам АПК доцільно використовувати стратегію адаптації, в межах якої доцільні наступні заходи:

- переформатування збутової мережі продукції (оскільки на деяких територіях України виникли проблеми із постачанням);
- скорочення витрат на виробництво, адміністративних витрат;
- прогнозування попиту на конкретні види продукції, щоб за необхідності скоротити чи припинити виробництво нерентабельних товарів;
- аналіз можливості диверсифікації виробництва, з метою отримання доступу до нових збутових мереж та нової аудиторії споживачів.

Для визначення вектору підвищення конкурентної позиції підприємств галузі АПК пропонуємо застосувати SWOT-аналіз, інструмент стратегічного планування на основі вивчення взаємодії чинників внутрішнього (сильні та слабкі сторони підприємства) та зовнішнього (потенційні загрози та наявні можливості) середовища. Результати SWOT-аналізу українських підприємств галузі АПК наведено в табл. 1

Таблиця 1

SWOT-аналіз українських підприємств галузі АПК

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Широка мережа збуту по всій Україні, що дозволяє забезпечити високу доступність послуг для клієнтів. 2. Високий рівень технологічного оснащення та автоматизації процесів, що забезпечує ефективну та швидку роботу компанії. 3. Великий досвід у логістиці та транспортуванні с/г продукції, що дозволяє забезпечити високу якість послуг. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високі витрати на розвиток виробництва. 2. Залежність від економічних та політичних чинників в Україні, що може негативно вплинути на діяльність компанії. 3. Недостатнє розуміння споживчих потреб та побажань клієнтів. 4. Висока конкуренція на ринку робочої сили та підвищення заробітної плати.
Потенційні можливості	Загрози та виклики
<ol style="list-style-type: none"> 1. Євроінтеграційні процеси України. 2. Розширення збутової мережі за кордоном. 3. Розширення асортименту продукції. 4. Використання новітніх технологій для поліпшення якості та ефективності послуг. 5. Розвиток перевезень та логістики в містах та регіонах з високим рівнем економічного розвитку та споживчого попиту. 6. Вихід на міжнародний ринок та розширення співпраці з міжнародними компаніями. 7. Активна рекламна кампанія і просування компанії на ринку. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Повномасштабне російське вторгнення. 2. Економічна та політична нестабільність в Україні та світі. 3. Конкуренція на с/г ринку зі сторони національних та міжнародних компаній. 4. Ризики, пов'язані зі змінами законодавства в галузі с/г та транспортування вантажів. 5. Зменшення попиту на с/г продукцію через зниження рівня споживчого попиту на ринку. 6. Невизначеність на кордоні з країнами Європи (Польщею).

Таким чином, українським підприємствам галузі АПК варто посилити увагу на наявні слабкі сторони та потенційні загрози за рахунок розробки шляхів використання існуючих можливостей підприємств.

Основними складовими успіху підприємств галузі АПК є вигідні інвестиції в переробні потужності та їх модернізацію, формування розгалуженої мережі елеваторів та

сучасних складських приміщень, будівництво контейнерів для зберігання сільгосппродукції, надійна багаторічна співпраця з потужним бізнесом, генерація власної електроенергії завдяки екологічним та біотехнологіям, мультипроцесинг, регулювання цін продажу нафтопродуктів сільгоспвиробникам, розвиток зернотрейдингу.

Для втримання конкурентних позицій бізнес має постійно працювати над удосконаленням та автоматизацією процесів на всіх етапах діяльності від приймання до відвантаження сільгосппродукції, модернізації обладнання та оптимізації витрат.

Сьогодні проблема управління конкурентоспроможністю підприємства стає особливо актуальною, оскільки в умовах нестабільної економіки чи зростаючої конкуренції потрібно посилювати ефективність управління діяльністю підприємства, для чого пропонуємо дотримуватися таких рекомендацій:

- Управління поставками, які впливають на функціонування підприємства. Навіть незначний простій буде коштувати значних витрат, адже впливає на увесь ланцюжок виробництва-реалізації в межах життєвих циклів виробництва.

- Логістика. Кожна експортно - імпортна операція потребує використання транспортних засобів, тому потрібно враховувати всі можливі проблеми при пошуку зручного способу транспортування товару. Для правильної організації перевезення товару потрібно враховувати характеристики товару, питання навантаження/розвантаження, відстань та час, наявність власних чи залучених потужностей тощо.

- Інноваційність діяльності підприємства як невід'ємної складової ефективного функціонування підприємства і зміцнення його конкурентоспроможності. Інноваційна активність є показником руху підприємства до формування конкурентних переваг, оскільки саме впровадження інновацій в умовах швидкого та мінливого зовнішнього світу і обмежених ресурсів визначають подальший розвиток. Інновації на сучасному етапі стають одним з найважливіших системних факторів економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Так, сільське господарство включає в себе ряд процесів і етапів, лівову частку яких займають роботи, які виконуються вручну. Автоматизація процесів, впровадження досягнень ШІ може полегшити виконання найскладніших і рутинних завдань. Він може збирати й обробляти великі дані на цифровій платформі, придумати найкращий план дій і навіть ініціювати цю дію в поєднанні з іншими технологіями. Поєднання штучного інтелекту та сільського господарства може бути корисним для деяких процесів (табл. 2) [6]:

Можливі сфери застосування ШІ в галузі сільського господарства

Сфера застосування ШІ	Характеристика
Аналіз ринкового попиту	ШІ може спростити вибір культур і допомогти фермерам визначити, яка продукція буде найбільш прибутковою.
Управління ризиком	Фермери можуть використовувати прогнозування та прогнозну аналітику, щоб зменшити помилки в бізнес-процесах і мінімізувати ризик неврожаю.
Розведення насіння	Збираючи дані про ріст рослин, ШІ може допомогти вирощувати культури, які менш схильні до хвороб і краще адаптовані до погодних умов.
Моніторинг здоров'я ґрунту	Системи штучного інтелекту можуть проводити хімічний аналіз ґрунту та надавати точні оцінки браку поживних речовин.
Захист посівів	ШІ може стежити за станом рослин, щоб виявляти та навіть прогнозувати захворювання, ідентифікувати та видаляти бур'яни та рекомендувати ефективне лікування шкідників. ШІ корисний для визначення оптимальних моделей зрошення та часу внесення поживних речовин, а також для прогнозування оптимальної суміші агротехнічних продуктів.
Збирання врожаю	За допомогою ШІ можна автоматизувати збирання врожаю і навіть передбачити найкращий час для нього.

- Розширення асортименту товару. Підприємства галузі АПК можуть додавати нові версії продуктів, оновлювати чи удосконалювати існуючі або додавати нові продукти (наприклад, засоби екологічної обробки агрокультур). Але спочатку потрібно провести ретельний аналіз і виявити чи буде цей крок направлений у бік розвитку.

Висновки. Аналіз охопленого матеріалу показав ряд важливих процесів, які мають безпосередній вплив на збереження та посилення конкурентоспроможності підприємства. Створення конкурентних переваг вимагає постійного аналізу та адаптації, розробки та моніторингу виконання стратегії розвитку, максимально ефективного використання наявних та залучених ресурсів, а також застосування сучасних маркетингових технологій, розширення партнерства, диверсифікацію напрямів виробництва агропродукції, інвестування в інновації, навіть використання штучного інтелекту для спрощення виконання робіт, які виконуються вручну, що дозволить підприємствам АПК втримувати зайняті позиції серед конкурентів та забезпечити сталий розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеева О. А. До питання ролі стратегічного аналізу в підвищенні конкурентоспроможності підприємств. *Управління організацією, бухгалтерський облік і економічний аналіз: питання, проблеми і перспективи розвитку: матер. II наук.-практ.конф.* Магітогорськ, 2017. С. 85–89.
2. Андрушків Б. М. Модернізація підприємств як конкурентна перевага організаційно-економічного розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2015. Вип. 3. С. 198–203.
3. Валінкевич Н. В. Теоретичний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства. *Молодий вчений.* 2014. № 12 (15). С. 84–89.
4. Легкий В. І. Етапи оцінки конкурентоспроможності підприємства та види стратегій її підвищення. *Наук.-інформ. Вісн. «Економіка».* 2015. № 11. С. 267–273.
5. Лопатинський Ю. М. Концепція сталого розвитку як фактор конкурентоспроможності національної економіки. *Наук. Вісн. Чернівецького університету.* 2016. Вип. 777–778 (Економіка). С. 35–40.
6. Agriculture and IT URL: <https://intellias.com/artificial-intelligence-in-agriculture/>

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Проноза Н.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИЦТВА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Тваринництво – це галузь сільського господарства, яка займається вирощуванням тварин з метою отримання різних продуктів, таких як м'ясо, молоко, яйця, шерсть, шкіра та інші. Ця галузь відіграє важливу роль у господарстві країни з декількох причин.

По-перше, тваринництво є ключовим джерелом продуктів харчування для населення. Високоякісне м'ясо, молоко та інші продукти тваринництва є важливою складовою збалансованого харчування людей, забезпечуючи їх необхідними білками,

вітамінами та мінералами. По-друге, тваринництво є джерелом доходу для багатьох сільських господарств та фермерських господарств. Розвиток галузі сприяє створенню робочих місць та розвитку сільських територій, економічному зростанню та підвищенню життєвого рівня місцевого населення. По-третє, тваринництво має важливе екологічне значення. Тварини забезпечують сировину для виробництва органічного добрива, яке використовується для підживлення ґрунту, покращення його структури та плодючості. Крім того, вони можуть бути застосовані для контролю над бур'янами та шкідниками, зменшуючи необхідність використання хімічних пестицидів.

Тваринництво продовжує залишатися одним з найприбутковіших напрямів підприємницької діяльності, оскільки харчова продукція має стабільний попит на ринку. М'ясо, молоко, яйця та інші продукти тваринництва є основними продуктами харчування, які необхідні для здорового та збалансованого харчування людей.

Основна перевага тваринництва полягає в стійкому попиті на продукти тваринного походження, що мало залежить від коливань економіки. Навіть у періоди економічних криз або змін споживчих пріоритетів, продукти тваринництва залишаються основними продуктами в раціоні харчування. Це забезпечує стабільний попит і, відповідно, стабільні доходи для підприємств у цій галузі. Крім того, широкий спектр продуктів тваринництва дозволяє підприємствам диверсифікувати виробництво своєї продукції, а це зменшує ризики і забезпечує стабільність бізнесу. Таким чином, тваринництво продовжує залишатися привабливою сферою підприємницької діяльності з точки зору стійкості та прибутковості.

Проте після російського повномасштабного вторгнення в Україну, фермерські господарства в зоні бойових дій та окупації зазнають непоправної шкоди внаслідок бомбардувань, знищення ресурсів, худоби, птиці, які стають жертвами агресивної дії російських військових, критичних руйнувань та розкрадань.

Метою статті є аналіз нинішньої ситуації в секторі сільськогосподарського виробництва України в сфері тваринництва і порівняння двох періодів: довоєнний та після повномасштабного вторгнення. Ціль – на основі аналізу краще зрозуміти поточну ситуацію в країні та дослідити усі зміни, які відбулися за останній час, головні тенденції та можливості для сектору. Також зробити обґрунтовані прогнози щодо необхідності запровадження низки заходів в напрямках розвитку тваринництва в Україні.

Тваринництво є важливою галуззю сільського господарства, чий розвиток має значний вплив на економічний потенціал сільськогосподарського сектору країни та на всі

сфери суспільного виробництва. Ця галузь забезпечує населення високоякісними, калорійними, дієтичними і вітамінізованими продуктами харчування, а промисловість - необхідною сировиною. Екологічне значення тваринництва полягає у забезпеченні землеробства органічними добривами, внесення яких забезпечує значну кількість органічних речовин, що сприяє підвищенню родючості ґрунту, збільшенню вмісту гумусу, розвитку мікрофлори, інтенсифікації ґрунтотворного процесу та кругообігу речовин у породі.

Тварини є суб'єктами цивільного права та можуть бути предметом різноманітних юридичних угод: їх можна продавати, купувати, дарувати. Проте варто пам'ятати, що тварини – це живі істоти з власними потребами у притулку, їжі, воді, а також вони, так само як і люди, відчувають біль, страждання і мають інтелект. Тому на законодавчому рівні існують норми, які регулюють умови утримання тварин, встановлюють вимоги з їхнім доглядом, охороною осель та запобіганню вимиранню різних видів. Більшість з таких норм ґрунтуються на принципах гуманного ставлення до тварин і захисту їх від жорстокого поводження.

Закон України «Про племінну справу у тваринництві» від 23 грудня 1993 року № 3773-XII встановлює загальні норми щодо правового, економічного та організаційного забезпечення племінної справи у сфері тваринництва, основна мета якого полягає в поліпшенні генетичних характеристик тварин, підвищенні їхньої продуктивності та збільшенні конкурентоспроможності галузі [2]. Даний законодавчий акт визначає загальні положення щодо організації племінної справи у тваринництві, вимоги до роботи з племінними ресурсами, основи державного управління в галузі племінної справи у тваринництві, державного контролю та фінансової діяльності у цій сфері. Фінансування (інвестиції) діяльності державних інспекцій з племінної справи у тваринництві і загальнодержавних програм селекції у тваринництві представляє розділ 4 даного Закону.

. Мета Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21.02.2006 № 3447-IV [3] є захист тварин від страждань та смерті, спричинених жорстоким поводженням з ними, а також у захисті їх природних прав і сприянні підвищенню моральності й гуманності у суспільстві.

Українське законодавство, а саме Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 № 2894-III регулює відносини у сфері охорони, використання і відтворення сільськогосподарських та домашніх тварин, а також діяльність, пов'язану з охороною і використанням залишків викопних тварин [4].

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [5] також передбачає сумлінне виконання своїх обов'язків громадянами та підприємствами в Україні, відповідальність перед суспільством у взаємодії з тваринним світом.

Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III містить ряд статей, які регулюють сферу тваринництва і відповідні злочини [6]. Вони передбачають відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, за незаконний вилов тварин рибальством, а також за знищення або пошкодження рослинного та тваринного світу. Порушення законодавства у сфері захисту тварин також можуть бути кваліфіковані як злочини, зокрема, незаконний обіг тварин і рослин, що перебувають під охороною та інші.

У багатьох регіонах України наразі активно розвивається тваринництво, що в основному пов'язане зі зростанням кількості приватних підприємств, переміщенням населення, підтримкою держави в створенні нових видів бізнесу, оскільки це перспективний напрямок для розвитку бізнесу.

Україна має багато факторів, які сприяють розвитку тваринництва як однієї з потужних галузей сільського господарства (табл. 1.1).

Таблиця 1

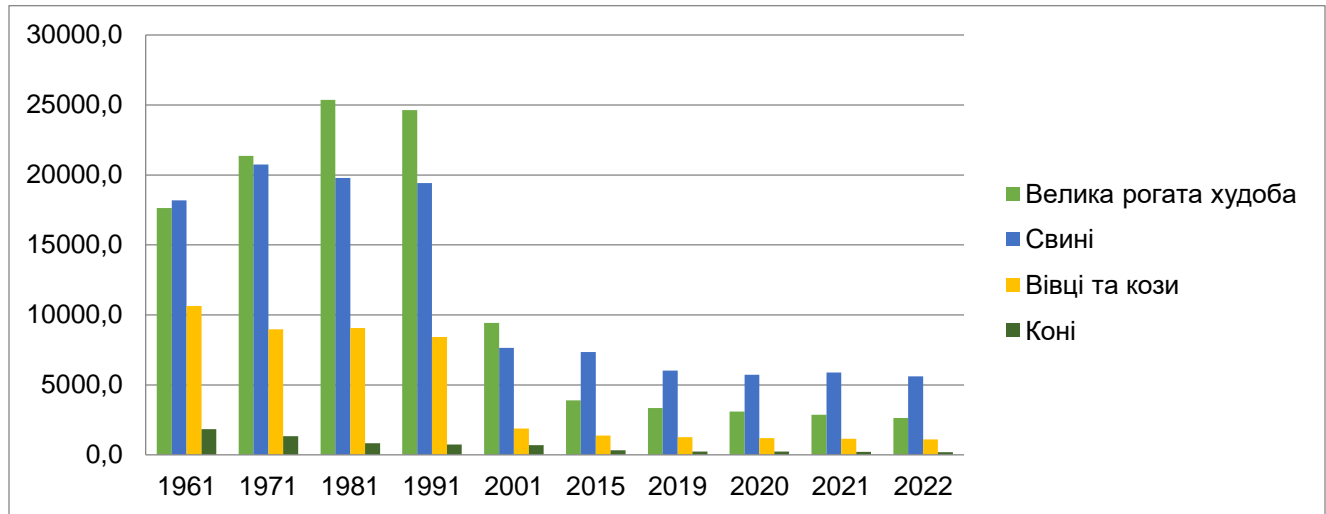
Фактори розвитку тваринництва

Сільськогосподарська спрямованість економіки	Україна є аграрною країною. Тваринництво - важлива галузь сільського господарства, яка забезпечує населення різною продукцією (м'ясо, молоко, яйця та інші продукти), необхідною для харчування населення
Традиції і культурна спадщина	великий вплив на розвиток тваринництва мають традиції і культурна спадщина українського народу, який завжди був пов'язаний з землею та сільським господарством
Кліматичні умови	Україна має відносно сприятливі кліматичні умови для розвитку тваринництва, зокрема для вирощування різних видів худоби
Державна політика	тваринництво в Україні має бути підтримане та регулюватися державою, потребує інвестиції в селекцію, ветеринарію, будівництво та модернізацію ферм
Попит на продукцію тваринництва	населення України завжди потребувало м'яса, молока, яєць та інших продуктів тваринництва, що стимулювало його розвиток

Джерело: складено на основі [7]

Аналіз даних статистики за період 1961-1991 роки показує розвиток галузі та зростання кількості поголів'я тварин в Україні. Але за період з 1991 року напрямок

тваринництва на межі виживання, по кожній з категорій тварин спостерігаються значні зменшення поголів'я (рис. 1).

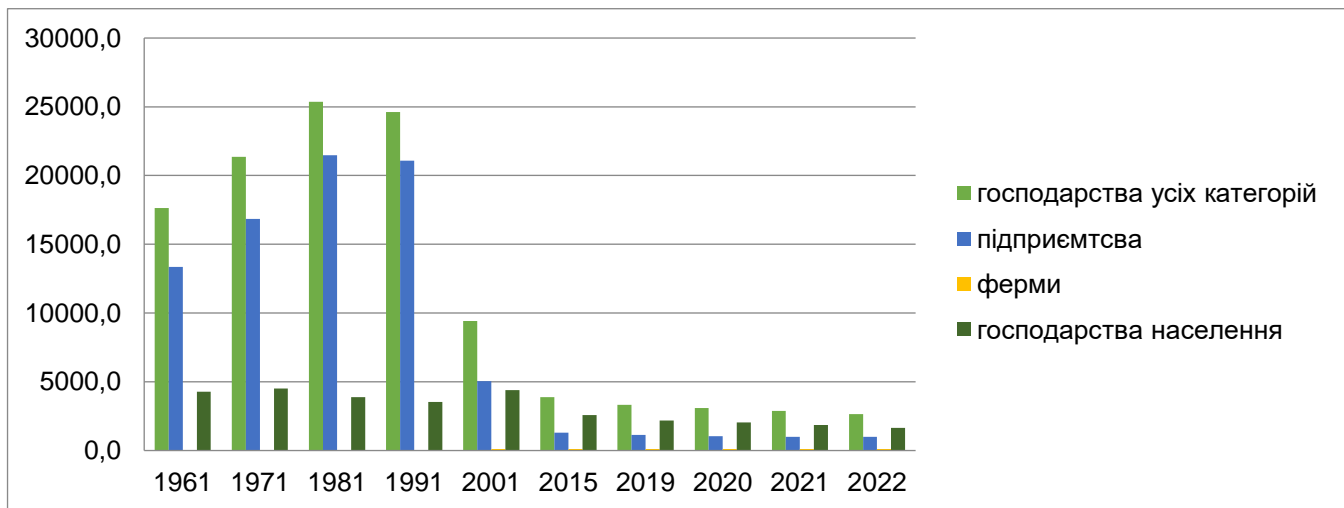

Рис. 1 Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин 1961-2022 рр., тис.

гол.

Джерело: складено на основі [1]

За цей період кількість поголів'я великої рогатої худоби зросла на 28,39% (+ 6 991,4) (рис. 2). Але на кінець 2022 року в порівнянні з 1991 р. поголів'я ВРХ знизилася на 90%, що говорить про стрімкий занепад та необхідність вживання активних кроків щодо відновлення поголів'я. Такі ж тенденції відмічаються і у сфері м'ясного виробництва – зниження майже в три рази за період з 1991 р. [1].

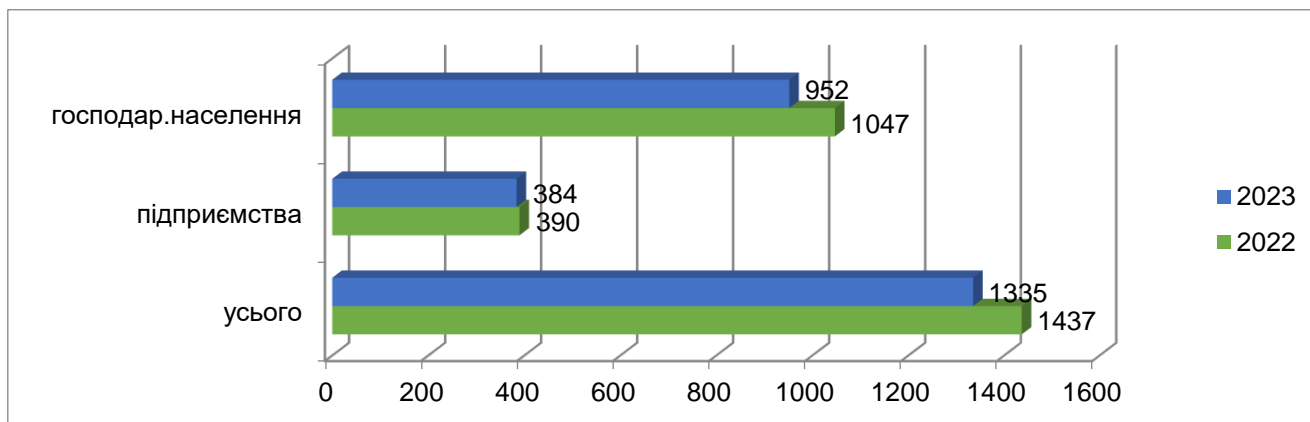

Рис. 2 Динаміка поголів'я ВРХ в Україні в розрізі господарств в 1961-2022

рр., тис. гол.

Джерело: складено на основі [1]

Такі ж тенденції відмічаються і у сфері м'ясного виробництва – зниження майже в три рази за період з 1991 р.

Рис. 3 Поголів'я корів в Україні в розрізі господарств станом на 01.09.2022-2023 рр., тис. гол.

Джерело: складено на основі [1]

Так, незважаючи на великий потенціал України в розвитку тваринництва, відмінні природні, кліматичні, земельні та трудові ресурси, галузь сільського господарства перебуває в досить тяжкому стані.

Таблиця 2

Аналіз динаміки поголів'я корів за період 2015- 2024 рр.

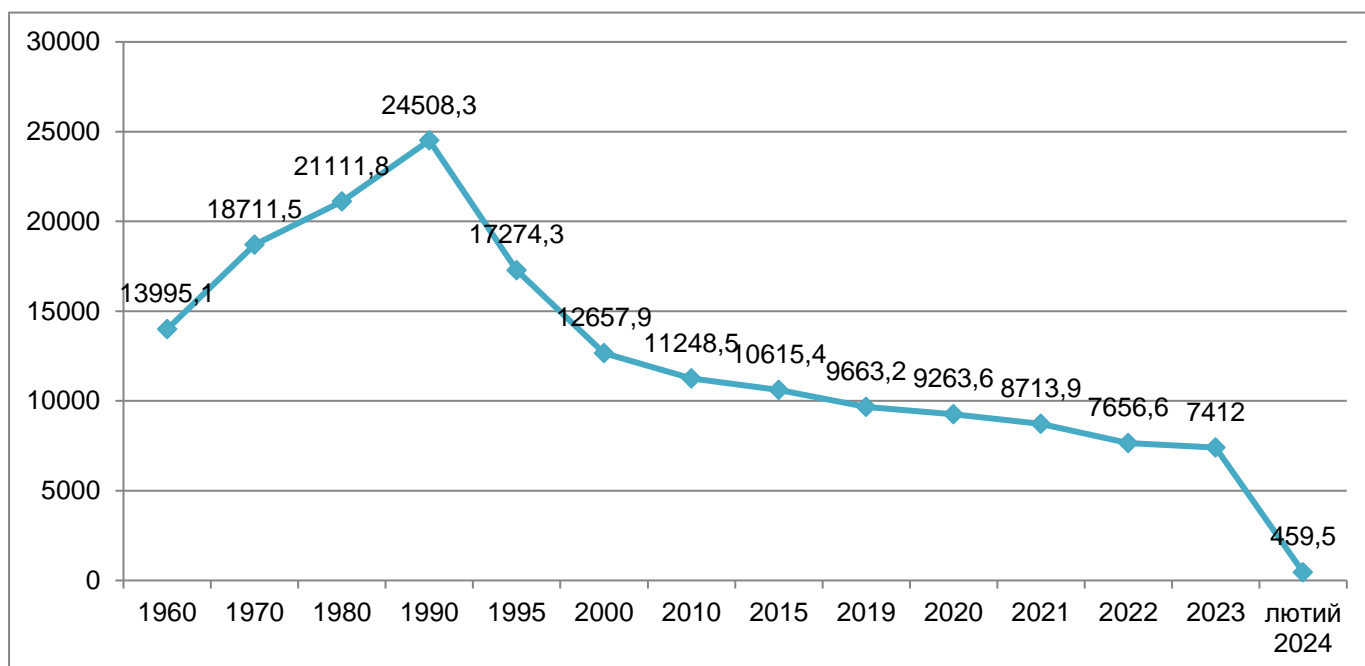
Період, роки	Коротка характеристика
з 2015 по 2021	загальна кількість корів в Україні зменшилася майже на третину
2022	під час дії воєнного стану зниження ще збільшилося на понад 191 тисячу голів, або на 12,4% в порівнянні з попереднім роком
2023	поголів'я корів зменшиться ще на понад 95 тисяч голів, або на 7,1% порівняно з початком року
2024	на початок 2024 року загальна кількість корів в Україні очікується на рівні 55,5% від показника на початку 2015 року.

Джерело: складено на основі [1]

Тому інвестування у розвиток середнього та малого бізнесу є ключовим для сталого розвитку сільських господарств і забезпечення продовольчої безпеки. Це сприяє впровадженню новітніх технологій, підвищенню продуктивності, зменшенню втрат врожаю, а також розвитку сільських громад і збереженню навколишнього середовища.

Молочна промисловість є ключовою складовою аграрного сектору України, забезпечуючи важливий аспект продовольчої безпеки через виробництво молочних продуктів. Крім того, вона створює значну додану вартість завдяки високій трудомісткості процесів виробництва та переробки молока. Перед початком військової агресії росії структурні зміни в молочному секторі вже почалися, а умови конфлікту лише підштовхнули цей процес. У результаті сектор молочного скотарства в Україні зазнав значних структурних змін в останні роки, які очікується ще більше зміцнитися в майбутньому.

Зниження поголів'я корів вплинуло на обсяги виробництва молока протягом 2015–2023 років, яке також суттєво зменшилося (рис. 4) [1;12].

Рис. 4 Обсяги виробництва молока всіма категоріями господарств 1961 – 2023

рр., тис. т.

Джерело: складено на основі [1;12]

Але під час воєнного стану було зафіксовано не лише зниження продуктивності корів, а і загальні обсяги виробництва молока в Україні.

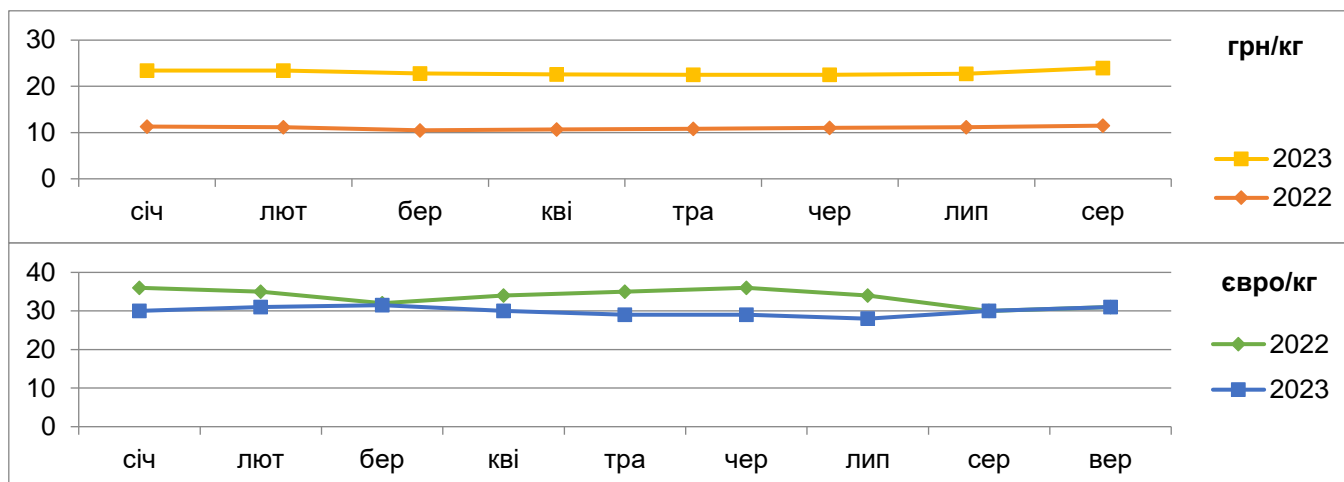
На рисунку 4 зображено динаміку обсягів виробництва молока всіма категоріями господарств по 2023 рік. З 1960 року по 1990-ті обсяги зростали на 42,9 %. Але після спостерігається поступове зниження показників в середньому на 23%.

За 2022 рік в областях, що не є окупованими територіями, обсяг виробництва молока становив 7300 тис. т., на окупованих близько 300 тис. т. На кінець 2023 року цей показник становив вже 7412 тис. т., що менше за минулий рік на 3,3 %. За лютий 2024 року

Збірник матеріалів Круглого столу
«Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»
21 травня 2024 року

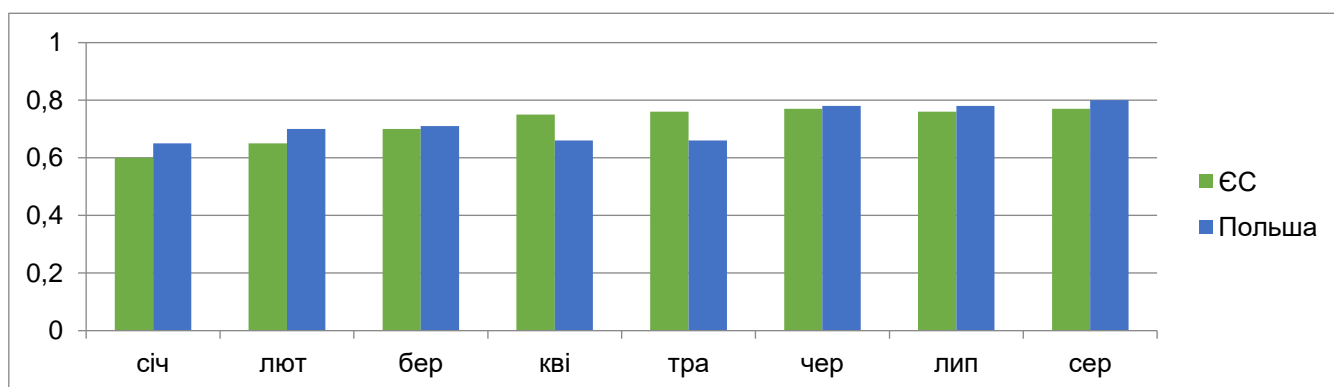
господарства усіх категорій виробили 459,5 тис. т молока, що на 1% більше за січневий показник 2024 року та на 0.1% більше за цей же період 2023 року [12].

Рис. 5 Динаміка цін на молоко-сировину ґатунку «екстра» в Україні 2022-2023рр. у гривнях та євро (за офіційним курсом НБУ без ПДВ)

Джерело: складено на основі [11]

У 2023 році ціни на молоко-сировину ґатунку «екстра» в гривневому вираженні значно перевищують рівень попереднього року (рис. 5). У другій половині 2023 року спостерігається сезонне зростання цін на молоко-сировину, яке випереджає темпи відповідного зростання у 2022 році.

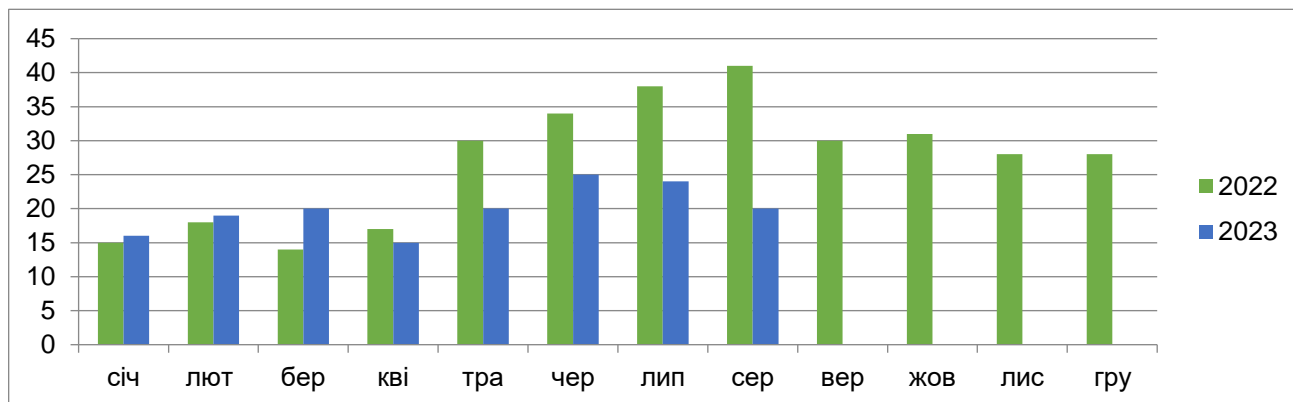

Рис. 6 Співвідношення цін на молоко-сировину в Україні (ЄС) та Польщі, % (ціна України перерахована на базисні параметри молока в середньому по країнах ЄС)

Джерело: складено на основі [11]

Аналіз цін на молоко в Україні та Польщі у другій половині 2023 року (рис.6) свідчить про те, що Україна фактично втрачає конкурентні переваги за ціною на молоко-сировину,

які дозволяли експортувати молочні продукти в значних обсягах у другій половині 2022 року та першій половині 2023 року.

Рис. 7 Помісячна динаміка обсягів експорту молокопродуктів товарних позицій 0401-0406 УКТ ЗЕД та казеїну у 2022-2023рр, млн дол. США

Джерело: складено на основі [11]

Восени 2022 року молокопереробні підприємства збільшували закупівлі молоко-сировини через значні обсяги експорту та сприятливу цінову кон'юнктуру на зовнішніх ринках. Це стимулювало зростання цін у конкурентній боротьбі за сировинну базу. Однак у 2023 році ситуація суттєво змінилася: обсяги експорту були меншими, ніж у попередньому році, і з червня 2023 року спостерігалася тенденція до зниження експорту молочних продуктів з України. Відповідно, передумови для зростання цін у другій половині 2023 року відрізняються, і експортний чинник в цьому разі грає меншу роль.

Таблиця 3

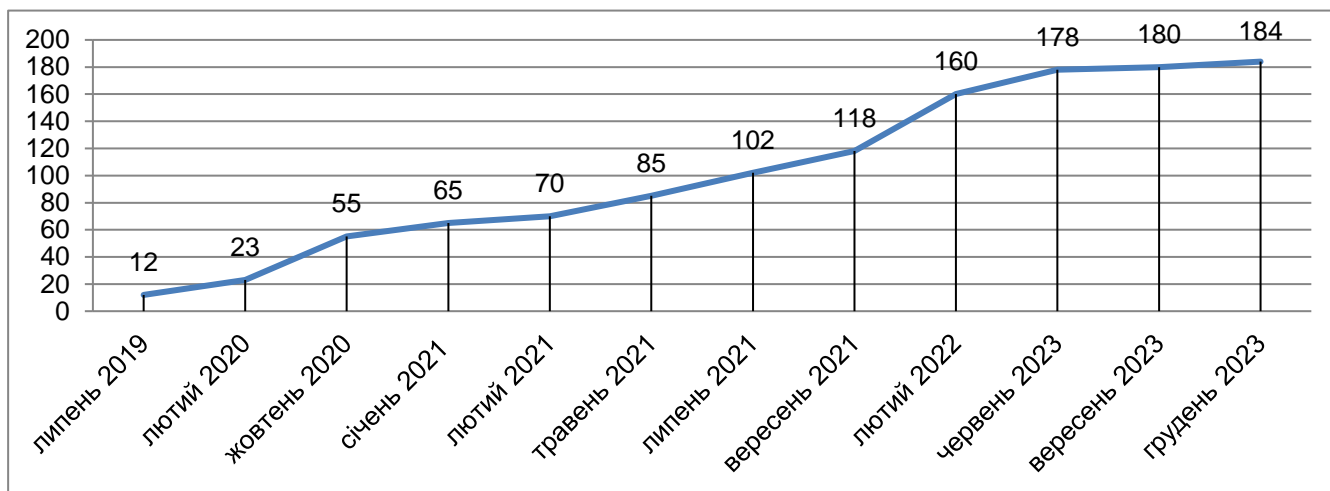
Перспективи цінової ситуації

Ціни кормів	Цього року суттєво не зросли
Ціни енергоносіїв	Рівень цін у вересні 2023 року дозволяє молочним фермам, які використовують прогресивні технології утримання корів, забезпечувати досить прийнятний рівень операційної рентабельності.
Ціни на молоко-сировину	У Європейському Союзі (ЄС) у 2023 році ціни на молоко-сировину суттєво знизилась, в середньому майже на 26%. Зниження цін на молоко-сировину в ЄС може створити умови для зростання конкуренції на міжнародних ринках, що може вплинути на цінову динаміку молочних продуктів і вітчизняних виробників.
Ціни на біржові види молокопродуктів	У 2023 році експорт молочних продуктів з України став менш привабливим через постійне зниження цін на ці продукти. Додатково негативною фактором стала і несприятлива світова кон'юнктура на ринках молокопродуктів, що ускладнило ситуацію для суб'єктів молочної галузі в Україні.

Джерело: складено на основі [11]

Україна має потужний потенціал у галузі сімейних молочних ферм, адже молочне скотарство традиційно має велике значення для українського сільськогосподарського сектору. Сімейні молочні ферми - це сільськогосподарські господарства, де виробництво молока є основною діяльністю, але вони зазвичай належать і операційно керуються сім'ями або невеликими групами людей.

Проєкт «Сімейні молочні ферми», спрямований на розвиток індустрії сімейного молочного фермерства в Україні, зазначає про значний успіх у залученні інвестицій. За цими даними, проєкт зміг залучити понад 28 млн гривень від 209 інвесторів, які взяли участь у фінансуванні через інвестиційні позики протягом 2023 року [10]. Даний проєкт з початку повномасштабного вторгнення отримав 505 тисяч грн інвестицій, а спільнота інвесторів зросла до 401 особи.

Рис. 8 Кількість сімейних молочних ферм в межах проєкту «Сімейні молочні ферми»

Джерело: складено на основі [10]

Якщо розглянути динаміку розвитку проєкту «Сімейні молочні ферми» можна сказати про стабільне зростання кількості ферм в різних регіонах країни. Значне зростання відбулося з вересня 2021 по лютий 2022 – відкрито ще 42 ферми за 5 місяців. Ця новина свідчить про великий інтерес і підтримку з боку інвесторів до розвитку молочної промисловості в Україні, зокрема сімейного молочного фермерства. На кінець 2023 року в межах проєкту діє 184 ферми (рис. 8)

Незважаючи на припинення експансії проєкту в східних регіонах України, за 2022 рік проєкт «Сімейні молочні ферми» зазнав значного зростання поголів'я великої рогатої худоби. Поголів'я зросло на 22%, що свідчить про успішність стратегії розвитку

фермерських господарств, навіть у змінних умовах економічної та політичної нестабільності. У той же період поголів'я основного стада на промисловій фермі також збільшилося на 1%. Це може бути показником покращення умов утримання та годівлі тварин, а також ефективної селекційної роботи [10].

При цьому річні надої на фуражну корову на промисловій фермі зросли до 8,7 тис. л, що становить збільшення на 10%. Середня продуктивність корів по мережі ферм становить 4,8 тис. л, що також є позитивним показником і може свідчити про впровадження ефективних методів годівлі, догляду та управління на фермерських господарствах [10].

Проект «Сімейні молочні ферми» і надалі привертає інвестиції шляхом надання інвестиційних позик. Пропонуються три види позик з різними умовами (табл.4).

Таблиця 4

Види позик за умовами проєкту «Сімейні молочні ферми»

Стандартна позика	Мінімальний внесок складає 65 000 грн.
Позика з підвищеною дохідністю	Мінімальний внесок становить від 500 000 грн.
Позика з конвертацією в капітал	Мінімальний внесок починається від 1 000 000 грн.

Джерело: складено на основі [10]

Очікувана дохідність проєкту складає не менше 21% на 2024 рік, що може бути привабливою пропозицією для інвесторів.

У цілому, ці дані свідчать про успішну реалізацію проєкту «Сімейні молочні ферми» та його внесок у підвищення продуктивності та ефективності молочного виробництва в Україні. Залучені кошти були використані для розширення та модернізації існуючих ферм, впровадження новітніх технологій та методів управління, а також для підвищення продуктивності та якості молочної продукції.

Такі інвестиції в сімейне молочне фермерство мають позитивний вплив на розвиток сільських територій, забезпечення зростання доходів сімейних фермерів, створення нових робочих місць та підтримку сталого розвитку сільськогосподарського сектору в Україні. Загалом, розвиток сімейних молочних ферм в Україні має потужний потенціал і може стати важливим чинником розвитку сільськогосподарського сектору та підвищення життєздатності сільських громад.

Висновки. Отже, тваринництво є важливою галуззю, яка забезпечує населення продуктами харчування, доходами сільські господарства та фермерські господарства, а також сприяє збереженню навколишнього середовища.

Важливо розуміти, що на державному рівні Україна має підтримувати свої лідерські позиції та залишає органічне виробництво одним із пріоритетів розвитку агропромислового сектору. Від держави очікується посилення підтримки, бо як і до воєнного стану, так і під час, органічний сектор її потребує, і не лише фінансової, а і стратегічне планування розвитку галузі, взаємодію з іншими галузями, цінове регулювання тощо. Але також варто врегулювати можливості зовнішньої та внутрішньої допомоги у вигляді нових грантів, співпраці із зарубіжними партнерами та фінансування.

Для країни головне розуміння важливості підтримки органічного сектору як у середині країни, так і на міжнародній арені. Підтримку з-за кордону можливо реалізувати, якщо буде досягнута системна співпраця українських учасників органічного сектору та міжнародних партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Статистичний збірник «Тваринництво України». URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/05/zb_tv_2021.pdf (дата звернення 25.03.2024);
2. Про племінну справу у тваринництві : Закон України від 15.12.1993 р. № 3773-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text> (дата звернення 25.03.2024);
3. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21.02.2006 № 3447-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text> (дата звернення 25.03.2024);
4. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#n10> (дата звернення 25.03.2024);
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 25.03.2024);
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-II. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3053> (дата звернення 25.03.2024);
7. Богданко С. Невтішні реалії. *Агро перспектива*. 2009. № 2. (дата звернення 25.03.2024);

8. Власенко Н. С. Тваринництво України за 2011 рік. Статистичний збірник. Київ: Державний комітет статистики України, 2012. 211 с. (дата звернення 25.03.2024);
9. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: підруч. Київ : КНЕУ, 2001, 528с. (дата звернення 25.03.2024);
10. Офіційний сайт проєкту «Сімейні молочні ферми» URL: <https://smf.org.ua/> (дата звернення 25.03.2024);
11. Спілка молочних підприємств України. Молочна галузь за воєнного стану. URL: <https://infagro.com.ua/ua/2023/10/25/leonid-tulush-zaviduvach-viddilunnts-iae-molochna-galuz-za-voyennogo-stanu/> (дата звернення 25.03.2024).
12. Інфагро. Інформаційно-аналітичний бюлетень. URL: <https://infagro.com.ua/> (дата звернення 25.03.2024).

Кушнір С.О.

д.е.н, професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Ткаченко М.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВІДНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРОБІЗНЕСУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Для прискорення процесу повноправного членства України в Європейському союзі Уряду необхідно створити умови для функціонування ринку землі, забезпечити дотримання екологічних стандартів, гармонізувати вітчизняне законодавство з законодавством Європейського Союзу, впровадити кращі сільськогосподарські практики та найкращі доступні технології для скорочення обсягів забруднення в аграрній сфері. Все це стане можливим за умови якнайшвидшого відновлення сільського господарства в повоєнний період. Для цього доцільними стануть ряд реформ, які потрібно впровадити у вітчизняному агробізнесі, що сприятимуть зростанню продуктивності та конкурентоспроможності галузі [1].

Для гармонізації вітчизняної політики до вимог ЄС наразі під час розробки Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на період до 2030 року національні пріоритети повинні бути зосереджені на дотриманні екологічних стандартів та стійкості до кліматичних змін, прискоренні узгодження нормативно-правових актів щодо санітарного та фітосанітарного контролю зі стандартами ЄС, державній підтримці малих та середніх фермерських господарств. Реалізація зазначених заходів забезпечить зміцнення вітчизняного агропродовольчого комплексу.

Одним із найбільш значущих заходів в реалізації зазначеної Стратегії є забезпечення безспірного підтвердження права власності. З цією метою необхідно завершити процес комплексного оцінювання сільського господарських земель та майна для розрахунку об'єктивної ринкової вартості майна і його справедливого оподаткування. Наступними кроками мають стати введення в експлуатацію автоматизованої системи моніторингу земельних відносин та проведення оцінювання у відповідності до європейських стандартів. Цифровізація послуг дозволить скоротити адміністративну дискрецію та підвищити їх доступність для фізичних та юридичних осіб. Не менш важливою є підтримка малих фермерських господарств і впровадження фінансових інструментів через співпрацю з міжнародними фінансовими установами. Контроль за своєчасністю та точністю виплат має здійснювати Платіжне агентство [1].

Ще одним напрямком державної підтримки відновлення є розмінування сільськогосподарських земель та акваторій усіх типів, яке передбачатиме в разі потреби компенсацію сільськогосподарським виробникам витрат на ці заходи.

Дві третини витрат - це розмінування сільськогосподарських угідь Донецької, Запорізької, Київської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей. Цей процес може зайняти близько десяти років, а хімічне забруднення на раніше замінованих територіях матиме наслідки для кількох поколінь.

Диверсифікація розвитку АПК стане можлива за рахунок зростання інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств і формування відповідних ринкових інституцій шляхом ефективного використання наявних ресурсів, зростання обсягів експорту продукції з більшою доданою вартістю та формування відповідних умов для проживання в сільській місцевості, інвестування у зростання стійкості до кліматичних змін, інтеграції енергетики та продовольства [2].

Саме тому необхідно розробити відповідну повоєнну модель розвитку агропромислового комплексу шляхом взаємоузгодженого балансу соціальних,

екологічних та економічних складових відповідно до цілей стратегічного розвитку сільських територій.

Одним з першочергових завдань після Перемоги України має стати відновлення деокупованих територій – забезпечення умов для повернення людей до села. Відновлення базової безпеки на цих територіях, розмінування сільськогосподарських земель повинно супроводжуватися реабілітацією земель від воєнного забруднення та поетапним впровадженням змін щодо їх цільового використання в аграрному виробництві [3].

Підтримка розвитку вітчизняного АПК з боку держави має бути сфокусована на підтримці малого та середнього агробізнесу. Розробка та впровадження перерахованих заходів сприятиме скоординованій діяльності державних органів, неурядових організацій щодо отримання інституційної та фінансової підтримки середніх та малих фермерських господарств від міжнародних донорів та інвесторів.

Отримані інвестиції необхідно направляти на проведення якісної трансформації аграрного сектору України для подальшого вступу до ЄС. Це все можливе за умови підтримки з боку інституцій ЄС та інвесторів на шляху переорієнтації вітчизняної аграрної моделі у відповідності до вимог Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Миколайчук М. М., Лесик О. В. Інструменти розвитку та повоєнного відновлення територій України: аналітичний огляд. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 7. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-10>
2. Музиченко А. О., Овчаренко Т. С., Сігаєва Т. Є. Стратегії залучення інвестицій в українську економіку: прогнози й виклики. *Академічні візії*. 2023. №23. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/602>
3. Riznyk D. Perspectives for post-war recovery in Ukraine in the sphere of attracting foreign direct investments. *Economics of System Development*. 2023. Vol. 5. No. 1. P. 31–34. URL: <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2023-1-5>

Гордон Ю.С.,

аспірант,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ГУМАНІТАРНЕ РОЗМІНУВАННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Україна має найбільший за обсягами відсоток забруднення мінами територій та земель сільськогосподарського призначення. Майже третина території України, а це біля 170 тисяч квадратних кілометрів, мають різну ступень забруднення, або потенційно забруднені вибухонебезпечними предметами. Обстеження цих земель та розмінування, за потреби, може зайняти декілька десятиліть. Щоб повернути у господарське використання ці території необхідно знайти інноваційне вирішення гуманітарного розмінування. Розмінування саперами вручну вимагає великої кількості спеціалістів - саперів, які ризикують своїм життям та ще це займає тривалий час. На цих територіях мешкають близько 6 мільйонів людей, які кожного дня наражають своє життя на небезпеку.

Вперше питання гуманітарного розмінування виникло в Україні навесні 2022 року, коли було звільнено від окупації частину територій. Все людство стало свідками підривів на мінах фермерів та працівників, які виходили працювати в поля. Трагічні випадки продовжуються досі, ще й з урахуванням прифронтових територій, що потребує негайного та доступного вирішення питання розмінування, яке займе тривалий час.

Наразі вже є багато розробок вітчизняних та іноземних науковців, яких треба залучати для побудови стратегії відновлення та очищення від мінування, для якнайскорішого повернення сільськогосподарських земель у повноцінне використання.

За прогнозами експертів Київської школи економіки, на відновлення сільського господарства України після війни може піти понад 20 років [1]. До вторгнення РФ площі зернових і олійних становили відповідно близько 24 і 9 млн га. У 2022 році вони впали приблизно до 18 млн на зернових і 7 млн га олійних культур та очікується подальше зменшення площ до 17 і 6 млн га відповідно. Передбачається, що посівні площі досягнуть довоєнного рівня до 2050 року. Додаткові землі під олійні та зернові культури будуть перерозподілені з інших сільськогосподарських угідь таких як овочі та технічні культури.

Скорочення землі, придатної до використання у аграрному секторі, приведе до складнощів з постачанням продукції населенню, що в свою чергу підніме рівень цін та зменшить різноманітність споживчої корзини.

В таких умовах необхідно надати можливість інноваційного технологічного розвитку аграрного бізнесу та використання земельних ресурсів з більшою ефективністю.

Це передусім:

- будівництво та впровадження інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції;
- застосування нових, більш продуктивних порід у тваринництві та нових сортів рослин, більш стійкіших до хвороб та несприятливих до природно-кліматичних проявів;
- використання біотехнологій, які дають змогу отримати більш якісні та органічні продукти;
- застосування нових технічних засобів та технологій обробітку ґрунту;
- застосування енергозберігаючих технологій, застосування екологічних інновацій, які відповідно дають змогу збільшити врожайність, продуктивність, мінімізувати витрати та гарантувати безпеку навколишнього середовища.

Технологічні інновації в аграрному секторі збільшують попит на автоматизацію, цифровізацію та екологічну направленість фермерських господарств. Новітнім трендом в агробізнесі на сьогодні є перехід до «розумного» землеробства, з ефективним використанням часу та ресурсів, що дозволяє значно зменшити втрати врожаю. «Розумне» землеробство представляє собою прогресивну концепцію використання сучасних технологій, таких як інтернет речей (IP), комп'ютерний зір або штучний інтелект (AI) [2].

Будівництво «розумних» ферм з автоматизованими системами управління покращує умови праці та підвищує рівень виробництва в декілька разів [3]. В умовах нестачі кадрів такі системи вирішують питання щодо виробництва тваринної та птичної продукції на високому рівні якості. Розумне сільське господарство запроваджує низку програм і цифрових рішень, таких як точне землеробство, технологія зі змінною швидкістю, зрошення, а також розумні теплиці, де є приклади автоматизації збору фруктів та ягід, знищення бур'янів або дощування. Використання безпілотників і супутників у поєднанні з глобальною системою GPS надають можливість реалізації польових робіт, відповідно до місцевості. IP пристрої, що працюють на базі сенсорних технологій, які збирають дані в реальному часі, дозволяють фермерам систематизувати дані та використовувати їх для обробки рослин в полях [4,5]. Таке виробництво називають точним землеробством.

Впровадження останніми роками точного землеробства, які допоможуть зменшити використання води та пестицидів відповідно до стратегії ЄС «Від лану до столу», та

землеробства в закритому просторі - тепличному хазяйстві, який надає можливість виробляти продукцію з економією простору, наприклад вертикальні ферми та теплиці, та сприяє розвитку у аграрній промисловості. Розвиток IP технологій надає можливість мінімізувати ресурсне використання земель з максимальною користю та екологічною доцільністю [6].

Україна є одним найбільшим постачальником органічних продуктів до ЄС і другим постачальником у світі. Основні органічні продукти – це органічні зернові, насіння олійних культур, макуха, лікарські трави, ароматичні рослини та мед. В Україні було 445 000 км² органічних сільськогосподарських угідь. Однак майже 20% цих угідь зараз знаходиться в районах ведення бойових дій або в окупованих областях [7].

У процесі реалізації програми післявоєнного відновлення необхідно залучення міжнародних донорів, інвестиційних компаній та розробити координацією міжнародної допомоги та управлінням проектами. Стратегічна програма Уряду, на нашу думку, має включати:

- розробку програми активного залучення інвесторів та міжнародних донорів;
- забезпечення доступу до ринків ЄС та інших країн, що допоможе виробникам інтегруватися у світові торгові ланцюги та наростити експорт;
- розробку програми підтримки та лібералізації оподаткування аграрного сектору в економіці;
- налагодження логістичних маршрутів в західному напрямку;
- перехід від експорту сировини до експорту переробленої сільськогосподарської продукції, що надасть більшу експортну виручку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Agricultural Outlook Ukraine. 2050 Projections for crops. KSE. 2023. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/06/2050-projections-for-crops.pdf>
2. Цифрова адженда України – 2020. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>
3. Точне землеробство та IT рішення в сучасному виробництві в світі. URL: <https://travelite.com.ua/tochne-zemlerobstvo-ta-agro-it-rishennia/>
4. Сучасні технології в сільському господарстві. Офіційний сайт EOS Data Analytics, Inc. URL: <https://eos.com/uk/blog/suchasni-tekhnologii-v-silskomu-hospodarstvi/>
5. Аграрний бізнес у цифрову епоху — українські реалії. URL: <https://nachasi.com/2018/10/02/it-zemlerobstvo/>

6. Розумне землеробство, зелені технології та зміна принципів роботи. Про що говорять на Agritechnica 2023. Офіційний сайт AgroPortal.ua. URL: <https://agroportal.ua/news/mir/rozumne-zemlerobstvo-zeleni-tehnologiji-ta-zmina-principiv-roboti-pro-shcho-govoryat-na-agritechnica-2023>

7. Попередня оцінка від FAO збитків, спричинених війною для українського агросектору. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/26-05-22/>

8. Крилов Д. В. Аналіз рейтингового оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні. *Ефективна економіка*. №5. 2022. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10285>

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Корчак А.Р.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕМОНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

Сільськогосподарська техніка є вирішальним фактором у забезпеченні високої продуктивності в аграрному секторі. Вона механізує важкі та трудомісткі процеси, підвищує ефективність використання землі та сприяє підвищенню врожайності. Сучасне сільське господарство було б неможливим без надійної, ефективної та технологічно досконалої техніки. У зв'язку з цим галузь виробництва та ремонту сільськогосподарської техніки набуває особливого значення через необхідність оновлення та модернізації технічного оснащення сільськогосподарських підприємств. Питання вимогами до екологічності та необхідністю зниження витрат на обробіток землі.

Виробництво та ремонт сільськогосподарської техніки охоплює широкий спектр діяльності, від розробки та виробництва нових машин і механізмів до їх технічного обслуговування та ремонту. Сектор включає виробництво тракторів, комбайнів, сівалок,

культиваторів та іншої спеціалізованої техніки, а також надання послуг з їх ремонту та модернізації.

Основними напрямками діяльності підприємств-виробників сільськогосподарської техніки з використанням інноваційних технологій та матеріалів, є:

1. Розробка та виробництво надійної та ефективної сільськогосподарської техніки, адаптованої до потреб місцевих фермерів.

2. Надання якісних послуг з ремонту та обслуговування для збільшення терміну служби та продуктивності сільськогосподарської техніки.

3. Зменшення витрат та підвищення екологічності сільськогосподарського виробництва шляхом впровадження інноваційних рішень у виробничі та ремонтні процеси.

Спеціалізуючись на виробництві та ремонті сільськогосподарської техніки, компанія вирішує кілька ключових проблем, що стоять перед аграрним сектором, а саме: забезпечує фермерів сучасною та ефективною технікою, зменшує залежність від імпорту, продовжує термін служби техніки та знижує експлуатаційні витрати. Це підвищує продуктивність праці на землі та сприяє розвитку аграрного сектору в цілому. Наразі основними законодавчими актами, що регулюють ринок забезпечення підприємств сільськогосподарською технікою є:

1) Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.91 №1561-XII [2] визначає загальні засади інвестиційної діяльності, права та обов'язки інвесторів і державні гарантії захисту інвестицій. Закон створює правове поле для залучення інвестицій у виробництво та ремонт сільськогосподарської техніки.

2) Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.91 №960-XII [3] регулює відносини, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, в тому числі з імпортом та експортом сільськогосподарської техніки, що є важливим для розвитку цієї галузі.

3) Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-III [4] створює умови для здорової конкуренції на ринку, в тому числі на ринку сільськогосподарської техніки. Він регулює відносини щодо запобігання монополізму та недобросовісній конкуренції.

4) Закон України «Про лізинг» від 23.03.1998 № 01-8/104 [5] визначає правові засади здійснення лізингових операцій, які є важливим інструментом залучення інвестицій в аграрний сектор, в тому числі для оновлення парку сільськогосподарської техніки.

Законодавча база України підкреслює стратегічну важливість аграрного сектору в економіці країни та створює сприятливі умови для інвестицій у виробництво та ремонт сільськогосподарської техніки.

Чинне законодавство передбачає низку стимулів для інвесторів, включаючи податкові пільги, державні гарантії, підтримку інновацій та модернізації обладнання, захист інвестицій та заходи, спрямовані на розвиток конкуренції на ринку.

Уряд визнав необхідність модернізації аграрного сектору шляхом оновлення технічних парків та впровадження новітніх технологій у виробництво сільськогосподарської техніки. Залучення вітчизняних та іноземних інвестицій розглядається як важливий фактор у досягненні цієї мети. Крім того, лізингові відносини відкривають нові можливості для аграріїв оновити свою техніку без необхідності робити одноразові великі інвестиції.

Сільське господарство в Україні відіграє важливу роль у національній економіці та є одним з основних секторів, що постачає продукцію на внутрішній та зовнішній ринки. За даними Мінагрополітики, у 2021 році сільське господарство становило понад 10% ВВП України, що є найвищою часткою серед усіх секторів економіки. Однак з початком повномасштабної окупації аграрний сектор зазнав значних збитків. За даними проєкту «Росія платить», станом на червень 2023 року прямі збитки аграрного сектору України склали 8,7 мільярда доларів США. Збитки, завдані сільгоспвиробникам внаслідок знищення та пошкодження сільськогосподарської техніки, включаючи пошкодження або знищення 1,096 млн одиниць сільськогосподарської техніки, оцінюються у понад 4,66 млрд доларів США [11].

Таблиця 1

Виробництво сільськогосподарської техніки у 2017-2022 рр.,
млн дол. США

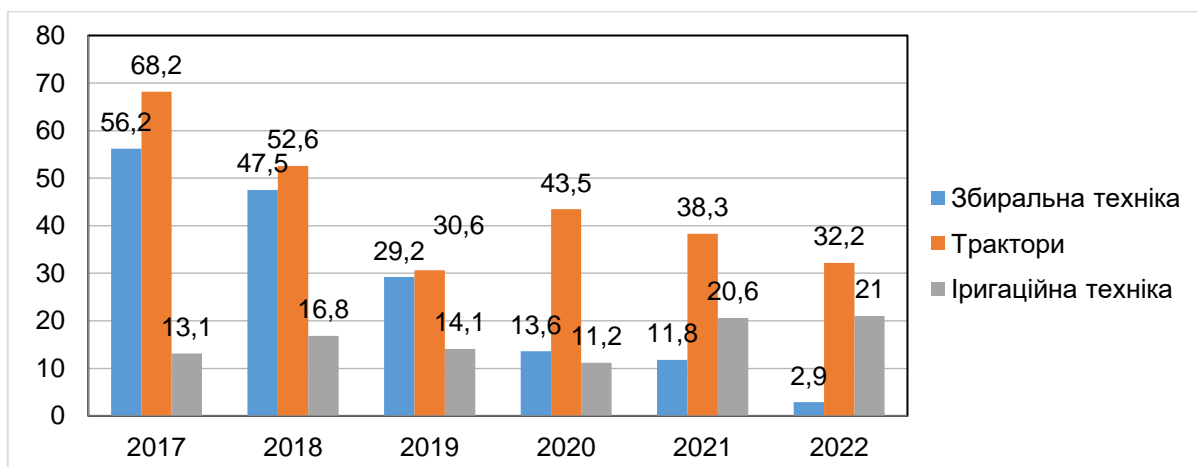
Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Збиральна техніка	56,2	47,5	29,2	13,6	11,8	2,9
Трактори	68,2	52,6	30,6	43,5	38,3	32,2
Іригаційна техніка	13,1	16,8	14,1	11,2	20,6	21,0

Вітчизняні виробники орієнтуються переважно на внутрішній ринок, стабільно експортується лише обладнання не сільськогосподарського призначення: ліфтове

обладнання та навісне устаткування. Основними покупцями української техніки є країни Східної та Центральної Європи (Молдова, Литва, Румунія та Польща). Початок широкомасштабної війни призвів до різкого падіння експорту сільськогосподарської техніки, особливо збиральної техніки (-59%) та підйомного обладнання (-41%).

Для аналізу кон'юнктури ринку виробництва та ремонту сільськогосподарської техніки потрібно згрупувати та проаналізувати дані про виробництво сільськогосподарської техніки.

Графічно (рис.1) дані показники показують зростання виробництва іригаційної техніки майже вдвічі після суттєвого падіння 2020 року. Динаміка виробництва збиральної техніки невітшна – 5% від показника 2017 року, а виробництво тракторів впало більше, ніж вдвічі з 2020 року – на 47,2%.

Рис.1 Динаміка виробництва української сільгосптехніки, 2017-2022 рр.

Українська сільськогосподарська техніка користується попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках. На думку експертів, основними перевагами української сільськогосподарської техніки є висока якість та низька ціна. Українські виробники слідкують за світовими тенденціями на ринку сільськогосподарської техніки, впроваджуючи кращі практики та адаптуючи існуючі моделі до нових технологій, що дозволяє їм виробляти техніку з оптимальним співвідношенням ціна-якість. Основним фактором підтримки низьких цін є відносно низький рівень заробітної плати в Україні, що дозволяє утримувати собівартість продукції нижчою, ніж у конкурентів.

Криза на ринку праці в Україні поглибилася, і компанії стикаються зі значним дефіцитом робочої сили. Підвищення заробітної плати може бути одним із механізмів залучення працівників, але це впливає на собівартість продукції.

Водночас, зниження якості є неприпустимим, оскільки це важливий фактор для споживачів. Українська техніка, в тому числі на зовнішніх ринках, цікавить переважно дрібних фермерів, які складають основу європейського агробізнесу [10].

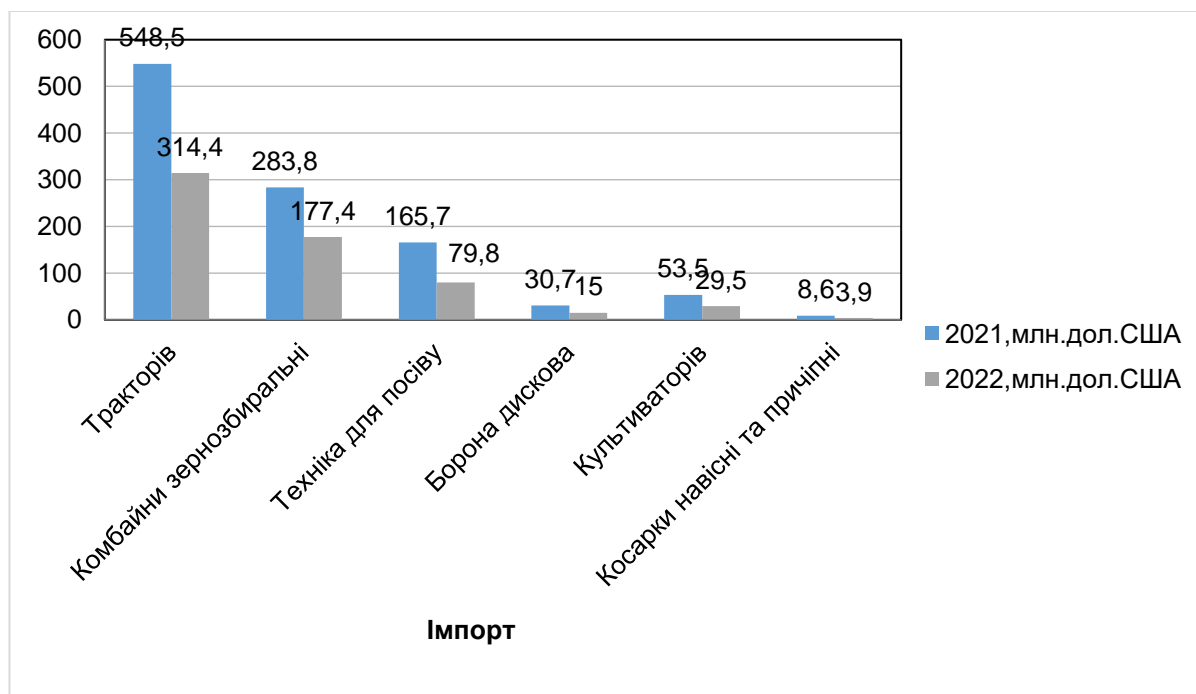
Проаналізуємо ринок імпорту сільськогосподарської техніки (табл.2).

Таблиця 2

Імпорт сільськогосподарської техніки у 2021-2022 роках, тис. дол. США

Імпорт, шт.	2021	2022	2022 до 2021 у %
Тракторів	30622	16689	54,5
Комбайни зернозбиральні	3029	2104	69,4
Техніка для посіву	6825	4465	65,4
Борона дискова	819	445	54,3
Культиваторів	61525	37523	61
Косарки навісні та причіпні	8571	6185	72,2

Як показують дані таблиці повномасштабне вторгнення росії в Україну значно вплинув на об'єм імпорту сільськогосподарської техніки, який значно знизився у 2022 році. Це сталося через втрату частини території, знищення та розкрадання техніки, ракетні обстріли. Деякі позиції продемонстрували об'єми падіння деяких позиції майже на 50% порівняно з 2021 роком (рис.2).

Рис.2. Динаміка імпорту сільськогосподарської техніки в 2021-2022 рр.

Як ми можемо бачити з графіку, у 2022 році зниження імпорту у вартісному виразі відмічається майже по кожному показнику вдвічі.

Скорочення у 2022 році порівняно з 2021 роком тракторів – на 42,7%, комбайнів зернозбиральних на 37,5%, посівних і садильних машин на 51,9%, борін дискових на 51,2%, культиваторів на 44,8% , косарок – на 55,0% [7].

Також потрібно відмітити, що у 2022 році спостерігалось деяке зростання імпорту плугів у кількісному виразі - 2026 одиниць у 2021 році та 2779 одиниць у 2022 році, що у відсотковому відношенні становить 37,2%, що сталося через значне зменшення їх митної вартості на 56,5% порівняно з 2021 роком. Саме через зростання імпорту дешевих плугів до міні-тракторів та мотоблоків, зокрема китайського виробництва, суттєво змінилося співвідношення між кількістю та вартістю ввезеної техніки.

У 2023 році продовжується падіння обсягів імпорту сільськогосподарської техніки в Україну, втім, темпи його значно сповільнилися. Так, імпорт найбільш затребуваних малими сільськогосподарськими підприємствами тракторів з потужністю двигуна 37-75 кВт скоротився минулого року на 74,4% від показника 2022 р., тракторів з потужністю двигуна 75-130 кВт – на 22,1%, найбільш потужних тракторів (з двигуном понад 130 кВт) – на 6,3%. Скорочення імпорту до України зернозбиральних комбайнів за підсумками 2023 р. оцінюється у 9,4%, посівної техніки – 38,4% [9].

Отже, можна зробити висновок, що велика кількість сільських господарств у 2022 та 2023 році віддають перевагу використанню вживаної техніки та лагодженню її. Це пов'язано з тим внаслідок війни фермери зазнали значних втрат через окупацію території, знищення техніки, релокацію на нову територію, обмеження в вивезенні своєї вирощеної продукції та її реалізації. Проте зниження в українських фермерів інтересу та можливостей щодо придбання імпортової техніки, може сприяти інвестиціям в цю галузь в Україні зараз. Зростання потужностей українського виробництва сільськогосподарської техніки має свої переваги для клієнтів, серед яких дешевша ціна та наявність гарантів та послуг з обслуговування.

Для прикладу розглянемо українського виробника ТОВ «Оріхівсільмаш», який до війни базувався в місті Оріхові Запорізької області, та через війну підприємство було змушене переїхати до міста Запоріжжя, де продовжує свою діяльність. До війни підприємство також виставляло свої вироби на різних міжнародних виставках сільськогосподарської техніки, де представляли свою техніку для всього світу. Підприємство не просто продає свою техніку та деталі до неї, а ще й займається якісним

та дуже швидким ремонтом. Зараз під час війни вартість техніки ТОВ «Оріхівсільмаш» підлягає компенсації до 25% від держави [6].

Проаналізуємо фінансову звітність ТОВ «Оріхівсільмаш» (табл.3)

Таблиця 3

Фінансові показники ТОВ «Оріхівсільмаш», грн

Показник	2023	2022	2021	2020	2023 до 2022, %	2023 до 2020, %
Дохід	12 231 000	58 791 600	227 319 800	185 882 300	20,8	6,5
Чистий дохід	557 200	1 668 700	11 909 000	9 191 800	33,3	6,0
Активи	61 034 600	62 575 200	64 521 500	81451500	97,5	7,4
Кількість працівників	70	70	106	0	100	0

Як ми можемо бачити з таблички дохід товариства з 2020 року до 2021 зростав, підприємство розвивалося та виходило на міжнародний рівень. В 2022 році зафіксовано зменшення доходу в 4 рази в зв'язку з війною, місто в якому були розташовані виробничі потужності підприємства, стало лінією фронту та постійно обстрілювалося. В 2022 році більша частка доходів пов'язана з виконанням замовлень 2021 року.

Значне зниження доходів підприємства в 2023 році пов'язане з вимушеною зміною місця розташування, втратою потужностей, вимушеною втратою частини працівників, додатковими затратами тощо, але наразі підприємство продовжує відновлюватися після важкого періоду. Але, наявність хоч і в рази меншої суми чистого доходу говорить про затребуваність підприємства, тобто техніки, яку виробляє підприємство, що свідчить про необхідність подальшого розвитку українського виробництва сільськогосподарської техніки. Також аналіз ринкової ситуації свідчить, що період 2019 – 2020 показує поступовий розвиток ринку сільськогосподарської техніки. Виробництво сільськогосподарської техніки почало робити акцент на інноваціях та модернізації продукції. Після приходу пандемії ускладнилися процеси логістики та постачання компонентів, які викликали затримки у виробництві та доставці техніки. Незважаючи на це, аграрний сектор продовжував залишатися однією з відносно стабільних галузей, підтримуючи попит на сільськогосподарську техніку.

Підбиваючи підсумки можна сказати, що галузь виробництва та ремонту сільськогосподарської техніки в Україні є важливою складовою аграрного сектору, що відіграє ключову роль у підтримці його продуктивності та ефективності. Ця галузь забезпечує аграріїв сучасною технікою, необхідною для вискоєфективного

землеробства, а також послугами з ремонту та модернізації обладнання. Держава сприяє розвитку галузі через низку законодавчих ініціатив, податкових пільг та субсидій, метою яких є створення сприятливих умов для залучення інвестицій.

Аналіз ринку за останні роки показав стабільне зростання галузі до початку війни в 2022 році, після чого галузь зіткнулася з новими викликами. Військовий конфлікт спричинив зростання попиту саме на ремонт та модернізацію існуючої техніки, водночас створивши перешкоди для розвитку та експансії. Незважаючи на це, з огляду на важливість галузі для економіки країни, галузь потребує подальших інвестицій та розвитку.

На прикладі ТОВ «Оріхівсільмаш» можна побачити затребуваність галузі, оскільки незважаючи на різні перепони у вигляді COVID-19 та повномасштабного вторгнення підприємство продовжує функціонувати, розвиватися, створювати нові товари та намагається залучати покупців через різні програми та інші можливості.

Це говорить про наявний потужний потенціал галузі виробництва та ремонту сільськогосподарської техніки в Україні для подальшого розвитку та інновацій. Ефективне управління ризиками, адаптація до змінних умов, а також підтримка з боку держави можуть забезпечити галузі стійке зростання та внесок у розвиток аграрного сектору та економіки України в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Помянська Н. Ринок техніки в Україні. Аграрії обирають економічно збалансовані рішення. Офіційний сайт AgroPortal. URL: <https://agroportal.ua/publishing/sobytiya/rinok-tehniki-v-ukrajini-agrariji-obirayut-ekonomichno-zbalansovani-rishennya>
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.91 №1561-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.91 №960-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
4. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
5. Про лізинг: Закон України від 23.03.1998 № 01-8/104 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_104800-98#Text
6. Офіційний сайт ТОВ «Оріхівсільмаш». URL: <https://ua.orehovselmash.com/>
7. Офіційний сайт «Agravery». У 2022 році ринок сільськогосподарської техніки в Україні суттєво скоротився. 22 вересня 2023 URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/u-2022-roci-rinok-silskogospodarskoi-tehniki-v-ukraini-suttevo-skorotivsa>

8. Офіційний сайт «Agravery». У 2023 році темпи скорочення імпорту сільськогосподарської техніки в Україні сповільнюються. 22 вересня 2023, URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/u-2023-roci-tempi-skorocenna-importu-silskogospodarskoi-tehniki-v-ukraini-spovilnuutsa>

9. Офіційний сайт «Agravery». У 2024 році в Україні збережеться тенденція до скорочення імпорту сільгосптехніки. 29 березня 2024, URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/u-2024-roci-v-ukraini-zberezetsa-tendencia-do-skorocenna-importu-silgosp-tehniki>

10. Офіційний сайт «Pro-Consulting». Ринок сільськогосподарської техніки України: сучасний стан та перспективи розвитку. 08 квітня 2024, URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/rynok-selskohozyajstvennoj-tehniki-ukrainy-sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya>

11. Офіційний сайт: «НІДС». Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. 14.02.2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarynyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>

Панченко М. А.,

аспірант,

Батракова Т.І.,

к.е.н., доцент кафедри фінансів,

банківської справи та страхування

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

До початку повномасштабної війни, сільськогосподарський сектор був головною силою економіки України і залишається ключовим у процесі відновлення. Хоча багато чиновників і виробників сподіваються на повернення до попереднього рівня виробництва, відновлення повинно враховувати прагнення України до вступу до ЄС, вимагаючи

відповідності європейським стандартам. До того ж, принцип «відбудувати краще, ніж було» означає, що відновлення має вирішувати екологічні проблеми, такі як деградація ґрунтів, забруднення води та повітря, а також втрата біорізноманіття та кліматична криза. Розвиток сектору після війни повинен бути частиною ширшого процесу сталого розвитку сільських територій України, що має відбуватися з урахуванням участі всіх зацікавлених сторін. Узагальнюючи, відновлення сільськогосподарського сектору повинно базуватися не лише на збільшенні виробництва, але й на забезпеченні довгострокового сталого розвитку України на шляху до членства в ЄС.

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації (далі – РФ) на територію України 24 лютого 2022 року найпершим сектором економіки, котрий прямо залежав від часових рамок стало сільське господарство.

Початок активних бойових дій припав на підготовку фермерів та аграріїв до сезону весняної посівної кампанії 2022 року, що завдало нищівного удару по найбільшій сфері з точки зору експортної спроможності (до початку війни, 53% експорту України складала агро- та сільськогосподарська продукція [1]). В подальші роки факторами впливу на агросектор продовжує залишатись війна, потенційна та реальна військова блокада зі сторони Чорноморського флоту РФ, а також окупація територій із земельними ділянками, призначеними для посіву харчових та технічних культур.

Загалом, станом на початок 2024 року, збитки агросектору України становлять понад 10 млрд доларів США. Основними статтями збитків є пошкоджена сільськогосподарська техніка, пошкоджені логістичні маршрути, знищення інфраструктури для транспортування та зберігання агропродукції та непридатність земельних ділянок до ведення господарства [2].

Логістичні маршрути для експортування сільськогосподарської продукції були порушені, що спричинило до підвищення попиту та цін на продукцію агросектору на 15%, у той же час в Україні, через перенасичення ринку продукцією, що призначалась для експорту, ціни, внаслідок тиску, знизились на 40-45%.

Велика кількість продукції внаслідок атак рф була втрачена, якість продукції суттєво знижувалась через логістичні простоя, адже до введення «Чорноморської ініціативи», в березні 2022 року вдалось експортувати лише 0,3 млн тон агропродукції, і це порівняно із 5,4 млн тонн за попередні місяці. Внаслідок «Чорноморської ініціативи» вдалось підвищити вищеописані показники до 2,7 млн тон станом на квітень 2022 року.

Внаслідок окупації та мінно-вибухового, порохового забруднення наразі непридатними для ведення будь-якого виду сільського господарства є близько 5 млн га територій земельних ділянок [3]. На думку експертів та фермерів, альтернативною варіацією ведення сільського господарства внаслідок нестачі земель є багатоциклічне тепличне овочівництво, кооперативне тваринництво, рибальство та бджільництво. Це має на меті тимчасово, до повноцінного введення земель назад до економічного обороту, замінити екстенсивний підхід (класичний для України) на інтенсивний, із залученням більшої кількості людей на невеликих ділянках землі.

Основними потребами для реконструкції у сфері сільського господарства наразі є наступні категорії:

1) модернізування агровиробництва (для нівелювання можливих ефектів у майбутньому, схожих на поточні проблеми) шляхом залучення коштів місцевих бюджетів або загальнодержавних програм чи субвенцій;

2) відновлення експортної інфраструктури з урахуванням викликів, котрі постали через війну (диференціювання маршрутів та методів транспортування);

3) розмінування та рекультивация земельних ділянок, введення їх у економічний оборот;

4) зміна вектору з сировинного експортування на експорт продуктів тваринництва із високою доданою вартістю;

5) розвиток регіонального адміністративного управління та контролю для ефективнішого нагляду за дотриманням правил ведення сільського господарства для кращої підтримки фермерів та аграріїв з боку держави [4].

Вартими уваги є звісно і проекти міжнародної підтримки українського сільськогосподарського сектору. Серед останніх і найбільших пакетів грошової допомоги міститься японська ініціатива розміром у 230 млн доларів США. Даний вид допомоги був наданий у формі позики в рамках проекту Світового банку «Екстрений проєкт надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE)». Даний проєкт відкриває аграріям можливості до розвитку та відбудови сільськогосподарського сектору через механізм пільгового кредитування та надання грантів малим сільськогосподарським підприємствам. Загалом, було надано 550 млн доларів США, з яких 500 млн залучаються для кредитування, а інші 50 млн – для грантів малим підприємствам [5].

Інвестиції мають бути спрямовані не лише на відновлення попереднього рівня виробництва, а й на глибоку якісну трансформацію сільськогосподарського сектору, який має амбіції стати повноправною частиною Європейського Союзу. Інституції ЄС, державні інвестори та громадянське суспільство мають спільно зосередити свої зусилля на пошуку шляхів відновлення та переорієнтації сільськогосподарської моделі України.

Підтримка малих фермерів, забезпечення прозорості та стійкості мають бути основними пріоритетами у цих зусиллях і повинні мати першочергове значення у будь-якому плані дій. Децентралізоване виробництво, здатне адаптуватися до зміни політичної та економічної систем, є менш вразливим та більш гнучким як для України, так і для глобальної продовольчої безпеки.

У висновку, відновлення сільського господарства України після війни вимагає комплексного підходу та спільних зусиль з боку уряду, громадськості та міжнародних партнерів. Нижчеописані кроки можуть допомогти в цьому процесі:

1. Фінансова підтримка: уряд має надати фінансову допомогу сільськогосподарським підприємствам та фермерським господарствам, щоб вони могли відновити свою діяльність, відновити інфраструктуру та здійснити закупівлю необхідного обладнання та матеріалів.

2. Технічна підтримка: забезпечення сільськогосподарських підприємств доступом до сучасних технологій, навчання фермерів у використанні інноваційних методів обробітку ґрунту та вирощування культур, що допоможе підвищити їхню продуктивність.

3. Інфраструктурні заходи: відновлення та розширення сільськогосподарської інфраструктури, такої як дороги, зрошувальні системи та складські приміщення, щоб полегшити транспортування продукції та забезпечити її зберігання.

4. Підтримка малих фермерів: розробка програм підтримки для малих фермерських господарств, включаючи доступ до кредитів, навчання та консультації з питань управління та маркетингу.

5. Екологічна сталість: При відновленні сільськогосподарського сектора слід враховувати принципи екологічної сталості, використовуючи методи органічного виробництва та збереження ресурсів.

6. Міжнародна співпраця: співпраця з міжнародними організаціями та партнерами з метою отримання технічної та фінансової підтримки, а також обмін досвідом у сфері відновлення сільського господарства.

Ці кроки допоможуть забезпечити стабільну відновлену базу для сільськогосподарського сектора України після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони. *NEWP*. URL: https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendantsii_sektori_ta_regioni (дата звернення: 19.05.2024).
2. Агроневини. Збитки агросектору України, завдані війною, перевищили \$10 млрд – *agroportal.ua. AgroPortal.ua*. URL: <https://agroportal.ua/news/finansy/zbitki-agrosektoru-ukrajini-zavdani-viynoyu-perevishchili-10-mlrd> (дата звернення: 19.05.2024).
3. Ukrinform. В Україні понад п'ять мільйонів гектарів земель непридатні до використання через війну – Гайду. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3677338-v-ukraini-ponad-pat-miljoniv-gektariv-zemel-nepridatni-do-vikoristanna-cerez-vijnu-gajdu.html> (дата звернення: 19.05.2024).
4. Агросектор України: вплив війни та перспективи відновлення. *DLF attorneys-at-law. DLF attorneys-at-law. Ukrainian Law Firm*. URL: <https://dlf.ua/ua/agrosektor-ukrayini-vpliv-vijni-ta-perspektivi-vidnovlennya/> (дата звернення: 19.05.2024).
5. Прасад А. Україна отримала \$230 млн від Японії на відновлення сільського господарства. *Forbes.ua. Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії*. URL: <https://forbes.ua/news/ukraina-otrimala-230-mln-vid-yaponii-na-vidnovlennya-silskogo-gospodarstva-22032024-20086> (дата звернення: 19.05.2024).

Ящук В. Д., аспірант,

Сейсебаєва Н. Г.,

к.е.н., доцентка, доцентка кафедри обліку та оподаткування

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПОЯСНЕННЯ СУТНОСТІ CSR ТА ЇЇ ВАЖЛИВОСТІ ДЛЯ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В сучасному світі термін «корпоративна соціальна відповідальність» (CSR) стає все більш популярним та важливим для підприємств у всьому світі. Ця концепція визначається

як добровільна відповідь бізнесу на соціальні та екологічні виклики, що стоять перед суспільством. У своїй сутності, CSR означає взяття на себе відповідальності за вплив своєї діяльності на середовище та суспільство в цілому, поза межами простого дотримання законів та стандартів.

Однією з ключових характеристик CSR є урахування інтересів всіх зацікавлених сторін, включаючи співробітників, клієнтів, постачальників, акціонерів та суспільство загалом. Підприємства, які враховують ці інтереси, зазвичай вирізняються своєю етичністю, довірою споживачів та успішнішими довгостроковими результатами роботи та співпраці. Цінність CSR для сучасних підприємств не може бути переоцінена. По-перше, вона сприяє покращенню репутації компанії та збільшенню довіри споживачів. Коли клієнти бачать, що підприємство приділяє увагу соціальним та екологічним питанням, вони зазвичай стають більш лояльними та готовими підтримувати його продукцію чи послуги.

Крім того, впровадження CSR допомагає залучити та утримати талановитих співробітників. Сучасні працівники, особливо молодше покоління, все більше цінують відповідальність та соціальну активність підприємства, і готові обирати роботодавця, який діє відповідно до цих цінностей.

Крім того, впровадження CSR може призвести до зменшення ризиків та витрат на виготовлення продукції чи послуг. Створення більш стійкої та соціально відповідальної бізнес-моделі може допомогти уникнути потенційних конфліктів зі співтовариством та урядовими органами, а також зменшити ризики виникнення правових позовів та санкцій.

У підсумку, корпоративна соціальна відповідальність є важливою складовою успішного та сталого бізнесу в сучасному світі. Підприємства, які приділяють увагу соціальним та екологічним питанням, мають можливість не лише покращити свою репутацію та залучити клієнтів, а й сприяти загальному добробуту суспільства.

Корпоративна соціальна відповідальність (CSR) важлива з кількох ключових причин:

Довіра споживачів: Споживачі все більше звертають увагу на соціальні та екологічні аспекти діяльності підприємств. Підприємства, які проявляють відповідальність та діють етично, зазвичай мають більшу довіру споживачів.

Залучення та утримання талантів: Сучасні працівники більш зацікавлені у працевлаштуванні в компаніях, які практикують CSR. Вони віддають перевагу роботодавцям, які проявляють соціальну відповідальність та займаються благодійною діяльністю.

Ризикове управління: Підприємства, які інвестують у CSR, зменшують ризики виникнення конфліктів зі співтовариством та урядом. Вони також зменшують ризики правових позовів та санкцій.

Сприяння сталому розвитку: Збалансоване управління соціальними, екологічними та економічними аспектами бізнесу сприяє сталому розвитку як самого підприємства, так і суспільства в цілому.

Покращення репутації та бренду: CSR допомагає підприємствам створити позитивне враження про свою діяльність серед споживачів, інвесторів та інших зацікавлених сторін.

Отже, впровадження корпоративної соціальної відповідальності є не лише моральною обов'язковістю, але й стратегічним рішенням, яке може забезпечити довгостроковий успіх та стійкий розвиток підприємства. Впровадження корпоративної соціальної відповідальності може викликати ряд проблем, серед яких: фінансові обмеження, неефективність заходів, піар і недостатній вплив, недостатнє залучення зацікавлених сторін, недостатність часу та ресурсів, суперечності зі стратегією бізнесу, недостатня моніторинг та оцінка, юридичні аспекти.

Загалом, впровадження корпоративної соціальної відповідальності вимагає обережного планування, ефективного управління та постійного моніторингу, щоб уникнути потенційних проблем та максимізувати соціальний та бізнесовий вплив.

Існує кілька методів вирішення можливих проблем, пов'язаних із впровадженням корпоративної соціальної відповідальності. Спочатку важливо провести стратегічне планування, щоб передбачити можливі проблеми та розробити ефективні стратегії їх вирішення. Крім того, компанія повинна активно залучати всіх зацікавлених сторін до процесу впровадження програм CSR та ефективно управляти своїми ресурсами.

Також важливо укладати стратегічні партнерства, регулярно відстежувати та оцінювати результати програм CSR, підготовлювати персонал та забезпечувати ефективну внутрішню комунікацію. Крім того, компанії повинні бути відкритими та відповідальними у впровадженні програм CSR, щоб забезпечити успішне вирішення можливих проблем.

Висновки. У висновку можна зазначити, що впровадження корпоративної соціальної відповідальності (CSR) стає все більш важливим для сучасних підприємств у зв'язку зі зростанням вимог соціальної відповідальності та створенням стійких бізнес-стратегій.

Успішне впровадження CSR допомагає підприємствам підвищити конкурентоспроможність, покращити свій репутацію, залучити та утримувати талановитих співробітників, а також забезпечити стаке фінансове благополуччя. Проте впровадження CSR може виникнути проблеми, такі як високі витрати, відсутність залучення керівництва компанії, недостатня підготовка персоналу та нездатність до вирішення складних соціальних проблем.

Для успішного вирішення цих проблем необхідно використовувати методи стратегічного планування, залучення зацікавлених сторін, ефективного управління ресурсами, стратегічного партнерства, моніторингу та оцінки, підготовки персоналу, внутрішньої комунікації та відкритості та відповідальності. Ці методи допоможуть підприємствам ефективно впровадити CSR і забезпечити стаке соціальне, екологічне та економічне зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Global Innovation Index 2023 р. URL:
<http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/rankings.html>

2. WIPO: Глобальний індекс інновацій 2023 р. Інновації в умовах невизначеності.
URL: <https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4679>

3. ADDA247: Глобальний індекс інновацій 2023. URL:
https://www.sscadda.com/globalinnovationindex2022/#Global_Innovation_Index_2023

Фененко Д.П., аспірант
Кушнір С.О.,
д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

В Україні серед державних програм кредитування сільського господарства, спрямованих на підтримку сільських господарств та аграрних підприємств, треба виділити

Збірник матеріалів Круглого столу
«Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»
21 травня 2024 року

програму «5-7-9», яка є ініціативою Національного банку України та уряду країни, спрямованою на підтримку малого та середнього бізнесу, в тому числі сільського господарства, шляхом надання їм доступу до дешевого кредитування. Назва програми відображає основні умови кредиту:

- 5% - це максимальна річна відсоткова ставка за кредит, яку може встановлювати банк.
- 7 років - максимальний строк кредитування.
- 9 місяців - максимальний термін мораторію на погашення основної суми кредиту [1].

Основні характеристики програми «5-7-9» включають:

– Цільове призначення: Кредити за програмою можуть надаватися для розвитку бізнесу, модернізації виробництва, впровадження нових технологій тощо.

– Обмеження за обсягом: Максимальний обсяг кредиту не може перевищувати 50 мільйонів гривень.

– Безвідсотковий період: Програма передбачає можливість безвідсоткового періоду на погашення основної суми кредиту, що дозволяє підприємствам зосередитися на розвитку бізнесу без негативного впливу відсоткових ставок.

– Гарантії від держави: Для забезпечення більшої доступності кредитів банки можуть користуватися гарантіями від держави на випадок невідшкодування кредиту.

– Підтримка малого та середнього бізнесу: Програма спрямована на підтримку малого та середнього бізнесу, що дозволяє їм отримати доступ до фінансування на конкурентних умовах. Важливу роль програми для бізнесу та економіки в цілому підкреслює стрімке зростання частки кредитів, виданих за програмою «5-7-9%».

Таблиця 1

Області, що отримали найбільшу частку кредитів для сільського господарства програмою «5-7-9»

Область	Сума кредитів (млрд грн)	В % від разом	Кількість кредитів	В % від разом
Київська	2,1	341	12,7	9,2
Кіровоградська	1,7	502	10,2	13,5
Вінницька	1,5	382	9,0	10,3
Харківська	1,5	232	9,0	6,2
Одеська	1,2	325	7,2	8,7
Волинська	0,993	206	6,0	5,5
Дніпропетровська	0,957	227	5,8	6,1
Інші	6,65	1510	40,1	40,5
Разом	16,6	3 725	100	100

Джерело: [3]

Аграрії перевершують інших учасників у програмі «Доступні кредити 5-7-9%», складаючи 43% від загальної кількості учасників. З початку року 6 360 агрогосподарств отримали 40,9 млрд грн банківських кредитів на розвиток, з них 3 725 господарств профінансовано на 16,6 млрд грн за цією програмою [2].

Варто зазначити, що доступність банківських кредитів для аграрних підприємств в Україні на відміну від європейських країн значно обмежена. Це пов'язано з високими процентними ставками, підвищеними ризиками в наслідок війни, економічною нестабільністю та складними бюрократичними процедурами. Середня процентна ставка за кредитами для аграрних підприємств в Україні становить 18-20% річних, що значно вище, ніж у країнах ЄС, де процентні ставки за аграрними кредитами зазвичай не перевищують 5%. За даними НБУ, обсяг кредитів, виданих аграрним підприємствам в Україні, у 2023 році зменшився на 15% порівняно з 2022 роком [4], що свідчить про те, що доступність кредитів для аграрних підприємств в Україні погіршується. За даними Світового банку, Україна посідає 126 місце з 190 за рейтингом Doing Business 2024 року за показником «Отримання кредиту», що вказує на те, що в Україні обтяжливі процедури отримання кредитів [5]. У 2024 році Уряд України продовжує політику підтримки аграрного сектору, пропонуючи низку програм та ініціатив, спрямованих на стимулювання розвитку та підвищення конкурентоспроможності українських фермерів:

1. Бюджетну субсидія на 1 га оброблюваних земель на звільнених територіях: Отримати підтримку можуть фізичні особи, ФОПи та юридичні особи, які зареєстровані в Державному аграрному реєстрі, мають кваліфікований електронний підпис для подання заявки, обробляють від 1 до 120 гектарів сільськогосподарських земель та перебувають на деокупованих територіях, включаючи території можливих бойових дій, активних бойових дій з визначеною датою завершення, де функціонують державні електронні інформаційні ресурси з визначеною датою завершення бойових дій, або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях з визначеною датою завершення тимчасової окупації [65].

2. Програма ФАО та Мінагрополітики щодо отримання техніки для завантаження та розвантаження зернових рукавів: Міністерство аграрної політики та продовольства України спільно з Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (ФАО) розпочали реєстрацію бажаючих отримати спеціальну техніку для надання послуг з завантаження/вивантаження зернових рукавів, які були отримані аграріями від ФАО. Планується розподілити 105 комплектів техніки, кожний з яких складається із

завантажувача, розвантажувача та бункера-перевантажувача, надаючи їх у розрахунку один комплект техніки на завантаження щонайменше 292 зернових рукавів. Техніку можуть отримати безпосередньо отримувачі рукавів, кооперативи, що їх об'єднують, або будь-які інші юридичні особи, якщо їх обрали отримувачі зернових рукавів [6].

3. Програма «Робота»: гранти на розвиток садівництва, ягідництва, виноградарства, тепличного господарства та переробки.

Україна має менш розвинену систему підтримки сільськогосподарських підприємств, що обмежує доступність фінансування та інвестиційну підтримку для сільськогосподарських підприємств. До того ж, банківське обслуговування підприємств, які забезпечують продовольчу безпеку, в Україні значно дорожче та менш доступне, ніж у європейських країнах, що негативно впливає на розвиток аграрного сектора та продовольчу безпеку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кредити для МСБ. ПРАВЕКС БАНК. Офіційний сайт. URL: <https://www.pravex.com.ua/maliy-ta-seredniy-biznes/krediti> (дата звернення: 06.05.2024).

2. Ukrinform. Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%»: у пошуках оптимального дизайну. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html> (дата звернення: 06.05.2024).

3. Понад 40 мільярдів гривень отримали аграрії з початку року на розвиток господарств | Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/ponad-40-miliardiv-hryven-otrymaly-ahraryi-z-pochatku-roku-na-rozvytok-hospodarstv> (дата звернення: 06.05.2024).

4. Національний банк України. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 06.05.2024).

5. Business Ready (B-READY). World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/businessready> (дата звернення: 26.03.2024).

6. Програми підтримки. Інструкція з подання заявки на окрему бюджетну субсидію на 1 га оброблюваних земель на звільнених територіях. Державний аграрний реєстр. URL: <https://www.dar.gov.ua/sards-support-programs/instrukciya-z-podannya-zayavki-na-okremu-byudzhethnu-subsidiyu-na-1-ga-obroblyuvanih-zemel-na-zvilnениh-teritoriyah> (дата звернення: 06.05.2024).

7. Програми підтримки. Програма ФАО та Мінагрополітики щодо отримання техніки для завантаження та розвантаження зернових рукавів. Державний аграрний реєстр. URL: <https://www.dar.gov.ua/sards-support-programs/fao-ta-minagropolitiki-rozpochali-priyumannya-zayav-na-otrimannya-tehniki-dlya-zavantazhennya-ta-rozvantazhennya-zernovih-rukaviv> (дата звернення: 06.05.2024).

Золотова Х.А.,

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

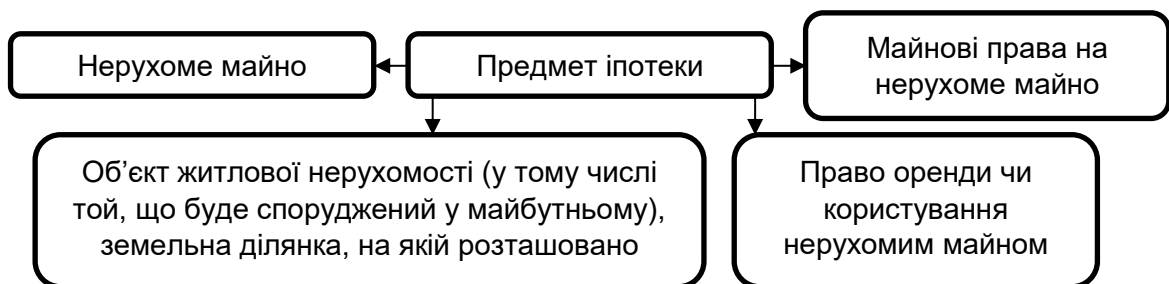
СУЧАСНИЙ СТАН ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Українське населення зіткнулося з новими викликами, що виникли внаслідок повномасштабного вторгнення росії до України. Ці виклики пов'язані з вимушеним переселеннями, зміною політичних поглядів та культурних переконань, втратою особистих цінностей та майна. Деяка частина населення виїхала за кордон, уникаючи невизначеності, що може очікувати на власній території. Однак велика частина населення демонструє амбітні погляди на майбутнє та вірить у здатність України перемогти ворога, і тому залишається в межах України, продовжуючи інвестувати у нерухомість.

Навіть у період воєнного стану ринок іпотечного кредитування продовжує функціонувати, хоча з деякими новими особливостями.

Згідно з Законом України «Про іпотеку» № 898-IV від 5.06.2003 р., іпотека – вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном (неподільним об'єктом незавершеного будівництва, майбутнім об'єктом нерухомості), що залишається у володінні й користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання задовольнити свої вимоги за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами такого боржника у порядку, встановленому Законом [1].

На рис. 1 зображено види нерухомого майна, що може служити предметом іпотеки.

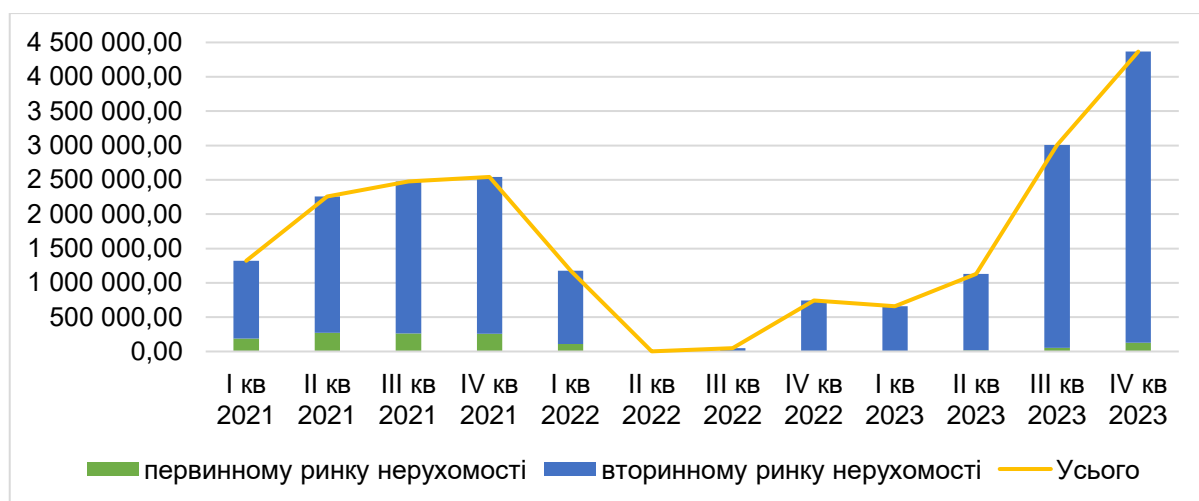
Рис. 1 Об'єкти, які можуть бути предметом іпотеки

Джерело: складено авторами на основі [1]

Отже, іпотека - це вид забезпечення, де предмет іпотеки, залишається у власності заставодавця або третьої особи, а заставодержатель отримує право на компенсацію невиконаного зобов'язання на суму вартості цього предмету іпотеки.

Прослідкуємо зміну попиту фізичних осіб на іпотеку з 2021 по 2023 рр. (рис. 2-3).

Спостерігається, що обсяг наданих іпотечних кредитів станом на четвертий квартал 2023 року досягає найвищого показника за весь період аналізу і перевищує обсяг у четвертому кварталі 2021 року у 3,71 раза. Цей ріст обумовлений наданням зростанням іпотечного кредитування вторинного ринку нерухомості. Порівняно з провальним 2022 роком також спостерігається поступове зростання у 2023 році надання іпотечних кредитів на первинному ринку, хоча найвищий показник, який зафіксовано у другому кварталі 2021 року (становив 273 322,35 тис. грн.), ще не досягнуто (рис.2).

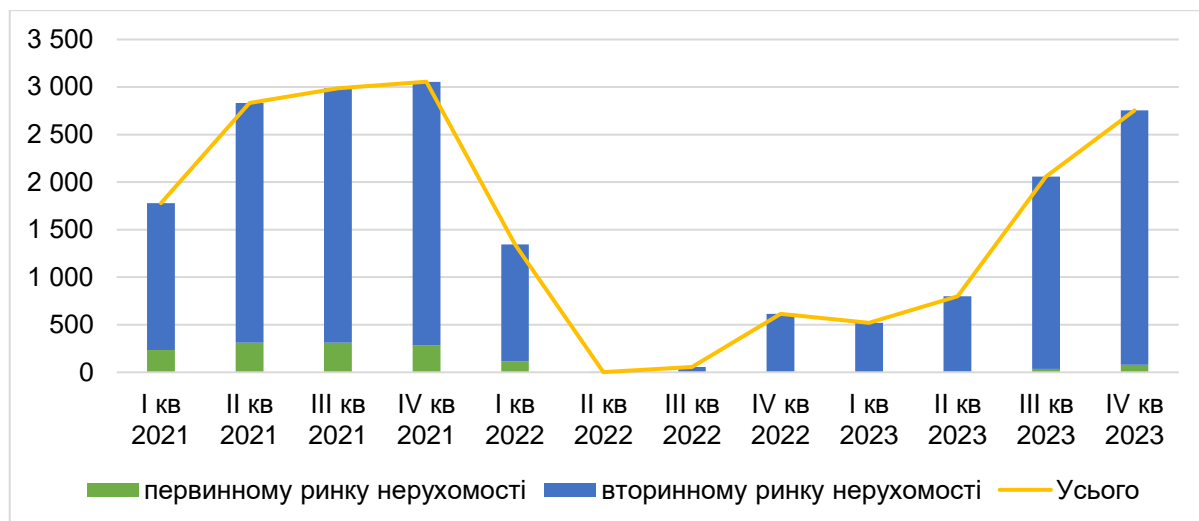

Рис. 2 Об'єми нових іпотечних кредитів, що видані фізичним особам за звітний період 2021-2023 рр., тис. грн

Джерело: складено авторами за матеріалами офіційних даних НБУ

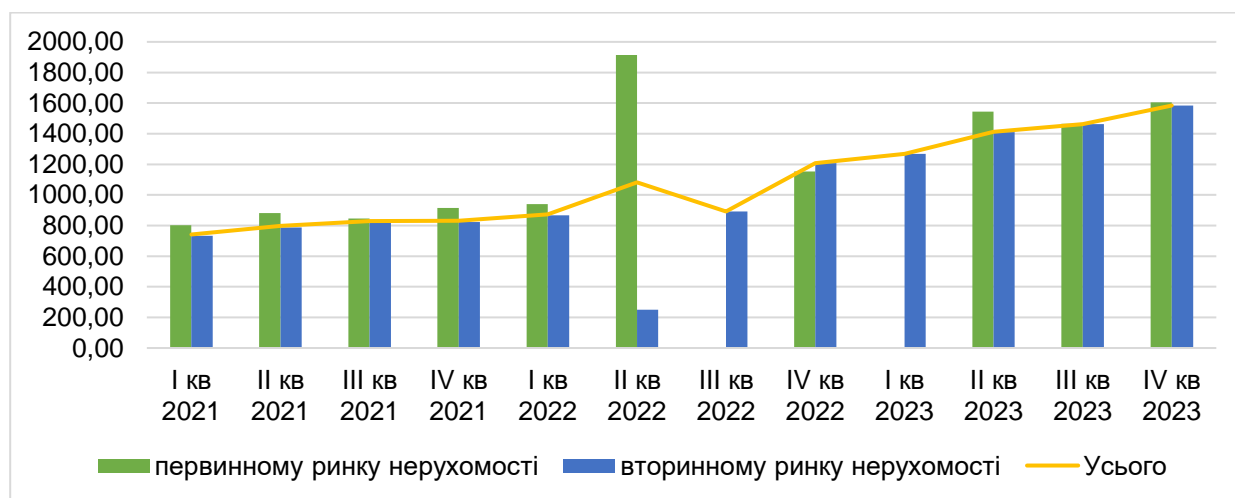
Аналіз кількості наданих кредитів під іпотеку показує поступове збільшення у 2023 р. порівняно з 2022 р. Станом на 2023 р. цей показник досягнув довоєнного рівня й становив 2756 одиниць, хоча найбільша кількість іпотечних кредитів була надана у четвертому кварталі 2021 р. (3056 одиниць) (рис.3).

Рис. 3 Кількість нових іпотечних кредитів, що видані фізичним особам за звітний період 2021-2023 рр., од.

Джерело: складено авторами за матеріалами офіційних даних НБУ

Отже, спостерігається деяке поживлення на ринку іпотечного кредитування, незважаючи на зростання вартості нерухомості (рис.4).

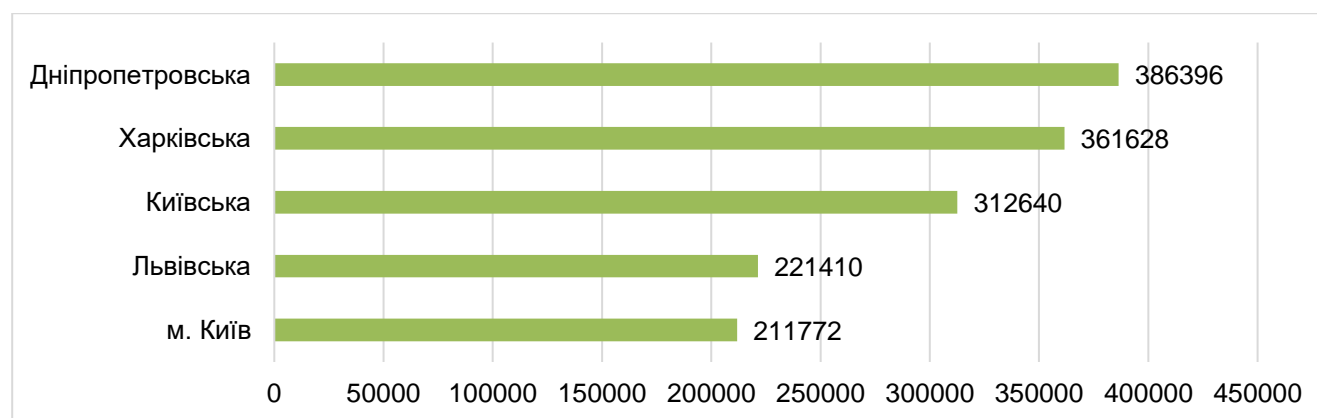
Рис. 4 Нові іпотечні кредити, що видані фізичним особам за звітний період 2021-2023 рр., тис. грн/од.

Структура нових іпотечних кредитів, що видані фізичним особам в розрізі регіонів за 2021 та 2023 рр.

Нові іпотечні кредити, що видані фізичним особам за регіонами, од						
2021 р.	Усього	Дніпропетровська	Київська	Одеська	Харківська	м.Київ
	10656	5.83%	14.83%	5.14%	10.06%	25.12%
2023	Усього	Вінницька	Київська	Львівська	Рівненська	м.Київ
	6135	4.96%	31.96%	5.15%	5.64%	11.51%
Нові іпотечні кредити, що видані фізичним особам за регіонами, тис. грн						
2021 р.	Усього	Дніпропетровська	Київська	Львівська	Харківська	м.Київ
	8593251	4.68%	19.35%	5.68%	8.32%	33.58%
2023 р.	Усього	Вінницька	Київська	Львівська	Рівненська	м.Київ
	9165970	4.98%	37.52%	5.71%	5.09%	12.36%

Джерело: складено авторами за матеріалами офіційних даних НБУ

На вторинному ринку середній розмір іпотечного кредиту станом на четвертий квартал 2023 р. дорівнював 1583,60 тис. грн, що у 1,93 рази більше у порівнянні з четвертим кварталом 2021 р., а на первинному ринку відповідно у 1,75.

Рис. 5 Кількість зареєстрованих ВПО станом на березень 2024 р. у п'яти областях, що приймають найбільшу кількість ВПО

Джерело: складено авторами за матеріалами Міжнародної організації з міграції

Аналізуючи структуру наданих нових іпотечних кредитів в розрізі регіонів до початку і під час повномасштабного вторгнення, відзначається певні зміни. У 2021 р. найбільший

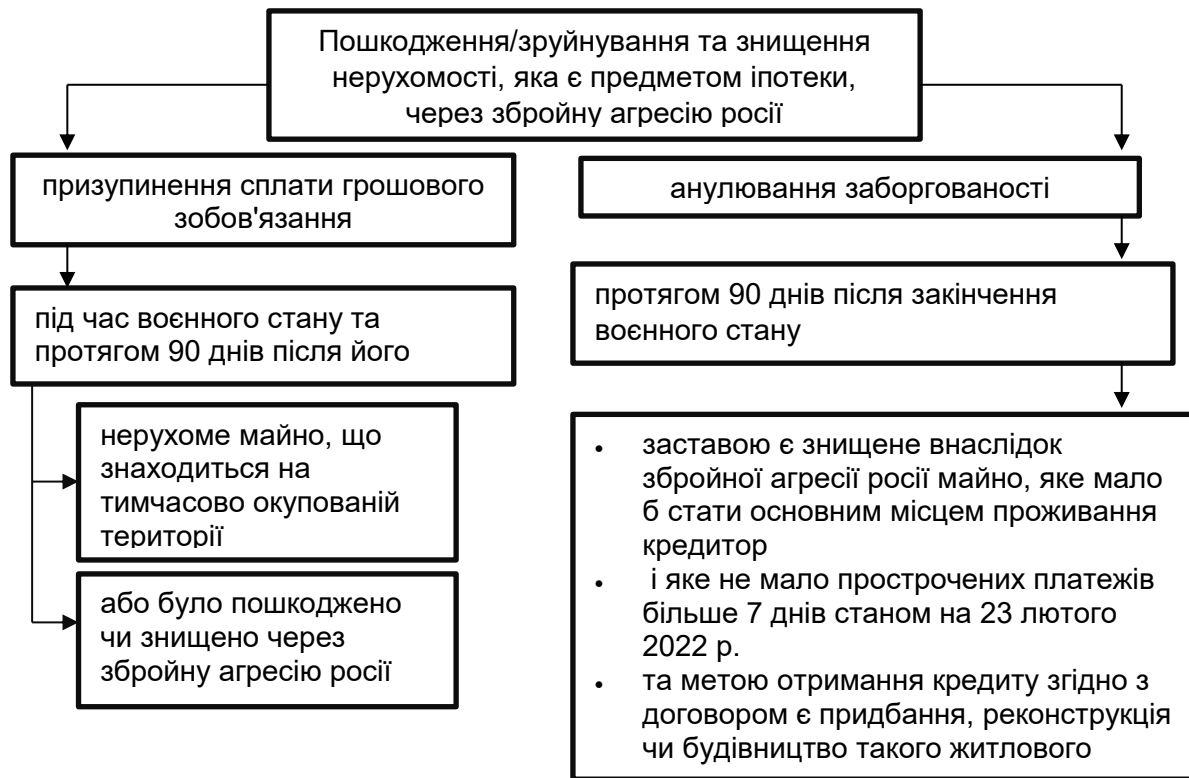
відсоток видачі нових іпотечних кредитів спостерігався у м. Києві. Проте у 2023 р. відсоток нових кредитів у місті Києві, Дніпропетровській, Одеській та Харківській областях зменшився на користь збільшення відсотка в Київській області. Щодо сум виданих нових іпотечних кредитів у тис. грн, у 2021 р. найбільший обсяг був зафіксований у м. Києві. У 2023 р. спостерігається подальше збільшення обсягу кредитів у Київській області. Крім того, варто відзначити збільшення обсягу нових іпотечних кредитів у Вінницькій та Рівненській областях у порівнянні з 2021 роком.

Чинником зростання іпотечного кредитування у Київській області слугує значна кількість зареєстрованих ВПО на цій території, що станом на березень 2024 р. склала 312640 осіб (рис. 5). Хоча у Дніпропетровській та Харківській областях зареєстрована найбільша кількість ВПО, в цих регіонах невелика кількість виданих іпотечних кредитів через високий ступінь невизначеності та ризиків, пов'язаних з військовою агресією росії.

Звісно, з початком повномасштабного вторгнення іпотечний ринок зупинився. Проте, після деякої стабілізації роботи банківської системи, відновлення роботи нотаріусів, відповідних систем реєстрів, зростаючого попиту на житло переважно переселенцями в більш спокійні регіони країни, а також завдяки державній програмі підтримки, ринок також почав відновлюватися, та з II кварталу 2023 р. активізувалося іпотечне кредитування. Одним з головних чинників, що мало вплив на таке зростання стало введення в дію Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» № 2823-IX від 01.12.2022 р., який надав можливість призупинення сплати грошового зобов'язання та анулювання заборгованості за договором про споживчий кредит, де заставою є нерухоме майно (рис. 6) та постанови Кабінету міністрів України № 381 від 21.04.2023 р., яка надає можливість врегулювання питання виплат компенсацій громадянам України за майно, знищене внаслідок збройної агресії російської федерації [2,3].

Згідно з п. 12 зазначеного Закону № 2823-IX від 01.12.2022 р. під час призупинення сплати грошового зобов'язання іпотекодавець має право скористатися програмою «Відновлення» для отримання компенсації нерухомого майна, що було предметом забезпечення, і згідно з п. 11 - «обов'язок сплати позичальником за договором про споживчий кредит поновлюється з дня отримання позичальником відповідно до законодавства компенсації». Станом на 05.03.2023 р. за даними Голови Комітету з питань

організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, Олени Шуляк вже 1000 українських родин придбали нове житло за кошти програми компенсацій загальна сума коштів, використаних українцями на нове житло, перевищила 2 млрд гривень [2,4].

Рис. 6 Пошкодження/зруйнування та знищення нерухомості, яка є предметом іпотеки, через збройну агресію росії

Джерело: складено авторами на основі [2]

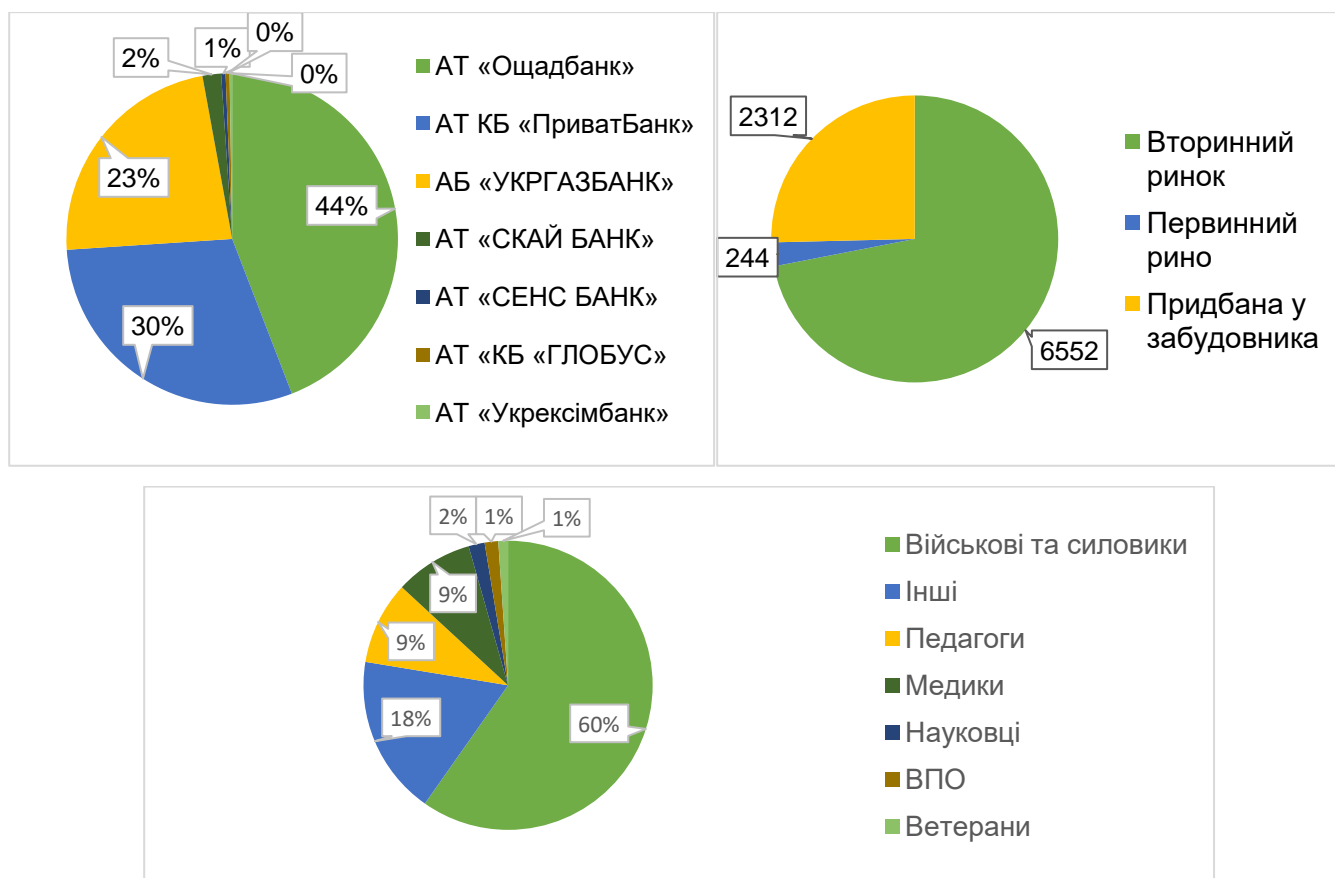
Під час анулювання заборгованості згідно з п. 12 Закону № 2823-IX від 01.12.2022 р. «кредитор після здійснення анулювання заборгованості за договором про споживчий кредит набуває право на отримання від держави Україна компенсації».

Також одним з головних каталізаторів зростання іпотечного кредитування на кінець 2022 р. є запровадження програми «єОселя».

З початку жовтня 2022 р. компанія ПрАТ «УКРФІНЖИТЛО», заснована згідно з наказом Міністерства фінансів України від 24 грудня 2020 р. №805, розпочала реалізацію державної соціальної програми, спрямованої на забезпечення певних категорій громадян України доступним житлом за умов іпотечного кредитування, що має назву «єОселя».

Наразі за програмою «ЄОселя» кредитують АТ «Ощадбанк», АБ «Укргазбанк», АТ «КБ «Глобус», АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Сенс Банк», АТ «Скай Банк», АТ «Укрексімбанк» за двома варіантами фіксованих процентних ставок: під 3% (для військовослужбовців, медичних, педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників) та 7% річних (для ветеранів війни та члени їх сімей, внутрішньо переміщених осіб та інших громадян, які не володіють житлом або його площа менша ніж 52,5 м² + 21 м² на члена сім'ї). До 20 років кредитування з першим внеском 20% від вартості майна. На первинному, вторинному та житловому ринках [1].

Станом на 17.04.2024 р. всього видано 9108 кредитів на загальну суму 14066 млн грн. (рис. 7).

Рис. 7 Розподіл наданих кредитів в розрізі банків та категорій позичальників станом на 17.04.2024 р., од.

Джерело: складено авторами на основі [1]

З наведених даних можна зазначити, що найбільша кількість наданих кредитів припадає на АТ «Ощадбанк» (44%) та на вторинний ринок нерухомості.

Вторинний ринок нерухомості характеризується більш доступними цінами, що є важливим компонентом під час внесення першого внеску, оскільки нижчі ціни можуть сприяти зменшенню сум витрат для початку операції іпотеки. Проте для стимулювання економічного зростання більш вигідним є збільшення попиту на нерухомість на первинному ринку, оскільки саме будівництво сприяє зайнятості та зростанню ВВП.

Найбільшу частку кредитів у межах програми «ЄОселя» отримують військові та силовики - 60%. Медики, педагоги та науковці становлять 20% цієї частки, а решта - громадяни, які мають право взяти участь в програмі, якщо вони відповідають встановленим вимогам.

Висновки. Продовження функціонування ринку іпотечного кредитування з новими особливостями відображає намагання уряду забезпечити стабільність та підтримку на житловому ринку навіть у складних часах. Забезпечення вразливих верств населення України житлом важливим соціальним та економічним викликом.

Впроваджених урядом згідно Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» № 2823-IX від 01.12.2022, програм «ЄОселя» та «ЄВідновлення» демонструють віру в перемогу України та доводять ефективність заходів підтримки. Ці ініціативи відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності та втримання населення в країні в умовах війни. Таким чином, навіть у період військових дій ринок іпотечного кредитування залишається важливим механізмом стабілізації та підтримки населення в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Іпотеку: Закон України № 898-IV від 5.06.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15>.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Закон України № 2823-IX від 01.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2823-20>.

3. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «ЄВідновлення»: Постанова КМУ № 381 від 21.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF>.

4. Четверть власників житлових сертифікатів «Відновлення» використали їх на придбання нового житла. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/247241.html.
5. Укрфінжитло. URL: <https://ukrfinzhytlo.in.ua>.

Андрусик Д.,

магістр

Батракова Т.І.,

к.е.н, доцент, доцент кафедри фінансів,

банківської справи та страхування

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Управління оборотним капіталом підприємства, в умовах воєнного стану, вимагає не аби яких зусиль від менеджменту підприємства, оскільки непередбачуваність обставин, призводять не лише до скорочення активності підприємства, але й можуть спричинити повну зупинку виробництва чи навіть безповоротну втрату майна або ресурсів. Форс-мажорні ситуації характеризуються великою непередбачуваністю, що ускладнює процес стратегічного планування діяльності підприємства. В таких обставинах, керівникам доцільніше забезпечити виживання підприємства в поточному періоді, та не допустити зупинки господарської діяльності.

Проте досвід повномасштабної війни між Україною та Росією у 2022 році показав, що воєнний стан не завжди означає кризу для бізнесу. Якщо підприємство проявляє гнучкість і оперативно реагує на зміни на ринку, то при правильному управлінні створюються умови для продовження роботи навіть у воєнний період, збереження активів та ресурсів, а навіть їх подальшого розвитку [4].

Варто зазначити, що на початку війни всі підприємства зменшили свою оборотність, особливо це стосується непродовольчого сектору. Торгівельні підприємства, що спеціалізуються на продажу побутової техніки, обладнання, меблів та будівельної техніки, з об'єктивних причин зазнали зменшення обсягів продажу через природне бажання

населення мінімізувати витрати, купуючи лише необхідні товари. Однак ця ситуація була тимчасовою і пов'язана з панічним станом населення на початку війни.

Основною характеристикою оборотності підприємств у воєнний час є нестабільність цього показника, оскільки він може коливатися залежно від активності воєнних дій у певному регіоні.

Підтримка показника оборотності на нормальному або прийнятному для підприємства рівні можлива лише за умови розвитку гнучких каналів збуту. Для підприємства важливо знаходити альтернативні шляхи збуту, зокрема через електронну комерцію, що дозволяє розширити географію та значно збільшити оборотність. [2] Підприємства, які можуть забезпечити поставки продукції першої необхідності в умовах війни, мають можливість проникнути на нові ринки та здобути нових покупців.

При аналізі показників оборотності активів, оборотних активів та запасів, важливо враховувати довоєнний рівень, щоб зробити висновок про ефективність діяльності підприємства. Якщо обсяги збуту значно зменшуються порівняно з довоєнним періодом, ефективність діяльності можна оцінювати за показником рентабельності. Якщо підприємство при зниженні оборотності залишається рентабельним або працює майже без збитків, така ситуація в умовах війни є прийнятною. Якщо під час докризового періоду оборотність збільшується, це свідчить про відкриття нових можливостей для підприємства, які вимагають активізації інвестиційної політики. Основні принципи управління оборотним капіталом у цих умовах зображені на малюнку 1.

Ці принципи спрямовані на забезпечення стійкості та ефективного управління оборотним капіталом підприємства в умовах воєнного стану.

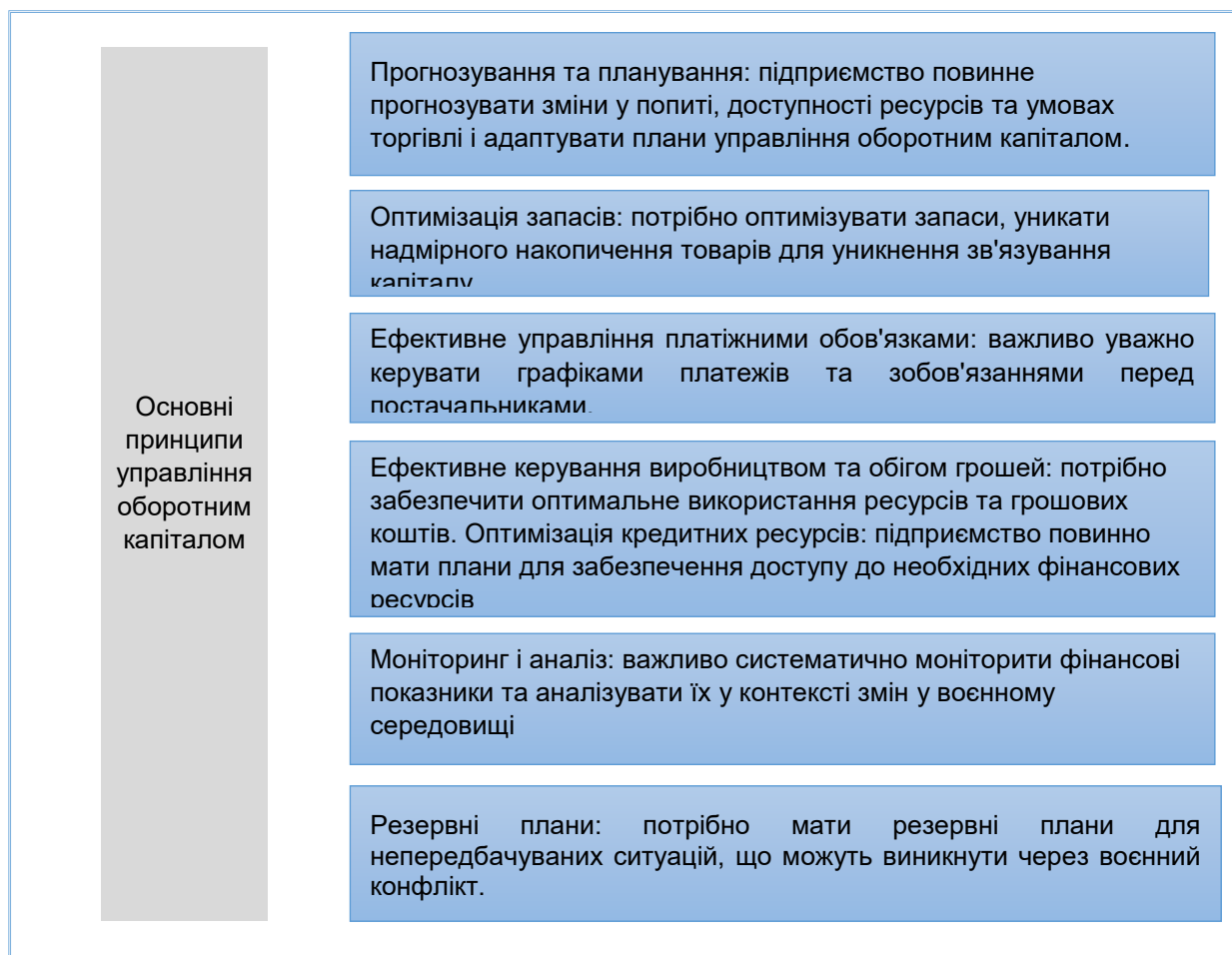
Проблемою також є забезпечення фінансовими ресурсами, під час війни банківське кредитування майже недоступне, тому необхідно шукати альтернативні джерела фінансування, можливо навіть кооперуватися підприємцям між собою та іншими інвесторами, та спільно акумульовані кошти спрямовувати на розвиток нових напрямів бізнесу.

Держава також намагається створювати нові умови для розвитку підприємництва та бізнесу, будь якого розміру та форми власності. Урядом під час війни впроваджено ряд заходів для допомоги підприємствам, для можливості їх виживання та розвитку.

Допомагають і наші іноземні партнери. Станом на 1 серпня 2022 року підприємства мали змогу отримати фінансову допомогу від іноземних держав та міжнародних організацій у розмірі 34 млрд дол. США [1]. Допомога надається як у формі кредитів та

кредитних гарантій так і у формі безповоротних грантів. Найбільшу фінансову підтримку Україна отримала від Європейського союзу та США [5].

Рис.1 Принципи управління оборотним капіталом

Кожне підприємство, що діє в умовах воєнного стану, потребує адаптації своєї бізнес-моделі для забезпечення продовження функціонування на ринку. Управління оборотним капіталом у воєнний період вимагає особливої гнучкості, для швидкої реакції на зміни, пошуку можливостей оптимізації процесів для підтримки життєздатності підприємства у цей складний час.

Управління оборотним капіталом підприємства в умовах воєнного стану є важливою задачею, оскільки воєнний конфлікт може внести значні зміни в економічне середовище та умови бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Зануда А. Бізнес під час війни: яку підтримку запропонував уряд та як виживає бізнес. BBC. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60757453>.

2. Зюскін А. Цифровізація бізнес-процесів малого бізнесу як фактор зростання його конкурентоспроможності. *Економіка і управління*. 2022. № 28(5). С. 452–461. URL: <https://doi.org/10.35854/1998-1627-2022-5-452-461>.

3. Кічук О., Тарасова Ю. Управління оборотним капіталом промислових підприємств. *Економіка та суспільство*, 2022. №37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-60>

4. Костенко Ю., Короленко О., Гузь, М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (43). 2022. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-77>

Коротич А. В.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

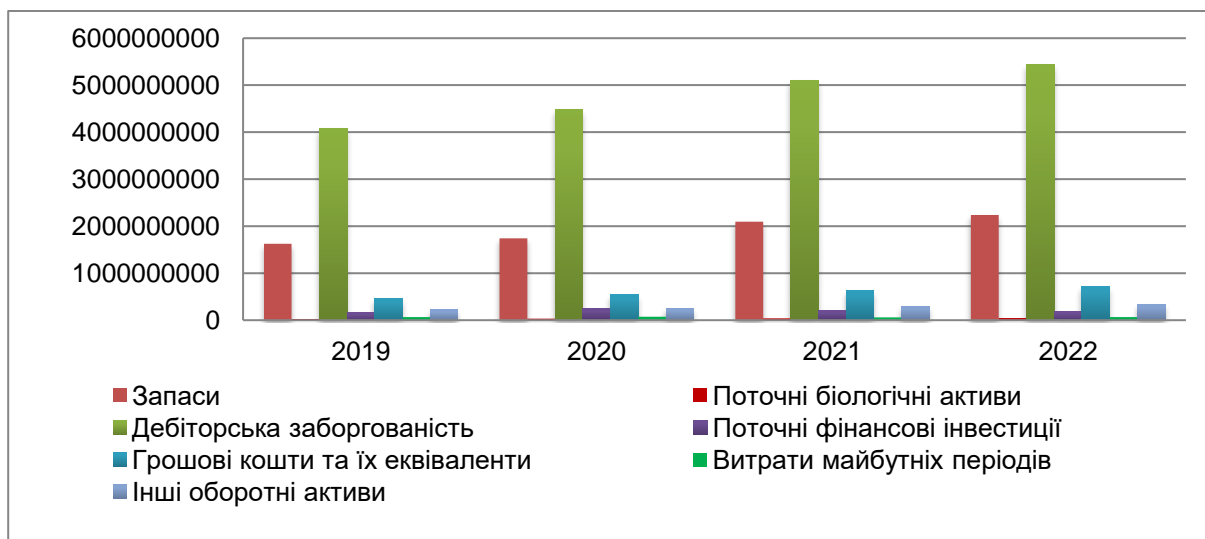
РОЗРАХУНКОВІ ОПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ

Сучасний АПК України є складним середовищем, де розвиток та функціонування підприємств потребують постійного аналізу та вдосконалення. Розрахункові операції становлять важливу складову фінансового управління підприємствами АПК, оскільки вони забезпечують їхню платоспроможність та фінансову стабільність, особливо у часи війни.

Позитивна динаміка розрахунково-платіжних відносин впливає на процес відтворення оборотних коштів. Згідно з аналізом структури оборотних активів сільськогосподарських підприємств України, дебіторська заборгованість займає найбільшу частку, яка протягом останніх офіційно-опублікованих звітних років коливалась у межах від 61,3% у 2019 р. (4 072 113 017 тис. грн) до 60,2% у 2022 р. (5 432 874 189 тис. грн). В цей же період грошові кошти та їх еквіваленти продемонстрували зростання від 463 514 738 тис. грн до 723 519 895,2 тис. грн. Таке збільшення обсягу, а також частки грошових коштів у структурі від 7% до 8% та незначне збільшення дебіторської заборгованості у грошовому виразі, яке дещо нівелюється позитивними змінами відсоткової частки у структурі, свідчить про тенденції несвоєчасного задоволення боргових зобов'язань між суб'єктами ринку (рис.1).

Саме недосконала система управління відносин із покупцями призвела до зростання дебіторської заборгованості, що має певні наслідки: при тривалому неповерненні

коштів відбувається їх інфляція, особливо в умовах фінансової кризи під час триваючої повномасштабної війни на території нашої країни. Отже, підприємства змушені брати позики під відсотки, що змушує вдаватися до додаткових витрат та стримує інноваційно-інвестиційний розвиток як певних галузей, так і всього АПК України [1;2].

Рис. 1 Структура оборотних активів підприємств АПК, тис. грн

Джерело: складено автором на основі [1]

Наразі для вирішення проблем росту дебіторської заборгованості вибір форми розрахунків підприємствами необхідно здійснювати за критеріями надійності, контролю, прискорення обігу коштів. Найбільш доцільними є безготівкові розрахунки. Однак невід'ємною частиною фінансової діяльності підприємств АПК наразі ще є і готівкові операції, оскільки без їх вчасного та ефективного проведення неможливо забезпечити нормальне функціонування бізнесу.

Підприємства сільського господарства мають свої особливості у здійсненні готівкових операцій:

а) великий оборот готівки (багато операцій підприємствами АПК здійснюються за готівковим розрахунком через особливості взаємодії з постачальниками та споживачами);

б) сезонність врожаю та інших аспектів діяльності може призводити до зростання готівкових операцій у певні періоди року, а це вимагає додаткового контролю з боку управління фінансами [2;4].

Для забезпечення ефективного управління готівковими операціями підприємства АПК повинні вживати стратегії:

- а) раціонального планування готівкової діяльності, передбачаючи потреби у готівці на різних етапах виробництва та реалізації продукції із певними видами покупців;
- б) контролю та аналізу за оборотом готівки, вчасно реагуючи на виявлені ризики;
- в) використання сучасних фінансових інструментів, таких як електронні платіжні системи, карткові розрахунки, інші банківські послуги.

З боку держави контроль готівкових та безготівкових операцій базується на розвитку електронної документації та запровадженні системи обліку даних сільськогосподарських підприємств за принципом Farm Sustainability Data Network (відповідно до Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на період до 2030 р., яка буде прийнята у 4 кварталі 2024 р.). Використовуючи ці дані, державні органи зможуть більш ефективно регулювати галузь, розробляти політику, яка сприяє сталому розвитку та забезпечувати точні інформаційні підстави для супроводу інвестицій і субсидій підприємствам. Ця система також сприятиме прозорості та відкритості в галузі АПК, дозволяючи бізнесу ефективніше використовувати ресурси[3;4].

Отже, ефективне управління готівковими операціями та поступовий перехід до безготівкових розрахунків дозволяє забезпечити фінансову стабільність підприємств, а також зменшити ризики в їхній діяльності. Тому важливо вживати належні заходи контролю готівкових операцій для досягнення успіху на ринку АПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2024).
2. Цегельник Н.І. Розрахунки сільськогосподарських підприємств з покупцями і населенням: оптимальні форми, облікові аспекти. *Освітній портал «Облік і фінанси АПК»*. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/rozrahunki-silskogospodarskih-pidpriemstv-z-rokupcyami-i-naselennyam-optimalni-formi-oblikovi-aspekti.html> (дата звернення: 02.04.2024).
3. План для UkraineFacility 2024-2027 рр. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> (дата звернення: 02.04.2024).
4. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2024).

Кайрачка Н.В.,

Кушнір С.О.,

д.е.н, професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ ЯК АЛЬТЕРНАТИВИ БАНКІВСЬКОМУ КРЕДИТУВАННЮ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Економічна ситуація, яка склалася в Україні внаслідок війни, внесла корективи в роботу багатьох галузей господарства, в тому числі і фінансову і сільськогосподарське виробництво. Зважаючи на негативні тенденції, особливої уваги на рівні з рослинництвом наразі потребує тваринництво, оскільки в поточному році згідно із прогнозами Міністерства аграрної політики і продовольства України, очікується значне падіння рентабельності всіх видів тваринницької продукції через те, що витрати, наприклад, на корми та електроенергію, зазнають стрімкого зростання у порівнянні із ціною на кінцевий продукт.

Проблема постачання ключових ресурсів для критично важливих галузей стала нагальною проблемою з початку 2022 року. Молокопереробні заводи, представники тваринництва, птахівництва, виробники хлібної продукції, кондитерських товарів та винороби мають суттєві проблеми та деякі стоять на межі зупинки через непомірно високу ціну на природний газ. Перед підприємствами стала нагальна проблема зменшення затрат на виробництво продукції.

Тому одним з факторів, що має суттєвий вплив на зниження собівартості, збереження конкурентоспроможності бізнесу, покращення якості продукції, зменшення частки ручної праці, дотримання міжнародних стандартів тощо є поступова автоматизація процесів, заміна техніки та технологій на більш нові, сучасні та ресурсозберігаючі. Зазначені процеси потребують додаткового фінансування, яке, зазвичай, досягається шляхом залучення різноманітних банківських кредитних послуг.

Наразі, з метою підтримки бізнесу та спрощення умов фінансування для бізнесу крім програми кредитування «Доступні кредити 5-7-9%» працює програма «Доступний лізинг 5-7-9%». Вона дозволила більш ніж 50 тисячам підприємств отримати понад 154 мільярди гривень. В цій програмі взяли участь 45 із 65 українських банків. Найбільшими реципієнтами стали сільське господарство, торгівля та промисловість. Отже, в умовах

війни актуальності набувають якісні послуги фінансового лізингу для поліпшення фінансового стану підприємства.

Питання дослідження банківських операцій та особливостей фінансового лізингу досліджували у своїх працях такі вітчизняні вчені, як: Македон В.В., Михайленко О.Г. [2], Петрашевська А. Д., Колонтай С. М..[4], Пігарєв С.О. [5], Карнаушенко А. С. [9], Сіренко Н. М., Мікуляк К. А, Ганніченко Т. А., Поліщук А. І. [10].

Проте, зважаючи на умови сьогодення та фактори, які безпосередньо впливають на діяльність банківських установ, особливості операції фінансового лізингу потребують подальших досліджень.

Метою статті є дослідження динаміки укладених кредитних договорів за державною програмою серед українських банків, аналіз пропозицій від банківських установ щодо надання лізингових послуг для сільськогосподарських підприємств, виявлення функціональних відмінностей фінансового лізингу та банківського кредиту.

Завданням статті є дослідження динаміки, особливостей та умов надання фінансового лізингу для підприємств сільськогосподарського виробництва; оцінка переваг та недоліків фінансового лізингу.

В сьогodнішніх умовах зростає необхідність фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств. Тваринництво відіграє важливу роль у забезпеченні українського населення продовольством.

Та, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, на відміну від рослинництва, більшість продукції тваринництва були прибутковими протягом усього 2023 року. У січні 2024 року прибутковість виробництва молока зросла порівняно із середнім показником за 2023 рік завдяки зниженню цін на корми. Збільшився й рівень рентабельності виробництва м'яса птиці. Хоча тільки за період 2019-2023 рр. кількість поголів'я птиць зменшилося з 211,7 млн. голів до 180,5 млн. голів. Рентабельність яловичини та свинини навпаки зменшилась - переважно через зниження цін на м'ясо порівняно із середнім показником у 2023 році.

Щодо тваринництва, у 2024 році очікується падіння рентабельності всіх видів тваринницької продукції, оскільки витрати, зокрема на корми та електроенергію, зростатимуть швидше, ніж ціни на кінцевий продукт. Дасться взнаки й прогнозоване зниження купівельної спроможності українців та девальвація гривні [1]. Всі ці тенденції вимагають від підприємств бізнес-планування та використання додаткового фінансування.

Збірник матеріалів Круглого столу
«Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»
21 травня 2024 року

Наразі основними можливостями для отримання банківського кредитування слугує державна програма підтримки «Доступні кредити 5-7-9», всього з моменту старту якої суб'єкти підприємництва отримали 79429 кредитів на загальну суму 269,1 млрд грн, з яких 53870 – від банків державного сектору економіки на 118,2 млрд гривень (станом на 08.01.2024 р.).

За час дії воєнного стану в Україні укладено 44607 таких кредитних договорів на загальну суму 179,4 млрд грн, серед них з банками державного сектору - 33394 на 91,6 млрд грн (табл.1) [1].

Таблиця 1

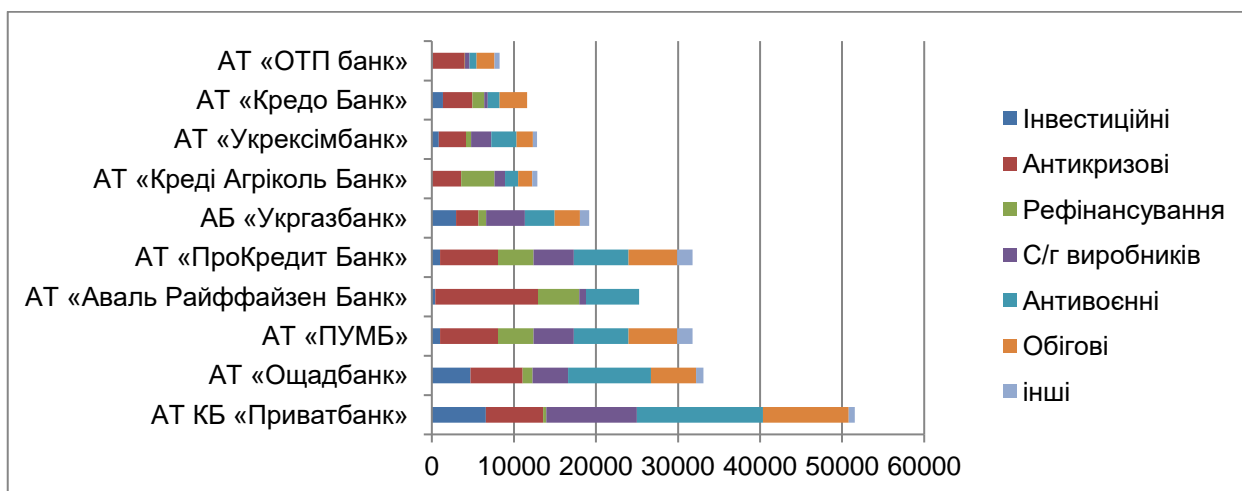
Розподіл укладених кредитних договорів у розрізі цілей кредитування за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%», млн. грн.

Назва банку	Цілі кредитування, млн. грн.							
	Інвестиційні	Антикризові	Рефінансування	С/г виробників	Антивоєнні	Обігові	інші	Всього
АТ КБ «Приватбанк»	6573	6998	374	11045	15350	10473	747	51560
АТ «Ощадбанк»	4696	6387	1178	4336	10114	5485	912	33108
АТ «ПУМБ»	1007	7072	4310	4899	6693	5902	1880	31763
АТ «Аваль Райффайзен Банк»	422	12504	5034	836	6455	0	0	25251
АТ «ПроКредит Банк»	1007	7072	4310	4899	6693	5902	1880	31763
АБ «Укргазбанк»	2960	2724	936	4704	3649	3076	1121	19170
АТ «Креді Агріколь Банк»	0	3560	4074	1295	1572	1721	627	12849
АТ «Укр-ексімбанк»	865	3286	642	2447	3075	1988	533	12836
АТ «Кредо Банк»	1348	3609	1421	426	1466	3335	0	11605
АТ «ОТП банк»	121	3873	66	532	875	2171	622	8260

Джерело: складено на основі [1]

З табл. 1 бачимо, що лідером кредитування сільгоспвиробників є АТ КБ «Приватбанк» (51560 млн. грн.), на другому АТ «ПУМБ» та АТ «ПроКредит Банк», а АТ

«Ощадбанк» займає третє місце. Графічно розподіл укладених угод має наступний вигляд (рис.1).

Рис. 1 Розподіл укладених кредитних договорів у розрізі цілей кредитування за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%», млн. грн.

Джерело: складено на основі [1]

Серед різних послуг фінансування варто виділити одну з актуальних в умовах сьогодення для бізнесу, і особливо сільгоспвиробників, - надання фінансового лізингу.

Варто відмітити останніми роками активний розвиток міжнародного ринку лізингових послуг. Тільки у 2020 р. лідерами є такі регіони, як Північна Америка, Європа і Азія. На ці регіони припадає близько 96% лізингових угод, що укладаються у світі.

Лідирує за цим показником Північна Америка (37,9%), переважно за рахунок США [2].

Лізингові послуги займають вагомую частину послуг фінансового ринку і України. На даний момент лізинг існує двох видів: фінансовий та оперативний.

Операції фінансових організацій та комерційних банків, пов'язані із надання лізингових послуг, відіграють важливу посередницьку роль як на державному, так і на міжнародному рівнях.

Фінансовий лізинг як банківська послуга надається банківською установою для забезпечення потреб фізичної та юридичної особи.

Згідно із Законом України «Про фінансовий лізинг» поняття фінансовий лізинг розглядається «як вид правових відносин, за якими лізингодавець зобов'язується відповідно до договору фінансового лізингу на строк та за плату, визначені таким

договором, передати лізингоодержувачу у володіння та користування як об'єкт фінансового лізингу майно, що належить лізингодавцю на праві власності та набуте ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем, або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов, а також які передбачають при цьому додержання принаймні однієї з ознак (умов) фінансового лізингу» [3].

Лізингодавець - суб'єкт лізингу, особа або компанія, банківська або небанківська фінансова установа, яка надає лізингові послуги, він «купує майно або право володіння і використання майна у зв'язку з лізинговою угодою» [4].

Ефективність лізингової діяльності значною мірою залежить від організації здійснення лізингових угод. Під організацією здійснення лізингових угод розуміють сукупність заходів та відповідних дій з формування організаційно-економічних та правових відносин суб'єктів лізингової діяльності.

Процес організації здійснення лізингових угод передбачає певну сукупність послідовно виконуваних етапів. Умовно роботу по лізинговій операції можна поділити на чотири етапи: підготовку, обґрунтування та узгодження умов; юридичне оформлення; виконання угоди; дії по завершенню строку договору лізингу.

Важливий перший підготовчий етап, коли потенційні суб'єкти лізингової операції виконують комплекс робіт із визначення постачальника (виробника) майна, потрібного лізингоодержувачу, узгодження детальної специфікації об'єкта лізингу.

Як правило, проводиться аудиторська перевірка потенційного лізингоодержувача з метою підтвердження або аргументованої відмови від підтвердження достовірності повноти та відповідності законодавству його бухгалтерської звітності.

Зазначимо, що активну роль на ринку лізингу в Україні відіграє Асоціація «Українське об'єднання лізингодавців», яка є відкритим добровільним договірним об'єднанням професійних учасників ринку оперативного та фінансового лізингу, здійснює координацію їх діяльності, щоб сприяти розвитку фінансового та оперативного лізингу в Україні [5].

Лізингові послуги наразі надають як окремі лізингові компанії, так і частина банків, серед яких лідерами ринку можна назвати АТ «ПУМБ» та АТ «Креді Агріколь банк».

Для прикладу проаналізуємо умови фінансового лізингу від АТ «Креді Агріколь банк» (табл. 2).

**Особливості послуги «Фінансовий лізинг» від АТ «Креді Агріколь банк»
станом на 2024 рік**

Умови фінансування	Авто	Розмір власного внеску	Агро техніка, обладнання	Складські навантажувачі
Строк	12-60 місяців			
Авансовий платіж	від 15%			
Валюта	Гривня			
Тип річної ставки	фіксована			
Мінімальна сума фінансування	від 10 тис. євро в гривневому еквіваленті			
Річна ставка	за домовленістю з Клієнтом			
Комісія за організацію	2.5%	1.5%	1.5%	
Вимоги до Лізингоодержувачів	Юридичні особи: <ul style="list-style-type: none"> • які здійснюють бізнесову-діяльність та можуть надати офіційну звітність за останні два роки; • без негативної кредитної історії та з позитивною діловою репутацією; • з річним доходом від 5 млн грн. 			
Варіанти погашення	Класичний, ануїтет, персоналізований			
Супутні витрати: <ul style="list-style-type: none"> • витрати на реєстрацію предмету лізингу; • сплата податку до Пенсійного фонду. 	Включаються в графік лізингових платежів. Розмір витрат визначається відповідними Державними органами: <ul style="list-style-type: none"> • для автотранспорту – ГСЦ МВС; • для с/г та спец техніки – ДержПродСпоживСлужба; • для складського обладнання – ГУ Держпраці. 			
Можливість відмовитись від договору фінансового лізингу	Лізингоодержувач може відмовитись від договору фінансового лізингу до моменту підписання ним акту приймання-передачі, за умови відшкодування всіх витрат та збитків, понесених Банком в зв'язку із виконанням договору фінансового лізингу.			
Дострокове виконання договору фінансового лізингу	Не раніше ніж через 12 місяців з дати приймання-передачі предмету лізингу на умовах, визначених в договорі фінансового лізингу.			
Внесення змін та доповнень до договору фінансового лізингу	Шляхом укладання додаткового договору до договору фінансового лізингу.			

Джерело: складено на основі [6]

Зазначимо, що АТ «Креді Агріколь банк» є одним з найстарших іноземних банків в Україні, що надає повний спектр банківських послуг, є стратегічним партнером для агробізнесу та корпоративних клієнтів. В корпоративному портфелі банку частка агросектора становить 50%, а земельний банк всіх клієнтів складає близько 10% загального земельного банку України [6].

Для порівняння розглянемо умови фінансового лізингу від АТ «ПУМБ» (табл. 3).

Таблиця 3

Особливості умов послуги фінансового лізингу від АТ «ПУМБ» станом на 2024 рік

Предмет лізингу (нові та вживані)	Строк	Розмір власного внеску	Валюта	Графік погашення
Легкові автомобілі	до 5 років	від 20%	Гривня	Класичний, ануїтет, сезонний
Вантажні автомобілі: вантажні транспортні засоби та причепа	до 5 років	від 20%	Гривня	Класичний, ануїтет, сезонний
С/г техніка: сільськогосподарська техніка, причіпне/навісне обладнання	до 5 років	від 20%	Гривня	Класичний, ануїтет, сезонний
<p style="text-align: center;">Спецтехніка:</p> <ul style="list-style-type: none"> • екскаватори-навантажувачі; • фронтальні навантажувачі; • телескопічні навантажувачі; • колісні/гусеничні екскаватори; • вилочні навантажувачі; • навантажувачі з бортовим поворотом. 	до 5 років	від 30%	Гривня	Класичний, ануїтет, сезонний
<p style="text-align: center;">Залізничні вагони:</p> <ul style="list-style-type: none"> • напів-вагони, зерновози, платформи та інший ліквідний залізничний транспорт; • заявки розглядаються в індивідуальному порядку. 	до 5 років	від 35%	Гривня	Класичний, ануїтет, сезонний
<p style="text-align: center;">Обладнання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • деревообробне/металообробне; • виробничі лінії; • складське, торгове, технологічне, енергетичне; • інше ліквідне обладнання; • заявки розглядаються в індивідуальному порядку. 	до 5 років	від 35%	Гривня	Класичний, ануїтет, сезонний

Джерело: складено на основі [7]

Зазначимо, що АТ «ПУМБ» є учасником державної програми підтримки мікро, малого, середнього та великого бізнесу «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», що передбачає фінансову допомогу шляхом здешевлення фінансового лізингу, через

державну компенсацію ставки Базової винагороди до рівня 5%, 7%, 9% або 11% річних за фінансовим лізингом у національній валюті.

Таблиця 4

Особливості послуги «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» від АТ «ПУМБ»
для малого бізнесу станом на 2024 рік

Умови програми	Деталі фінансування
Максимальна сума фінансування по всій групі пов'язаних контрагентів: до 60 млн. грн.	Графік погашення: винагорода (відсотки) виплачується щомісячно, а основний борг - щомісячно рівними частинами або сезонний.
Максимальна сума фінансування для інвестиційних проектів: до 3 років.	Предмет лізингу: легкові авто для виробничих потреб, вантажні автомобілі, причіпи / напівпричіпи, с/г техніка та причіпне/навісне обладнання до неї, спецтехніка.
Розмір авансу (частка власної участі у проекті): від 25% вартості.	Комісія: становить 1,5% та залежить від суми фінансування за надання послуг фінансового лізингу (сплачується разово).
Разова комісія за надання фінансування (від суми фінансування): 1,5%.	Розмір ставки базової винагороди (відсотків) визначається за наступними формулами: <ul style="list-style-type: none"> • для мікро підприємства ≤ 2: $UIRD (3m)^* + 14\%$; • для малого підприємства ≤ 10: $UIRD (3m) + 12\%$; • для середнього підприємства ≤ 50: $UIRD (3m) + 10\%$; • для великого підприємства > 50: $UIRD (3m) + 8\%$.
Предмети лізингу: легкові та вантажні автомобілі, причіпи / напівпричіпи, с/г техніка та причіпне/навісне обладнання до неї, спецтехніка.	Умови для діючих підприємств: <ul style="list-style-type: none"> • ведення господарської діяльності: більше 12 місяців; • загальний обсяг державної підтримки, отриманої за будь-якою програмою протягом трирічного періоду: не може перевищувати еквіваленту 200000 євро або 400000 євро; • учасники (засновники) та кінцеві бенефіціарні власники (контролери) підприємства: мають бути фізичними особами - резидентами України.
Платежі: винагорода (проценти) щомісячно, основний борг щомісячно рівними частинами або сезонний графік витрати, безпосередньо пов'язані з виконанням договору – щомісячно.	Умови для діючих підприємств: <ul style="list-style-type: none"> • обмеження щодо надання державної підтримки: не підпадають під обмеження щодо надання державної підтримки, визначені статтею 13 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва», а також під обмеження програми Фонду розвитку підприємництва «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%».

Джерело: складено на основі [7]

Порівняльний аналіз умов послуги «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» від АТ «ПУМБ» для малого бізнесу має низку як переваг, так і суттєвий недолік - строк фінансування до 3 років.

Зазначимо, що основними проблемними моментами під час отримання кредитів для сільськогосподарських підприємств є необхідність оформлення забезпечення та поручительства, а також сума тіла кредиту і нарахованих відсотків підлягає поверненню, навіть якщо бізнес стане збитковим [8].

Однак, як і кредити, фінансовий лізинг має загально сформовані переваги та недоліки при використанні. Розглянемо податкові переваги для суб'єктів господарювання [9]:

- винагорода по лізингу не обкладається ПДВ;
- амортизаційні відрахування від балансової вартості предмета лізингу зменшують базу оподаткування;
- в момент передачі об'єкту лізингу лізингоодержувачу виникає податковий кредит з ПДВ на всю суму вартості предмету лізингу;
- 100% комісії лізингодавця відноситься на валові витрати.

Окрім існування переваг використання лізингової послуги наявний ряд недоліків, серед яких [10, с. 141-146]:

- підготовка фінансової лізингової угоди може зайняти більше часу, ніж підготовка контракту на купівлю;
- адміністративні витрати можуть бути вищими, при цьому ціна лізингу може бути нижчою або дорівнювати ціні позики тільки за наявності певних податкових пільг;
- науково-технічний прогрес робить об'єкт лізингу застарілим;
- лізингові операції є досить ризиковою справою і мають специфічні ризики: фінансовий, проєктний, майновий, несплати лізингових платежів;
- ризик, пов'язаний з утратою, пошкодженням та неповерненням предмета лізингу.

Загалом лізинг відрізняється від кредиту тим, що надає можливість реалізувати бізнес-ідеї, примноження можливостей виходу на нові ринки вже наявного бізнесу, підвищення рівня самоокупності та збільшення прибутковості, не вкладаючи непомірно величезних власних коштів.

В табл. 5 показано основні особливості лізингу та кредитування, які якнайкраще дозволяють знайти відмінності між цими банківськими послугами.

Основні відмінності фінансового лізингу від банківського кредиту

	Відмінності лізингу	Відмінності кредиту
Суть відносин	Довгострокова оренда майна з правом (але не обов'язком) його викупу за залишковою вартістю. Орендні (лізингові) платежі за користування вносяться за узгодженим графіком щомісяця.	Банк надає гроші на купівлю авто, яке виступає заставою, доки вся сума (включаючи відсотки) не буде відшкодована.
Форма надання послуг	Лізингова компанія надає готові до експлуатації транспортні засоби, які купують за запитами клієнта.	Банк видає кошти. Сума залежить від вартості обраного авто та особистої фінансової участі самого покупця.
Юридичне оформлення	Єдиний лізинговий договір між Компанією та клієнтом. Термін договору вибирає клієнт, виходячи з того, як йому зручно.	Два договори з банком: кредитний та договір застави. Договір купівлі-продажу з дилером (імпортером). Плюс два договори зі страховою компанією: КАСКО, ОСЦПВ.
Право власності	На період дії лізингового договору власником залишається лізингова компанія. Власником авто можна стати після його викупу (за бажанням).	Юридично право власності на авто переходить до покупця за договором купівлі-продажу після надходження коштів на рахунок продавця. Але фактично права власника на розпорядження ТЗ, зазвичай, обмежені, у зв'язку з передачею їх у заставу банку.
Комплекс послуг	Покупка автомобіля, реєстрація, страхування, сплата податків, техобслуговування.	Жодних додаткових послуг.
Платежі	Лізинговий платіж включає компенсацію частини вартості авто, а також наданих послуг. Вносяться, як правило, щомісяця, але також можливий індивідуальний графік (переважно для агролізингу).	Платіж за кредитом включає оплату частини позики, а також відсотки та комісії (плата за користування грошима та банківські послуги). Платежі щомісячні, графік стандартний для всіх.
Що отримуємо в результаті	Після підписання договору компанія передає користувачеві готове до експлуатації авто. Весь юридичний супровід - зона відповідальності лізингодавця.	Банк дає лише гроші. Купуємо, оформляємо та обслуговуємо авто самі. Реєстрація, страховки, податки, техобслуговування - відповідальність покупця.

Джерело: складено на основі [11]

Загалом ключові відмінності лізингу від кредиту полягають в тому, що клієнту надають готове до експлуатації авто, а не кошти, а також комплекс послуг (купівля та реєстрація ТЗ, страхування, сервісне обслуговування), а не просто позику [11].

Тож, підсумовуючи, можна зробити висновок про те, що на сьогоднішній день актуальності набуває розгляд та аналіз тенденції розвитку тваринництва в реаліях сьогодення, а також аналіз пропозицій лізингових послуг від українських банків для отримання вигідних умов кредитування.

Висновок. Згідно із опрацьованим матеріалом визначено, що АТ «ПУМБ» та АТ «Креді Агріколь банк» являються одними із банків, які спеціалізуються з напрямку надання лізингових послуг для сільськогосподарських підприємств, тому доречності набуває розгляд основних переваг та недоліків даної послуги для суб'єктів господарювання сільського господарства, в контексті тваринництва, а також її відмінність від банківських кредитів для забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на період воєнного стану для того, щоб підвищити фінансову стійкість та платоспроможність в банківському секторі послуг в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міністерство фінансів України. За перший тиждень 2024 року підприємці отримали 465 пільгових кредитів на 2,2 млрд грн у межах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_pershii_tizhden_2024_roku_pidpriiemtsi_otrimali_465_pilgovikh_kreditiv_na_22_mlrld_grn_u_mezhakh_derzhavnoi_programi_dostupni_krediti_5-7-9-4387
2. Македон В.В., Михайленко О.Г. Нові кон'юнктурні тенденції та маркетингові особливості розвитку міжнародного лізингового бізнесу. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Вип. 1 (68). 2022. С. 14-22. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2022/68_2022/4.pdf
3. Про фінансовий лізинг: Закон України від 01.01.2024 № 1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>
4. Петрашевська А. Д., Колонтай С. М. Характеристика видів лізингу, їх переваги та недоліки. *Вісник ХНТУ*. № 2(85). 2023 р. С. 221-227. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/270/261

5. Пігарєв С.О. Фінансовий лізинг як альтернатива фінансування оновлення основних фондів. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. Вип.14. 2022. С. 95-101. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/313/292>
6. АТ «Креді Агріколь банк». URL: <https://credit-agricole.ua/biznesu/leasing>
7. АТ «ПУМБ». URL: https://about.pumb.ua/finance/financial_results
8. ShiStrategies. Коли кредитування корисно бізнесу? URL: <https://strategi.com.ua/koly-kredytuvannia-korysno-biznesu/>
9. Карнаушенко А. С. Переваги та недоліки лізингу як виду фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. Вип. № 11. 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2463>
10. Сіренко Н. М., Мікуляк К. А, Ганніченко Т. А., Поліщук А. І.. Фінансовий лізинг як запорука розвитку суб'єктів аграрного сектору економіки України. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. Вип. №26 (2021). С. 141-146. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/26-2021/sirenko.pdf>
11. ULF. TAS. Group. Останні новини ULF Finance. Різниця між лізингом та кредитом. URL: <https://ulf.ua/post/riznitsya-mizh-lizingom-ta-kreditom>

Снісаренко М.Є.,

Кушнір С.О.,

д.е.н, професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ВЕКСЕЛЬНІ РОЗРАХУНКИ В АПК ТА АГРАРНІ РОЗПИСКИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Україна володіє розвинутим сільськогосподарським сектором. Ця потужна галузь є одним із ключових стовпів економіки країни, що забезпечує не лише сталість внутрішнього ринку, але й важливу складову експортного потенціалу України. Заснована на багатій природній спадщині та традиціях сільського господарства, вона втілює сучасні технології та високі стандарти якості, що створюють підґрунтя для успішного виходу на міжнародні ринки. Протягом 2014-2022рр. Україна займала 7-8 місце топ експортерів пшениці, однак

з початком воєнних дій опустилася на 10 місце. Наразі завдяки допомозі партнерів Україна залишається ключовим постачальником на світових ринках зерна та соняшникової олії, з часткою понад 10 % міжнародної торгівлі. В 2023 р. експортовано 16,1 млн т пшениці до 65 країн, 26,2 млн т кукурудзи до 80 країн і 5,7 млн т соняшникової олії до 130 країн світу [1].

Військові дії в Україні, спровоковані широкомасштабною агресією російської федерації з 24 лютого 2022 року, призвели до серйозного погіршення ситуації з продовольчою безпекою, руйнування логістичних ланцюгів, знищення інфраструктури, господарств та виробництв, а також зменшення кількості виробленої продукції. Станом на червень 2023 р. сума прямих збитків, завданих агропромислому комплексу України, складає 8,7 млрд дол. США (втрати, пов'язані зі знищенням та пошкодженням сільськогосподарської техніки, складають понад 4,7 млрд дол. США; втрати через знищення та крадіжки виробленої продукції оцінюються в 1,9 млрд дол. США). Непрямі втрати агропромислового комплексу оцінюються в 40,3 млрд дол. США [2].

Зважаючи на важливість аграрного сектору для підтримки аграріїв було розроблено програми державної підтримки фермерських господарств, знижено відсоткові ставки за кредитами та лізинговими операціями. Також серед можливих видів підтримки серед сільськогосподарських підприємств наразі користуються попитом розрахункові операції з застосуванням векселів.

Вексель – це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у паперовій формі [3].

Так, простим векселем є борговий цінний папір, що містить у собі письмове безумовне зобов'язання боржника сплатити визначену суму грошей своєму кредитору. А під переказним векселем (траттою) розуміють борговий цінний папір, що містить письмову вказівку векселедержателя (трасанта) особі, на яку виставлений вексель, тобто платнику (трасату), сплатити визначену суму грошей пред'явнику векселя або особі, вказаній у векселі (ремітенту), через визначений термін або за вимогою[4].

Суть розрахункової операції за допомогою векселя полягає в тому, що агровиробник (векселедавець) видає вексель на ім'я векселедержателя як оплату за послуги, товари чи роботи, який може вирішити, що робити з векселем: оплатити його самостійно або передати третій особі шляхом індосаменту.

Агровиробником ведеться реєстр виданих векселів, що призводить до зайвих витрат. Для агробізнесу більш вигідними є переказні векселі (тратти). У такому випадку сторонами є кредитор (трасант), боржник за векселем (трасат) та особа, яка має здійснити платіж (ремітент).

Проте механізм використання тратт є складним, особливо для малих агропідприємств, оскільки часто використовується банківський сегмент, адже багато дистриб'юторів можуть вимагати авалювання векселя перед відправленням товарів агропідприємству, де авалювання означає зобов'язання банку сплатити вексель, при непогашенні платником векселя у зазначений термін.

Окрім векселів іншим варіантом розрахунків є аграрна розписка.

Аграрна розписка - товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах.

Відповідно до Закону України «Про аграрні розписки» 06.11.2012 р. № 5479-VI (надалі Закон) виділяються два види аграрних розписок: товарна та фінансова. Відповідно до ст.3. зазначеного Закону під товарною аграрною розпискою розуміється така аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника за нею здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою. А фінансовою аграрною розпискою визнається така аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначених кількості та якості (ст. 5 Закону) [5].

Розглянемо переваги та недоліки кожного з цих видів розрахунків (табл.1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз аграрної розписки та векселів

Особливості	Аграрні розписки	Векселі
Переваги	Доступність - кредитом під заставу майбутнього врожаю можуть скористатися як великі, так і малі фермери, яким не затвердили видачу кредиту в банку	Простота оформлення, не потребує нотаріального посвідчення, через що є більш «дешевим», в порівнянні з аграрною розпискою

Особливості	Аграрні розписки	Векселі
Переваги	Вигідні умови кредитування - немає потреби оплачувати відсотки за користування кредитними коштами	Низька вартість порівняно з кредитом (банківські процентні ставки з авалювання векселів нижчі від процентних ставок за кредитом)
	Швидкість оформлення - документ оформляється протягом 14 днів	Висока ліквідність як цінного паперу на ринку фінансових послуг (переказний вексель можна використовувати як забезпечення для отримання кредиту)
	Пролонгація - термін виконання зобов'язань може бути перенесений за згодою сторін	Держатель векселя не може відмовитися від прийняття часткового платежу (вексель є більш гнучким)
	Різні способи розрахунків: грошима або сільськогосподарською продукцією	Захищеність інтересів у разі невиконання вексельного зобов'язання (для авальованих векселів)
	Як застава використовується майбутній, а не посіяний врожай	
	Різні способи розрахунків: грошима або сільськогосподарською продукцією	Захищеність інтересів у разі невиконання вексельного зобов'язання (для авальованих векселів)
	Як застава використовується майбутній, а не посіяний врожай	
Недоліки	Ризик кредитора не отримати зазначену продукцію чи кошти. Часткове виконання за аграрною розпискою допускається лише за згодою кредитора	Імовірність банкрутства боржника (векселедавця чи банку, що за нього поручився)
	Ризик боржника недоотримати прибуток внаслідок збільшення ціни на сільськогосподарську продукцію	Відсутність будь-яких гарантій платоспроможності векселедавця (для неавальованих векселів)
	Ризик нестачі майбутнього врожаю	Обмежене число контрагентів, які приймають векселі

Джерело: складено на основі [6]

Як видно з таблиці, що аграрна розписка, що векселі мають свої позитивні та негативні риси, тому вибір агровиробника має відбуватися з урахуванням усіх можливих ризиків, особливо в сьогоднішній буденності. Однак незважаючи на можливі втрати кількість операцій з векселями та аграрних розписок поступово зростає, особливо це видно згідно даних банків щодо операцій з векселями (рис.1).

**Збірник матеріалів Круглого столу
«Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»
21 травня 2024 року**

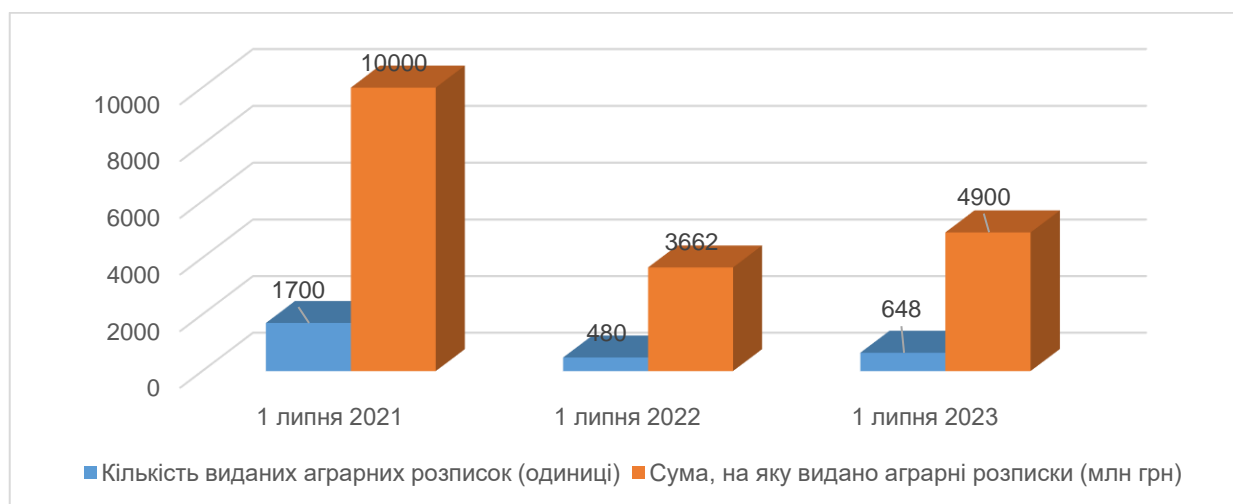

Рис.1 Операції банків щодо авалювання або врахування векселів

Джерело: складено на основі [7]

Як видно з рисунку 1 у 2023 році помітне зростання як кількості векселів так і їх сум, але в порівнянні з довоєнними роками видно, що середня сума за одним векселем помітно зросла з 2,7 млн грн в 2020 р., 2,5 млн. грн в 2021 році до 4 млн. грн в 2023 році.

Варто зазначити, що і аграрна розписка показує таку ж саму тенденцію (рис.2), поступово повертаючи свої довоєнні показники.

Рис. 2 Видача аграрних розписок

Джерело: складено на основі [8-10]

Розуміючи стратегічну важливість аграрного сектору для України Верховна Рада України зареєструвала проект Закону № 9226 «Про електронні аграрні розписки», який

почне свою роботу з 1 січня 2025 року, і основною метою якого є розширення фінансових інструментів для кредитування сільського господарства України [11]. Цей документ не скасовує дію його «попередника» - Закону України «Про аграрні розписки», а як раз додає електронний вид аграрної розписки.

Аналіз зазначеного законопроекту показав наступні переваги у порівнянні з паперовою версією аграрної розписки [12]:

- розширення кола можливих суб'єктів, які матимуть право видавати електронні розписки: сільськогосподарські обслуговуючих кооперативів, члени яких мають у власності земельні ділянки сільськогосподарського призначення, а також ті, хто мають право на користування земельною ділянкою за згодою члена такого кооперативу;

- збільшення можливих видів застави, адже раніше можна було надавати у вигляді застави тільки майбутній врожай, однак при використанні електронної аграрної розписки предметом застави можуть бути: живі тварини та продукти як тваринного походження, так і рослинного походження, майбутній врожай та продукти первинної переробки;

- оскільки аграрна розписка стає електронною, то щоб її видавати аграрій має мати особистий е-кабінет в спеціально створеному Реєстрі аграрних розписок. Цим аграрій зможе уникнути додаткових затрат щодо оплати нотаріальних послуг за відповідні послуги, оскільки ці функції забере Національний депозитарій України.

Висновок. Аграрна промисловість України є локомотивом її економіки. Навіть у такій несприятливій ситуації, агросектор України довів, що може не тільки вистояти, а й продовжувати свою діяльність, поступово покращуючи свої результати. Одними з можливих варіантів розрахунків та «кредитування» виступили векселі та аграрні розписки. Їх важливість зараз важко переоцінити, адже вони допомагають агровиробникам забезпечити потрібний оборотний капітал для проведення сільськогосподарської діяльності, закупівлю необхідних ресурсів та матеріалів, а також реалізацію продукції на ринку.

Також варто звернути увагу, що з початку 2025р. в силу вступить закон про електронні аграрні розписки, що дозволить ще більш ефективно залучати кредитні кошти, адже він надасть можливість розширити коло можливих суб'єктів, які матимуть право видавати аграрні розписки, а також види застав – продукти тваринного та рослинного походження, їх первинні переробки та самі тварини. Запроваджені зміни можуть стати вагомим підтримкою агровиробникам в сьгоднішніх умовах ведення господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. На розмінованих землях України вже можна виростити 1 млн т зерна. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. 2024. 17 січ. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245689.html
2. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. KSE. Липень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf
3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
4. Аграрна розписка vs вексель: форми кредитування агробізнесу - Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/agrarna-rozpiska-vs-veksel-formi-kredituvannya-agrobiznesu.html> (дата звернення: 06.05.2024).
5. Про аграрні розписки : Закон України від 06.11.2012 р. № 5479-VI : станом на 16 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
6. Швидке кредитування для агробізнесу. *AgroApp: Швидке кредитування для агробізнесу*. URL: <https://agroapp.com.ua/uk/blog/> (дата звернення: 07.05.2024).
7. Національний банк України. Операції банків з векселями у 2023 році. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/operatsiyi-bankiv-z-vekselyami-u-2023-rotsi> (дата звернення: 07.05.2024)
8. Ukrinform. Аграрні розписки розширять фінансування аграріїв на деокупованих територіях - експерт. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3775621-agrarni-rozpisiki-rozsirat-finansuvanna-agrariiv-na-deokupovanih-teritoriah-ekspert.html> (дата звернення: 07.05.2024).
9. 2023 році в Україні вже видано аграрних розписок на майже 5 млрд грн. *АПК-Інформ*. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1534880> (дата звернення: 07.05.2024)
10. 7100 аграрних розписок на суму близько 42 млрд грн видано в Україні. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. URL: <https://minagro.gov.ua/news/7100-agrarnih-rozpisok-na-sumu-blizko-42-mlrd-grn-vidano-v-ukrayini> (дата звернення: 07.05.2024)

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Коротич А. В.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

АНАЛІЗ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА

Рослинництво – важлива складова не тільки аграрно-промислового комплексу нашої держави, але й національної економіки.

Галузь відіграє суттєву роль при формуванні продовольчої безпеки, забезпечує наповнення бюджету України, що так необхідно в часи триваючої війни та повоєнні роки, а тому актуальним є аналіз платоспроможності підприємств, задіяних у сфері.

Наразі агробізнес контролює 53,9% орних земель та забезпечує 54,5% валового внутрішнього сільськогосподарського виробництва України, спираючись на зернові та олійні культури для експорту.

В свою чергу, вирощування 46,1% продукції забезпечують малі і середні сімейні фермерські господарства і особисті селянські угіддя, які обробляють 45,5% землі, вирощуючи картоплю, овочі, фрукти, зерно тощо [1].

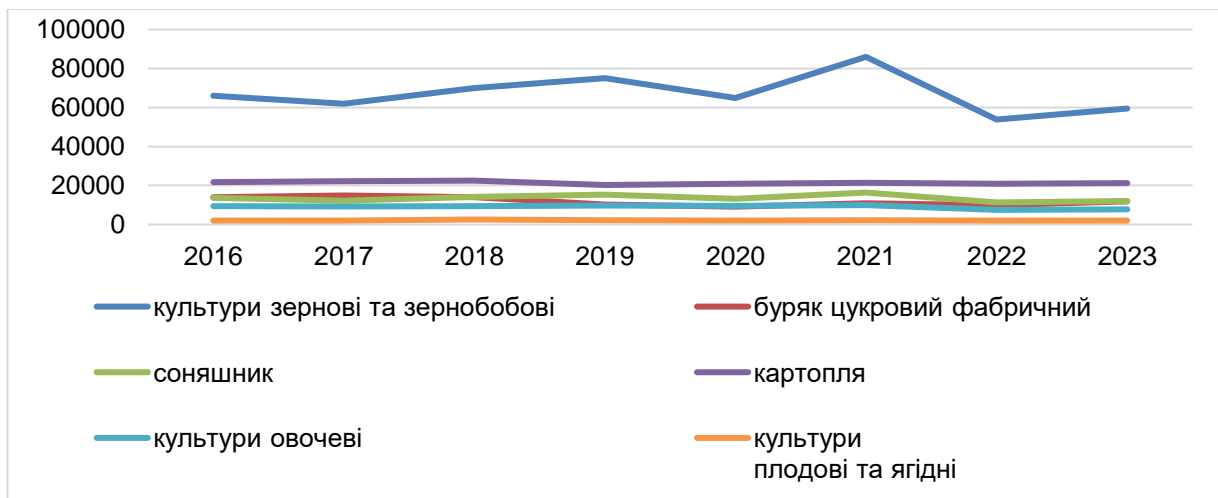

Рис. 1 Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур,

ТИС.Т

Джерело: складено автором на основі [2]

Згідно з даними Державної служби статистики України (рис. 1), обсяг виробництва (валовий збір) культур у сукупному вимірі зафіксував стрибкоподібну тенденцію, а саме незначний спад виробництва до 2017 р. за усіма видами культур на 3,4%, який нівелювався поступовим підйомом на 8,2% за період 2017-2019 рр., однак вплив коронавірусу проявився на урожайності 2020 р., що зазначено зменшенням на 9,8%. У 2021 р. зернові та зернобобові культури продемонстрували найбільший серед усіх культур стрибок у бік росту на 32,5%. У 2022 р. у зв'язку з початком повномасштабної війни обсяг виробництва було скорочено за загальним підрахунком на 28,1% (105 542 тис. т), що є гіршим за результати 2016 р. (126 898 тис. т). Станом на 2023 р. у порівнянні з 2022 р. загальний обсяг збору зменшився приблизно на 2,3%. Однак завдяки росту зернових та зернобобових, олійних культур в Україні спостерігалась рекордна врожайність до 81,3 млн т.

Платоспроможність підприємств, задіяних у дослідженій сфері, прямолінійно пов'язана із скорочення обсягів виробництва культур. Економічні рахунки (рахунок виробництва та рахунок утворення доходу) рослинництва продемонстрували зменшення на 26,3% або 289112 млн грн у 2022 р. порівняно із 2021 р. За порівнянням із 2016 р., навпаки, відбулось збільшення доходності на 66,5%. У 2023 р. вирощування зернових культур було збитковим, а олійних культур мінімально збитковим з досягненням рівня 2022 р. Отже, ефективність галузі завжди піддавалась коливанням, тому вона потребує підтримки додатковими заходами з боку бізнесу, держави, іноземних інвесторів та партнерів [2].

За оцінками Світового банку, на кінець 2023 р. війна завдала збитків АПК на суму 8,72 млрд дол. США, які включають як незібраний урожай, так і зниження обсягів виробництва, вищу собівартість виробництва та нижчі ціни реалізації експортно-орієнтованої. Каховська катастрофа завдала прямих збитків рослинництву на суму 25 млн дол. США, залишивши майже 600 тис. га угідь без доступу до зрошення. Так, 30% сільськогосподарських угідь України на сьогодні не можуть бути використовувані, адже розташовані на тимчасово окупованих територіях або є небезпечними для землеробства, а їх розмінування займе ще довгий час після завершення війни [1; 3]. Майже 90% підприємств, які займаються рослинництвом, повідомили про значне або різке зниження доходів протягом двох років війни.

Приблизно 7% компаній повністю збанкрутували та припинили своє існування [4].

Перспективи стабілізації рівня платоспроможності галузі є втішними, оскільки 45% аграріїв не планують суттєво змінювати посівні площі у 2024 р. під озимі культури порівняно з минулим сезоном; 38% підприємців можуть їх збільшити; 14% не сіятимуть озимі. Дане співвідношення відповідає аграрній практиці в Україні, де щорічно до 20% виробників не приймають участь у сівбі озимих. Серед викликів посівної кампанії можна виокремити: нестачу фінансових ресурсів; низьку ліквідність рослинництва; невизначеність ринкових перспектив; зниження економічної мотивації [5].

Політика монокультурних підприємств рослинництва щодо збереження платоспроможності може включати вже існуючу практику диверсифікації виробництва, вирощування більшої кількості нішевих культур (овочевих, бобових, льону, гречки, проса, сорго, ягідних, горіхоплідних культур) для внутрішнього ринку. Наприклад, вирощування льону або трюфелів здатне принести 1,5 млн грн прибутку з кожного 1 га угідь. Інвестування в переробні потужності необхідне, щоб не залежати від експорту сільськогосподарської сировини. А заходи Уряду повинні й надалі включати модернізацію податків, тарифів, квот, розвиток наземних маршрутів експорту продукції, підтримку малих сімейних фермерських та селянських господарств [1; 5; 6].

Таким чином, лише шляхом постійного аналізу ринкової ситуації та впровадження необхідних заходів, направлених на підтримку та стимулювання виробників, переробку сировини, можливості подальшого зберігання, можна забезпечити стабільність та платоспроможність підприємств галузі рослинництва в сучасних реаліях війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мамонова Н., Бородіна О., Кунс Б. Українське сільське господарство у воєнний час: стійкість, реформи та ринки. *Електронний портал «Transnational Institute»*. URL: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk> (дата звернення: 26.03.2024).

2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 26.03.2024).

3. The World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/home> (дата звернення: 26.03.2024).

4. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 26.03.2024).

5. Михайлов Д. Українські аграрії не планують зменшувати посівні площі у 2024 році – Мінагрополітики. *Електронний портал «Суспільне Мовлення»*. URL: <https://suspilne.media/560341-ukrainski-agrarii-ne-planuut-zmensuvati-posivni-plosi-u-2024-rosi-minagropolitiki/> (дата звернення: 26.03.2024).

6. Басанець О. Нішеві культури: можливості експорту, переваги та недоліки. *Електронний портал «Superagronom»*. URL: <https://superagronom.com/articles/684-nishevi-kulturi-mojlivosti-eksportu-perevagi-ta-nedoliki-problemi-eksportu-nishevih-v-ukrayini> (дата звернення: 26.03.2024).

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Колісник А. В.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК ГРАНТОВОГО ФІНАНСУВАННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Під час війни саме робота бізнесу підтримує економіку нашої країни і дає можливість забезпечувати оборотні потреби, які формуються за рахунок сплати податків.

Агропідприємства відіграють ключову роль у забезпеченні не лише економічного, але й безпекового стану як України, так і інших держав. По-перше, вони є важливим джерелом доходів для державного бюджету через сплату податків, що дозволяє фінансувати різноманітні суспільні потреби, включаючи безпеку.

По-друге, агropідприємства забезпечують продовольчу безпеку, що є основною складовою національної та міжнародної безпеки. Стабільне постачання населенню продуктів харчування допомагає уникнути гострих соціальних конфліктів, сприяє зміцненню довіри до влади та забезпечує соціальну стабільність. Крім того, розвинене сільське господарство має вплив на міжнародну безпеку шляхом регулювання експорту-імпорту продовольства та сприяння стабільності на світовому ринку харчових продуктів.

На сьогоднішній день сільське господарство знаходиться в скрутному становищі через війну і окупацію, які суттєво ускладнюють умови для розвитку галузі. Наслідками війни для українського агросектору стали: зменшення засівних площ у порівнянні з попередніми роками, пошкодження виробничих приміщень та обладнання, зростання цін на добрива та паливо, а також блокаду чорноморських портів. Всі ці аспекти значно знизили доходи українських фермерів та агрокомпаній [1].

Рис. 1 Посівні площі культур сільськогосподарських під урожай в Україні, га

Джерело: складено автором на основі [2].

Одним з варіантів підтримки агропромислового комплексу України можна вважати європейське грантове фінансування, що допомагає забезпечити необхідну фінансову підтримку для відновлення сільськогосподарських підприємств, відновлення інфраструктури та постачання необхідних ресурсів.

Крім того, гранти забезпечують необхідність у розвитку нових технологій, впровадженні інноваційних методів управління та виробництва, а також навчанні персоналу, що є важливими кроками для відновлення та розвитку АПК.

Після закінчення війни сільське господарство потребуватиме швидкого впровадження нових технологій, знань та досвіду, важливо буде не лише відновлення попереднього рівня, але й створення умов для стійкого та інноваційного розвитку сільськогосподарського сектору, що сприятиме не лише внутрішньому, але й міжнародному економічному зростанню та безпеці.

Наразі важливу роль у забезпеченні фінансової і іншої допомоги для аграрного сектору такі світові організації, як Харчова та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО), Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та Міжнародна гуманітарна організація Мерсу Corps. Вони виконують цю функцію через різноманітні програми та

ініціативи, спрямовані на підтримку сільських господарств та селян, які потерпають від наслідків війни.

Таблиця 1

Приклади грантових програм міжнародних організацій

Назва грантової програми	Організації, що надають фінансування	Розмір гранту	Цілі гранту
Грант на відновлення українських фермерів	Продовольча та сільська організація ООН (ФАО)	925 000 грн.	Гранти надаються для підтримки виробництва та підвищення ефективності з метою зміцнення національних ланцюгів створення вартості та постачання у довгостроковій перспективі;
Грант на розвиток експортоорієнтованої переробки зернових, олійних та бобових культур	USAID з аграрного сільського розвитку (АГРО)	181 000 000 грн.	Грантові кошти можна використати для наступних цілей: збільшення обсягів закупівлі та переробки сировини, зокрема, шляхом укладення довгострокових партнерських угод з мікро, малими та середніми агропідприємствами; впровадження нових технологій та методів переробки зернових для підвищення продуктивності принаймні на 25%; розроблення довгострокової експортної стратегії з метою збільшення обсягів продажів на 20% за рахунок відкриття п'яти нових експортних каналів та ринків збуту готової продукції переробки; розширення обсягів продажів на міжнародних ринках;
Фінансова допомога домогосподарствам, що здійснюють сільськогосподарську діяльність, та дрібним фермерам	Міжнародна гуманітарна організація Mercy Corps	3000 дол. США	У програмі мають можливість приймати участь місцеві мешканці та внутрішньо переміщені особи, які потребують допомоги у відновленні сільського господарства, що постраждало або було втрачено через воєнні події
Грант для підтримки сільського господарства	Міжнародна гуманітарна організація Mercy Corps	75 000 дол. США	Необхідне отримання фінансування сільським підприємствам для відновлення діяльності внаслідок військових дій

Назва грантової програми	Організації, що надають фінансування	Розмір гранту	Цілі гранту
Розробка інструментів небанківського фінансування невеликих фермерів	USAID з аграрного сільського розвитку (АГРО)	36 000 000 грн.	Щоб збільшити обсяги доступного фінансування для мікро, малих та середніх господарств та підтримати їхню роботу під час війни, USAID АГРО залучить недержавні фінансові, лізингові та факторингові компанії до розробки та впровадження різних інструментів фінансування в основі яких є швидке та зручне отримання кредитних коштів аграріями. АГРО надасть 36 млн гривень співфінансування для впровадження двох проєктів, що розширять доступ агро ММСП до кредитних коштів через інструменти небанківського фінансування.

Джерело: Створено автором на основі [3].

Ці організації надають свою допомогу для реалізації різноманітних проєктів за напрямками відновлення сільськогосподарської інфраструктури, забезпечення насінням та добривами, навчання новим методам виробництва та управління господарствами, а також надання доступу до ринків для сільських виробників. Їхні зусилля спрямовані на уникнення гуманітарної кризи та допомогу людям, які перебувають у складних умовах внаслідок воєнних дій.

Загалом європейське грантове фінансування окрім позитивних моментів, таких як фінансова, технічна підтримка та стимулювання розвитку у повоєнний період має певний ряд недоліків:

- Процес отримання європейських грантів іноді складний та потребує додаткових документів, що ускладнює доступ до фінансування для деяких сільських господарств, особливо для малих сімейних ферм.

- Грантові програми мають обмеження щодо цільового використання грошей або особи, яка може подавати заявки. Це може призвести до того, що деякі сільські господарства, які потребують допомоги, можуть бути виключені з програми.

- Європейські гранти є непостійними та залежать від бюджетних призначень та політичних факторів, що ускладнює планування на довгострокову перспективу.

Зважаючи на вищевикладене, для поширення практики успішного впровадження грантових програм, забезпечення більшої інклюзивності, розширення доступу до грантів для різних видів сільських господарств, включаючи малі та сімейні ферми, варто проводити ознайомлення та навчання малих форм бізнесу з такими програмами. Належний моніторинг та оцінка впровадження грантових програм допоможуть виявити проблемні ситуації та шляхи їх вирішення в реальному часі.

Впровадження європейських практик грантового фінансування є вагомою підтримкою як зараз під час війни, так і може стати ключовим інструментом у відновленні сільського господарства після війни, але вимагає подальшого ознайомлення бізнесу з такими можливостями, зацікавленість місцевих територіальних громад до навчання власних фермерів та домогосподарств щодо оформлення грантів, уважного планування, врахування реальних потреб та найкращих практик з метою досягнення максимальної ефективності та стійкості в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агросектор України: вплив війни та перспективи відновлення. DLF attorneys-at-law. *DLF attorneys-at-law. Ukrainian Law Firm*. URL: <https://dlf.ua/ua/agrosektor-ukrayini-vpliv-vijni-ta-perspektivi-vidnovlennya/#:~:text=>

2. Державна статистика України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Якими грантами можуть скористатися аграрії у 2024 році. URL: <https://agro.expertus.com.ua/10012693>

4. Платформа грантів - Гранти бізнесу. URL: https://granty.org.ua/?utm_source=facebook&utm_medium=cpc&utm_campaign=%7B%7Bcampaign.name%7D%7D&utm_content=%7B%7Bad.name%7D%7D&utm_term=%7B%7Badset.name%7D%7D&gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw0_WyBhDMARIsAL1Vz8unJ6o_8GPY5K1BslIR4yKL2KFLeYVP7reop9c535LUeJvC_BXp87caAqXyEALw_wcB

5. Гранти на розвиток. URL: https://gurt.org.ua/news/grants/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw0_WyBhDMARIsAL1Vz8uiV4r250DI6DorDPGUTkTLc7ng3-jL0AFUPoLX-jpM0-JZkemi6KQaAhdIEALw_wcB

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Мішковець Г.В.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

КРЕДИТУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ АТ «УКРГАЗБАНК»

Агропромисловий комплекс – складова частина економіки, що поєднує в собі виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку, матеріально-технічне обслуговування, забезпечення насіннєвим матеріалом, добривами, кормами тощо.

У сучасних умовах функціонування сільськогосподарських підприємств, як вагомої складової АПК, неможливе без залучення кредитних ресурсів, оскільки сільське господарство є кредитомісткою галуззю.

Сільськогосподарські підприємства з врахуванням сьогоденних реалій все більше потребують залучення довгострокових фінансових ресурсів для оновлення техніки, будівництва нових об'єктів, упровадження інноваційних технологій. Через високу ризикованість цього бізнесу, низьку кредитоспроможність підприємств, низьку якість і ліквідність застави, яку підприємства можуть запропонувати банкам, відсутність механізмів іпотечного кредитування в галузі, а також через недосконалість законодавчих регулюючих актів отримати ці кредити буває досить проблематично.

Аграрний сектор є однією з головних складових частин економіки України. Стан галузі сільського господарства передусім залежить від обсягів коштів, вкладених в його розвиток [1].

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України початку 2024 року 6360 агрогосподарств отримали 40,9 млрд грн банківських кредитів на розвиток. З них за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9» – 3725 господарств профінансовали на 16,6 млрд грн [2].

Переважна більшість клієнтів АБ «УКРГАЗБАНКу» отримали пільгові кредити за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» у поєднанні з інструментом державних гарантій на портфельній основі, що покриває до 80% забезпечення за кредитом. Також кредитування за програмою «5-7-9%» можна комбінувати з партнерськими програмами з постачальниками та виробниками сільськогосподарської техніки, добрив, насіння, ЗЗР.

**Обсяги отриманих банківських кредитів на розвиток господарств за 2022-
2024 рр., млрд грн.**

Види кредитів	2022 р.	2023 р.	2024 р. (на 02.05.2024)
Банківські кредити на розвиток господарств	95,467	78,8	40,9
Банківські кредити за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9»	24,722	44,5	16,6

АБ «УКРГАЗБАНК», відповідно до укладеного з Міністерством аграрної політики та продовольства України меморандуму, є банком - учасником державних компенсаційних програмах для підприємств агропромислового комплексу в рамках:

1. Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання (Постанова КМУ від 01.03.2017 №130);

2. Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств (Постанова КМУ від 07.02.2018 №106);

3. Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва (Постанова КМУ від 07.02.2018 №107).

Підприємства галузі АПК можуть подати заявку до АБ «УКРГАЗБАНК» для отримання державної підтримки за наступними програмами часткової компенсації [3]:

1. Для виробників сільськогосподарської продукції:

а) вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва в розмірі 25% (для фермерських господарств в розмірі 40%).

2. Для фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів :

а) вартості закупленого у суб'єктів насінництва насіння сільськогосподарських рослин вітчизняної селекції в розмірі 80% (не більше 30 000 грн.);

б) вартості витрат, пов'язаних з наданням дорадчих послуг, в розмірі 90% (не більше 10 000 грн.);

в) відсоткової ставки за залученим в АБ «УКРГАЗБАНК» кредитом (лише 1% річних).
Надається за кредитами терміном до одного року для покриття виробничих витрат (на суму до 500 тис. гривень) та терміном до трьох років для придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, здійснення витрат, пов'язаних із будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення (на суму до 9 млн. гривень).

3. Для підприємств галузі тваринництва :

а) відсоткової ставки за залученим в АБ «УКРГАЗБАНК» кредитом (лише 3% річних).
Надається за кредитами, обсяг яких не перевищує 100 млн. гривень, для покриття витрат, пов'язаних з провадженням діяльності в галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура;

б) вартості об'єктів, профінансованих за рахунок банківських кредитів в розмірі 25% фактично понесених витрат на будівництво та реконструкцію ферм, доїльних залів та комплексів для утримання великої рогатої худоби, свиней, птиці за кредитами на будівництво та реконструкцію тваринницьких ферм до 5 років на суму до 500 млн. гривень.

4. Програма фінансування аграріїв:

а) спеціально для захисту врожаїв українських аграріїв запровадили нову програму фінансування від 0,01% річних - доступний кредит зі зручними умовами на придбання високоякісної продукції Укравіт Агро [4] – найбільшого в Україні виробника засобів захисту рослин. Умови програми: мінімальна ставка від 0,01% річних протягом перших 6 місяців. Починаючи з 7-го місяця - від 7% річних для кредитів із заставою. Без застави можна отримати до 1,5 млн грн за ставкою від 14% річних.

Завдяки такій кількості програм кредитування для компаній агропромислового комплексу можна вирішити питання фінансування поточного сільгоспциклу та забезпечити умови для ефективного сталого розвитку підприємств.

Кредитні продукти АТ «УКРГАЗБАНК» здатні задовільнити найрізноманітніші потреби сільськогосподарських виробників, серед яких фінансування поточних інвестиційних потреб, пов'язаних з технічним забезпеченням виробничого циклу, займає провідне місце.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Батракова Т.І., Романюта К.А., Сідельнікова С.О. Кредитування агропромислового комплексу України. *Економіка і суспільство*. Вип. № 7. 2016. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/120.pdf (дата звернення 03.05.2024 р.)

2. Понад 40 мільярдів гривень отримали аграрії з початку року на розвиток господарств. Офіційний сайт Мінагрополітики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/ponad-40-miliardiv-hryven-otrymaly-ahrarii-z-pochatku-roku-na-rozvytok-hospodarstv>

3. Офіційний сайт АТ «УКРГАЗБАНК» URL: <https://www.ukrgasbank.com/> (дата звернення 03.05.2024 р.)

4. Агрокредитування на вигідних умовах. Офіційний сайт Ukravit. URL: <https://www.ukravit.ua/finance/> (дата звернення 03.05.2024 р.)

Батракова Т.І.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Забеліна Д.Ю., магістр

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

РОЛЬ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

Забезпечення сільського господарства фінансовими ресурсами заслугоує першочергової уваги, адже після введення військового стану на території України значно погіршився фінансовий стан аграрної галузі. Необхідність сільського господарства у грошових коштах на відносно тривалі періоди часу зумовлені його специфікою, тому, зазвичай, сільськогосподарські підприємства вимушені залучати кошти в банках не залежно від того, яку форму власності і спосіб виробництва має виробництво.

На сьогоднішній день кредитування сільгоспвиробників є одним з найважливіших питань, адже від них залежить як забезпечення українців продуктами харчування, так і стан національної економіки країни. Близько 20% посівних площ в Україні, за даними Мінагрополітики, знаходяться у зоні бойових дій.

Протягом останніх двох років повномасштабного вторгнення на територію України у сільгоспвиробників зросла потреба у фінансово – кредитній підтримці. Великі сільські господарства навіть при сприятливих умовах в економіці потребують підтримки держави у вигляді кредитування. Банківське кредитування забезпечує безперервність процесу

сільського господарства, яке на території України має великий потенціал для розвитку, надає сільським господарствам доступ до необхідних фінансових ресурсів для придбання сільськогосподарської техніки, насіння, добрив, забезпечення виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.

Для поповнення обсягів фінансових ресурсів товаровиробників, безперервного функціонування сільськогосподарського бізнесу та фінансового забезпечення розвитку аграрної галузі кредити, які надають банки є необхідною складовою. За видами економічної діяльності у сільському господарстві, якому притаманна сезонність виробництва, станом на 2023 рік було зайнято 2,7 млн осіб.

Багато українських банків пропонують додаткові кошти для фінансування потреб сільськогосподарського циклу. Розглянемо кредитну лінію «Агросезон» від АТ КБ «ПриватБанк», який пропонує максимальне фінансування потреб підприємства, адаптований графік погашення, кредит, який частково забезпечується гарантією та процентну ставку лише на залишок.

Таблиця 1

Кредитна лінія «Агросезон» від АТ КБ «ПриватБанк» на 2024 рік

Вид кредиту	Відновлювана кредитна лінія
Цілі кредитування	Закупівля сировини та матеріалів для сільськогосподарського циклу: паливно-мастильні матеріали, засоби захисту рослин, міндобрива, насіння. Поточний ремонт сільгосптехніки, обладнання, приміщень, придбання запчастин, будівельних матеріалів, оплата ремонтних робіт.
Сума фінансування	Від 200 тис. грн
Процентна ставка	22% – для мікро- та малого бізнесу 18% – для середнього та корпоративного бізнесу
Погашення процентів	Щомісяця

Джерело: складено авторами за [1]

Стабільне функціонування галузі неможливо без обов'язкових польових робіт навесні, отже, потрібні обов'язкові умови для сільськогосподарських виробників. Зростання вкладів населення характеризує, що суспільство зміцнює свою довіру до банківського сектору України.

Але не варто забувати про те, що розвинуті країни світу вже мають досить багатий досвід у банківському кредитуванні та фінансовому забезпеченні сільського господарства, тому дуже важливим для України є дослідження та перейняття міжнародного досвіду.

Наприклад, у сусідній Польщі держава намагається різними способами підтримувати аграрний сектор економіки, які демонструють перспективи розвитку та зростання виробництв. При довгострокових кредитах у великих польських банках держава може надати компенсацію у вигляді половини відсоткової ставки. Також дуже популярним видом кредитування в Польщі є пільгове, завдяки якому сільгоспвиробник може сплачувати лише 3%, а решту суми за відсотковою ставкою банку покриває держава.

Розвиток сільського, лісового та рибного господарства є важливими аспектами економічного та соціального розвитку будь-якої країни, включаючи Україну. Станом на кінець березня 2024 року Україна надала 734 446 млрд. грн кредитів за видами економічної діяльності.

Таблиця 2

ТОП 5 областей, які надали кредити сільському, лісовому та рибному господарствам станом на кінець березня 2024 року (млн. грн)

Область	Сільське, лісове та рибне господарства	Усього кредитів за видами економічної діяльності	Питома вага кредитів СГ в розрізі регіонів, %
Київська та м. Київ	36 407	491 429	7,41%
Львівська	7 697	35 856	21,46%
Одеська	6 879	28 213	24,4%
Дніпропетровська	6 515	30 156	21,6%
Харківська	5 011	22 420	22,36%
УКРАЇНА	109 874	734 446	14,95%

Джерело: складено авторами за [2]

Лідерами серед областей, які залучали кредити для сільського, лісового та рибного господарств є Київська та місто Київ - 36 407 млрд. грн.; на 28 710 млрд. грн. відстала Львівська область, показник якої склав 7 697 млрд. грн.; Одеська область розташувалась на третій сходинці з показником 6 879 млрд. грн., що на 818 млрд. грн. менше попередньої області; показник Дніпропетровської області склав 6 515 млрд. грн., який перегнав Харківську – 5 011 млрд. грн. на 1 504 млрд. грн. відповідно. До списку не увійшли тимчасово окуповані території та статистика того бізнесу, який розташовується за 100 км від зони активних бойових дій.

Для того, щоб банківське кредитування у сільському господарстві України стало доступнішим для отримання фінансових коштів потрібно для сільськогосподарських виробників забезпечувати доступність інформації про кредити для людей, які проживають у селах, залучати більшу кількість людей для заняттям сільськогосподарським бізнесом, мінімізувати витрати за часом на саму процедуру оформлення кредитів для аграріїв, і, звичайно, вдосконалювати нормативно – правові акти та законодавство для розвитку сільськогосподарських суб'єктів господарювання. Наявність доступу до фінансування дає підприємцям впевненість у майбутньому, що знижує рівень стресу та сприяє збереженню соціальної стабільності в громадах, де вони працюють

Швидке повоєнне відновлення агропромислового комплексу України є ключовим кроком для забезпечення сталого економічного розвитку, підвищення продовольчої безпеки та поліпшення соціально-економічного стану країни . Якщо аграрний сектор економіки в Україні знову почне активно розвиватись, то це дасть можливість збільшити дохідну частину бюджету шляхом нарощення податкової бази, також буде збільшуватись обсяг валютних надходжень та кількість робочих місць для людей, які мешкають в сільській місцевості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Миськів Г.В., Висоцька І.Б.. Банківське кредитування сільгоспвиробників в умовах воєнного стану як протидія глобальній продовольчій кризі. Гроші, фінанси та кредит. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/66_2022/34.pdf
2. Сайт Національного Банку України: кредити, надані депозитними корпораціями нефінансовим корпораціям, у розрізі регіонів і видів економічної діяльності. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#4fsi>
3. Андрос С.В., Герасимчук В.Г. Фінансування сільського господарства і роль банків у кредитному забезпеченні аграрного сектора України. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2023. С. 5 – 14. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2023/No3/5.pdf>
4. Коваленко О. С. Стан банківського кредитування суб'єктів аграрного сектору економіки України. *Агросвіт*. 2015. Вип. 13. С. 53 – 57. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/13_2015/12.pdf
5. Офіційний сайт ПриватБанку. URL: <https://privatbank.ua/business/kreditnaja-linija-agrosezon>
6. Топ-8 регіонів за обсягами кредитування аграріїв. URL: <https://agroportal.ua/news/finansy/top-8-regioniv-za-obsyagami-kredituvannya-agrarijiv>

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Кайрачка Н.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЕКСЕЛІВ ДЛЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

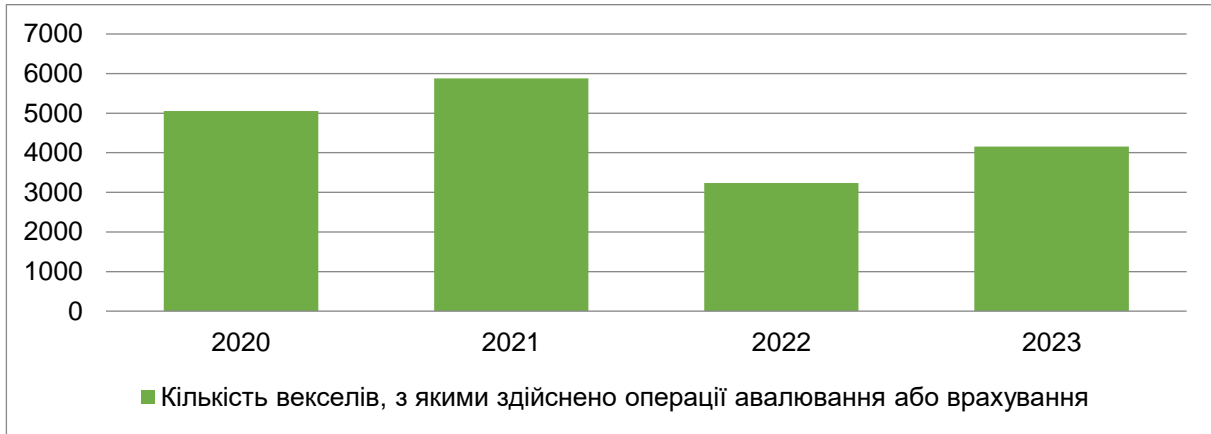
З огляду на сьогоденну ситуацію в АПК актуальним стає аналіз використання аграрних векселів для того, щоб заощадити кошти на посівну кампанію. Можна сказати, що вексель використовується рідше, ніж звичайний банківський кредит. Так як і аграрні розписки, вексель є дуже вигідним і зручним інструментарієм підприємств сільського господарства для одержання додаткового фінансування.

Для початку зазначимо, що згідно з статтею 4 Закону України «Про обіг векселів в Україні» від 31.12.2023, №2374-III поняття «фінансовий банківський вексель» розглядають як «цінний папір, що посвідчує безумовне зобов'язання банківської установи сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя» [1].

Для аграрних підприємств в Україні діє вексельна програма BASF від департаменту BASF Agricultural Solutions. Починаючи з 1 грудня 2021 року процентна ставка складала 0,01% на купівлю продукції, а з листопада 2022 року для аграріїв відбулося підвищення ставки на вексель до 1%. На даний момент ця програма діє до 31 жовтня 2024 року. Кожне вітчизняне аграрне підприємство може ще скористатися нею для купівлі засобів захисту рослин і насіння компанії в офіційних дистриб'юторів [2].

У даній програмі приймають участь ряд банків. Для того, аби стати учасником програми необхідно звернутися до офіційного дистриб'ютора та визначитися із сумою замовлення (мінімальна сума векселя за програмою становить 500 тис.). Після цього звернутися до банку-партнера, наприклад, АТ «Райффайзен банк», оформити ліміт авалювання векселів, отримати інформаційний лист і необхідну продукцію від дистриб'ютора.

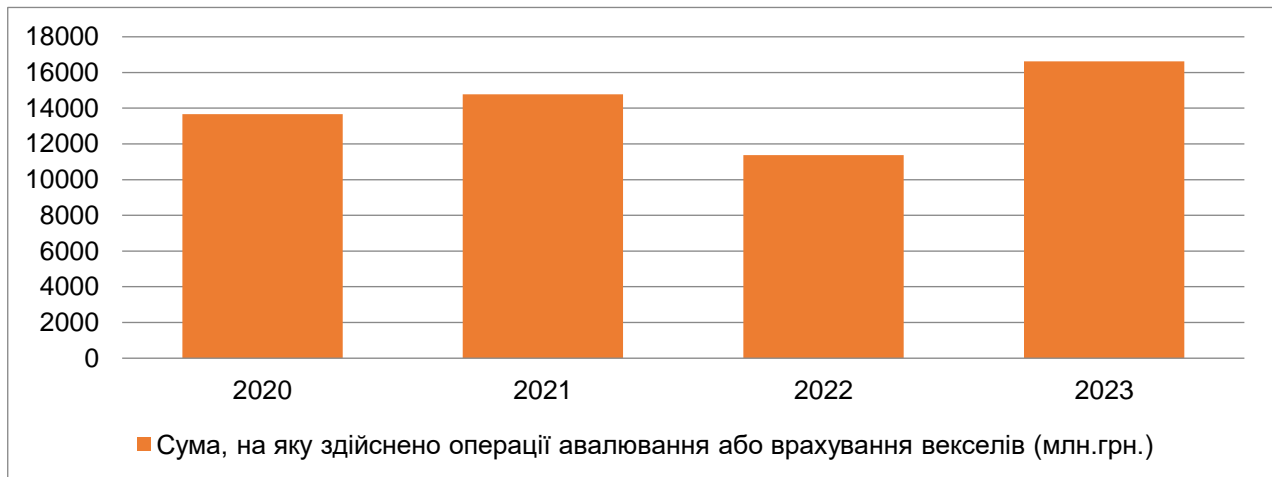
На рис. 1 показано, що за даними звіту НБУ «Операції банків з векселями» (2023 рік) спостерігається зменшення кількості векселів, з якими здійснено операції авалювання або врахування з 5053 одиниці до 4157 одиниці на період 2020-2023 рр.

Рис. 1 Кількість векселів, з якими здійснено операції авалювання або врахування (одиниці) в банках, всього

Джерело: [3]

Сума, на яку здійснено операції авалювання або врахування векселів за той же період збільшилася з 13673 млн. грн. до 16617 млн. грн. (рис. 2).

Рис. 2 Сума, на яку здійснено операції авалювання або врахування векселів (млн. грн.), всього

Джерело: [3]

У свою чергу поняття «авалювання векселя» розглядають як «прийняття банком зобов'язання перед векселедержателем оплатити вексель за основного платника за векселем у разі несплати (непогашення) векселя платником у строк» [4].

У табл. 1 розглянуто наступні вітчизняні банки, які надають послуги авалювання векселів: АТ «Райффайзен банк», АТ «Креді Агріколь банк», АТ «Ощадбанк» та АТ «Укресімбанк».

Особливості умов надання авальованого векселю від АТ «Райффайзен банк», АТ «Креді Агріколь банк», АТ «Ощадбанк» та АТ «Укрексімбанк» станом на 2024 рік

	АТ «Креді Агріколь банк»	АТ «Райффайзен банк»	АТ «Ощад банк»	АТ «Укрексім-банк»
Види векселів, що авальюються банком	товарні векселі, що оформлюються для придбання техніки, агрохімії та інших товарів/послуг; векселі, які оформлюються для сплати акцизних зборів (для підприємств, які використовують в своїй господарській діяльності спирт та інші підакцизні товари)	комбінація різних видів ліквідного забезпечення (транспортні засоби, машини та обладнання, нерухоме майно, майнові права на депозитні договори у Райффайзен Банку	відновлювальний / невідновлювальний	прості векселі, акцептовані переказні векселі
Сума ліміту			- 500 000 – 20 000 000 грн	- 1-4% річних (залежить від виду застави, строку авалю та ліміту на операції)
Валюта	гривня			
Вимоги до застави	грошове покриття, майнові прав на депозит	нерухомість, обладнання, транспортні засоби, інші активи та їх комбінація	- нерухоме та рухоме майно, грошові кошти	- застава, іпотека або інші гарантійні зобов'язання
Страховання предмету застави в будь-якій з акредитованих банком страхових компаніях на вибір клієнта				
Вартість авальювання векселя	- комісія за аваль векселя: 2%-2,4% річних, мін. 33 USD в місяць - при сплаті комісії	- комісія за встановлення ліміту (разова): 0.5%-1%, мін 100 USD; - комісія за аваль векселя: 4%-4,5% річних, мін. 33 USD]		

Збірник матеріалів Круглого столу
«Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»
21 травня 2024 року

Продовження табл.1

	АТ «Креді Агріколь банк»	АТ «Райффайзен банк»	АТ «Ощад банк»	АТ «Укресім-банк»
	щомісяця / мін. - 100 USD у квартал – при сплаті комісії щоквартально	в місяць - при сплаті комісії щомісяця / мін. 100 USD у квартал - при сплаті комісії щоквартально		
Інші можливі витрати	оплата послуг третіх осіб (страхової компанії, нотаріуса, оцінювача майна тощо) - згідно з тарифами таких третіх осіб, обраних клієнтом для отримання відповідних послуг			
Інші комісії банку	за домовленістю з клієнтом можуть застосуватись інші комісії.	- до 6 місяців - (3,25 - 3,5%); до 9 місяців (4 - 4,25%); - до 12 місяців (5 - 6%).	- комісія за встановлення відновлювального ліміту: 0,5% від суми ліміту; - комісія за авалювання кожного векселя: від 2,5% річних від суми авалю	
Відстрочка платежу		до 12 місяців.	до 2 років	Строк дії лінії: до 24 місяців. Строк дії векселя: до 12 місяців.

Джерело: [4, 5, 6, 7]

З вищевикладеного можна побачити, що найвигідніші умови пропонує АТ «Райффайзен банк», бо має низку переваг в порівнянні з пропозиціями інших банків, серед яких:

- більш вигідна ціна порівняно з купівлею на умовах банківського кредиту та/або звичайного «товарного кредиту»;
- відсутні ризики зміни ціни продукції внаслідок валютних коливань та інфляції;
- надається відстрочка платежу на термін 6-12 місяців;
- гарантія платежу за векселем;

аваль може бути надано у будь-який час: при складанні, видачі та на будь-якому наступному етапі звернення платника (акцептанта, індосанта, векселедавця);

- аваль не втрачає своєї сили внаслідок недійсності зобов'язання, яке він забезпечив, окрім випадку дефекту форми самого векселя;

- авалювання векселів здійснюється на підставі укладеного з платником (векселедавцем, акцептантом, індосантом) договору про авалювання, який може укладатися на певний термін (генеральна угода про аваль) і авалюванні певних векселів (окремий договір про аваль).

Сільськогосподарське підприємство має можливість скористатися авальованим векселем, якщо не може вчасно сплачувати борг за векселем. Використання даної послуги переважно є не дорогою, тому це надає змогу зменшити загальні витрати аграрного підприємства.

Тож, з проаналізованого матеріалу можна зробити висновок про те, що використання авальованих векселів сільськогосподарськими підприємствами є один з досить цікавих різновидів банківських послуг. Динаміка 2020-2023 рр. показала зниження кількості операцій на 17,73% на користь зростання суми векселів на 21,53%. Фермери можуть скористатися послугами авалю, які надає велика кількість банківських установ в Україні, що дозволяє обирати той варіант, який індивідуально підходить саме для його підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 31.12.2023. №2801-IX. Ст.4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-III#n10> (дата звернення: 18.04.2024).

2. Ерідон. Співпраця, яка гарантує успіх. URL: <https://www.eridon.ua/poslugi-ta-servisi/finansova-pidtrimka/avalovani-vekselya-ta-bankivski-garantiyi-> (дата звернення: 19.04.2024).

3. Національний банк України. Операції банків з вексями (2023 рік). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Operatsiyi_z_vekselyamy_2023_pr_2024-04-17.pdf?v=8 (дата звернення: 20.04.2024).

4. АТ «Креді Агріколь банк». URL: <https://credit-agricole.ua/biznesu/dokumentarni-operaciyi/avaluvannia-vekseliv> (дата звернення: 21.04.2024).

5. АТ «Райффайзен банк». URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2024).

6. АТ «Ощадбанк». URL: <https://www.oschadbank.ua/avaluvanna-vekseliv> (дата звернення: 23.03.2024).
7. АТ «Укрексімбанк». URL: <http://surl.li/tewfy> (дата звернення: 23.03.2024).

Кушнір С. О.,
д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Ринкевич В. А.,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ШЛЯХОМ БАНКІВСЬКОГО ФІНАНСУВАННЯ АПК В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Агропромисловий комплекс (надалі АПК) є однією з ключових галузей економіки України, забезпечуючи внутрішній ринок продовольством та значну частку експорту. В умовах військового стану, що розпочався в 2022 році внаслідок повномасштабної агресії РФ, функціонування та розвиток АПК зіткнулися з низкою безпрецедентних викликів. Серед них - руйнування інфраструктури, міграція населення, мінування полів, логістичні труднощі та фінансові обмеження. В таких умовах особливої актуальності набуває питання забезпечення фінансової підтримки аграрного сектору, зокрема через банківське кредитування.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю адаптації банківської системи та аграрного сектору до нових реалій, що дозволить забезпечити стійкість і розвиток економіки України в умовах військового конфлікту та післявоєнного відновлення.

Так, банківське кредитування є одним з основних інструментів фінансової підтримки підприємств АПК, надаючи можливість залучати необхідні ресурси для проведення посівних кампаній, закупівлі техніки, засобів захисту рослин, добрив та інших необхідних матеріалів.

Банківське кредитування АПК - економічні відносини з приводу забезпечення підприємств АПК джерелом фінансування на умовах поворотності, платності,

забезпеченості, строковості, цільового використання та диференційованості, що супроводжуються специфічними особливостями, притаманними підприємствам [1].

Важливо зауважити, що ефективне кредитування потребує правильного планування, керування та контролю за використанням кредитних коштів. Підприємства повинні аналізувати свою фінансову потужність, оцінювати ризики та раціонально використовувати отримані кредитні ресурси для досягнення поставлених цілей розвитку. На рис. 1 наведено етапи кредитування сільськогосподарських підприємств банками.

Рис. 1 Етапи кредитування сільськогосподарських підприємств банками

Джерело: [1]

Сьогодні аграрії працюють у досить складних умовах. Умови кредитування сільськогосподарських підприємств, під час воєнного стану, значно відрізняються від звичайних, оскільки збройний конфлікт серйозно вплинув на економіку та фінансову стабільність країни.

До особливостей кредитування сільськогосподарських підприємств у воєнних умовах можна віднести наступні аспекти:

- Спостерігається зниження доступності кредитів, де банки та фінансові установи більш обережно ставляться до надання кредитів у воєнний час через зростання ризику неповернення кредитних коштів. Вони можуть вимагати більш жорсткі умови для надання кредитів, такі як вищі процентні ставки або додаткові забезпечення.

- Відбувається зміна пріоритетів кредитування, адже умови війни можуть змінити пріоритети в установленні кредитних політик. Уряд значну частину фінансових ресурсів

спрямовує на військові потреби та безпеку країни, зменшуючи доступність кредитів для аграрних підприємств.

- Зростає ймовірність ризиків, адже війна, нажаль, збільшує ризики, дотичні до кредитування аграрних підприємств. Це може бути пов'язано зі зниженням виробництва сільськогосподарської продукції через втрати від військових дій, руйнуванням інфраструктури, перериванням поставок та іншими факторами, що підвищують ризики неповернення кредиту [2].

Існує потреба у підтримці уряду, лише уряд може вживати заходів для підтримки аграрних підприємств в умовах війни. Це може включати надання додаткових кредитних програм, фінансову допомогу, зниження податкового тягаря та інші заходи, спрямовані на збереження сільськогосподарського сектора.

Враховуючи військову ситуацію, ключові аграрні асоціації України просять продовжити державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» та підвищити поріг кредитування з 90 млн. грн. до 180 млн. грн. на одне господарство [3].

За словами аграріїв, напередодні весняної посівної 2023 року в Україні склалася ситуація, навіть більш критична для агросектору, ніж на початку повномасштабної російської агресії. Це пояснюється тим, що з початком війни у 2022 році аграрії використовували власні накопичені ресурси та кредитні кошти за державною програмою пільгового кредитування «5-7-9%», якою минулого року скористалися близько 44 тис. сільгоспвиробників.

Однак на 2023 рік ця програма не була продовжена, незважаючи на те, що аграрії не мали коштів для закупівлі товарно-матеріальних цінностей для майбутньої посівної. Цього року кредитні кошти повністю використано для забезпечення посівної кампанії, оскільки інших фінансових джерел для її проведення в аграріїв не було [3].

Розуміючи важливість підтримки аграрного сектору, Уряд у 2023 році продовжив Державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» для полегшення доступу аграріїв до кредитів в умовах воєнного стану та програму надання державних гарантій. Аграрії можуть отримати кредит на суму до 90 млн. грн. у рамках програми «Доступні кредити 5-7-9%» під 5-9% річних в залежності від категорії кредиту та суб'єкта господарювання.

Крім того, продовжено термін, протягом якого сільськогосподарські товаровиробники мали можливість отримати фінансову підтримку на проведення посівної кампанії, у тому числі з перспективою продовження раніше виданих кредитів на проведення посівних робіт, за умови погашення представниками великого та середнього

агробізнесу до 25% від отриманого кредиту, з можливістю отримання державних гарантій на часткове виконання боргових зобов'язань за такими кредитами [2].

З початку 2023 року українські аграрії отримали майже 33,4 млрд. грн. банківських кредитів на розвиток господарств, з них 5 тис. підприємств отримали 18,9 млрд. грн. за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» [3].

Отже, у підсумку варто розглянути основні проблеми кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні на сьогодні (табл. 1).

Таблиця 1

Проблеми кредитування сільськогосподарських підприємств та заходи для їх мінімізації

Проблема	Захід для мінімізації
Фінансова нестабільність і зниження кредитоспроможності підприємств (руйнування інфраструктури, втрати врожаїв, погіршення умов зберігання та транспортування продукції, що в свою чергу, знизило доходи аграріїв і їхню здатність своєчасно виконувати кредитні зобов'язання)	Державна підтримка і субсидування процентних ставок (програми підтримки аграріїв, що включають субсидування процентних ставок, надання грантів та пільгових кредитів)
Підвищення ризиків для банків (підвищений ризик невиконання зобов'язань позичальниками через втрату майна, окупацію територій, бойові дії та міграцію населення)	Впровадження механізмів державних гарантій за кредитами (Це включає створення спеціальних фондів гарантування кредитів для сільськогосподарських підприємств)
Обмеженість доступу до фінансових ресурсів (високі процентні ставки і жорсткі вимоги до застави зробили кредити менш доступними для аграріїв)	Розвиток альтернативних фінансових інструментів (аграрні розписки, краудфандинг)
Логістичні труднощі та порушення постачання (військові дії порушили логістичні ланцюги, що ускладнило доступ до ринків збуту та постачання необхідних ресурсів)	Підтримка міжнародних організацій та технічна допомога
Високі процентні ставки	Субсидування процентних ставок
Втрата врожаїв і майна	Впровадження страхових програм для аграрного сектору
Погіршення умов зберігання та транспортування продукції	Інвестиції в реконструкцію логістичної та зберігаючої інфраструктури

Таким чином, кредитування АПК на сьогодні є критично важливим для підтримки економічної стабільності та забезпечення продовольчої безпеки країни. Фінансова підтримка дозволяє аграрним підприємствам продовжувати виробництво, здійснювати посівні кампанії, закуповувати необхідні матеріали та техніку, що є життєво необхідним для безперервного функціонування сектору.

Кредитування АПК в умовах військового стану має не тільки безпосередні економічні наслідки, але й значний соціальний вплив. Воно сприяє збереженню робочих місць у сільській місцевості, підтримці соціальної стабільності та забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Відновлення та стабілізація кредитування дозволяють аграрним підприємствам адаптуватися до нових умов, інвестувати в відновлення та розвиток виробництва, що є необхідним для післявоєнного відродження економіки України.

Загалом, успішне вирішення проблем кредитування АПК в умовах військового конфлікту сприятиме підвищенню стійкості аграрного сектору, забезпеченню продовольчої безпеки та економічної стабільності країни.

Це вимагає подальшої підтримки з боку держави, міжнародних партнерів і фінансових установ для створення сприятливих умов для розвитку сільськогосподарських підприємств та забезпечення їхньої фінансової стійкості в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Артем'єва О. О. Банківське кредитування АПК: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 21(1). С. 13-18.
2. Негрей М. В., Трофімцева О. В. Аналіз функціонування аграрного сектору України в умовах війни. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2022. № 102. С. 49-56.
3. Томашук І. В., Томашук І. О. Теоретико-організаційні аспекти механізму кредитування аграрних підприємств. *Економічний дискурс*. 2021. № 3. С. 64-78.

Батракова Т.І.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Шматко О.О.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО БІЗНЕСУ АТ «ОТП БАНК» ПІД ЧАС ВІЙНИ

Військова агресія росії проти України, завдає значної шкоди аграрному сектору. В червні 2023 року, розмір прямих збитків агропромислового комплексу становив 8,7 млрд. дол. США, з яких, збитки, пов'язані через пошкодження сільськогосподарської техніки становлять 4,7 млрд дол. США, а розмір втрат виробленої прокуції ставить 1,9 млрд. дол. США. Непрямі збитки, завдані агропромислового комплексу, оцінюють у 40,3 млрд. дол. США [1].

Пошкодження, яке зазнало сільське господарство, може дуже вплинути на глобальну продовольчу безпеку, адже Україна є однією з передових країн по забезпеченню продовольчою сировиною у всьому світі. Перелік головних продуктів агроекспорту України наведено у табл. 1.

Таблиця 1

ТОП продуктів та їх частка у загальній структурі агроекспорту України за 2023 р.

№	Продукт	Частка в експорті (%)	Обсяг продажів (млрд. дол. США)
1	Олії соняшникова, сафлорова або бавовняна	23	5
2	Кукурудза	23	4
3	Пшениця	13	2,9
4	Соеві боби	6	1,3
5	Насіння свиріпи або ріпаку	5	1,2

Джерело: складено автором на основі [2]

Як можемо бачити, що продукція рослинного походження займає провідну позицію у структурі експорту сільськогосподарської продукції. Експорт лишень олії та кукурудзи

становлять майже половину українського експорту, що відображає її важливість і значення на міжнародних ринках.

Враховуючи важливість української аграрної продукції для всього світу, треба вжити заходів, щодо підтримки підприємств, які зазнали пошкодження від збройної агресії. Дані підприємства без фінансової підтримки, можуть в майбутньому припинити свою діяльність. Задля збереження і підтримки, потрібно виділити фінансову допомогу на:

1. Проведення посівної компанії: успішність проведення посівних робіт, в майбутньому може мати вагомий вплив на обсяг зібраної продукції, задля цього підприємства треба забезпечити якісними посівними матеріалами, мінеральними добривами, засобами захисту рослин.

2. Оновлення машино-тракторного парку: оновлення технопарку - це запорука вдалого вирощення, зібрання та транспортування врожаю, що забезпечує ефективну роботу господарства.

3. Очищення та зберігання врожаю: Зібраний урожай потрібно забезпечити належним очищенням та зберіганням у відповідних умовах, щоб зберегти його якісні характеристики.

Враховуючи потреби пошкоджених підприємств, ОТП Банк разом із агентством USAID, спрямовують допомогу за вирішення даних проблем. У жовтні 2023 року ОТП Банк спільно з агентством USAID отримали грант у розмірі 1,2 млн дол. США, який буде спрямований на вирішення потреб пошкоджених підприємств, зокрема малих агропідприємств, що стануть важливим джерелом додаткового фінансування для сільськогосподарських підприємств, які постраждали внаслідок воєнних дій або інших негативних обставин. Огляд основних умов та параметрів кредитування задля участі у міжнародному фінансуванні від ОТП Банка та Агентства USAID, представлено у таблиці 2.

Український індекс ставок за депозитами фізичних осіб (англ. Ukrainian Index of Retail Deposit Rates, скор. UIRD) – індикативні ставки, що розраховуються компанією Thomson Reuters за методикою, розробленою спільно з НБУ.

Розрахунок здійснюється на підставі номінальних ставок депозитів фізичних, що декларуються головними представниками українського ринку банківських депозитів – 20 провідними комерційними банками України.

Станом на 17.04.2024 український індекс ставок за депозитами фізичних осіб становить 14,00% [4].

Подати заяву, задля участі у програмі USAID від ОТП Банку можуть підприємства які ведуть свою підприємницьку діяльність в усіх областях України, окрім тих регіонів, на яких відбуваються бойові дії - Запорізька, Харківська, Луганська, Донецька, Херсонська, Миколаївська області та АР Крим, а також підприємства які знаходяться на відстані до 50 кілометрів від зони бойових дій та кордону з росією та білоруссю. Дані регіони зможуть скористатися пропозицією можливо тоді, як ситуація в регіонах стабілізується та ризик введення бізнесу не буде таким високим.

Таблиця 2

Параметри по кредитуванню за партнерської програми ОТП Банку та USAID

Критерії	Ліміт кредиту	Строк кредитування	Валюта	Процента ставка
1.Обробляють від 200 до 10 000 га	До 20 млн грн	До 36 місяців	грн	7% річних у перший рік фінансування; - UIRD (3 міс.) +8% річних у другий та третій роки фінансування
2.Мають річний дохід до 50 млн євро; 3.Змінили місце знаходження через війну; 4.Зазнали пошкодження активів внаслідок бойових дій, спричинених агресією рф				0,1% річних у перший рік дії кредитного договору; - UIRD (3 міс.) +8%-7% річних у другий та третій роки фінансування (за умови придбання продукції у компаній-партнерів банку).

Джерело: складене автором на основі [3]

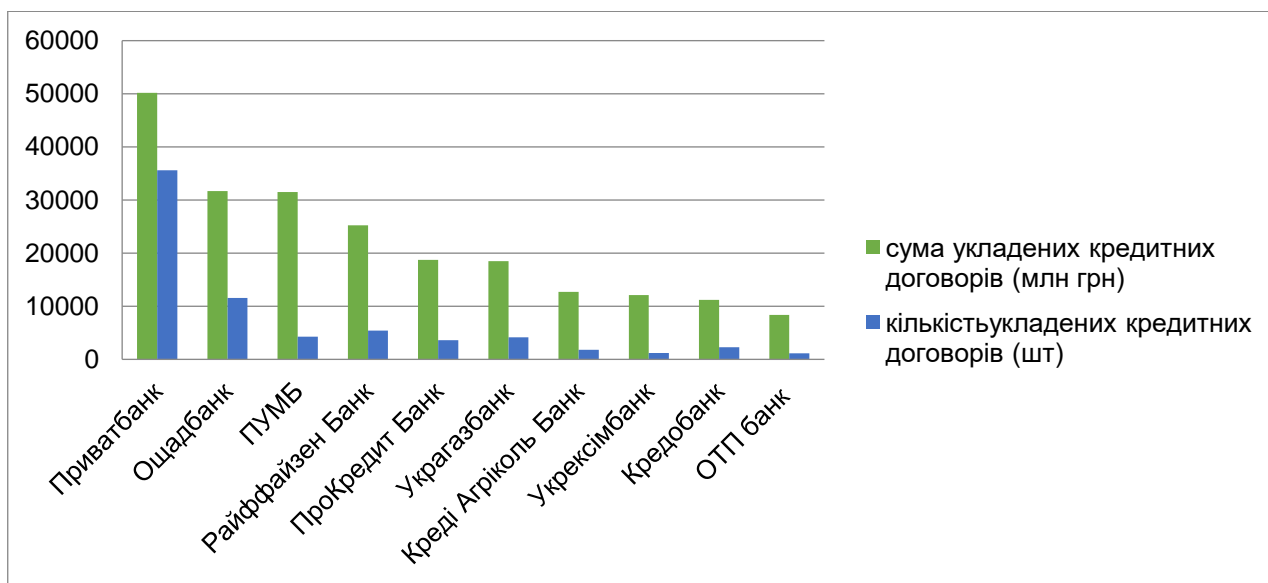
Протягом першого місяця після запуску програми, банк уклав кредитні угоди за зниженою процентною ставкою з 25 підприємствами на понад 175 млн грн, більшість угод було реалізовано з агровиробниками та компаніями з секторів, критичних для економіки країни [5].

На час дії програм вже є історія співпраці. Сільськогосподарський виробничий кооператив «Родина» отримав кредит в сумі 3 млн грн без застави на поповнення обігових коштів для придбання посівного матеріалу. Кредит виданий терміном на 36 місяців, та перші 12 місяців позичальник сплачує лише 7% річних. СВК «Родина» з 2000 року займається сільським господарством на 1600 га землі в Одеській області Ізмаїльського району. Цей регіон в умовах війни є одним із основних шляхів експорту аграрної продукції на зовнішні ринки і останнім часом піддається масованим ракетним ударам з боку рф [6].

На нашу думку, дана програма є чудовим прикладом для допомоги малим та середнім сільськогосподарським підприємствам, але хотілося б запропонувати певні корективи у дану програму. Хоч і відсоткова ставка на перший рік кредитування є доволі низькою, було б добре розробити програму із низькою ставкою на 2 рік, адже за умовами програми після першого року відсоток за кредит складатиме вже 22%, як на мене для нинішніх реалій є досить високою платою, і тому було б добре, поступово збільшувати відсоткову ставку, наприклад на перший рік – 7%, на другий – 17%, на третій – 27%. В такому випадку, підприємство могло б поступово адаптуватись до кредитного навантаження в процесі свого становлення та розвитку.

Ініціатива щодо підтримки мікро-, малого та середніх підприємств в ОТП Банку відбувається не лише за допомоги міжнародних програм, а й за державних. Банк вже 4 роки приймає участь у державній програмі «Доступні кредити 5-7-9», яка покликана на допомогу у отриманні більш вигідних умов по кредитування для мікро- та малого бізнесу.

Станом на 18.12.2023 рік, ОТП Банк входить у топ-10 банків за сумою та кількістю укладених кредитних угод. З початку дії даної програми, ОТП Банк уклав 1148 кредитних договорів на суму 8382 млн. грн. (рис. 1).

Рис. 1 Кількість та сума укладених договорів у розрізі уповноважених банків станом на 18.12.2023 р.

Джерело: складено автором на основі [7]

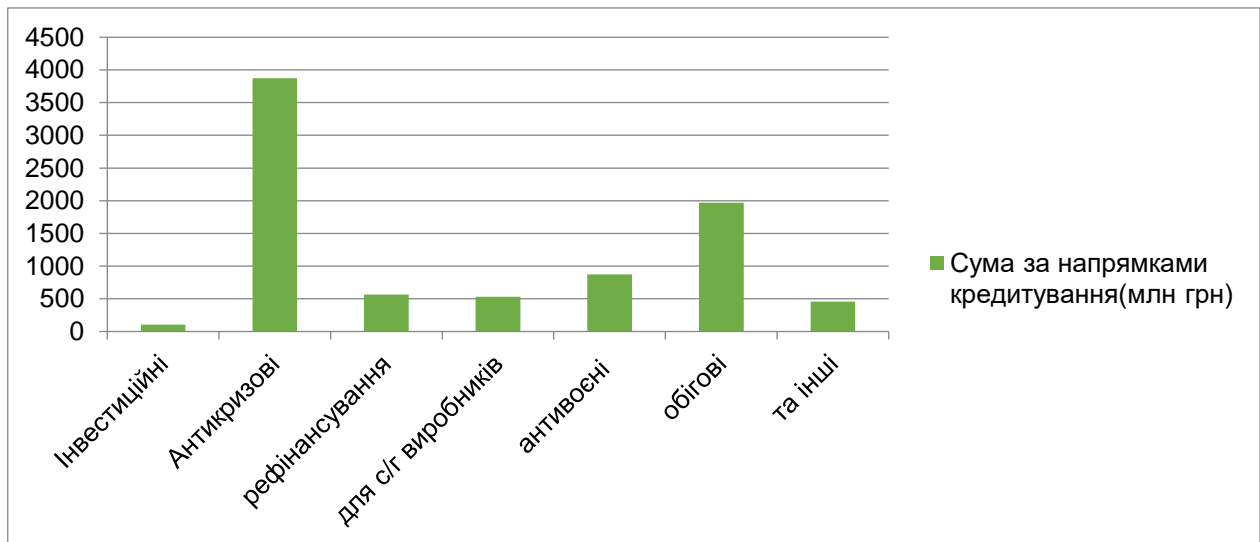
Підтримка малого та середнього сільськогосподарського бізнесу під час війни від ОТП Банку має значну роль у підтримці та розвитку аграрного сектору в Україні.

Фінансування, що здійснюється Банком, неодмінно сприятиме подальшому розвитку країни, що ще сильніше укріпить позиції на міжнародному ринку.

За напрямками кредитування саме антикризове кредитування складає найбільшу частину в загальному обсязі та досягло майже 3873 млн. грн. Другим та третім за розміром є кредитування оборотних коштів – 1970 млн. грн, та кредитуванням потреб сільськогосподарських виробників.

Отже, розуміючи те що агропромисловий комплекс України є пріоритетною галуззю, яка під час війни зазнає проблем з ліквідністю та доступом до фінансових ресурсів, ОТП намагається розробляти та впроваджувати програми банківського кредитування для малих та середніх сільськогосподарських підприємств для можливості їх забезпечення необхідним капіталом, для покриття операційних витрат і підтримки безперервності бізнесу.

Розподіл сум за основними напрямками кредитування програми «Доступні кредити 5-7-9» від ОТП Банк станом на 18.12.2023 р. (рис. 2).

Рис. 2 Розподіл сум за основними напрямками кредитування програми «Доступні кредити 5-7-9» від ОТП Банк станом 18.12.2023 р.

Джерело: складено автором на основі [7]

Фінансова підтримка допомагає підприємствам малого та середнього сільськогосподарського бізнесу продовжувати вирощувати та переробляти сільськогосподарську продукцію, що є критичним для забезпечення населення їжею в умовах війни. Підтримка банківським фінансуванням допомагає малим і середнім підприємствам залишатися на плаву, зберігаючи робочі місця і доходи для місцевих

громад, що сприяє загальній економічній стабільності. Фінансова підтримка дозволяє підприємствам АПК продовжувати експорт, що приносить валютні надходження в країну, зміцнюючи її економічну позицію на міжнародному рівні. Таким чином, банківське фінансування малих та середніх підприємств АПК під час війни є життєво важливим для підтримки продовольчої безпеки, економічної стабільності, експортного потенціалу та загальної стійкості аграрного сектору України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. KSE. Липень 2023. URL: <https://kse.ua/wpcontent/uploads/> (дата звернення: 20.04.2024).
2. Структура аграрного експорту з України за 2023 рік. Агрополіт - гаряча агрополітика. URL : <https://agropolit.com/> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Кредитування Малиго і Середнього бізнесу. Взяти кредит в ОТП Банк. URI : <https://www.otpbank.com.ua/smb/products-financing/usaaid/agro/> (
4. Індекс ставок за депозитами фізичних осіб. URL : <https://index.minfin.com.ua/> (дата звернення: 17.04.2024).
5. Програма ОТП Банку і USAID забезпечує знижені ставки для мікро-, малого та середнього бізнесу. ОТП Банк. URL : <https://www.otpbank.com.ua/about/news/455190/>
6. Фінансування агропідприємств у межах спільної програми з USAID. URL : <https://dia.dp.gov.ua/> (дата звернення: 20.04.2024).
7. Міністерство Фінансів України. Міністерство Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/> 5 (дата звернення: 20.04.2024).

Круговий С.В.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПРАВОВА ОХОРОНА ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Збереження якості навколишнього природного середовища, особливо в умовах антропогенного впливу, сьогодні однією з найактуальніших проблем. Постійні обговорення

та заклики до раціонального використання і захисту природних ресурсів залишаються недостатньо ефективними, адже багато людей все ще мають споживацький підхід до природних ресурсів. Для суб'єктів господарювання останні здебільшого є джерелом і засобом отримання максимального прибутку. Це підкреслює необхідність охорони природних ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку, в тому числі і сільських територій.

Правова охорона водних об'єктів є критично важливою складовою правового забезпечення екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів, включаючи живі водні біоресурси. Цей аспект має велике значення для належного функціонування галузі рибного господарства та забезпечення продовольчої безпеки держави. Основні правові засади охорони водних об'єктів під час рибогосподарської діяльності включають, зокрема, створення екологічно безпечних умов для виробництва рибної продукції, що задовольняє потреби населення.

Необхідно відзначити, що захист водних об'єктів допомагає зберегти екосистеми, які є домівкою для багатьох видів флори і фауни. Забруднення вод може мати згубні наслідки для біорізноманіття та здоров'я людей. Водні об'єкти є середовищем існування для риб та інших водних організмів, які є важливими джерелами продовольства та економічної діяльності. В той же час, ефективне управління водними ресурсами забезпечує їхнє стале використання, що є важливим для збереження природних багатств для майбутніх поколінь.

Правова охорона водних об'єктів повинна включати вимоги та заходи з охорони навколишнього природного середовища в цілому, а також окремих його компонентів (сусідніх земельних ділянок, лісів, об'єктів природно-заповідного фонду тощо). Охоронні заходи мають здійснюватися не тільки шляхом охорони відповідного водного об'єкта в процесі його використання за цільовим призначенням та господарської діяльності (на її окремих стадіях), але і в процесі користування іншими об'єктами природи. Екологізація землекористування на сьогодні є нагальною проблемою, оскільки антропогенний вплив на землю та інші природні комплекси, який постійно зростає, вимагає значних зусиль з відновлення властивостей землі [1, с. 122].

Водні ресурси повинні використовуватись з урахуванням їх відновлювальних можливостей. Це включає ефективне управління водозабором, очищення стічних вод та зменшення забруднення. Правова охорона водних об'єктів повинна здійснюватися з

урахуванням цілісності екосистеми, що включає збереження біорізноманіття, підтримання природних процесів та забезпечення здорового стану водних середовищ.

Як зазначається в науковій літературі, ніякі плани сталого розвитку не можуть бути здійсненні без урахування екологічного стану держави, що є вирішальним фактором економічних і соціальних відносин сталого розвитку взагалі, оскільки це передбачає таке використання природних ресурсів, яке не погіршує екологічного стану, не виснажує їх [2, с. 463].

Ефективне правове регулювання є необхідним для забезпечення дотримання екологічних стандартів. Законодавство повинно передбачати чіткі вимоги до правової охорони водних об'єктів, а також механізми контролю та санкції за їх порушення.

Важливого значення сьогодні набуває застосування запобіжних заходів для зменшення ризиків забруднення та деградації водних об'єктів, що включає моніторинг якості води, контроль за викидами забруднювачів та впровадження технологій очищення. Більш того, впровадження новітніх технологій для очищення води, управління стоками та відновлення водних екосистем є ключовим елементом у забезпеченні сталого використання водних ресурсів.

Створення і вдосконалення правових механізмів, які регулюють охорону водних об'єктів та рибогосподарську діяльність, є необхідним для ефективного управління природними ресурсами і забезпечення сталого розвитку. Задля досягнення усього вищенаведеного, постає потреба оновлення існуючих норм і стандартів, а також впровадження ефективних механізмів контролю та нагляду за дотриманням екологічних вимог. Таким чином, охорона водних об'єктів є не тільки екологічною, але і соціально-економічною необхідністю, яка має значний вплив на якість життя населення і сталий розвиток держави.

Сталий розвиток та правова охорона водних об'єктів є взаємопов'язаними та важливими аспектами сучасного управління природними ресурсами. Сталий розвиток передбачає збалансоване використання природних ресурсів з урахуванням потреб нинішнього і майбутніх поколінь, а охорона водних об'єктів є невід'ємною складовою цього процесу. Сталий розвиток неможливий без ефективної охорони водних об'єктів, оскільки вони забезпечують основні потреби людства: питну воду, продовольчі ресурси, гідроенергетику та рекреаційні можливості. Водночас, сталий розвиток сприяє створенню умов для довгострокової охорони водних ресурсів через інтеграцію економічних, соціальних та екологічних аспектів у процес управління.

Сталий розвиток та правова охорона водних об'єктів взаємодіють і взаємно підсилюють одне одного, забезпечуючи довгострокове збереження природних ресурсів та екологічну безпеку для майбутніх поколінь. Державна політика має сприяти скоординованій та узгодженій діяльності всіх учасників відносин як з використання, так і охорони водних об'єктів [3, с. 44].

У контексті сталого розвитку сільських територій правова охорона водних об'єктів є критично важливим аспектом екологічної та соціально-економічної стійкості. Як слушно зазначається представниками еколого-правової науки, в умовах сьогодення водні ресурси (в тому числі і водні об'єкти) розглядаються не тільки як природний ресурс, а й мають соціальну значущість, оскільки наявність достатньої кількості води належної якості є одним із основних чинників безпечних умов життя та сталого розвитку держави [4, с. 24]. Більше того, водні ресурси є життєво необхідними для сільського господарства, промисловості та побутових потреб населення, тому їх охорона має багатовимірне значення. Так, наприклад, проєкти з відновлення річок, озер та водно-болотних угідь, спрямовані на покращення їх екологічного стану та підвищення біорізноманіття. В той же час, впровадження сучасних очисних споруд, що забезпечують високу якість очищення стічних вод та зменшення забруднення водних об'єктів.

Отже, можна стверджувати, що правова охорона водних об'єктів у сільських територіях вимагає комплексного підходу, що включає правові, технічні, екологічні та соціальні заходи. Водні ресурси у системі забезпечення сталого розвитку та національної безпеки України є стратегічним та життєво важливим природним ресурсом. Раціональне управління водними ресурсами забезпечить не лише екологічну стійкість, але й підтримає економічний розвиток та якість життя населення на сільських територіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ігнатенко І. В. Актуальні правові проблеми формування екологічно орієнтованого землекористування як складової стратегії сталого розвитку. Право і суспільство. 2022. 2. 121-127. URL: http://pravoisuspiilstvo.org.ua/archive/2022/2_2022/19.pdf
2. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Екологічний імператив сталого розвитку України. Наукові записки НаУКМА. 2002. Том 20. 460-464.
3. Рябець К.А. Теоретико-правові засади державної політики раціонального водокористування в Україні. Вісник НАДУ. Серія «Державне управління». 2018. 4. 43-49.
4. Черкашина М.К. Водні ресурси у стратегії сталого розвитку та національної безпеки України. The Scientific Heritage. 2020. 55. 21-26.

СЕКЦІЯ 2.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Батракова Т.І.,

к.е.н, доцентка, доцентка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Целуйко Л., магістр

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Глобалізація сьогодні це процес як фінансово-економічного та суспільного життя, що має неоднозначний характер, бо проявляється як у появі нових можливостей, так і у появі нових загроз та гібридних ризиків соціально-економічному розвитку, створюючи виклики та загрози для різних секторів економіки, зокрема для сільського господарства.

Стрімко зростаюча діджиталізація, посилення інтернет-торгівлі та зміна смаків населення наносять свій відбиток на споживання продуктів харчування. Відтак, процеси глобалізації, що проникли на світові ринки продовольства мають наслідком як загострення конкуренції, так і стимулювання якості кінцевої продукції [1].

Майже усі ринки продовольчої продукції, зазнають суттєвого впливу глобалізаційних процесів. Сільське господарство України, як ключова галузь економіки, безпосередньо відчуває вплив глобалізаційних процесів: змінюється попит та пропозиція на світовому ринку продовольства, зростають об'єми міжнародної торгівлі, з'являються нові гравці на сільськогосподарському ринку, а також підприємства АПК не оминули технологічні та інноваційні трансформації. Розуміння та швидка реакція на зовнішні та внутрішні фактори сучасної глобалізації, дають можливість ефективного протистояння новим, часто гібридним викликам, та підвищують можливості сталого розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах швидкої трансформації виробничих процесів та зростання конкуренції на світовому сільськогосподарському ринку.

Україна може стати рівноправним партнером зовнішньоекономічних зв'язків і зайняти гідне місце у світовій економіці лише після здійснення комплексу заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності економіки на світовому ринку [2]. Зрозуміло, що глобалізація сприяє зростанню торгівлі продовольством у світі, а це в свою чергу відкриває можливості для галузі АПК України як експортно орієнтованої (саме ця галузь приносить у скарбницю країни 30 % експортної виручки) збільшувати об'єми продажів на світовому ринку. Але не слід забувати про зростання міжнародної конкуренції, вплив якої може призвести до негативних наслідків на внутрішньому ринку сільськогосподарської продукції. Сучасні вимоги до якості експорту продовольства та його ціни стають додатковим ускладненням для малих та середніх підприємств, але ці підприємства можуть запропонувати надзвичайну майже унікальну якість української органічної, продовольчої продукції для світового споживача. Слід також відмітити, надзвичайну гнучкість в управлінні таких підприємств та їх можливості миттєвого реагування на зміни що відбуваються на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

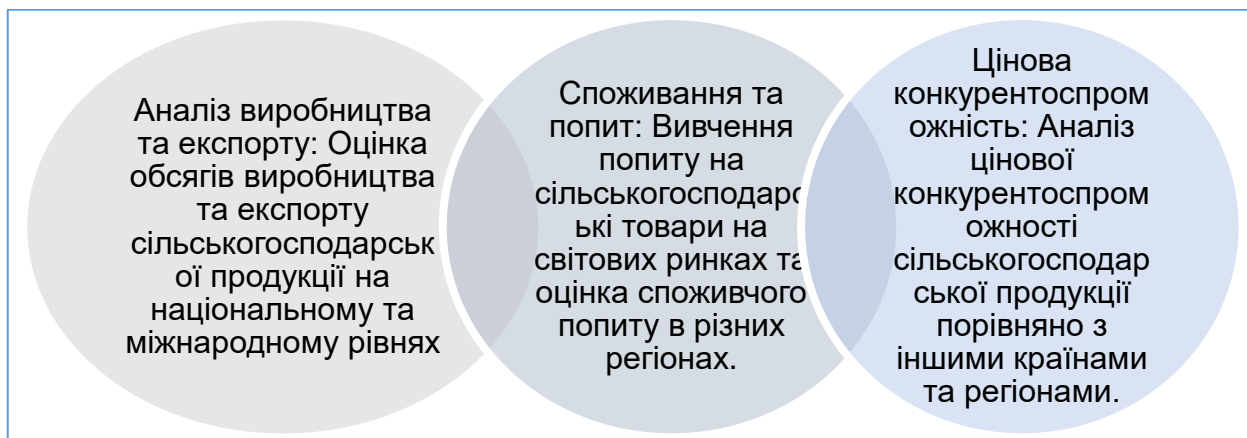
Таблиця 1

Виклики та можливості глобалізації для ринків сільськогосподарської продукції

Виклики	Можливості
1	2
Глобальні коливання цін на продовольство – виклик для підприємств ММСБ, їм дуже важко конкурувати з цінами великих агрохолдингів на міжнародному ринку.	Глобалізація відкриває нові експортні ринки для підприємств АПК та дає можливість для зростання прибутковості для сільгоспвиробників.
Посилення конкуренції між місцевими виробниками сільськогосподарської продукції та імпортними товариствами.	Глобалізація відкриває нові технологічні інновації, що дає можливості полегшити процеси виробництва та підвищити продуктивність сільськогосподарських підприємств
Глобальні кризи (економічні, криза через пандемію, криза яку зазнає Україна через військові дії) – суттєво можуть позначитися на ринках продовольства, призвести до зменшення попиту, складнощів у доступі до фінансування.	Глобалізація відкриває доступ до зовнішнього інвестування, що сприятиме розвитку інфраструктури галузі АПК та підвищенню конкурентоспроможності галузі.
Зміна клімату може призвести до зміни врожайності та якості продовольства, а також до збільшення витрат на захист від природних катастроф.	Глобалізація відкриває можливості перед підприємствами ММСБ для просування своєї унікальної, органічної продукції на світові продовольчі ринки

Обравши європейський вектор розвитку українські підприємства ММСБ АПК орієнтуються на зарубіжний досвід роботи аналогічних підприємств. У європейських країнах малі та середні підприємства є основою економіки; там діють спеціальні програми для допомоги їм. Зокрема, це – програма COSME (Competitiveness of Small and Medium Enterprises) [3], що функціонувала і в Україні для сприяння підприємствам у розвитку та виході на європейський ринок до квітня 2021 року. Програма COSME сприяла інтернаціоналізації малих та середніх підприємств (пошуку іноземних партнерів); комерціалізації їхніх інновацій (пошуку закордонних інвесторів, захисту прав інтелектуальної власності, трансферу технологій). У межах COSME українські підприємці могли отримувати консультації завдяки контактним пунктам у різних країнах, які допомагатимуть розширювати бізнес та знаходити інформацію щодо потенційних партнерів; проходити тренінги, стажування в успішних компаніях тощо [4].

Отже, зрозуміло що необхідно постійно аналізувати як посилення взаємозалежності, інтеграції та взаємовпливу між країнами впливає на конкурентоспроможність світових сільськогосподарських ринків, враховувати зміни що там відбуваються, для побудови власної стратегії збереження та підвищення конкурентоспроможності на сільськогосподарських ринках в умовах глобалізації.

Рис. 2 Показники для аналізу конкурентоспроможності

Євроінтеграційний вектор, який країна обрала для соціально-економічного розвитку, суттєво вплинув на сільськогосподарську галузь та вимагає пошуку принципово нових можливостей, для ефективного реагування на глобальні виклики, з урахуванням як

зовнішніх так і внутрішніх факторів впливу на конкурентоспроможність національного сільгоспвиробника в умовах військових дій та невизначеності ситуації.

Рис. 2 Можливості для підвищення конкурентоспроможності на світових сільськогосподарських ринках в умовах глобалізації

Отже, незважаючи на низку викликів та ризиків з якими стикається український агропромисловий комплекс, необхідно сьогодні розробляти заходи які б могли знівелювати їх негативний вплив на конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на світових ринках в умовах глобалізаційних процесів. На нашу думку такими заходами можуть стати – державна підтримка підприємств-виробників сільськогосподарської продукції, оптимізація оподаткування, максимальне наближення інституційного середовища українського аграрного бізнесу до європейського, орієнтацію на європейське законодавство та стандарти якості продукції, сприяння покращенню інвестиційного клімату, пропагування європейської Зеленого курсу, навчання та консультації для менеджерів підприємств малого та середнього сільськогосподарського виробництва.

Загалом, адаптація українських сільгоспвиробників до глобальних тенденцій вимагає об'єднання зусиль Уряду, підприємців та допомоги міжнародних партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Печко В. С., Глобалізаційні тренди розвитку АПК України в умовах євроінтеграції та їх вплив на виноградарсько-виноробний комплекс. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Вип.43. 2022. С.123-127
2. Пугачов М.І., Ходаківська О.В., Шпикуляк О.Г., Патица Н.І., Грищенко О.Ю. Гарантування продовольчої безпеки в умовах поширення COVID-19. *Економіка АПК*. 2021. № 7. С. 16–27.
3. COSME. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/easme/en/cosme-0>.
4. Руда М. В., Горбаль Н. І., Ільницький В. С. (2018). COSME: розвиток і підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на ринках ЄС. *Бізнес Інформ*. № 3. С. 252–258.

Кушнір С. О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Аношина С. С.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ДОСВІД ФРАНЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ

Підтримка малого та середнього бізнесу на сільських територіях стає все більш актуальною в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни. Сільські території завжди відігравали ключову роль у житті будь-якої країни, забезпечуючи продуктами харчування не лише внутрішній ринок, а й надходження від експорту. Проте, останнім часом, сільське господарство стикається зі складними викликами, серед яких важливе місце займає втрата робочої сили через міграцію, низька ефективність у виробництві та недостатня розвиненість інфраструктури.

Важливим аспектом є те, що зараз велика частина сільських територій України знаходиться під окупацією або зазнала руйнувань через військові дії. Це створює додаткові виклики для забезпечення продовольчої безпеки країни. Втрата контролю над значною частиною сільськогосподарських земель обмежує можливості їх використання для вирощування продуктів харчування, що може призвести до дефіциту на ринку та підвищення цін на продукти. Також, зруйнована інфраструктура та втрата основних ресурсів у результаті конфлікту ускладнюють відновлення сільського господарства та розвиток малого та середнього бізнесу на цих територіях.

Підтримка малого та середнього бізнесу на сільських територіях є важливим чинником у вирішенні цих проблем. Вона допомагає створювати нові робочі місця, підвищує рівень життя місцевого населення, сприяє модернізації сільського господарства та розвитку сільських територій в цілому. Більше того, розвиток підприємництва у сільській місцевості сприяє диверсифікації виробництва, збільшенню його конкурентоспроможності та забезпечує стійкість продовольчого ринку країни.

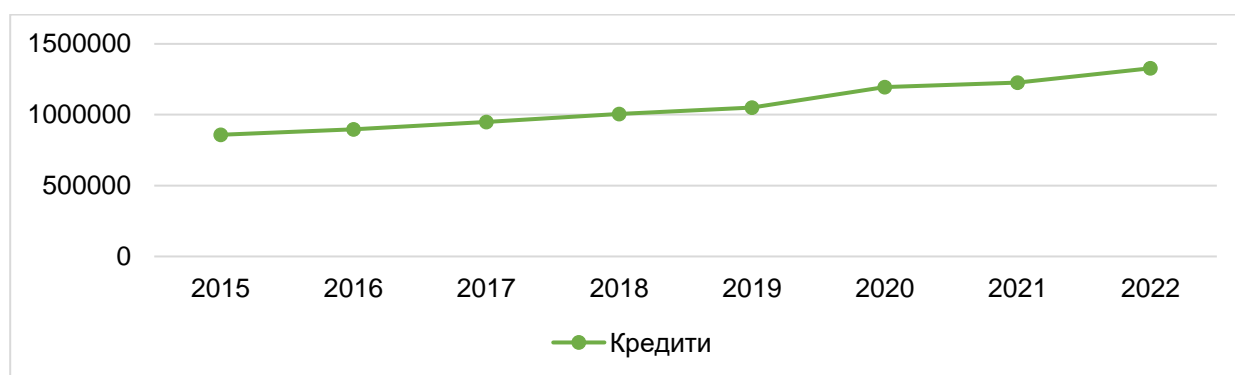
Продовольча безпека визначається як стан, коли всі люди мають постійний фізичний та економічний доступ до безпечної та поживної їжі для забезпечення активного та здорового життя. Це поняття не лише стосується наявності їжі, а й враховує її якість, доступність та сталість в часі. Роль продовольчої безпеки надзвичайно важлива для сталого розвитку суспільства, забезпечення здоров'я нації та зміцнення соціальної стабільності.

Розглянемо досвід Франції, де, наприклад, Banque de France здійснює активну підтримку сільського господарства через різноманітні фінансові послуги та програми підтримки. Банк сприяє впровадженню інновацій у сільському господарстві та стійкому розвитку цього сектора.

З 2016 року Європейська комісія встановила нову національну систему допомоги для сільського господарства. Цей новий грант для молодих фермерів замінює систему субсидованих кредитів. Грант для молодих фермерів надається, зокрема, за умови, що власник відповідає умовам професійної сільськогосподарської програми та розробив 4-річний бізнес-план, який відображає розвиток економічно життєздатного проекту, що дозволяє отримати достатній розмір прибутку від сільськогосподарської діяльності. В результаті середня сума гранту для сільськогосподарської діяльності підприємства була збільшена приблизно на 56% з 2016 до 2018 року, досягнувши в середньому 31 000 євро.

У 2021 році середня сума гранту для сільськогосподарської діяльності становить вже близько 32 470 євро [2].

Ця сума вища для неблагополучних і гірських районів та показує динаміку подальшого зростання, щоб надати додатковий поштовх для розвитку сімейним господарствам, які відповідають принципам агроєкології, і проектам, що створюють додану вартість і робочі місця. Запровадження на заміну субсидованим кредитам нових можливостей відновлення та модернізації діяльності, які поступово набувають популярності в усіх регіонах у 2017 році, дає змогу ще більше підкреслити важливість грантової допомоги фермерам з 2018 року. У 2021 році загальне бюджетне фінансування молодих фермерів становить 167 мільйонів євро (державні кредити + Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільської місцевості).

Рис. 1 Державні кредити в галузі сільського господарства Франції, євро

Джерело: складено автором на основі [1]

Сільськогосподарські підприємства Франції можуть отримати підтримку від Уряду Франції за наступними державними програмами (табл.1).

Банк Франції, крім своїх основних функцій, також бере активну участь у розвитку сільських територій країни, наприклад, фінансує програми з розвитку цифрової інфраструктури в сільській місцевості, серед яких:

– Програма «Інтернет для всіх»: має на меті забезпечити доступ до високошвидкісного Інтернету всім жителям сільських районів Франції до 2022 року. Банк Франції інвестує у розгортання волоконно-оптичних кабелів та інших технологій, необхідних для забезпечення доступу до широкосмугового Інтернету. Програма також передбачає заходи з навчання жителів сільських районів використанню цифрових технологій.

Завдяки програмі «Інтернет для всіх» до 2022 року доступ до високошвидкісного Інтернету отримав понад 4 мільйони жителів сільських районів. Цифровий розрив між містом та селом значно зменшився. Економіка та соціальне життя в сільській місцевості отримали значний поштовх до розвитку [12].

Таблиця 1

Державні програми підтримки сільськогосподарських підприємств Франції

№			
1	Спільна сільськогосподарська політика Європейського Союзу	Програма прямої виплати	фермери отримують щорічні виплати на основі розмірів своїх земель та вирощуваних культур
		Програма зелених виплат	фермери отримують додаткові виплати за дотримання екологічних практик.
		Програми розвитку сільської місцевості:	фінансування інфраструктурних проектів, розвитку бізнесу та навчання на сільській місцевості.
2	Національні доплати	Доплата за тваринництво	додаткова підтримка фермерів, які займаються розведенням тварин.
		Доплата за органічне виробництво	підтримка фермерів, які переходять на органічне виробництво або вже його використовують.
3	Програма LEADER	фінансування проектів місцевого розвитку, спрямованих на диверсифікацію економіки сільської місцевості та створення робочих місць.	
4	Програма FEADER	фінансування інвестицій в інфраструктуру сільської місцевості, таких як дороги, широкосмуговий доступ до Інтернету та енергетичні проекти	

Джерело: складено автором на основі [8, 9]

– Програма «Смарт-села»: спрямована на розвиток розумних технологій у сільській місцевості для покращення якості життя мешканців. Банк Франції фінансує проекти з розробки розумних мереж, розумних будинків і систем розумного землеробства. Програма також включає заходи з просування використання цифрових технологій для місцевого бізнесу. До участі в програмі запрошуються всі муніципалітети з населенням до 2000 осіб. Муніципалітети повинні подати заявку на участь у програмі, в якій описують свої плани щодо розвитку «розумних» технологій. Переможці конкурсу отримують гранти на реалізацію своїх проектів [12].

– Програма «Підтримка сільських підприємств»: має на меті допомогти сільським підприємствам запровадити цифрові технології. Банк Франції надає кредити та гранти підприємствам, які інвестують у цифрові технології. Програма також включає заходи з надання консультацій та підтримки бізнесу щодо використання цифрових технологій. До участі в програмі запрошуються всі малі та середні підприємства, які розташовані в сільській місцевості. Вони повинні подати заявку на участь в програмі, в якій описують свої плани щодо впровадження цифрових технологій. Переможці конкурсу отримують гранти на реалізацію своїх проєктів. Прикладами проєктів, які можуть бути підтримані програмою, є створення веб-сайтів та онлайн-магазинів; впровадження систем електронного документообігу; використання соціальних мереж для просування продукції та послуг; розробка та впровадження інноваційних продуктів та послуг [14].

Висновки. Отже, порівнюючи банківське обслуговування підприємств, які забезпечують продовольчу безпеку в Україні та Франції, можна зробити висновок, що банківська система Франції є більш розвиненою і спеціалізованою на потреби аграрного сектору, що забезпечує відмінну підтримку для сільськогосподарських підприємств, включаючи доступність кредитів, інвестиційну підтримку та консультаційну допомогу, що свідчить про ефективність системи державної підтримки.

Оскільки Франція є членом Євросоюзу, вона має доступ до різноманітних європейських програм, працює в рамках Спільної сільськогосподарської політики Європейського Союзу, яка забезпечує значний обсяг фінансування та підтримки для аграрного сектору.

Досвід Франції показує, що приєднання до ЄС для України може відкрити нові горизонти. Дотримання умов співпраці в рамках Спільної аграрної політики дозволить не лише забезпечити стабільність та прозорість у галузі сільського господарства, отримати доступ до додаткових джерел фінансування та експертизи, а також сприятиме підвищенню якості та конкурентоспроможності продукції. Такий крок може стати ключовим для забезпечення продовольчої безпеки та стійкості українського аграрного сектору.

Уряд України може вжити низку заходів, щоб покращити доступ до банківських послуг та їх вартість, а також збільшити кількість державних програм підтримки для сільського господарства:

1. Покращення фінансової інклюзивності: Спростити процедури відкриття банківських рахунків та розширити доступ до банківських послуг у сільській місцевості. Підвищити рівень фінансової грамотності через освітні кампанії.

2. Зниження вартості банківських послуг: Зменшити комісії за банківські послуги та сприяти конкуренції на банківському ринку. Підтримати розвиток альтернативних фінансових послуг, які можуть бути більш доступними та дешевшими.

3. Збільшення кількості державних програм підтримки: Розширити доступ до кредитів для фермерів та збільшити обсяг грантів. Запровадити податкові пільги для фермерів та спростити доступ до страхування.

4. Створення сприятливого регуляторного середовища: Зменшити бюрократичні бар'єри та забезпечити прозорість у програмах підтримки. Захистити права фермерів та запобігти недобросовісній діловій практиці.

Впровадження цих заходів має потенціал допомогти Україні створити більш стійку та конкурентоспроможну аграрну економіку. Такі заходи допоможуть створити сприятливе середовище для розвитку аграрної економіки України, що в свою чергу сприятиме підвищенню рівня життя населення та зростанню економіки країни в цілому.

Але важливо зазначити, що це лише деякі з можливих заходів, які може вжити уряд України. Найкращий підхід буде залежати від конкретних потреб та обставин країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. FAOSTAT. Home. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/faostat/ru/#data/IC> (дата звернення: 06.05.2024).

2. Bienvenue sur le site de la Banque de France. Banque de France. Bienvenue sur le site de la Banque de France. Banque de France. URL: <http://www.banque-france.fr> (дата звернення: 06.05.2024).

3. Кредити для МСБ. Офіційний сайт Правекс Банку. URL: <https://www.pravex.com.ua/maliy-ta-seredniy-biznes/krediti> (дата звернення: 06.05.2024).

4. Ukrinform. Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%»: у пошуках оптимального дизайну. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html> (дата звернення: 06.05.2024).

5. Business Ready (B-READY). World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/businessready> (дата звернення: 26.03.2024).

6. Національний банк України. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 06.05.2024).

7. Понад 40 мільярдів гривень отримали аграрії з початку року на розвиток господарств. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL:

<https://minagro.gov.ua/news/ponad-40-miliardiv-hryven-otrymaly-ahrarii-z-pochatku-roku-na-rozvytok-hospodarstv> (дата звернення: 06.05.2024).

8. Common agricultural policy. Agriculture and rural development. URL: [https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy_en#:~:text=The%20common%20agricultural%20policy%20\(CAP,and%20keeps%20rural%20areas%20vibrant](https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy_en#:~:text=The%20common%20agricultural%20policy%20(CAP,and%20keeps%20rural%20areas%20vibrant). (дата звернення: 06.05.2024).

9. Ministère de l'Agriculture et de la Souveraineté alimentaire. Site internet du Ministère de l'Agriculture et de la Souveraineté alimentaire. URL: <https://agriculture.gouv.fr/> (дата звернення: 06.05.2024).

10. Програми підтримки. Інструкція з подання заявки на окрему бюджетну субсидію на 1 га оброблюваних земель на звільнених територіях. Державний аграрний реєстр. URL: <https://www.dar.gov.ua/sards-support-programs/instrukciya-z-podannya-zayavki-na-okremu-byudzhethnu-subsidiyu-na-1-ga-obroblyuvanih-zemel-na-zvilnenih-teritoriyah> (дата звернення: 06.05.2024).

11. Програми підтримки. Програма ФАО та Мінагрополітики щодо отримання техніки для завантаження та розвантаження зернових рукавів. Державний аграрний реєстр. URL: <https://www.dar.gov.ua/sards-support-programs/fao-ta-minagropolitiki-rozpochali-priymannya-zayav-na-otrimannya-tehniki-dlya-zavantazhennya-ta-rozvantazhennya-zernovih-rukaviv> (дата звернення: 06.05.2024).

12. Numérique|Agence nationale de la cohésion des territoires. Agence nationale de la cohésion des territoires. URL: <https://agence-cohesion-territoires.gouv.fr/numerique-98> (дата звернення: 06.05.2024).

13. Commission européenne. Commission européenne. URL: https://ec.europa.eu/enrd/enrd-thematic-work/smart-and-competitive-rural-areas/smart-villages_fr.html (дата звернення: 06.05.2024).

14. Réseau rural français, Un réseau au carrefour des territoires. Réseau rural français, Un réseau au carrefour des territoires. URL: <https://www.reseaurural.fr/> (дата звернення: 06.05.2024).

Зінькова С.С.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу

Сейсебаєва Н.Г.

к.е.н., доцентка, доцентка кафедри обліку та оподаткування,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ МСФЗ ДЛЯ ВИХОДУ БІЗНЕСУ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІ РИНКИ

Міжнародна глобалізація допомагає багатьом підприємствам вийти на нові, міжнародні ринки за рахунок посилення зв'язки економік національних господарств та укладання нових міжнародних договорів у сфері торгівлі між країнами, але нові можливості мають і нові бар'єри. Для того щоб знайти нових клієнтів або інвесторів, підприємству потрібно себе презентувати, і в першу чергу на що звернуть увагу зацікавлені сторони, це фінансова звітність. Тому забезпечення її зрозумілості, зіставності та об'єктивності є головним завданням вищого управлінського складу персоналу. Досягається це за допомогою Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), які допомагають уніфікувати звітність та зробити її «читабельною».

МСФЗ є набором правил, стандартів та відповідних облікових інтерпретації для складання фінансової звітності. Вони використовуються багатьма країнами і мають довіру зацікавлених сторін. Щоб отримати такий міжнародний та визнаний статус вони пройшли складний процес розвитку та удосконалення.

Початок їх розробки припадає на 1973 р., тоді, 29 червня, було створено Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standard Committee – IASC).

З 1973 р. до 2000 р. був розроблений та набрав чинності 41 Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку.

У 2000 р. Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку перейменовано на Раду з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standard Board – IASB). Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку є незалежною групою, яка складається з експертів з різних країн, з відповідним рівнем практичного досвіду в розробці бухгалтерських стандартів [1].

З 2001 р. – Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку починає розробку стандартів МСФЗ.

Головним вектором Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку стала стандартизація не обліку, а фінансової звітності. Починаючи з 2003 р. Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку видає лише Міжнародні стандарти фінансової звітності [1].

У 2003 р. було затверджено перший МСФЗ 1 «Перше застосування міжнародних стандартів фінансової звітності».

З 2004 р. Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку видає 13 міжнародних стандартів фінансової звітності; всі впроваджені міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, що не були замінені на міжнародні стандарти фінансової звітності, зберігають свою чинність. У широкому розумінні до поняття МСФЗ входять як власне стандарти з назвою МСФЗ, так і раніше затверджені МСБО [1].

В Україні у 1998 р. урядом прийнято Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням МСФЗ. У 2007 р. Кабінетом Міністрів було затверджено стратегію застосування МСФЗ, яка визначила законодавче регулювання порядку їх застосування. У 2010 р. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку затвердила порядок заповнення форм, розкриття інформації та змін до них емітентами акцій і облігацій підприємств, які знаходяться у лістингу організатора торгівлі [1].

У 2011 р. Верховна Рада приймає зміни до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і відповідно до цих змін, публічні акціонерні товариства та фінансові установи повинні подавати звіти за МСФЗ. Вони набули чинності з 2012 р. [1].

Простіше кажучи, МСФЗ є наднаціональними документами, які повинні спиратись на певні (національні) закони. Специфічною складовою Міжнародних стандартів фінансової звітності є Концептуальна основа фінансової звітності (КОФЗ), що не є стандартом; однак служить базою для розробки самих стандартів. Редакцію КОФЗ була ухвалено у вересні 2010 р.; зараз вона перебуває у процесі доопрацювання [1].

У МСФЗ була, і все ще продовжується, досить велика історія розвитку, в процесі якої вони змінювалися і підлаштовувалися (удосконалювалися) під реалії часу. Вони покликанні не замінити, а доповнити і розвинути національні бухгалтерські стандарти. Вони стали однією із складових міжнародної «мови» бізнесу та змогли певним чином спростити та раціоналізувати обліковий процес на підприємстві; забезпечивши зрозумілість та ефективність звітності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лучко М.Р., Бенько І.Д. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 10 с.

Кушнір С. О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Кіндій П. Р.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
ПІДПРИЄМСТВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ ТА
ПОЛЬЩІ**

Банківські послуги для підприємств, особливо тих, що забезпечують продовольчу безпеку, є ключовими для стабільності та розвитку економіки країни. Україна та Польща, як сусідні країни Центральної та Східної Європи, відомі своїм значним сільськогосподарським потенціалом та вагомим внеском у глобальну продовольчу безпеку. Однак, в контексті мінливого глобального економічного та політичного середовища, ефективні банківські послуги стають все більш важливими для підтримки розвитку сільського господарства та харчової промисловості.

Україна та Польща, як глобально інтегровані країни, стикаються зі схожими викликами у наданні ефективних банківських послуг підприємствам, що працюють у секторі продовольчої безпеки. Однак різні фактори, такі як рівень розвитку банківської системи, правове регулювання та стратегії розвитку сільського господарства, мають відмінності у обслуговуванні підприємств між двома країнами. Тому порівняльний аналіз банківського сектору в Україні та Польщі, зокрема в контексті підтримки продовольчої безпеки, є актуальним і важливим для розуміння та вирішення поточних проблем розвитку сільського господарства та харчової промисловості в обох країнах [1, с. 21].

Українські банки впроваджують низку заходів для надання фінансової підтримки бізнесу, що працює у секторі продовольчої безпеки. Одним з основних інструментів є

надання кредитів, які стимулюють розвиток та розширення бізнесу. Банки пропонують різні види кредитів, спеціально адаптовані до потреб підприємств цього сектору. Серед них це кредити на придбання обладнання, яке допомагає компаніям підвищити ефективність виробництва або забезпечити необхідні технічні засоби для вирощування та зберігання сільськогосподарської продукції, або кредити на розвиток бізнесу, що допомагають впроваджувати нові технології, розширювати виробництво, розробляти маркетингові стратегії.

Українські банки пропонують бізнесу можливість заощаджувати кошти за допомогою депозитних продуктів зі зниженим ризиком та вигідними відсотковими ставками, що дозволяє бізнесу зберегти та примножити свої фінансові ресурси. Також попитом користуються факторингові операції, які дозволяють бізнесу отримати швидкий доступ до грошових коштів, забезпечити наявність оборотного капіталу та покрити тимчасові фінансові потреби.

Суттєвою допомогою для бізнесу наразі є лізингові послуги як інструмент фінансування бізнесу. Лізинг дозволяє компаніям використовувати необхідне обладнання без необхідності його придбання. Це особливо важливо для компаній, які мають обмежений доступ до фінансових ресурсів або хочуть зменшити свої фінансові ризики.

За даними Національного банку України, у 2023 році відбулося значне зростання кредитування сільськогосподарських підприємств, і цей показник збільшився на 20%. Це свідчить про активний розвиток та зростання інвестиційного інтересу до галузі, що може бути сприятливим для підтримки та розвитку сільськогосподарських підприємств.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, більшість українських сільськогосподарських підприємств (близько 70%), користуються банківськими кредитами. Це свідчить про важливість ролі банків у фінансуванні та підтримці аграрного сектору економіки. Зростання попиту на кредити серед сільськогосподарських підприємств свідчить про їхню зацікавленість у фінансовій підтримці для забезпечення розвитку та модернізації своєї діяльності.

Польські банки також беруть активну участь у підтримці бізнесу у сфері продовольчої безпеки, надаючи широкий спектр фінансових послуг. Одним з основних інструментів є кредитування як з державною підтримкою, так і без неї. Польські банки пропонують різні види кредитних продуктів, спрямованих на розвиток та підтримку підприємств у цій сфері.

Польські компанії можуть скористатися можливістю отримання грантів від уряду та Європейського Союзу. Гранти є значним допоміжним фінансовим ресурсом для розвитку бізнесу та реалізації інноваційних проєктів [2, с. 14].

Польські банки активно надають консультаційні послуги для підприємств у сфері бізнесу, фінансів та маркетингу, що сприяє їх успішному функціонуванню та розвитку.

За даними Польського банку розвитку, у 2023 році на підтримку розвитку аграрного сектору, який є ключовою галуззю економіки країни, було видано кредитів на суму 10 мільярдів злотих. За даними Центрального статистичного управління Польщі, 60% польських сільськогосподарських підприємств користуються банківськими кредитами.

Україна має певні особливості у банківському обслуговуванні підприємств переробки та харчової промисловості, оскільки наразі ця галузь все ще перебуває на стадії розвитку, що може впливати на доступність та якість фінансових послуг для підприємств [3, с. 56].

Відсоткові ставки за кредитами в Україні є одними з найвищих у Центральній та Східній Європі і є перешкодою для отримання банківського кредитування та розвитку підприємств, особливо для малих та середніх підприємств, які мають обмежені фінансові ресурси, що змушує підприємства шукати альтернативні джерела фінансування.

Польські банки пропонують нижчі відсоткові ставки за кредитами, що пов'язано з більш стабільною економічною ситуацією та нижчими ризиками. Зважаючи на членство Польщі в Євросоюзі, польські банки активно розвивають інноваційні фінансові продукти, такі як «зелені» кредити, спрямовані на підтримку екологічної стійкості в сільському господарстві.

Такий підхід сприяє ефективному функціонуванню підприємств, забезпечуючи їх необхідною фінансовою базою для розвитку та інновацій. Загалом, банківські послуги для підприємств сектору продовольчої безпеки в Польщі є одним з факторів, що сприяють сталому зростанню та розвитку цієї важливої галузі.

Банки відіграють невід'ємну роль у підтримці продовольчої безпеки як в Україні, так і в Польщі. Однак існують значні відмінності у підходах цих країн до банківського обслуговування підприємств, що працюють у цьому секторі. В Україні спостерігається високий рівень бюрократії та складність процедур отримання кредитів, а кредитні ставки залишаються одними з найвищих у регіоні. З іншого боку, Польща має добре розвинену банківську систему з меншою кількістю перешкод і нижчими відсотковими ставками, що стимулює розвиток бізнесу.

Для подальшого розвитку України важливо розробити та впровадити інструменти державної підтримки аграрного сектору, спростити процедури кредитування та стимулювати конкуренцію між банками. Це допоможе підвищити доступність фінансових ресурсів для підприємств та сприятиме сталому розвитку сектору продовольчої безпеки. Польський досвід може бути цікавий в частині впровадження Спільної аграрної підтримки, запровадження програм відновлення територій та популяризації агробізнесу, що сприятиме її економічному зростанню та підтримці аграрного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. монографія. Київ : Національна академія управління, 2020. 232 с.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізм зміцнення: монографія асильців. Львів: Арал, 2016. 384 с.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. Київ : КНТЕУ, 2004. 759 с.

Вільчинська Л.,
Панасюк Р.,
Świącik J.

ЗВО «Подільський державний університет», м. Кам'янець-Подільський
Львівський національний університет природокористування, м. Дубляни
SHR Nieznanice Małopolska Hodowla Roślin Spółka z o.o., Poland

ЕВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Унікальні природні ресурси України, на жаль, не роблять її глобальним економічним світовим гравцем. За роки своєї незалежності вона є країною 70% експорту якої становлять сировинні активи. Основними чинниками, що заважають розвитку підприємництва є зниження попиту на продукцію і послуги – 56,9%; надмірний контроль і перешкоди з боку держави та державних інституцій– 53,3%; не впевненість і не прогнозованість на ринку через російсько-українську війну – 48,4%; відсутність кваліфікованих кадрів – 24%. Для поліпшення якості життя громадян, припливу іноземних

інвестицій Україна має стати впливовим регіональним суб'єктом міжнародного ринку, а пізніше глобальним світовим економічним суб'єктом.

Досвід держав учасниць Європейського Союзу (ЄС) є ключовим моментом для покращення та розвитку малого і середнього бізнесу в Україні. За усіма економічними показниками з усіх країн Центрально-Східної Європи, які стали членами ЄС Україна найбільш схожа із Польщею [1].

Польща є повноправним членом Європейського Союзу з 01.05. 2004 року і з цього періоду почався активний розвиток малого і середнього бізнесу. Спочатку теж було багато запитань, погоджень та ризиків, але толерантний підхід, гармонізація нормативно-правової бази дозволили плавно здійснити цей перехід. Без сумніву, розвиток бізнесу у країнах ЄС регламентують різні нормативно-правові документи. Саме вони визначають підприємництво, як момент, здійснення господарської діяльності незалежно від його правової форми. Сюди відносять приватні особи, здійснюючі господарювання власними коштами; родинні фірми, які займаються переробкою продукції та іншою діяльністю, а також спілки або співтовариства, що проводять постійну господарську діяльність [2].

Фінансовими даними, якими оперують ці фірми є показники зайнятості працівників (річні робочі одиниці (RJR), прибутків і платежів, балансових виплат за замкнутий обіговий рік. Не зараховують до працівників (RJR) осіб, які перебувають у відпустках декретній та по догляду за дитиною.

Вагомий вплив на статус та розвиток підприємництва мають капіталовкладення особисті або з іншими суб'єктами чи особами фізичними. Відповідно до цього розрізняють підприємництво: самостійне; партнерське; пов'язане. Обов'язковим є встановлення статусу підприємства на початку його роботи чи воно самостійне чи відноситься до групи, що має функціональне і господарче значення. Ключовим моментом є дотримання усіх правових норм і розпоряджень та дотримання чітких критеріїв. Частка фірм малих у структурі польських виробництв складає 2,2% (48,9 тис. малі), середні – 0,7% (14,8 тис.), крупних тільки 0,2% (3,8 тис.), решта мікро- 2283,4 тис.

Основними проблемами які заважають швидкому зростанню кількості таких господарств є: доступність до різних джерел фінансування, розрахунки щодо податкового навантаження (18 розрахунків, що на половину вище від середньої величини в ЄС, перекваліфікація працівників, як виконавців так і керуючих підприємствами.

До мікро-, малих і середніх підприємств у Польщі належать ті, які забезпечують роботою від 1 до 249 працівників, що у перерахунку на усіх мешканців країни нижче усіх країн ЄС. Однак, на середні фірми в країні припадає понад 20% податків, що свідчить про вагомий роль її у секторі економіки країни. Найбільше підприємств працює у гуртовій (оптовій) продажі, роздрібній торгівлі, споживчій промисловості, зокрема у пекарнях та м'ясних лавках (бійнях).

Також прибутковими є фірми, які займаються технічним обслуговуванням машин, будівництвом будинків, галузь електрифікації та наданням гідравлічних послуг. Основними джерелами їх фінансування є власні кошти, однак малі і середні фірми широко користуються різними фінансовими кредитами та позичками. Не зважаючи на те, що кількість малих і середніх підприємств у Польщі зростає із року в рік, проте, вони є більш вразливі до зміни кон'юнктури ринку, аніж великі фірми. Ці фірми більше залежать від кон'юнктури місцевих ринків, попиту споживачів та швидше впадають у депресію під час пандемій, фінансових криз тощо.

Основним чинником їх стабільності фірм є зростання продуктивності праці через краще використання капітальних засобів та праці, а також інтенсивне інвестування у модернізацію, науку та розвиток. Малі та середні фірми для стимуляції виробництва виділяють близько 1/3 та більше прибутків для оплати праці працівникам. Великі фірми з їх допомогою покривають дивіденди та кошти на утримання та купівлю засобів виробництва.

Однак, як і в Україні, основними перешкодами, які гальмують розвиток підприємництва є податкове навантаження та бюрократія; труднощі із робочою силою (відшуканням і затриманням на робочому місці); кошти для фінансування; корупція, доступ до відповідної інфраструктури, злочинність. Часто залучені кошти фірми спрямовують на науку та розвиток (частка підприємств понад 18%), однак для близько 9% доступ до фінансування є досить проблематичним.

Основним проблематичним моментом у розвитку фірм, особливо середніх, є наявність висококваліфікованих кадрів, характерно це для фірм промислових та будівельних. Також є проблеми із керівниками та власниками фірм у яких часто відсутні елементарні знання, поняття, навички щодо фінансування і обліку витрат і прибутків. Однак, понад 22% польських підприємств відправляють працівників на підвищення кваліфікації і це найвищий показник в ЄС.

Найбільшою перешкодою для розвитку малого і середнього бізнесу є мікробізнес. Це фірми, які надають робочі місця менш як 10 людям і орієнтовані більше на місцеву мережу покупців, як на формування довготривалих ринкових відносин.

Часто фірми, особливо середні та великі, отримують повне або часткове до фінансування своїх програм з бюджету Фонду Європейського Союзу, Національного центру Досліджень та Розвитку (NCBR), Національного та міжнародних банків у вигляді дотацій, мікрокредитування. Передбачено дотації ЄС на SMART проекти від 27 червня до 24 жовтня 2024, експорт «Dotacje na eksport w 2024», працівників, транспорт, на будову торгових залів і точок продажу, техніку (машини), використання різних комп'ютерних програм (цифровізація), дотації на місце послуг, знаряддя і засоби для розвитку готельного, гастрономічного, туристичного і культурного сегменту .

Зокрема, ці кошти спрямовуються на новітні проекти з використання сучасної техніки, технологій, підвищення ефективності продукції, її якісних показників, надання якісних послуг, а також проекти проєкологічні, енергоощадні [3-8]. Існує велика кількість інституцій і дорадчих служб для допомоги малим і середнім фірмам щодо різних питань підприємницької діяльності. 24/7 працює електронна система подачі та обробки документів Platformy Usług Elektronicznych (PUE), де будь-яке питання завжди буде опрацьоване із практичною допомогою. ЄС щороку пропонує велику кількість програм підтримки різних видів бізнесу у різних сферах на вигідних умовах [5], особливо заохочують до створення фірм та розвитку підприємництва молодь віком до 25 років.

Розвиток мікро-, малого і середнього бізнесу в Україні у повоєнний період забезпечить стабільний дохід і підтримку сільських територій. Навчальні заклади повинні стати компасами для отримання висококласних економічних навичок для практичного ведення мікро-, малого та середнього бізнесу на селі.

Засади чесності, справедливості, добропорядності є основою господарювання у Європі і саме на них повинні спиратись наші підприємці. Нам потрібно забезпечити суттєву модернізацію підприємств, реалізувати не сировину, а готову експортну продукцію, підвищуючи зайнятість робочої сили на селі.

Досвід розвитку і становлення мікро-, малого і середнього підприємництва у Польщі в умовах ЄС для України є безцінним. Зваживши усі позитивні і негативні моменти польського підприємництва Україна торуватиме свій шлях більш свідомо та впевнено, забезпечуючи стабільність і процвітання українцям і державі вцілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шуба Т.П., Луняка В.А., Сашкова А.О. Шлях економічного розвитку Польщі до та після вступу до Європейського Союзу. *Економіка і суспільство*. Вип. 13. 2017. С. 150-156. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/25.pdf
2. Załączniku I do rozporządzenia Komisji (UE) NR 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 108 Traktatu. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014R0651-20210801&from=EN>
3. Офіційний сайт Республіки Польща. URL : <https://www.gov.pl/web/arimr/harmonogram-naborow-wnioskow-o-pryzyznanie-pomocy-w-2023-r-w-ramach-planu-strategicznego-dla-wspolnej-polityki-rolnej-na-lata-2023-2027>
4. Стратегічний план Спільної аграрної політики на 2023-2027 рр. (CAP PS 2023-2027). URL : <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/plan-strategiczny-dla-wspolnej-polityki-rolnej-na-lata-2023-27>
5. Детальні вказівки щодо надання, виплати та повернення фінансової допомоги згідно зі Стратегічним планом Спільної аграрної політики на 2023-2027 рр. для інтервенцій I.10.1.1 Інвестиції в сільськогосподарські ферми, що підвищують конкурентоспроможність (субсидії). URL : <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/wytyczne-szczegolowe-w-zakresie-pryzyznawania-wypłaty-i-zwrotu-pomocy-finansowej-w-ramach-planu-strategicznego-dla-wspolnej-polityki-rolnej-na-lata-2023-2027-dla-interwencji-i1011-inwestycje-w-gospodarstwach-rolnych-zwiekszajace-konkurencyjnosc-dotacje>
6. Ми знаємо точний графік субсидій на цей рік. URL : <https://agronews.com.pl/artukul/znamy-dokladny-harmonogram-naborow-dla-nowej-wpr/>
7. Модернізація ферм в новій редакції в CAP 2023-2027. Розміри та умови підтримки. URL : <https://www.wrp.pl/modernizacja-gospodarstw-w-nowym-wydaniu-w-wpr-2023-2027-kwoty-i-warunki-wsparcia/>
8. Wsparcie na inwestycje i rozwój gospodarstw rolnych w ramach planu strategicznego dla wspólnej polityki rolnej na lata 2023-2027. URL : <https://www.cdr.gov.pl/images/wydawnictwa/2023/2023-WSPARCIE-NA-INWESTYCJE-I-ROZWOJ-GOSPODARSTW-ROLNYCH-W-RAMACH-PLANU-STRATEGICZNEGO-DLA-WSPOLNEJ-POLITYKI-ROLNEJ-NA-LATA-2023-2027.pdf>

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Логоза А.О.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

СПІЛЬНА АГРАРНА ПОЛІТИКА: МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ДЛЯ ПОЛЬЩІ

Аграрна політика – необхідний компонент економічної політики держави, яка ґрунтується на тому, що аграрний сектор – найважливіший у соціальному розумінні, тому потрібно забезпечити стабільність у надходженні продовольчих товарів на ринок країни [3].

В сучасній юридичній науці аграрна політика визначається як «комплексна система стратегічних і тактичних принципів, цілей, засобів і методів науково-методичного, соціально-економічного, правового, екологічного та організаційного характеру, спрямована на гарантування продовольчої безпеки держави та сталий сільський розвиток» [1, с. 159].

Польща почала працювати зі спільною аграрною політикою Європейського Союзу з моменту свого вступу до ЄС у 2004 році. Це стало частиною умов для отримання членства в ЄС. Приєднання до спільної аграрної політики (САП) дозволило Польщі отримати доступ до фінансових ресурсів та підтримки для розвитку свого сільського господарства та сільських територій.

Основні напрями і пріоритети аграрної політики Польщі мають повністю відповідати цілям Спільної аграрної політики (САП) ЄС, які визначені Договором про заснування Європейської Спільноти [2, с. 62]. Тому сучасна аграрна політика Польщі спрямована на структурну перебудову сільського господарства, продуманий експорт сільськогосподарської продукції, формування агропромислового ринку, розвиток органічного виробництва, сталий розвиток сільських територій.

Наприклад, за період з 2004 по 2020 рік, обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в Польщі зросли майже удвічі, з 18 мільярдів євро до близько 35 мільярдів євро. Експорт сільськогосподарської продукції також збільшився: наприклад, вартість експорту м'яса зросла з 1,6 мільярда євро у 2004 році до близько 8 мільярдів євро у 2020 році.

Можливості та проблеми спільної аграрної політики для Польщі

Можливості спільної аграрної політики для Польщі:	Проблеми спільної аграрної політики для Польщі
<p>1. можливість отримати фінансову підтримку Європейського Союзу для розвитку сільського господарства та сільських територій.</p> <p>2. сприяння підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств через доступ до ринків ЄС та програми підтримки.</p> <p>3. спільне планування та координація заходів з іншими країнами ЄС для досягнення спільних цілей щодо сталого розвитку сільського господарства та охорони навколишнього середовища.</p> <p>4. сприяння підвищенню якості продукції, модернізації інфраструктури та підтримки розвитку сільських територій.</p> <p>5. сприяння збалансованому розвитку різних галузей сільськогосподарського сектора та забезпечити стабільність доходів для фермерів.</p> <p>6. сприяння зменшенню рівня нерівності між регіонами та підтримці малих та середніх сільськогосподарських підприємств.</p> <p>7. сприяння збереженню традиційних сільських угідь та культурних ландшафтів, що має важливе значення для збереження культурної спадщини Польщі та залучення туристів.</p> <p>8. стимулювання інновації та впровадження нових технологій у сільському господарстві, що сприятиме підвищенню продуктивності та зниженню впливу на довкілля.</p> <p>9. створення можливостей для розвитку сільських громад, включаючи створення нових робочих місць, підтримку малих сільських підприємств та інфраструктурний розвиток.</p>	<p>1. зниження цін на сільськогосподарську продукцію та ускладнення конкуренції для польських фермерів через високу конкуренцію з іншими країнами.</p> <p>2. обмежений доступ до фінансових ресурсів Європейського Союзу для розвитку сільського господарства через складні умови отримання фінансування або обмежені бюджетні асигнування.</p> <p>3. ускладненість процедур та вимог, що можуть затримувати отримання підтримки фермерами та сільськими громадами.</p> <p>4. негативний вплив на навколишнє середовище через забруднення ґрунтів, водних ресурсів та викиди газів, що впливають на клімат.</p> <p>5. напруга між різними регіонами Польщі, зокрема між сільськими та міськими регіонами, а також між різними сільськими районами.</p> <p>6. проблеми з підтримкою та збереженням біорізноманіття, втратою робочих місць у сільськогосподарському секторі внаслідок автоматизації та розвитку великих агропромислових підприємств. Крім того, можуть виникнути складнощі у забезпеченні відповідності сільськогосподарського виробництва стандартам якості та безпеки харчових продуктів.</p> <p>7. проблеми з обмеженим доступом до земельних ресурсів для молодих фермерів, а також нерівномірне розподілення підтримки між великими та малими сільськогосподарськими підприємствами. Додатково, можуть існувати виклики у впровадженні інноваційних технологій та підвищенні конкурентоспроможності в умовах глобального ринку. Важливою є також боротьба зі змінами клімату та забезпечення сталого розвитку сільського господарства.</p>

Такі показники вказують на значний позитивний вплив участі Польщі в спільній аграрній політиці Європейського Союзу на її сільське господарство.

Крім того, участь у спільній аграрній політиці дозволила польським сільгосп підприємствам отримати значну фінансову підтримку через прямі платежі, розвиток інфраструктури та доступ до ринків ЄС. Наприклад, в рамках САП, у 2019 році Польща отримала близько 9 мільярдів євро фінансової підтримки. Це дозволило підвищити ефективність сільського господарства та забезпечити стабільні умови для розвитку аграрного сектору країни.

Зараз у Польщі з Україною напружені стосунки, які стосуються ситуації на кордоні. Необхідність дотримання вимог САП впливає на формування вартості сільськогосподарської продукції, здорожчує її в порівнянні з українським продовольством. Блокування кордону з Україною та заборона на ввезення певних товарів, контроль за міграцією наразі є вимогами з польського боку задля захисту внутрішніх ринків разом з регулюванням питань щодо торгівлі сільськогосподарською продукцією, встановленням тарифів або регулюванням ринків.

Євроінтеграція України та поступове впровадження та дотримання норм Спільної аграрної політики може стати одним із позитивних факторів, які вплинуть на взаємодію між країнами на кордоні.

Розуміння та врахування факторів впливу може допомогти зрозуміти повну картину та знаходити ефективні шляхи вирішення проблем, пов'язаних з кордонами між Україною та Польщею.

Проте переговори між країнами дещо просунулися, в результаті 29 квітня 2024 року були розблоковані усі пункти пропуску на кордоні з Україною. Переговори між міністерствами та асоціаціями продовжуватимуться і надалі. Сторони домовилися щомісяця обмінюватися цифрами щодо транзиту сільськогосподарської продукції, щоб контролювати ситуацію. Наступна зустріч Міністрів сільського господарства України та Польщі запланована на 7 травня, на ній обговорять умови співпраці влітку [4].

Як повідомляла Державна прикордонна служба України за інформацією, отриманою від Прикордонної варті Республіки Польща, 29 квітня польські фермери припинили дії з блокування руху вантажним транспортним засобам перед пунктом пропуску «Гребенне – Рава-Руська». Водночас на в'їзд до Польщі не пропускатимуть вантажівки, які переміщують зернові культури. Даний вид вантажу може слідувати по території Польщі виключно в режимі транзиту [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Роздайбіда О.В., Білінська О.В. Економіко-правові аспекти державної аграрної політики України. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого*. №3. 2017. С. 152-161.
2. Могильний О.М. Конкурентні переваги аграрних секторів України та Польщі. *Економіка і прогнозування: наук.-аналіт. журнал*. №4. 2015. С.55-74.
3. В. Корчун. Аграрна політика Польщі та України: використання польського досвіду в процесі євроінтеграції України. С.172 – 2013.
4. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/mykola-solskyi-poliaky-rozblokuvaly-kordon-z-ukrainoiu>
5. UKRINFORM. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-economy/3857952-polaki-rozblokuvali-vsi-punkti-propusku-na-kordon-z-ukrainou.html>

Кушнір С. О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Русінова В.С.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПОРІВНЯННЯ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ РУМУНІЇ ТА УКРАЇНИ ЩОДО ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ

Продовольча безпека є одним із ключових аспектів національної безпеки будь-якої держави, включаючи Україну. Вона визначається здатністю країни забезпечити стабільний доступ до достатньої кількості безпечних та поживних продуктів харчування для задоволення харчових потреб населення та їхніх харчових переваг для активного та здорового життя. Україна, завдяки своєму значному аграрному потенціалу, традиційно відіграє важливу роль у глобальній продовольчій безпеці.

Сільськогосподарські підприємства в Україні є основою аграрного сектору економіки, який відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки не тільки на

внутрішньому, але й на міжнародному рівні. Вони виробляють основну частину продовольчих товарів, що споживаються в країні, та забезпечують значний експортний потенціал, особливо у зерновому секторі.

Досвід Румунії у підтримці сільськогосподарських підприємств може бути цінним для України. Румунія, як країна-член Європейського Союзу, отримала значну підтримку для структурної трансформації свого агросектору, шляхом збільшення прямих платежів фермерам, інвестиції у зрошувальні системи та картування ґрунтів. Ці заходи сприяли підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності румунського аграрного сектору [1].

Україні важливо вивчати та адаптувати позитивний досвід Румунії, враховуючи специфіку власного аграрного сектору, для підсилення власної продовольчої безпеки та зміцнення ролі на міжнародному аграрному ринку.

СЕС Bank є одним із головних фінансистів румунського сільського господарства. Банк зафіксував у 2022 році значну еволюцію щодо фінансування малих і середніх фермерів, при цьому кількість нових наданих кредитів зросла майже на 80% порівняно з 2021 роком [2].

СЕС Bank надав малим і середнім фермерам у 2022 році нові кредити на суму приблизно 1,4 мільярда леїв, що майже на 80% більше, ніж у 2021 році, та становить майже половину від загальної кількості нових кредитів, наданих банком сільському господарству.

Підприємці в сільському господарстві мають специфічні, сезонні фактори впливу, і банки мають враховувати ці особливості при кредитуванні клієнтів. В процесі аналізу рейтингу сегментів агропромислового бізнесу, що фінансується СЕС Bank, було визначено, що ключову частку в потоках фінансування займають пшениця та кукурудза (понад 60%). Сектори тваринництва, переробки, овочівництва при цьому займають вторинні позиції.

Розглянемо програми кредитування сільського господарства СЕС Bank (табл.1).

У 2022 році СЕС Bank був найбільшим гравцем у банківській системі державної програми для сільського господарства Rural Invest, а також найбільшим кредитором АРІА, який видав близько 7 тис. кредитів.

Пайовий пакет акцій FGCR-IFN – SA включає переважну участь комерційного банку, а саме СЕС Bank, а також державну частку через Міністерство сільського господарства та сільського розвитку.

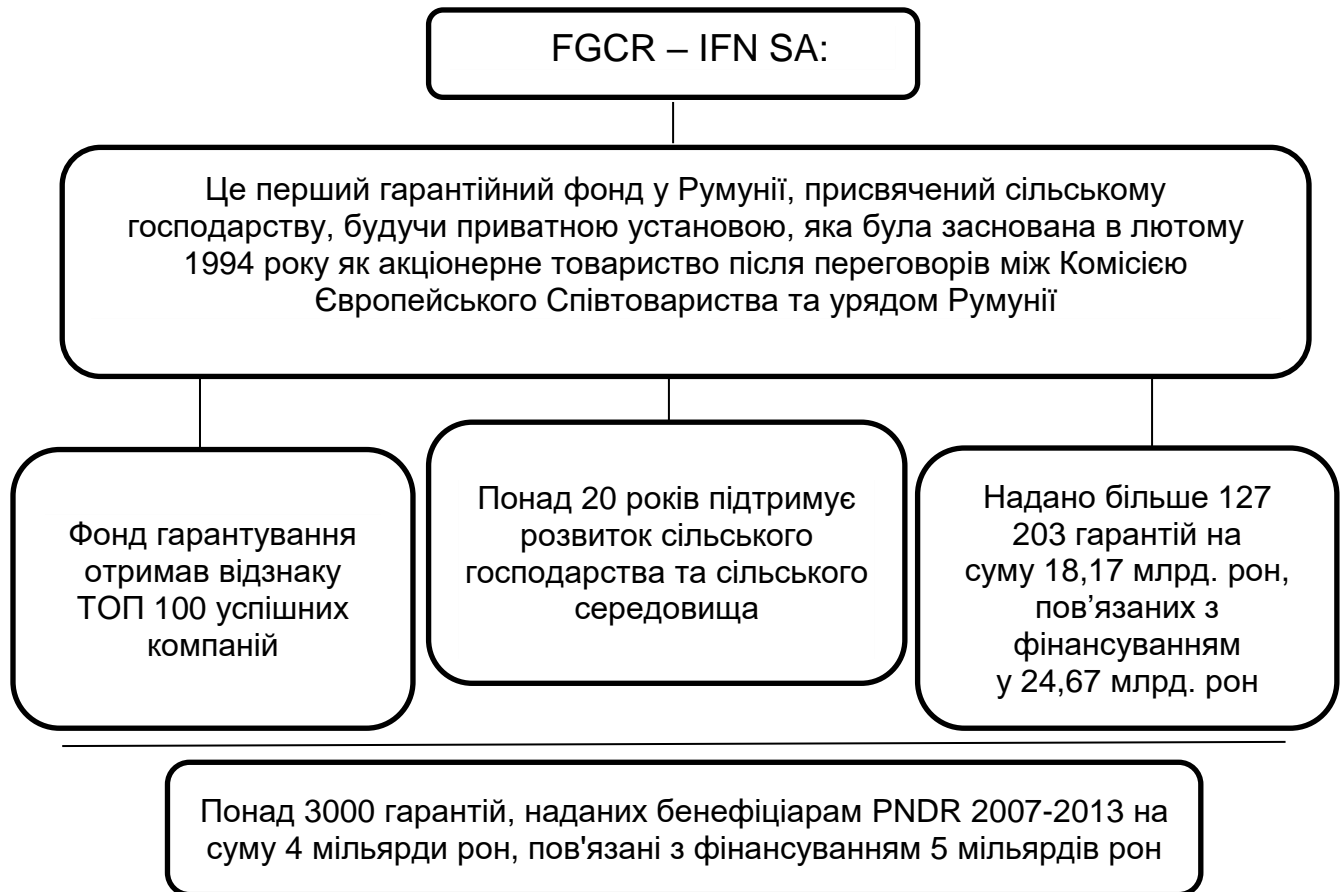
Програми кредитування, які надає СЕС Банк для фінансування сільського господарства Румунії

Назва програми	Суть
Програма IMM PLUS	<p>Завдяки цій урядовій програмі бенефіціари можуть отримати доступ до фінансування, гарантованого до 90% державними гарантіями, виданими Фондом гарантування кредитів у сільській місцевості, як для інвестиційних проектів, так і для покриття потреб у оборотному капіталі для консолідації та розширення свого бізнесу, адаптації до поточного клімату та вимоги цифровізації, збереження та створення робочих місць.</p> <p>Умови кредитування:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Максимальний термін: 72 місяці (інвестиції), 36 місяців (оборотний капітал). • Максимальна сума: 5 млн леїв (оборотний капітал), 10 млн леїв (інвестиції). • Загальна сума фінансування: до 10 млн леїв. • Для сільського господарства, рибальства та аквакультури: до 5 млн леїв. <p>Державна допомога:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Грант покриває відсотки за 12 місяців та гарантійні комісії. • Максимальна сума допомоги: <ul style="list-style-type: none"> ○ 2,25 млн євро (харчова промисловість). ○ 335 000 євро (рибальство та аквакультура). ○ 280 000 євро (сільське господарство).
Farmer Credit	<p>Державна допомога, започаткована Міністерством сільського господарства та сільського розвитку, за допомогою якої фермери можуть отримати вигоду від грантів для субсидування відсотків за кредитами.</p> <p>Період кредитування становить максимум 60 місяців, а бенефіціарами цієї Програми є юридичні особи, як фермери, які здійснюють діяльність у сфері овочівництва/зоотехніки через коди CAEN 011-015, які включають вирощування непостійних рослин, рослини з беззмінних культур, рослини для розмноження, тваринництво та змішана діяльність (рослинництво в поєднанні з тваринництвом).</p> <p>Метою програми є фінансування поточної діяльності в аграрній сфері, за винятком торгівлі.</p>

Джерело: створено автором на основі джерел [3,4]

Діяльність Сільського кредитного гарантійного фонду - IFN SA є взяття на себе гарантійних зобов'язань і видачу гарантій, у тому числі за рахунок державних коштів, наданих головним чином Міністерством сільського господарства та розвитку сільських територій, з метою виробництва фермерами та переробниками сільськогосподарської

продукції, інвестиції у сільське господарство, аквакультури, а також впровадження проектів, що фінансуються спільно з Національною програмою розвитку сільських територій та Оперативною програмою рибальства та морської справи [5].

Рис. 1 Опис FGCR-IFN – SA

Джерело: [5]

Україна теж має ряд державних програм кредитування сільського господарства, спрямованих на підтримку аграрних підприємств. Серед них можна виділити такі:

1. Кредитна лінія «Агросезон», кредитування відбувається в рамках «Доступних кредитів 5-7-9%» і гарантій від держави.

Ця пропозиція сприяє вирішенню фінансових потреб на різних етапах сільськогосподарського циклу. Згідно з умовами позики, можна отримати від 2 до 50 мільйонів гривень під 0% річних, причому половину суми кредиту покриває державна гарантія [6].

Сервіс «Агросезон» надає можливість:

- придбати добрива та насіння під час посівної;

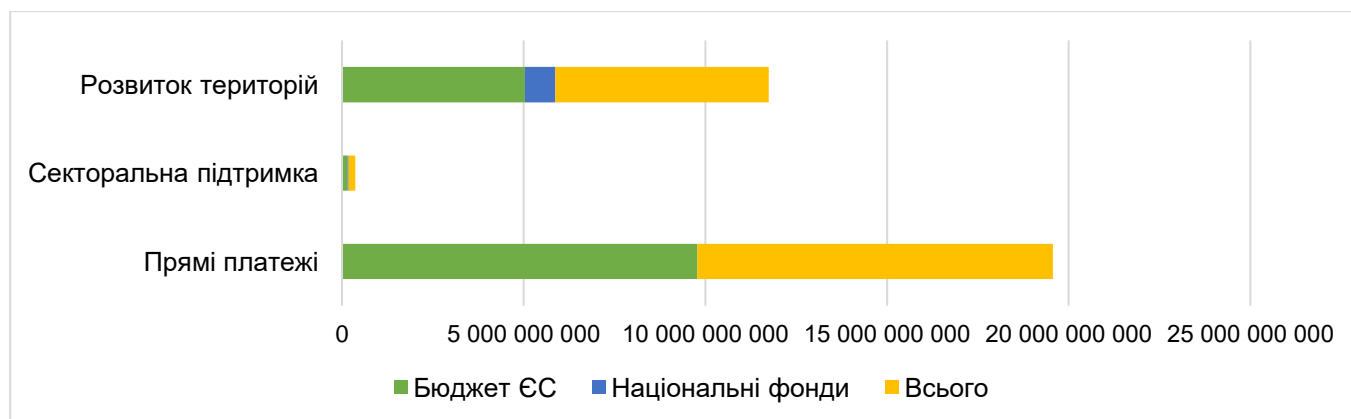
- забезпечитися необхідними засобами для захисту рослин;
- оплатити ремонт сільськогосподарської техніки, обладнання чи приміщень;
- придбати запчастини, будівельні матеріали, паливо, мастило тощо.

2. Кредит на придбання основних засобів

Для розвитку фермерського господарства можна скористатися кредитом на придбання техніки на пільгових умовах у АТ «ПриватБанк», який підпадає під державні гарантії та програму «Доступні кредити 5-7-9%». Позика дозволяє оплатити до 80% вартості необхідного обладнання без додаткової застави. Процес отримання кредиту передбачає вибір техніки, звернення в банк та укладання кредитної угоди. Графік погашення адаптується до циклу фермерського або виробничого бізнесу [6].

3. Фонд часткового гарантування кредитів в спільному господарстві.

Головна мета Фонду полягає в підтримці мікропідприємств, малих і середніх підприємств, які діють у сільському господарстві. Ця підтримка здійснюється через часткове гарантування виконання зобов'язань таких суб'єктів за кредитними угодами [7].

Рис. 2 Структура фінансування агропромислового сектору Румунії

Джерело: [10]

Як бачимо з рисунку, переважна більшість коштів виділяється з бюджету ЄС, в Україні ж ситуація є інакшою, все фінансування надходить переважно за рахунок коштів, передбачених бюджетом країни (наприклад в 2024 році затверджено 4,2 млрд. грн). На відміну Румунії, де сільське господарство характеризується поляризованою структурою з дуже великою кількістю дрібних індивідуальних господарств, багато з яких займаються сільським господарством на невеликих ділянках землі для власного споживання, і кількома тисячами великих підприємств, в Україні домінують великі агрохолдинги. Їх роль

важко недооцінити, адже саме агрохолдинги дають левову частку ВВП країни, забезпечують робочими місцями та впливають на ціну продуктів харчування. 40% експорту країни – це сільгосппродукція, яка виробляється агрохолдингами та фермерськими підприємствами.

Висновки. Отже, продовольча безпека в Україні є фундаментальним елементом національного добробуту та стабільності. Завдяки своєму значному аграрному потенціалу, Україна має всі передумови для забезпечення не лише внутрішньої, але й глобальної продовольчої безпеки. Сільськогосподарські підприємства країни виробляють значну частину продовольчих товарів, що споживаються населенням, та відіграють важливу роль у міжнародній торгівлі, особливо у зерновому секторі.

Досвід Румунії у сфері підтримки аграрного сектору, зокрема через такі інституції як СЕС Банк, є цінним прикладом для України. Румунія, як член ЄС, змогла значно модернізувати свій агросектор, що сприяло підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності. З огляду на це, Україна може використати досвід Румунії в частині, наприклад, надання гарантій для розширення кредитування сільгоспвиробників. Це дозволить зміцнити продовольчу безпеку країни та підвищити її роль на міжнародному рівні, а також забезпечити стабільність та розвиток сільськогосподарських підприємств, які є ключовими для економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Revista Intelligence | Securitatea alimentară: Potențialul agricol, componentă a securității naționale a României. URL: <https://intelligence.sri.ro/securitatea-alimentara-potentialul-agricol-componenta-securitatii-nationale-romaniei/> (дата звернення 09.05.2024)
2. Офіційний сайт СЕС.BANK. URL: <https://www.cec.ro/presa/cec-bank-este-unul-dintre-principalii-finantatori-ai-agriculturii-romanesti> (дата звернення 09.05.2024)
3. СЕС Банк continuă finanțarea agricultorilor români prin Programul guvernamental Rural Plus. URL: <https://www.cec.ro/presa/cec-bank-continua-finantarea-agricultorilor-romani-prin-programul-guvernamental-rural-plus> (дата звернення 09.05.2024)
4. СЕС Банк susține finanțarea agriculturii românești prin Creditul Fermierului. URL: <https://www.cec.ro/presa/cec-bank-sustine-finantarea-agriculturii-romanesti-prin-creditul-fermierului> (дата звернення 09.05.2024)
5. Офіційний сайт FGCR. URL: <https://fgcr.ro/> (дата звернення 09.05.2024)
6. Офіційний сайт АТ «ПриватБанк». Сільськогосподарський кредит: умови та спосіб оформлення. URL:

https://privatbank.ua/handbook/prohrama_kredytuvannya_silskoho_hospodarstva_na_rozvyto
к (дата звернення 09.05.2024)

7. Офіційний сайт Фонду часткового гарантування кредитів в сільському господарстві. URL: <https://pcgf.com.ua/page/zagalna-informaciya> (дата звернення 09.05.2024)

8. Агрохолдинги України. TRIPOLI.LAND. Триполье - цена на зерно, каталог фермеров и зернотрейдеров. URL: <https://tripoli.land/ua/agrokholdingi-ukrainy#:~:text=До%20найбільших%20агрохолдингів%20України%20по,га>. (дата звернення: 09.05.2024).

9. Офіційний сайт НАБУ. Аналітика України. URL: <https://nabu.ua/ua/silskogospodarstvo-2.html> (дата звернення: 09.05.2024).

10. ROMANIA'S CAP STRATEGIC PLAN URL: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2024-01/csp-at-a-glance-romania_en.pdf (дата звернення 09.05.2024)

Ящук Б. В.,

аспірант,

Сейсебасва Н. Г.,

к.е.н., доцентка, доцентка кафедри обліку та оподаткування

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ МСБО В АПК УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку агропромисловий сектор є однією з найважливіших ланок економічних систем більшості країн світу з ринковою економікою. Україна має розвинений продовольчий комплекс, який спроможний не лише повною мірою забезпечити населення країни харчовими продуктами, а й формувати активну позицію країни на міжнародних ринках низки ключових агропродовольчих товарів. Завдяки традиційно потужному продовольчому експорту Україна є одним з гарантів продовольчої безпеки у світі.

До повномасштабної війни за обсягами експорту Україна входила до п'ятірки найбільших експортерів зернових у світі, експортували близько 75% від того, що виробляли, внутрішнє споживання зернових становило лише 20–25 %. Україна постачала 10 % світового експорту пшениці, понад 14 % кукурудзи і понад 47 % соняшникової олії. Наразі завдяки допомозі партнерів Україна залишається ключовим постачальником на світових ринках зерна та соняшникової олії, з часткою понад 10 % міжнародної торгівлі. 2023 році експортовано 16,1 млн. т. пшениці до 65 країн, 26,2 млн. т. кукурудзи до 80 країн і 5,7 млн. т. соняшникової олії до 130 країн світу [1].

Впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності в агропромисловий комплекс України є важливим кроком на шляху до подальшої інтеграції української економіки в світовий ринок. Перехід на міжнародні стандарти фінансової звітності відкриває для підприємств України, насамперед, нові можливості для узгодженості та ефективного функціонування фінансової структури та подальшої гармонізації вимог до звітності. Це дозволить українським компаніям АПК стати більш прозорими та привабливими для іноземних інвесторів.

У міжнародній практиці нормативною базою для регулювання обліку сільськогосподарської продукції, як складової біологічних активів, є Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 41 «Сільське господарство» аналогом якого в Україні виступає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи». Дані стандарти поряд із певними відмінностями, мають свої переваги та недоліки.

Зокрема, немає єдиної думки щодо визначення поняття «біологічний актив», а також у положеннях МСБО 41 немає роз'яснень з наступних питань: чи належить актив підприємству, чи є він елементом його власності; чи буде актив використаний в господарській діяльності; чи упевнене підприємство в отриманні економічної вигоди при його використанні. Сфера застосування П(С)БО 30 не поширюється на продукти переробки сільгосппродукції та біологічні активи, не пов'язані із сільськогосподарською діяльністю, що обґрунтовано метою та сферою застосування національного та міжнародного стандарту. В свою чергу МСБО 41 не поширюється на землю та нематеріальні активи, які мають відношення до сільськогосподарської діяльності. [2] Визначені розбіжності доводять необхідність уніфікації стандартів бухгалтерського обліку для ефективного співробітництва підприємств України з усім світом.

Досвід реалізації ідеології МСФЗ в Україні виявив, що недосконале методологічне забезпечення, наділення менеджменту підприємств правом впливати на методологію

визначення фінансових результатів через облікову політику і так зване професійне судження бухгалтера призводить до порушення прав власників та інвесторів. Це зумовлює необхідність подальшого реформування бухгалтерського обліку в Україні та створення національної моделі обліку, яка б ґрунтувалась на вітчизняному господарському, цивільному та податковому законодавстві, забезпечувала б захист прав й інтересів власників та інвесторів [3].

На думку Г.Г. Кірейцева в процесі впровадження МСБО на підприємствах АПК України недостатнім опинився також науковий рівень нормативної бази реформування обліку. Дослідники проблемних питань з обліку не звертали уваги на те, що прагматизм впроваджуваних П(С)БО зі своїм категоріальним апаратом може бути виправданим лише за умови чіткого уявлення про облікові стандарти як інструмент винятково практики. Але, коли поняття і категорії із стандартів переносять до регламентуючих облік документів вищого порядку (Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і т. ін.), та у підручники і посібники для університетів, то шкідливість подібного недоліку розкривається в усій його повноті. Створюються умови свідомого унеможливлення об'єктивного розуміння змісту обліку як науки і практики про первісний вимір суспільного економічного життя та визначення вектора руху економіки. Крім того, правильне тлумачення облікових і економічних понять і категорій – це шлях не лише до звільнення світу від непорозумінь, а й до вирішення проблем, що в результаті них виникають. [4]

Таким чином, унаслідок впровадження МСФЗ в Україні буде створена прозора та зрозуміла для всього світу система контролю за діяльністю суб'єктів господарювання АПК, однак на практиці необхідно приділити багато уваги взаємному узгодженню галузевих особливостей з боку фінансового та управлінського обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. *НІСД*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahraryy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta> (дата звернення: 11.05.2024).

2. Перегуда А. Облік сільськогосподарської продукції відповідно до національних та міжнародних стандартів: порівняльний аспект. *Сучасний стан і перспективи розвитку обліку, аналізу та фінансового забезпечення підприємств агропромислового виробництва* : Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 9–10 листоп. 2017 р. С. 63–66.

3. Гуцаленко Л.В., Музлик Т.О. Адаптація обліку фінансових результатів діяльності аграрних підприємств України до МСФЗ. *Облік і фінанси*. 2015. № 2. С. 24-29.

4. Кірейцев Г. Г. Зміна умов розвитку обліку діяльності підприємств АПК України. *Запровадження МСФЗ в Україні: проблеми та перспективи для аграрного сектору*. VII Міжнар. наук.-практ. конф. ННЦ «Інститут аграрної економіки», 25 листопада 2011 р.: збірник тез та виступів / Відпов. за вип. Б. В. Мельничук. К.: ТОВ «Юр-Агро-Веста», 2011. С. 22-25.

СЕКЦІЯ 3.

МІСЦЕВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ОСНОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАД І ДЕРЖАВИ

Батракова Т. І.,

к.е.н., доцентка, доцентка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Дідик П. Є.,

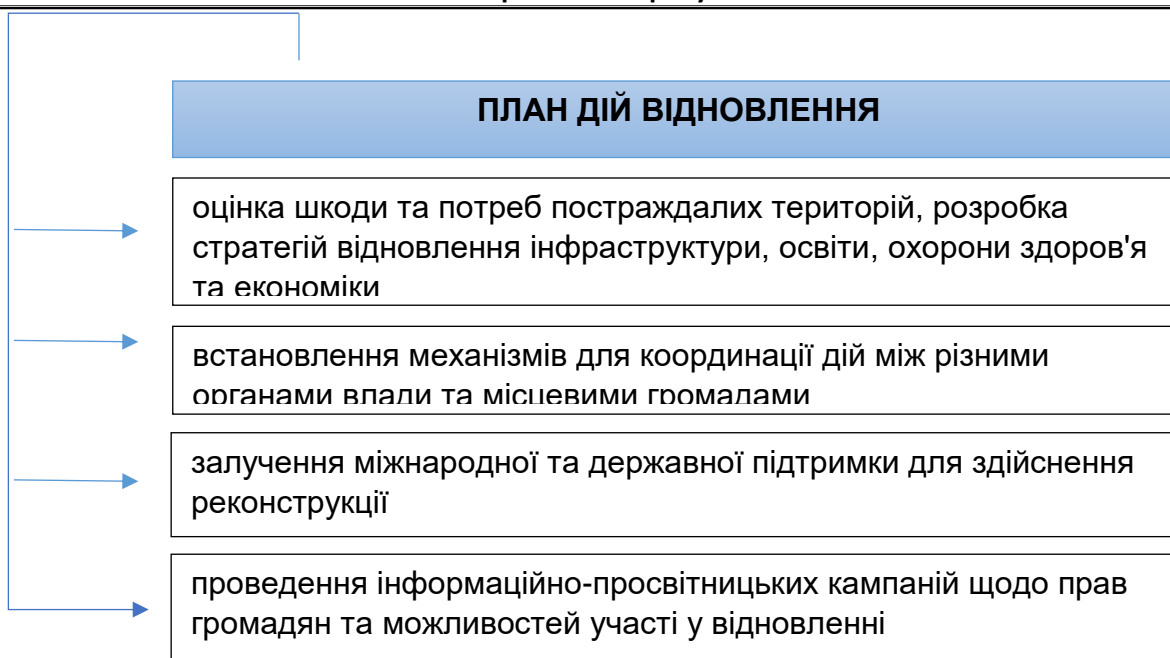
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДБУДОВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАД ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Відбудова та відновлення громад у Запорізькій області, які постраждали внаслідок російської агресії, є не лише актуальним завданням, але й стратегічно важливим етапом у відновленні мирного життя та збереженні соціально - економічної стабільності в регіоні. Вирішення питань відбудови потребує негайного початку, оскільки від його успіху залежить наближення миру та майбутнє регіону . привабливість регіону є мотивацією для повернення мешканців які виїхали під час військових дій та підприємств що були релоковані – без їхнього повернення до рідного краю Запорізький регіон може перетворитися на депресивний.

За інформацією Запорізької обласної військової адміністрації за посередництвом «Локатор-Медіа» [1] – критеріям відновлення вже зараз відповідають 19 громад Запорізької області, переважно це громади Запорізького та Пологівського районів. Зрозуміло, що інші територіальні громади можуть бути віднесені до зон відновлення після припинення активних воєнних дій чи деокупації, за умови, що органи державної влади України зможуть ефективно здійснювати контроль над ними.

У січні 2023 року Запорізька обласна військова адміністрація склала План дій органів виконавчої влади з відновлення постраждалих територій [1], який передбачає розробку програм відновлення області та окремих громад протягом трьох місяців з моменту їх деокупації. Основні пункти цього плану включають в себе:

Рис. 1 Заходи з відновлення постраждалих територій

Вважаємо що ці заходи, при ефективному їх впровадженні, допоможуть швидкому відновленню територій, соціально-економічній стабілізації та покращенню якості життя місцевого населення. Згідно з законодавством, регіони мають розробити плани відновлення, які будуть діяти до 2027 року і замінять стратегії розвитку, розроблені перед конфліктом.

Незважаючи на те що майже 75 % громад Запорізької області окуповано, вже зараз більшість працює над концепцією відбудови. Так на відміну від багатьох інших громад, Мелітопольська вже висунулася вперед, розробивши Концепцію відновлення до 2030 року [1]. Громади вже зараз налагоджують зв'язки та шукають підтримку міжнародних організацій та Урядів.

Міжнародне співробітництво є важливим засобом у процесі відновлення громад після конфлікту. Зазначено, що близько 70% території області, на яку ворогом накладено окупацію, вже зазнало пограбування [2].

Тому вважаємо неможливим повоєнну відбудову Запорізького краю без співпраці з міжнародними партнерами, саме їх допомога як фінансова так і технологічна буде двигуном відновлення та запуску систем життєзабезпечення у громадах.

В Запоріжжі працює інформаційно-дорадчий орган міжнародного співробітництва, який призначений сприяти відновленню області. Основна мета даного органу полягає у

взаємодії з міжнародними донорами, які зацікавлені в інвестуванні в розвиток області та підтримці населення. Важливим напрямком роботи офісу є збір та аналіз інформації щодо потреб та перспектив відновлення, формування запитів до міжнародних організацій, а також участь в заходах з метою створення нових партнерств для відновлення та розвитку регіону.

Регіональним офісом міжнародного співробітництва розпочато роботу над великим проєктом з розробки програм відновлення для п'яти громад Запорізької області. Ця ініціатива є результатом спільних зусиль команди Спільно HUB, що організує ряд заходів з надання громадам необхідних інструментів для написання якісних програм відновлення. Головна мета цього проєкту - створення комплексних програм відновлення (ПКВ) для громад Запорізької області [3]. Для досягнення цієї мети залучаються експерти з Cedos, які виступають у ролі менторів для громад, сприяючи їм у створенні якісних програм. Також в процесі розробки програм використовується аналітичний підхід, залучаючи експертів з різних сфер, включаючи розвиток місцевого самоврядування та демократії, безпеки та відновлення.

Програми комплексного відновлення (ПКВ) є ключовим елементом у процесі відновлення та розвитку громад. Вони інвентаризують ресурси та визначають стратегічні кроки для подолання наслідків конфлікту та відновлення соціально-економічного розвитку [3].

Робота Регіонального офісу міжнародного співробітництва (проведення семінарів та тренінгів), свідчать про активний і цілеспрямований підхід до проблем відновлення громад у Запорізькій області. Ці ініціативи відкривають нові можливості для співпраці з міжнародними партнерами та сприяють створенню стійких та ефективних програм відновлення. До прикладу тренінг, що відбувся 19 березня 2024 року у Запорізькій області, відзначився різноманітністю та представництвом різних сфер: від посадовців обласної державної адміністрації до представників місцевих громад. став важливою платформою для обміну досвідом та отримання необхідних знань у сфері розбудови громад та відновлення міст, які постраждали від війни, спровокованої російською федерацією [4]. Одним із ключових аспектів тренінгу було ознайомлення учасників з принципами просторового планування та сучасного картографування територій [6]. Це важливий етап у відновленні міст та сіл після воєнного конфлікту, оскільки від цього залежить правильне розташування інфраструктури та розробка ефективних стратегій розвитку. Управління відновленням стало однією з ключових тем тренінгу поряд з залученням громадськості та

громадян до процесів прийняття рішень, а також реалізації гендерної рівності та соціальної інтеграції у відновленні громад. Забезпечення широкої участі громадськості у вирішенні важливих питань та забезпечення рівного доступу до ресурсів та можливостей всіх членів суспільства є запорукою вирішення проблем відновлення громад у Запорізькій області.

Отже, процес комплексного відновлення та розвитку громад активно відбувається, незважаючи на певні складнощі та виклики, з якими доводиться зіткнутися урядовим органам та мешканцям. Зараз необхідно продовжувати розвивати та вдосконалювати механізми відбудови, щоб максимально ефективно впоратися з наслідками руйнувань та відновити нормальний життєвий стандарт для всіх жителів Запорізької області. Успішна відбудова та відновлення громад Запорізької області передбачає не лише відновлення інфраструктури, але й розвиток соціальної сфери, включаючи формування інклюзивних просторів, створення рекреаційних зон та забезпечення енергоефективної розбудови. Це дозволить створити сприятливі умови для життя та розвитку населення області. Загалом, активна участь владних та громадських структур, підтримка міжнародних партнерів і використання інноваційних підходів у процесі відновлення гарантують позитивні перспективи для майбутнього розвитку Запорізької області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Відбудова громад Запоріжжя. Процес розпочався.
URL: <https://lokatormedia.online/vidbudova-gromad-zaporizhzhya-proces-rozpochavsya/> (дата звернення: 21.03.2024).

2. Запорізька область налагоджує взаємодію громад з міжнародними партнерами для майбутнього відновлення. Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/65870/zaporizka-oblast-nalagodzhuje-vzajemodiju-gromad-z-mizhnarodnimi-partnerami-dlya-maybutnogo-vidnovlennya.html> (дата звернення: 21.03.2024).

3. Розробка програм відновлення для п'яти громад Запорізької області.
URL: <https://spilnohub.org/rozrobka-program-vidnovlennya-dlya-pyaty-gromad-zaporizkoyi-oblasti/> (дата звернення: 21.03.2024).

4. Представників громад регіону навчають програмам відновлення міст та інфраструктури. Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/68669/predstavnikiv-gromad-regionu-navchajut-programam-vidnovlennya-mist-ta-infrastrukturi.html> (дата звернення: 21.03.2024).

5. Приазов'я Н., Янковський О., Бадюк О. Як працює «єВідновлення» у Запорізькій області: кому відмовляють, а хто отримує гроші до деокупації. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-yevidnovlennya-zaporizhzhya-komu-vidmovlyayut/32707836.html> (дата звернення: 21.03.2024).

Батракова Т.І.,

к.е.н., доцентка, доценка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Проноза Н.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

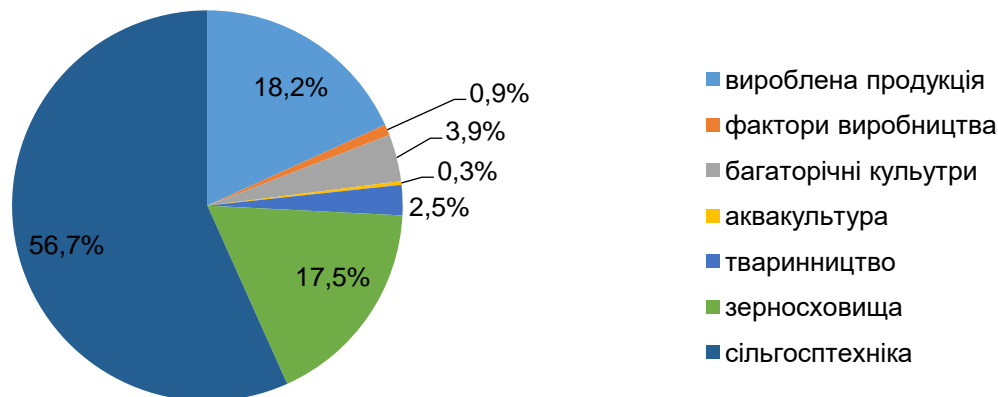
ПІДТРИМКА МАЛИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ БАНКАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сільське господарство в Запорізькій області відіграє ключову роль у її економіці та соціальному житті. Регіон відомий своєю родючою землею та сприятливим кліматом, що створює унікальні умови для розвитку аграрного сектору. Область є однією з провідних в Україні за обсягами виробництва зернових, олійних культур, овочів, фруктів, а також молочної та м'ясної продукції. Родючі землі, сприятливий клімат та інвестиції відіграли ключову роль у зростанні виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, а також сприяли її експорту до різних регіонів світу. У передвоєнний період значні державні ресурси та іноземні інвестиції були спрямовані на проведення реформ і програм підтримки розвитку сільського господарства.

Після повномасштабного вторгнення серйозно порушилося виробництво та торгівля в Україні. Це поставило під загрозу продовольчу безпеку не лише України, а й світу та значно ускладнило функціонування українського аграрного сектору.

Закон, що встановлює основи державної політики у різних сферах управління, таких як бюджетна, кредитна, цінова, регуляторна та інші, з метою підтримки виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки населення є законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV [1].

До виникнення конфлікту темпи зростання сільського господарства в Україні були одними з найвищих серед інших галузей, із щорічним збільшенням на 5-6%, а частка сектора у ВВП складала 10,9%. На 2021 рік сільське господарство забезпечувало 17% внутрішньої зайнятості [2]. Протягом двох років після вторгнення загальні збитки склали 10,3 мільярда доларів, що на 18% перевищує попередній рік (рис. 1).

Рис. 1 Розподіл збитків за категоріями протягом 2022-2023 рр, %

Джерело: складено автором на основі [3]

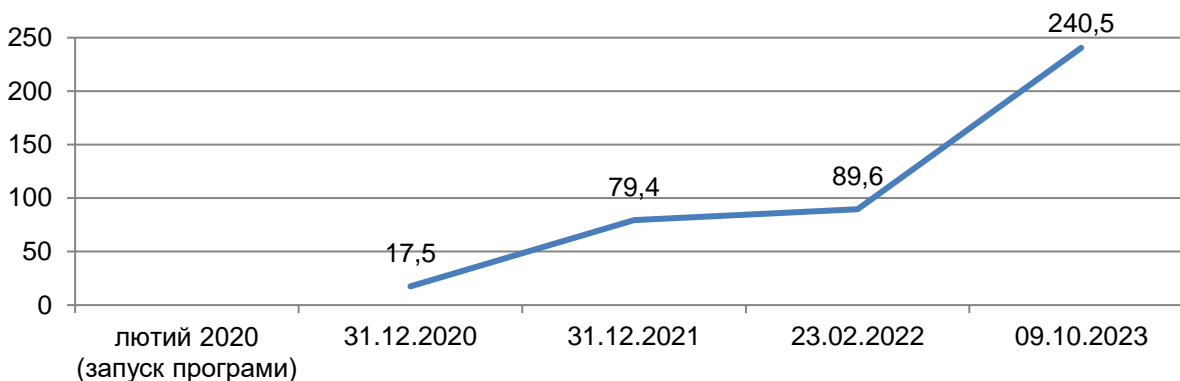
Можна пояснити цей помірний темп зростання тим, що значна частина активів у регіонах, де тривають бойові дії, вже була зруйнована вперше після вторгнення. Області з найбільшими збитками - Запорізька, Херсонська та Луганська, які разом становлять 65% від загальної суми збитків [3].

До початку війни аграрний сектор Запорізької області нараховував 3200 сільськогосподарських підприємств, які займалися обробкою 1 мільйон 880 тисяч гектарів землі. У зв'язку з окупацією території російськими військами залишилося лише 961 підприємств на контрольованій території, які займають 380 тисяч гектарів землі. Найбільша кількість збитків, яка становить 5,8 мільярда дол. припадає на пошкоджену та знищену сільськогосподарську техніку.

Це частково пояснюється великою кількістю активів у цій категорії, які зазнали пошкоджень або були знищені. В середньому 18,6% наявної техніки постраждала, в залежності від конкретного типу сільськогосподарської техніки та обладнання Уряд України прийняв постанову від 14 березня 2023 року № 229 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки

суб'єктам підприємництва» з метою оптимізації Державних програм «Доступні кредити 5-7-9%» та «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» в умовах воєнного стану [5].

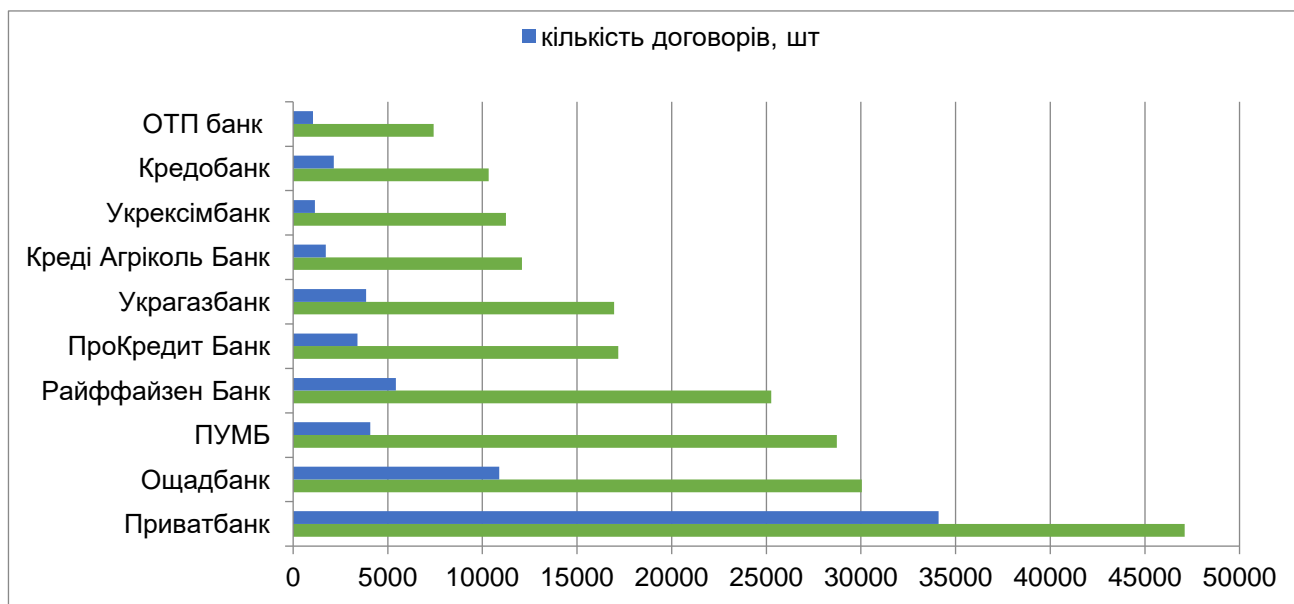

Рис. 2 Сума кредитів по програмі «Доступні кредити 5-7-9%», млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [6]

З моменту початку даної програми «Доступні кредити 5-7-9%» суб'єкти підприємництва отримали від уповноважених банків 73 714 кредитів на суму в 240,5 мільярда гривень (рис. 2). З цієї загальної кількості, 49 986 кредитів на суму 105,4 мільярда гривень надано банками державного сектору економіки (станом на 09.10.2023 року).

За даною програмою ФРП уклав угоди про співробітництво з 45 банками, серед яких є Ощадбанк. Він займає 2 місце по кількостях та сумах укладених договорів (рис 3).

Рис.3 Кількість та сума укладених договорів у розрізі уповноважених банків станом на 09.10.2023 р

Джерело: складено автором на основі [6]

Незважаючи на тимчасову окупацію частини Запорізької області, обласне управління продовжує збільшувати обсяги підтримки місцевого бізнесу. Протягом минулого року правління Ощадбанку збільшило кредитний портфель малих та середніх підприємств (ММСБ) в області на 80 мільйонів гривень, досягнувши рівня у 514 мільйонів гривень. Крім того, було залучено майже 200 нових активних клієнтів з цього сегменту, їхній загальний обсяг становить 7144 особи. Влітку 2022 року Ощадбанк саме у Запорізькій області уклав першу для представників банківського сектору угоду в рамках співпраці із Експортно-кредитним агентством (ЕКА) [4]. Бізнес, що постраждав має нагоду отримати підтримку від банків, що є важливим елементом економічного розвитку, в тому числі і в сільському господарстві Запорізької області. Станом на 03.04.2024 Ощадбанк спільно з Запорізькою обласною військовою адміністрацією (ОВА) уклали меморандум про співпрацю з метою здешевлення кредитів для мікро, малого та середнього бізнесу (ММСБ). Ця ініціатива спрямована на забезпечення доступу до фінансових ресурсів для відновлення економіки області та збільшення кількості робочих місць. Управління Ощадбанку в Запорізькій області активно бере участь у пільгових програмах підтримки підприємництва. Наприклад, за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» у 2023 році було надано 64 кредити на суму 165 млн гривень, а за перші два місяці 2024 року - 8 кредитів на суму 27 млн гривень [4]. Ощадбанк також сприяв отриманню державних грантів «Робота для підприємців Запорізької області: минулого року 178 підприємців отримали гранти на суму 165 млн гривень, а у 2024 році - 63 підприємці на суму 33 млн гривень. Крім того, в області працює 20 менеджерів Ощадбанку, які спеціалізуються на обслуговуванні представників ММСБ у банківських відділеннях.

Російське вторгнення призвело до серйозних руйнувань і проблем для аграрного виробництва та сільських територій в Запорізькій області. Це підняло питання про майбутнє українського сільського господарства і змушувало шукати шляхи виживання та розвитку в умовах нестабільності та конфлікту. Уряд України та правління Ощадбанку в Запорізькій області з 2022 року намагається підтримувати даний сектор шляхом надавання кредитів для ММСБ по державній програмі «Доступні кредити 5-7-9%», що допомагає не тільки підтримувати вже існуючий бізнес, але і залучати новий на ринок.

Підтримка малих сільськогосподарських підприємств є важливою для сталого розвитку сільських громад і забезпечення продовольчої безпеки. Ця підтримка сприяє збереженню традиційного сільського господарства, розвитку місцевих ринків і підвищенню життєвого рівня сільського населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення 12.04.2024)
2. Транснаціональний інститут. Українське сільське господарство у воєнний час стійкість, реформи та ринки. URL: <https://www.tni.org/en/about> (дата звернення 12.04.2024)
3. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. URL: <https://www.ukrinform.ua/> (дата звернення 12.04.2024)
4. АТ «Ощадбанк». Ощадбанк та Запорізька обласна військова адміністрація домовилися про здешевлення кредитів для місцевого бізнесу. URL: <https://www.oschadbank.ua/> (дата звернення 12.04.2024)
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 № 229 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.04.2024)
6. Міністерство фінансів України. За час дії воєнного стану в межах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» видано 38 892 пільгових кредитів на суму близько 151 млрд грн. URL: <https://mof.gov.ua/uk/> (дата звернення 12.04.2024)

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Майсак В.В.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

**ЗАХОДИ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГУЛЯЙПІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ГРОМАДИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Гуляйпільська міська громада — територіальна громада в Україні, яка розташована у Пологівському районі Запорізької області. Адміністративний центр громади — місто Гуляйполе [1].

Гуляйпільська громада має дві масштабні загрози: війна з РФ та загальна економічна та соціальна нестабільність, ці загрози впливають на демографічну ситуацію та на економічну спроможність громади.

Перед війною з РФ, громада мала певні пріоритети стратегічного розвитку. Серед них [2]:

- зростання зацікавленості інвесторів до виробництва у межах громади;
- зростання рівня зайнятості та рівня доходів населення завдяки формуванню нових форм зайнятості, відкриттю нових підприємств;
- зростання популярності сільського, зеленого, культурного, туризму, послуги якого може надавати громада;
- зростання попиту на продовольство на світовому ринку, що стимулюватиме розвиток наявних у громаді підприємств виробників та переробників агро-продукції.

Оскільки, через війну Гуляйпільська громада зазнала безліч втрат та перешкод подальшого розвитку, місцеве управління має будувати нову стратегію розвитку, враховуючи сучасні проблеми.

Через нестабільну ситуацію в Україні Гуляйпільська громада має такі проблеми: масова міграція економічно активного населення, низький рівень співпраці з іншими громадами, що, можливо, дещо гальмує розвиток Гуляйпільської ОТГ, невизначеність стратегії майбутнього розвитку, логістичні перешкоди.

Проаналізувавши сильні, слабкі сторони громади, а також виклики та потенційні можливості, вважаємо за доцільне, сконцентруватися на наступних аспектах:

1. Формувати та підтримувати активність громади у залученні ресурсів проектів міжнародної технічної допомоги, які розпочинають діяльність у сфері підтримки об'єднаних громад в Україні, можуть сприяти створенню інфраструктури підтримки бізнесу та підвищенню рівня громадської активності [3].

2. Підтримка підприємництва в сфері виробництва та надання послуг населенню.

3. Забезпечити створення додаткових робочих місць (спрямованих на відновлення пошкоджених територій внаслідок воєнних дій).

4. Всебічно підтримувати місцевих аграріїв

5. Розвивати виробництво екологічно чистої продукції АПК.

6. Подбати про належне медичне забезпечення для населення.

7. Створювати гуманітарні пункти, «незламні хаби», центри психологічної та соціальної підтримки громадян.

Для наочності пропонуємо скласти SWOT-аналіз Гуляйпільської ОТГ

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>1. Сприятливі кліматичні умови для інтенсивного ведення сільського господарства.</p> <p>2. Багатий природний ландшафт.</p> <p>3. Можливість інвестицій в земельні ресурси (при сприятливих умовах).</p> <p>4. Наявність конкурентоспроможних підприємств харчової промисловості, аграрних підприємств.</p> <p>5. Кваліфіковані працівники</p>	<p>1. Катастрофічна якість доріг з твердим покриттям (що призводить до поганого транспортного сполучення з районним та обласним центрами, між населеними пунктами громади).</p> <p>2. Значна частина працездатного населення виїжджає на роботи в інші регіони області, України, ближнього та далекого зарубіжжя.</p> <p>3. Низький рівень охорони здоров'я</p> <p>4. Відсутність робочих місць через зовнішні загрози.</p> <p>5. Недостатність культурних закладів.</p>
Можливості	Загрози
<p>1. Зростання популярності сільського, зеленого, культурного, світоглядного туризму серед населення України та Європи.</p> <p>2. Розвиток підприємництва в сфері надання послуг населенню.</p> <p>3. Створення додаткових робочих місць.</p> <p>4. Зростання попиту на продовольство на світовому ринку стимулюватиме розвиток АПК.</p> <p>5. Зростання попиту на екологічно чисту продукцію АПК.</p>	<p>1. Складність дозвоільно погоджувальних процедур.</p> <p>2. Затяжна війна з РФ.</p> <p>3. Відтік трудових ресурсів за межі громади кваліфікованих кадрів (інтелектуальної та культурної еліти).</p> <p>4. Зростання смертності від хвороб системи кровообігу, онкологічних хвороб, поширення алкоголізму та шкідливих звичок.</p> <p>5. Зростання вартості енергоносіїв.</p>

Під час воєнного стану в Гуляйпільській територіальній громаді Запорізької області можуть бути вжиті різноманітні заходи для покращення діяльності та забезпечення безпеки населення. Основні напрямки, які можуть бути враховані, включають наступні:

1. Забезпечення безпеки: Першочерговим завданням під час воєнного стану є захист життя та майна населення. Для цього необхідно розглядати наступні заходи:

- мобілізація та мобілізаційна підготовка населення для військових дій;
- забезпечення регулярного постачання продовольства, медикаментів та інших необхідних матеріалів;

– організація додаткових контрольних пунктів на в'їздах у територію громади для перевірки безпеки та запобігання проникненню небажаних осіб чи речей;

– покращення системи сповіщення та евакуації населення у разі загрози або нападу.

2. Забезпечення комунікацій:

Забезпечення ефективної системи комунікацій є надзвичайно важким аспектом управління ситуацією воєнного стану. Нижче наведено розширений опис та додаткові заходи, які можуть бути вжиті для забезпечення комунікацій під час воєнного стану:

Розробка та впровадження системи попередження населення про небезпеку:

– використання мобільних додатків та SMS-повідомлень для масового розсилання оперативної інформації про потенційні загрози, інструкції щодо поведінки та необхідних заходів безпеки [4, с.334];

– поширення інформації через медіа, телебачення та радіо з метою швидкого та широкого охоплення населення.

Створення громадських інформаційних пунктів:

– розміщення інформаційних пунктів у центральних місцях громади, де мешканці можуть отримати актуальну інформацію про ситуацію, консультації та необхідну допомогу;

– залучення добровольців, представників громадських організацій та фахівців для надання інформаційної підтримки та взаємодії з мешканцями. Забезпечення постійного зв'язку з правоохоронними органами та військовими частинами:

– встановлення механізмів оперативного обміну інформацією між місцевими органами влади, правоохоронними структурами та військовими частинами для швидкого реагування на небезпеку та забезпечення координації дій [5].

– використання радіо зв'язку, спеціалізованих систем зв'язку та інших технічних засобів забезпечення зв'язку для підтримки постійного зв'язку.

– забезпечення доступу до об'єктивної та достовірної інформації про ситуацію під час воєнного стану через розвиток громадських медіа та медіа ініціатив.

Підтримка розвитку медіа-платформ, включаючи веб-сайти, соціальні мережі та інші канали комунікації, які дозволяють оперативно інформувати громаду та забезпечувати відкритий громадський діалог. Організація тренінгів та навчань для представників влади, громадських організацій та населення з питань комунікації в умовах

воєнного стану, включаючи навички ефективного використання засобів комунікації та інформаційних технологій.

Ці заходи спрямовані на забезпечення оперативної інформаційної взаємодії, широкого охоплення населення та залучення громадськості до координації та спільної дії під час воєнного стану. Вони покликані забезпечити швидкий доступ до інформації, підтримку громадян та забезпечити ефективну взаємодію між владою, громадськими організаціями та населенням.

3. Економічна стабілізація: Під час воєнного стану важливо забезпечити економічну стабільність громади та збереження робочих місць. Деякі заходи, які можуть бути виконані:

- Підтримка місцевих підприємств та підприємництва шляхом надання пільг та допомоги в період воєнного стану.

- Розвиток та підтримка альтернативних джерел доходів для населення, зокрема розвиток сільського господарства, розширення соціальних програм і підтримки малого бізнесу.

4. Соціальна підтримка: Важливо забезпечити соціальний захист та добробут населення під час воєнного стану. Деякі можливі заходи:

- Забезпечення доступу до медичних послуг та медикаментів.

- Підтримка осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій, шляхом надання допомоги, реабілітації та психологічної підтримки.

Під час воєнного стану соціальна підтримка населення є важливим аспектом забезпечення безпеки, добробуту та благополуччя громади. Організація такої підтримки включає різноманітні заходи, спрямовані на задоволення основних потреб людей, які постраждали від воєнних дій та знаходяться в уразливому стані.

Нижче подано більш широкий та детальний опис можливих заходів соціальної підтримки:

Забезпечення доступу до медичних послуг та медикаментів: забезпечення функціонування лікарень, медичних закладів та амбулаторій на території громади, у тому числі забезпечення наявності медичного персоналу, необхідного обладнання та медикаментів; організація мобільних медичних бригад для надання екстреної медичної допомоги та обслуговування населення, яке не може потрапити до стаціонарних закладів.

Підтримка осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій:

1. Надання фінансової допомоги та матеріально-технічної підтримки постраждалим особам та їх сім'ям.

2. Організація реабілітаційних програм для людей, які отримали поранення або стали інвалідами унаслідок конфлікту.

3. Забезпечення психологічної підтримки та консультування для постраждалих осіб, які пережили стресові ситуації та травми.

Організація соціально-побутових послуг, таких як медичний догляд, освіта, психологічна підтримка та інші, для забезпечення необхідних потреб переселенців.

Підтримка осіб з особливими потребами [6]:

1) забезпечення спеціальної підтримки та догляду для людей з інвалідністю, літніх людей, дітей та інших осіб, які потребують особливої уваги під час воєнного стану;

2) забезпечення доступу до медичних, реабілітаційних та соціальних послуг для осіб з особливими потребами.

Психологічна підтримка:

1) організація психологічних центрів та консультаційних служб для надання допомоги людям, які пережили стресові ситуації та травми;

2) розробка та впровадження програм психологічної підтримки для постраждалих осіб, включаючи індивідуальну психотерапію, групові заняття та психологічні тренінги;

Ці заходи спрямовані на забезпечення соціальної підтримки та добробуту населення в умовах воєнного стану. Організація таких заходів потребує співпраці місцевих органів влади, громадських організацій, волонтерів та міжнародних партнерів з метою ефективного забезпечення потреб населення та зменшення негативного впливу воєнних дій на людей.

5. Розвиток громадського самоврядування.

Розвиток громадського самоврядування під час воєнного стану є важливим аспектом забезпечення ефективності та широкого залучення громади до планування та реалізації заходів. Далі наведено більш широкий та детальний опис можливих заходів для розвитку громадського самоврядування:

Організація громадських зборів та обговорення пріоритетів дій під час воєнного стану:

1) Проведення відкритих зустрічей та громадських зборів з метою залучення громадськості до обговорення найважливіших питань, пов'язаних з ситуацією в контексті воєнного стану.

2) Залучення представників громадських організацій, активістів та експертів до обговорення та прийняття рішень щодо планування та реалізації заходів.

Залучення громадських організацій до виконання окремих завдань:

1) Створення платформи співпраці між місцевими владними структурами та громадськими організаціями для розподілу відповідальності та задач у рамках воєнного стану.

2) Залучення громадських організацій до надання допомоги населенню, зокрема через розподіл гуманітарної допомоги, надання соціальних послуг та інших важливих заходів.

3) Співпраця з громадськими організаціями у плануванні та організації важливих заходів, таких як евакуація, розміщення тимчасових притулків, постачання медичних послуг тощо.

Розвиток механізмів громадського контролю:

- підтримка створення та діяльності громадських рад, комітетів, спеціальних робочих груп для контролю та моніторингу реалізації заходів під час воєнного стану;

- проведення регулярних зустрічей та консультацій з громадськістю для обговорення проблем, ідентифікації недоліків та пошуку шляхів їх вирішення [7].

Підтримка медіа та інформаційна діяльність:

- забезпечення доступу до об'єктивної та достовірної інформації про стан воєнного стану, заходи, які вживаються та результати їх реалізації;

- підтримка розвитку громадських медіа та ініціатив з метою забезпечення вільного доступу до інформації та громадського діалогу.

Доцільно стверджувати, що запропоновані стратегічні напрями стануть вагомою підтримкою економічного та соціального сектору громади, а також налагодять її подальший повоєнний розвиток, за умови злагодженого функціонування та координації всіх органів місцевого самоврядування та населення в цілому.

Вважаємо, що зазначені заходи допоможуть Гуляйпільській територіальній громаді підтримувати певну стабільність своєї діяльності, адже сприятимуть залученню різноманітних ресурсів та досвіду, покращенню координації дій та ефективності діяльності в умовах кризової ситуації, а також дозволять зберегти найцінніший ресурс – населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуляйпільська ОТГ. URL: <https://gpmrada.gov.ua/>

2. Інформація про Гуляйпільську ОТГ https://uk.wikipedia.org/wiki/Гуляйпільська_міська_громада (дата звернення: 06.05.2024).

3. Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та організаціями громадянського суспільства: Дослідження, проект на замовлення Координатора проектів ОБСЄ в Україні. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/75885> (дата звернення: 06.05.2024).

4. Макаренко Л. П. Проблеми комунікативної взаємодії держави та громадянського суспільства. *Гілея: історичні науки, філософські науки, політичні науки*. 2020. Вип. 106 (3). С. 334–338.

5. Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та організаціями громадянського суспільства: Дослідження, проект на замовлення Координатора проектів ОБСЄ в Україні. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/75885> (дата звернення: 06.05.2024)

6. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva/nacionalna-strategiya-spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayini-na-2016-2020-roki> (дата звернення: 06.05.2024)

7. Гуляйпільська об'єднана територіальна громада URL: <https://decentralization.ua/gromada/425/composition> (дата звернення: 06.05.2024)

Ігнатенко І. В.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ

Світова продовольча безпека є складною проблемою, яка має глибокі корені і вимагає негайних дій з боку міжнародної спільноти.

Голод і недоїдання залишаються серйозними проблемами для багатьох людей по всьому світу, незважаючи на існуючі нормативні підходи. Тим паче, розв'язання цієї

проблеми ускладнюють інтереси окремих держав, які мають свої власні пріоритети і стратегії у сфері продовольчої політики.

Природні ресурси різноманітні, але земля стає дедалі більш цінним ресурсом для більшості країн. Вони намагаються досягти високих показників економічного зростання, яке, у свою чергу, пов'язане з освоєнням та розробкою земельних ресурсів. Нерідко виявляється, що таке «освоєння» пов'язане із захопленням мільйона гектарів сільськогосподарських земель багатими корпораціями або навіть іноземними державами.

Найкращий міжнародний юридичний документ, який стосується питання «захоплення землі» з метою захисту прав людини, – це «добровільні вказівки щодо відповідального управління землею, рибальством та лісами в контексті національної продовольчої безпеки», прийняті Комітетом з всесвітньої продовольчої безпеки 11 травня 2012 року. Як зазначає FAO, наведені вказівки забезпечують рамки, які держави можуть використовувати при розробці власних стратегій, політики, законодавства, програм та заходів. Вказівки також покликані сприяти досягненню стійкої життєдіяльності, соціальної стабільності, розвитку сільської місцевості, охорони навколишнього природного середовища та стійкої соціальної безпеки і економічного розвитку.

На сьогодні можна помітити конфлікт інтересів між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, щодо визначення правильного підходу для управління землею. Так, G8 прийняв ініціативу щодо прозорості, яка є більш-менш відображенням їх інтересів у земельних відносинах. Підхід G8 полягає у забезпеченні прозорості та заохочення щодо законних угод через збільшення доступу до земельних ресурсів у розвинених країнах. Таким чином, згідно з G8: «відсутність прозорості навколо земельних угод може створити бар'єр для відповідальних інвестицій, послабити життєдіяльність та ігнорувати права місцевих громад, створити простір для корупції та відмивання грошей, зменшити простір для законної ділової активності заохочення відповідальних та стійких інвестицій в землю є важливими для економічного зростання та продовольчої безпеки». Проте такий крок був засуджений різними громадськими організаціями та громадянським суспільством, які бачать його як хитрість з метою забезпечення необмеженого доступу до природних ресурсів та ринків.

Агентство з розвитку констатує, що уряди, які сприяють «захопленню землі», яке призводить до порушення продовольчої безпеки, діють в суперечить статті 11 Міжнародного пакту про економічне, соціальне та культурне право. У цій статті йдеться про наступне: «уряди зобов'язані забезпечити доступ всіх, хто перебуває під їх

юрисдикцією до мінімально необхідної їжі, яка є достатньою, адекватною та безпечною, для забезпечення свободи від голоду» (E/C.12/1999/5, para. 14). Тобто уряди порушують право на продовольство, допускаючи такі земельні угоди, які призводять до прямої втрати доступу до земель та природних ресурсів місцевих громад, а також спричиняють залежність від продовольства з міжнародних ринків. В літературі стверджується, що для захисту доступу місцевих громад до доступної їжі договори щодо придбання землі повинні включати положення про те, що певна кількість вирощених культур повинна продаватися саме на місцевих ринках [1].

Крім того, у Міжнародному пакті щодо громадянських та політичних прав зазначено наступне: «усі народи можуть у своїх власних цілях вільно розпоряджатися своїми природними багатствами та ресурсами без шкоди щодо будь-яких зобов'язань, які випливають з міжнародного економічного співробітництва, заснованого на принципі взаємного співробітництва, користі та міжнародного права. Ні в якому разі народ не може бути позбавлений власних засобів до існування» (Art. 1 § 2, ICCPR). Отже, можна вважати, що уряди діють з порушенням цього міжнародного пакту, коли позбавляють населення (або дозволяють компаніям це робити), оскільки наслідком таких дій є втрати доступу до землі та природних ресурсів, необхідних для їх життєдіяльності.

Зосереджуючись на захисті прав людини серед інших заходів, міжнародні, спеціалізовані та регіональні організації відіграють особливу роль у забезпеченні дотримання державних міжнародних зобов'язань. ADVIII визнав це, вказавши, що «необхідне: (а) закріплення та визнання права на землю місцевих громад у земельних законах та встановлення захисту всіх видів прав на землю; (б) підсилення земельних інститутів; та (в) моніторинг механізмів для LSLBIs (Large Scale Land Based Investments). Розробка інститутів для вдосконалення управління землями сприятиме вдосконаленню місцевих прав на землю. Це включає в себе іститути прозорих домовленостей та можливостей для їх забезпечення. Важливо також визначати підстави пов'язані з правами людини для місцевих громад та соціальної рівності при розробці політики управління землями» [2].

Уряди країн, що розвиваються, виступають за політику відкритих дверей щодо іноземних інвесторів за умови, якщо останні приймуть участь у розвитку інфраструктури в країні, де буде придбана земля. Однак, ця ситуація викликає питання, коли мета придбання землі полягає у забезпеченні власної продовольчої безпеки. У деяких країнах, таких як Китай, продовольча безпека за законодавством навіть є синонімом національної

безпеки [3]. Окрім забезпечення продовольчої безпеки своєї країни, іноземні інвестори також мотивуються перспективою прибутку внаслідок придбання цієї землі. Ці прибутки часто реалізуються за рахунок місцевого населення. Крім того, переговори між іноземними інвесторами та місцевими власниками земельних ділянок у більшості випадків не мають прозорості та можуть бути незбалансованими [4].

В літературі акцентується увага на тому, що існує низка складних глобальних факторів, які спричинили нещодавню хвилю масштабних земельних угод. По-перше, зростаючий попит на сільськогосподарську продукцію, включно з зерном для біопалива, сприяв високим цінам на продовольство, зробив сільськогосподарські угіддя та первинне виробництво більш привабливими для капіталу. По-друге, низка фінансових суб'єктів інвестували значні суми в продовольчий та сільськогосподарський сектори як засіб пом'якшення ризиків, диверсифікації своїх портфелів і досягнення вищих прибутків, здійснивши так звану «фінансіалізацію» сільського господарства. По-третє, уряди відіграють важливу роль, оскільки цільові країни заохочують масштабні інвестиції у свої сільськогосподарські сектори, а країни-інвестори запускають нові проекти для покращення продовольчої безпеки шляхом переміщення виробництва ключових товарів за межі країни [5].

На сьогодні «захоплення землі» відбувається у глобальних масштабах. Держави та інвестори продовжуватимуть інвестувати в іноземні землі у боротьбі за контроль над ресурсами, оскільки це в їх інтересах. В цьому контексті забезпечення прав людини є ключовим питанням, яке слід вирішити у питанні «захоплення землі». У глобальну епоху суверенітету та захисту прав людини держави, міжнародні організації та інші зацікавлені сторони зобов'язані забезпечити захист цих прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. De Schutter O. Large-scale land acquisitions and leases: A set of core principles and measures to address the human rights challenge. *Briefing note* (Geneva: UN Office of the High Commissioner for Human Rights, 11 June 2009).

2. UNECA. Land and Africa's Development Future: Governing the Risks and Opportunities of Large-scale Landbased Investments. Issues Paper 2. URL: http://www.uneca.org/sites/default/files/uploaded-documents/adfviii-land-issues-paper_en.pdf

3. Jim Harkness. Food security and national security: Learning from China's approach to managing its wheat supplies. *Institute for Agriculture and Trade Policy*. 2011. URL: https://www.iatp.org/sites/default/files/2011_02_28_FoodSecNatSec-JH.pdf

4. Anseeuw W., Boche M., Breu T., Giger M., Lay J., Messerli P., Nolte K. Transitional Land Deals for Agriculture in the Global South: Analytical Report based on the Land Matrix Database. CDE/CIRAD/GIGA. 2012. 78 p. URL: <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2015/06/analytical-report.pdf>

5. Cotula L. The international political economy of the global land rush: A Critical appraisal of trends, scale, geography and drivers. *Journal of Peasant Studies*. 2012. № 39(3-4). P. 649-680.

Батракова Т. І.,

к.е.н., доцентка, доцентка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Колісник А. В.,

Яреміна М.О.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Жінки історично були активними учасниками в аграрному секторі, проте їх внесок часто недооцінюється. Через що вони часто стикаються з дискримінацією, а саме гендерною. Тому визнання, підтримка та аналіз їхньої ролі буде сприяти економічному зростанню та зменшенню бідності в цілому.

Проблема досягнення гендерної рівності в Україні як національного механізму рівноправ'я жінок і чоловіків в усіх сферах суспільного життя в умовах євроінтеграції, є закономірним, об'єктивним процесом, що відбувається поряд з утвердженням демократичних цінностей, формуванням у молодого покоління громадянського світогляду загалом та гендерної культури зокрема [1]

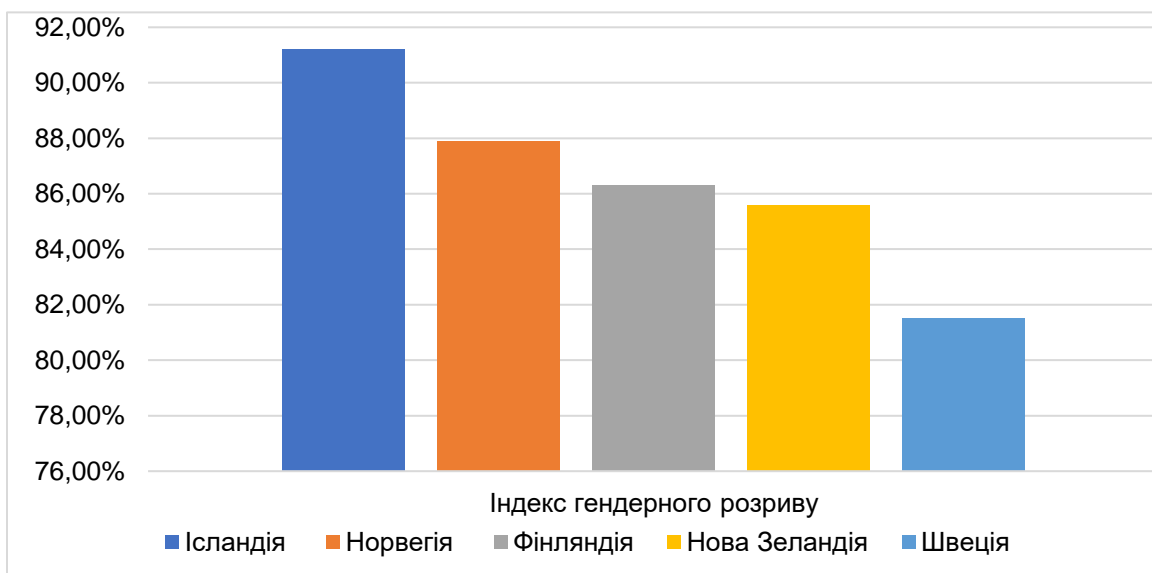
Європейський союз приділяє значну увагу боротьбі з гендерною дискримінацією та сприянню гендерній рівності через законодавчі і програмні ініціативи. Так, в 2006 році Всесвітній економічний форум впровадив звіт «Глобального гендерного розриву», який призначений для реального вимірювання рівноправ'я між чоловіками та жінками.

Звіт про гендерний розрив «оцінює країни щодо того, наскільки добре вони ділять свої ресурси та можливості серед своїх чоловіків і жінок, незалежно від загального рівня цих ресурсів і можливостей»

Індекс глобального гендерного розриву включає в себе чотири критерії виміру:

- економічна участь та можливості;
- рівень освіти;
- здоров'я та виживання;
- розширення політичних прав та можливостей.

За результатами звіту 2023 року було проаналізовано 146 країн.

Рис. 1 Відсоток подолання гендерної дискримінації в провідних країнах.

Джерело: створена автором на основі [2].

Як зазначається, в офіційних документах, гендерний розрив вже подолано на 68,7%. Лідерами у боротьбі з гендерною дискримінацією виявились Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Нова Зеландія та Швеція, які досягли найвищих показників гендерного паритету. За результатами Global Gender Gap Report 2023 року Україна зайняла 66 місце зі 146 країн, що є надзвичайно низьким показником.

За підрахунками McKinsey & Company, гендерна нерівність коштуватиме світові близько 12 трлн доларів до 2025 року.

Дослідники Центру економічної стратегії підраховали: якщо рівень зайнятості жінок в Україні був би таким, як у Швеції (лідер серед розвинених країн за рівнем зайнятості жінок), то ВВП країни зріс би на 9% або 19 млрд доларів (за рівнем ВВП 2021 року) [3].

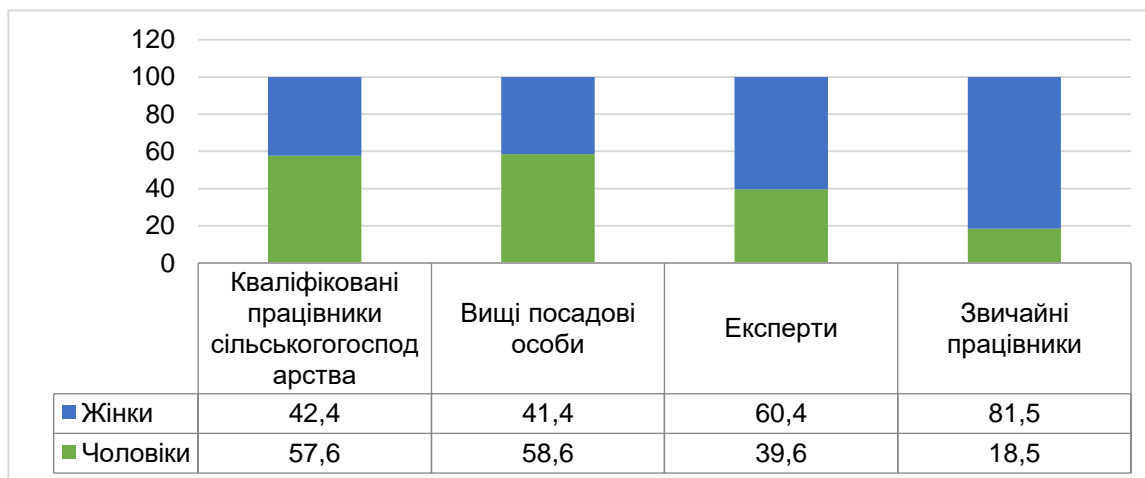
За результатами аналізу ФАО жінки частіше стикаються з голодом та недоїданням, порівняно з чоловіками.

Проте покращений доступ до освітніх та економічних можливостей може покращити результати продовольчої безпеки для жінок та сімей, адже жінки складають значну частину сільськогосподарської робочої сили. Саме цей висновок ФАО є обґрунтуванням включення показника гендерної нерівності організацією The Economist Intelligence Unit до Індексу продовольчої безпеки

Чим більша гендерна нерівність, тим менш сприятливим є загальне середовище продовольчої безпеки з його іншими параметрами. Подібна кореляція спостерігається між гендерною нерівністю та програмами харчової безпеки, гендерною нерівністю та доступом до ринків і фінансових послуг для сільського господарства, та навіть між гендерною нерівністю та безпекою харчових продуктів.

Відомо, що Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок – окремо виділяє 14 статтю, яка говорить про становище саме сільських жінок. Статтею зазначена необхідність створення таких умов сільським жінкам, щоб вони могли проектувати та здійснювати розвиток своєї місцевості на всіх рівнях, отримувати доступ до офіційної та неофіційної освіти, мати гідне медичне обслуговування та загалом могли реалізувати своє право на достойне життя.

Українські жінки, що живуть та працюють у сільській місцевості мають відносно сильне представництво серед експертів та звичайних працівників, але нажаль їхня присутність на керівних посадах та таких, що мають більший обсяг повноважень значно менша.

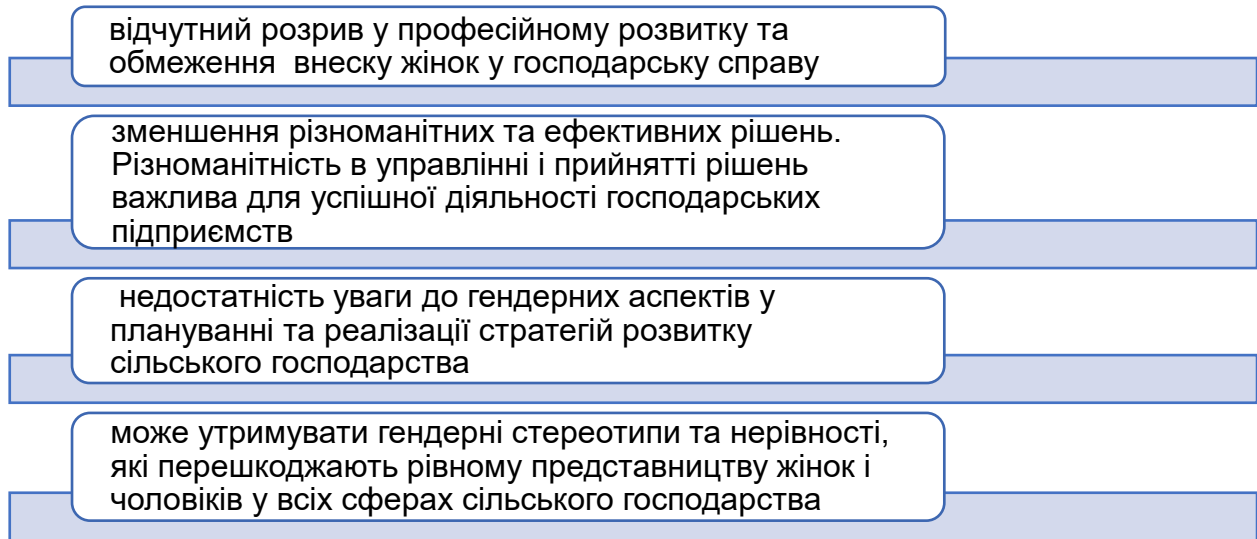

Рис.2 Зайняті жінки і чоловіки з розподілом за професійними групами

Джерело: складено автором на основі [4]

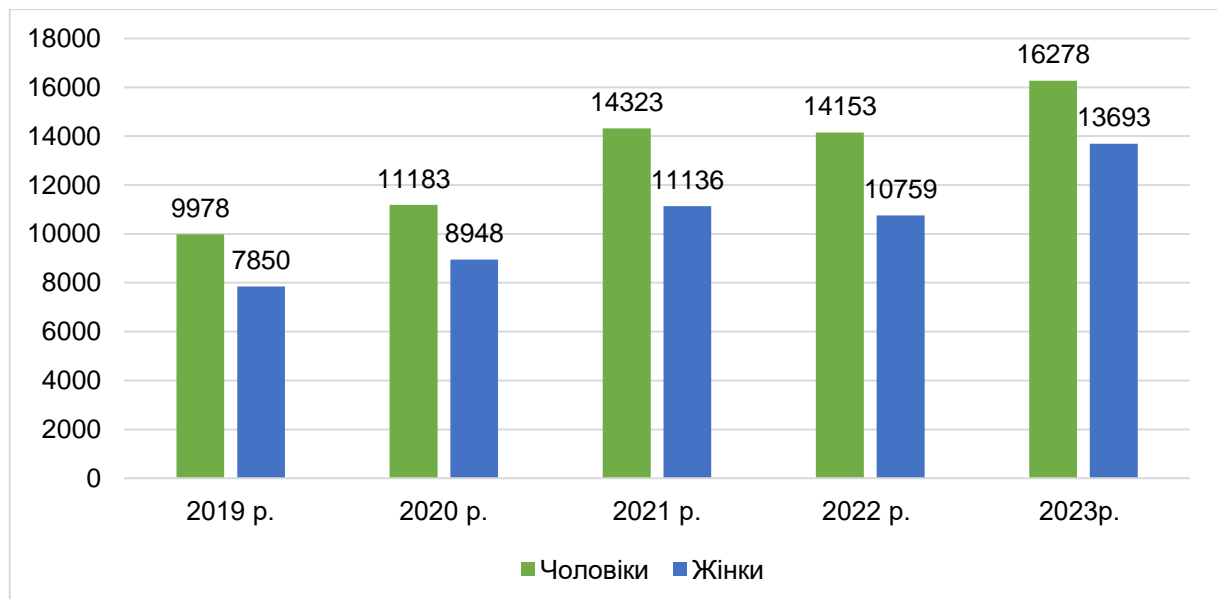

Не рівне представництво жінок і чоловіків на різних рівнях ієрархії організацій та управління сільськогосподарськими підприємствами може мати наступні наслідки:

Рис. 3 Наслідки нерівного представництва жінок в управлінні

Ще одним показником дискримінації за статтю є гендерний розрив в оплаті праці. За даними Державної служби статистики України заробітна плата жінок у сфері сільського господарства протягом 5 років в середньому була меншою на 23,4% порівняно з оплатою праці чоловіків.

Рис. 3 Середньомісячна заробітна плата працівників у сфері сільського господарства за статтю

Джерело: складено автором на основі [5].

Гендерний розрив в оплаті праці у сфері сільського господарства має серйозні наслідки як для індивідів, так і для суспільства в цілому. Найочевиднішим наслідком є економічна нерівність між жінками та чоловіками. Жінки, які працюють у сільському господарстві, часто отримують меншу оплату за свою працю порівняно з чоловіками, навіть якщо вони виконують однакові функції або мають аналогічний рівень кваліфікації, це призводить до збільшення ризику бідності та соціальної вразливості серед жінок-працівників та їхніх сімей. Нерівність в оплаті праці обмежує можливості жінок в отриманні нових навичок, підвищенні кваліфікації та зайнятті вищих посад, що в свою чергу може призводити до втрати талантів і потенціалу жінок у сільському господарстві, а отже затримувати розвиток галузі та перешкоджати досягненню її повного потенціалу.

Війна в Україні та мобілізація призвели до змін на ринку праці, зокрема до нестачі кваліфікованих кадрів у сільському господарстві. Багато чоловіків, які раніше працювали трактористами, комбайнерами, ветеринарами та агротехніками, пішли на фронт захищати країну. Це створило дефіцит робочої сили в аграрному секторі, який намагаються вирішити за допомогою жінок.

Наприклад, на Миколаївщині протягом наступних пів року вісім жінок пройдуть курс навчання та отримають навички затребуваної професії тракториста. Цю навчальну програму для жінок, які прагнуть здобути професію тракториста-машиніста сільськогосподарського виробництва, організувала Програма розвитку ООН (UNDP) в Україні за фінансової підтримки уряду Данії.

Саме жінки вже зараз взяли на себе значний об'єм роботи і завдань своїх чоловіків, братів та синів. Міністерство економіки прогнозує, що для швидкого економічного відновлення України, необхідно протягом наступних 10 років залучити на ринок праці додатково 4,5 млн працівників. Це буде дуже непросто, і без кардинальних змін на ринку зайнятості та підсилення ролі жінок з цим завданням упоратися буде нереально.

Тож для подолання гендерної нерівності у сфері АПК та подальшої інтеграції в європейське суспільство необхідно притримуватись декількох програмних заходів:

1. Забезпечення рівних можливостей у доступі до ресурсів. Сприяти рівному доступу жінок і чоловіків до землі, кредитів, сільськогосподарської техніки та інших ресурсів, які є ключовими для успішного господарювання у сільському господарстві.

2. Підтримка жіночого підприємництва. Створення програм та ініціатив, спрямованих на підтримку жіночого підприємництва у сільському господарстві, включаючи надання фінансової підтримки, консультацій та навчання.

3. Підвищення освітнього рівня та навичок. Розвиток освітніх програм та навчальних курсів, спрямованих на підвищення кваліфікації жінок у сфері АПК, включаючи навчання з підвищення рівня технічних навичок, управлінських навичок та підприємництва.

4. Створення сприятливого середовища для жінок у сільських громадах. Підтримка розвитку інфраструктури у сільських районах, включаючи доступ до якісних медичних послуг, дитячих садків та шкіл, які би допомагали жінкам поєднувати сімейне життя з роботою у сільському господарстві.

5. Запровадження антидискримінаційної політики. Розробка та впровадження антидискримінаційних законів і політик, які би гарантували рівні можливості та захист від будь-якої форми дискримінації на основі гендерної належності.

Гендерна рівність в агропромисловому комплексі є важливим аспектом для досягнення повоєнної відбудови та сталого розвитку сільських територій, а також для забезпечення ефективного функціонування галузі. Включення жінок у всі рівні та етапи агропромислового виробництва сприяє підвищенню продуктивності та інноваційності сектору. Рівні можливості для чоловіків і жінок у сфері праці, доступу до ресурсів та навчання забезпечують більш різноманітний та комплексний підхід до вирішення викликів, що стоять перед аграрним сектором. Це, у свою чергу, сприяє покращенню добробуту сільських громад, зменшенню бідності та соціальної нерівності. Залучення жінок до прийняття рішень і управління агропромисловими підприємствами допомагає створити більш стійкі та життєздатні бізнес-моделі, що є критичним для довготривалого розвитку агропромислового комплексу в Україні.

Отже, забезпечення гендерної рівності є не лише питанням соціальної справедливості, але й стратегічним кроком для зміцнення економіки та стійкості сільських територій у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравець В.П., Говорун Т.В., Кікінежді О. М. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2013. 448 с.]

2. Global gender gap report 2023 by World economic forum. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf

3. Економічна правда. Ціна гендерної нерівності на ринку праці. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/02/15/682363/>

4. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Гендерна аспекти, розвиток сільського господарства та сільських територій.

URL:<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/e251881c-8162-4e53-8a54-528ca7c345e1/content>

5. Державна статистика України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Рагулін І.Ю.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Забезпечення продовольчої безпеки є одним з найважливіших завдань держави. Остання має сприяти розвитку галузей господарства, які безпосередньо впливають на рівень продовольчої безпеки. Однією з таких галузей є рибне господарство. Воно не лише забезпечує населення рибними харчовими продуктами, а також і галузі національної економіки відповідною сировиною. Крім того, рибне господарство відіграє важливу роль у відтворенні природних ресурсів та підвищенні зайнятості населення відповідної території [1].

Перед нашою державою сьогодні постає необхідність забезпечення відтворення водних біоресурсів з метою підвищення рибопродуктивності, підтримання біологічного різноманіття водних об'єктів загальнодержавного значення та збереження відтворювального потенціалу природних популяцій цінних риб.

В той же час, як слушно наголошується в літературі, належна правова регламентація впорядкування використання водних біоресурсів є важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки України, адже не лише сприятиме збільшенню асортименту та виробництву української рибної продукції, задоволенню потреб населення у вітчизняній продукції рибної промисловості, а й допоможе забезпеченню раціонального використання водних біоресурсів користувачами [2].

Варто відзначити, що правове регулювання використання водних біоресурсів в Україні визначається низкою законодавчих актів, нормативно-правових документів та міжнародних угод, до яких приєдналась Україна.

Конституція України встановлює загальні принципи використання природних ресурсів, включаючи водні біоресурси. Зокрема, стаття 13 Конституції України проголошує, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси є об'єктами права власності українського народу.

Водний кодекс України регулює відносини в сфері використання і охорони водних ресурсів. Зокрема, він встановлює порядок використання водних об'єктів для рибальства, аквакультури та інших цілей.

Закон України «Про тваринний світ» регулює охорону, використання та відтворення тваринного світу, включаючи водні біоресурси. Він визначає права та обов'язки користувачів водних біоресурсів, вимоги до їх використання, а також заходи щодо охорони рідкісних і зникаючих видів.

Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» спрямований на регулювання рибальства та охорону водних біоресурсів. Він встановлює правові основи рибальської діяльності, вимоги до здійснення рибного господарства, а також заходи для збереження та відтворення рибних ресурсів.

Що ж до міжнародних договорів, то Україна є учасником кількох міжнародних угод та конвенцій, які стосуються охорони водних біоресурсів. В цьому контексті варто згадати Конвенцію про охорону біологічного різноманіття (1992 р.), Конвенцію про захист Чорного моря від забруднення (1992 р.) та інші. Крім того, Україна підписала також низку міжнародних угод в галузі рибного господарства з Грузією, Туреччиною, Марокко, відповідальним за виконання якої з українською сторони виступає Державне агентство рибного господарства. Положеннями даних угод передбачено безпосереднє здійснення та виконання контрольно-наглядових функцій в галузі рибного господарства [3].

Окрім законів, регулювання здійснюється через підзаконні акти, такі як постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства аграрної політики та продовольства України, а також інші нормативні документи, що конкретизують вимоги законодавства. Це, зокрема, Постанова Кабінета Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України) від 25.11.2015 р. № 992, Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Правил промислового рибальства у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах)» від 10.04.2023. № 785, Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства

України «Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства» від 19.09.2022. № 700 та багато інших.

Взагалі, використання водних біоресурсів має значний вплив на продовольчу безпеку України, який проявляється в декількох ключових аспектах.

В першу чергу, це забезпечення населення харчовими продуктами. Водні біоресурси, зокрема риба та інші морепродукти, є важливим джерелом білка, жирів, вітамінів і мінералів для населення. Розвиток рибного господарства сприяє збільшенню пропозиції якісних харчових продуктів, що має велике значення для продовольчої безпеки. Підтримка цієї галузі сприяє зростанню виробництва риби та інших водних біоресурсів, що забезпечує стабільне постачання продуктів харчування на внутрішній ринок. Також збільшуються обсяги виробництва водних біоресурсів, що, у свою чергу, підвищує доступність цих продуктів для різних верств населення, покращуючи харчування та здоров'я людей.

Крім того, використання водних біоресурсів відіграє важливу роль в економіці країни, забезпечуючи робочі місця та сприяючи розвитку громад. Зокрема, галузь рибальства створює значну кількість робочих місць, особливо в прибережних та сільських регіонах. А виробництво та переробка рибної продукції сприяють економічному зростанню, забезпечуючи додаткові доходи як для держави, так і для місцевих громад.

Важливе значення також має дотримання принципу раціонального використання та збереження водних біоресурсів, що є ключовими для забезпечення довгострокової продовольчої безпеки. Впровадження сучасних методів управління рибними ресурсами, включаючи встановлення квот, сезонних заборон та охоронних зон, допомагає зберегти популяції риб та інших біоресурсів на стійкому рівні. Збереження водних екосистем та біорізноманіття має вирішальне значення для підтримки продуктивності рибних запасів та забезпечення стабільного постачання продуктів харчування.

Використання сучасних технологій та інноваційних підходів у рибному господарстві сприяє підвищенню ефективності виробництва та якості продукції. Використання інноваційних методів вирощування риби та інших водних організмів дозволяє збільшити виробництво з меншими витратами ресурсів та зменшити екологічний вплив. Інвестиції в наукові дослідження та розробки допомагають вдосконалювати методи управління водними біоресурсами та підвищувати продуктивність галузі.

Підтримка розвитку місцевого рибальства сприяє забезпеченню стабільного постачання якісної рибної продукції на внутрішній ринок, що зменшує залежність від

імпорту. В той же час, розвиток експорту рибної продукції може забезпечити додаткові надходження до державного бюджету та підтримати економічну стабільність.

Враховуючи усе вищенаведене, можливо зробити висновок, що використання водних біоресурсів має багатогранний вплив на продовольчу безпеку України. Це включає забезпечення населення харчовими продуктами, створення робочих місць, економічний розвиток, стає управління ресурсами, впровадження інновацій та розвиток торгівлі. Комплексний підхід до регулювання та підтримки цієї галузі є ключовим для досягнення продовольчої безпеки та сталого розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельниченко С. Г., Бабушкіна Р. О., Маркелюк А. В. Аналіз сучасного стану водних біоресурсів України. *Водні біоресурси та аквакультура*. 2020. 2. 42-47. URL: <http://wra-journal.ksauniv.ks.ua/archives/2020/2/6.pdf>
2. Федчишин Д. В., Ігнатенко І. В. Органічне виробництво продукції аквакультури в Україні: особливості та перспективи. *Право і суспільство*. 2021. 6. 138-145. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/20.pdf
3. Шепелев С.С. Раціональне використання водних біоресурсів у рамках спільної рибпромислової політики ЄС. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. 11. 89-92. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/11-2015/20.pdf>

Снісаренко М.Є.,

Фидря О.В.,

аспірант,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ШВИДКОГО БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Щорічно в світі виникає значна кількість військових конфліктів. Протягом останніх двадцяти років минулого століття вони спалахували у понад 50 країнах, наприклад, в Афганістані, Іраку, Лівані, Сирії, Ємені та в інших регіонах. Та у 2014 році російська

федерація вторглася в Україну, а в 2022 році почалася повномасштабна війна в європейській країні, яка продовжується й досі.

Країни, які стають ареною військових конфліктів, опиняються у складній ситуації. Окрім прямих людських втрат, знищується інфраструктура, природні ресурси, що забезпечує життєво важливі функції, а також страждає промисловість країни. У результаті таких конфліктів втрачається людський капітал, зменшуються інвестиції, порушуються економічні зв'язки з сусідніми країнами. Крім того, війна призводить до спустошення державної скарбниці, поширення бідності та, відповідно, збільшення числа людей, які потребують соціальної допомоги. Ось чому такою важливою є правильна і методична повоєнна реконструкція, адже багато країн, після завершення війни, так і не змогли впоратися з цим викликом. І, щоб запобігти такій ситуації в Україні, слід аналізувати досвід інших держав, їх стратегії відновлення, успішні кроки та дії, які стали помилковими для тієї чи іншої країни.

Повоєнне відновлення — це неймовірно складне завдання, оскільки відсутня єдина інструкція відновлення країни, бо усі воєнні конфлікти схожі лише руйнуванням, а тривалість, інтенсивність, релігійні та етнічні напруги, початкові умови для роботи з відбудови інфраструктури, повернення населення і т.д. для кожного випадку різні. Також не варто забувати, що повоєнне відновлення не має обмежуватися «лише реконструкцією «фізичної інфраструктури» і не обов'язково означає перебудову соціально- економічної структури, яка існувала до початку конфлікту. Конфлікт, особливо якщо він займає тривалий час, трансформує суспільство, і повернення до минулого може бути неможливим чи небажаним [1]. Розглянемо найвідомішу програму з розбудови країн - План Маршала.

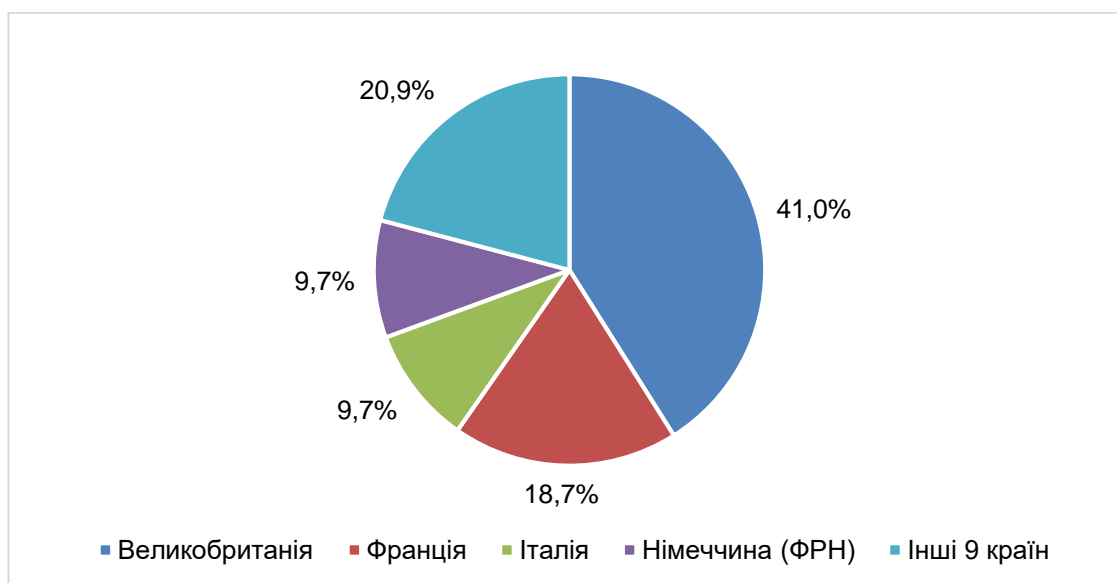
План Маршала, також відомий як Європейський план відновлення, був ініціативою Сполучених Штатів після Другої світової війни. Його мета полягала в економічній підтримці країн Європи, які постраждали від війни, з метою сприяти їхньому відновленню. План Маршала був запроваджений у 1948 році і передбачав надання фінансової допомоги країнам Європи на суму близько 13 млрд дол. США (еквівалентно близько 130 млрд дол. США сьогодні). Цей план став ключовим фактором у відновленні економіки та підвищенні життєвого рівня в багатьох країнах Європи [2].

Механізм реалізації Плану Маршалла складався з декількох кроків. Спочатку для кожної країни-учасниці визначалися основні потреби у відновленні після війни, а також конкретно визначалася величина та характер допомоги. Після цього уряд США оплачував

американським експортерам вартість товарів, які були призначені для країн-одержувачів допомоги. Одночасно, уряд країни-отримувача повинен був розмістити на спеціальному рахунку суму, що відповідала вартості американських поставок, але в своїй власній валюті. Накопичення коштів на цьому спеціальному рахунку відбувалося переважно за рахунок надходжень від національних фірм-імпортерів. Згідно з умовами, 5% з обсягу коштів на цьому рахунку надходило у розпорядження уряду США, а решта - 95% - використовувалося урядом країни-отримувача на затверджені спільно з американською стороною цілі.

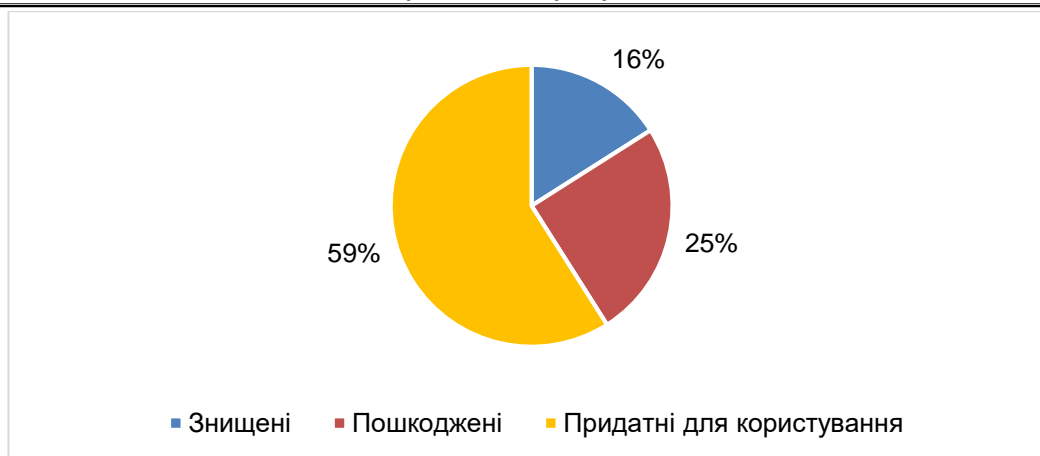
Варто відмітити, що ця програма першочергово мала стосуватися усіх країн Європи, однак СРСР завдяки своєму впливу змусив такі країни як Фінляндія, Польща та НДР відмовитися, тим самим взяв на себе їх відновлення. У рамках Плану Маршалла до грудня 1951 року США надали допомогу 13 країнам Європи, більшу частину якої отримали Велика Британія, Франція, Італія та Німеччина (ФРН) (рис.1)

Рис. 1 Країни, які отримали допомогу за Планом Маршалла, %

Джерело: складено на основі [3]

Так, наприклад, в Німеччині внаслідок бомбардувань з 16 мільйонів квартир повністю знищені були 2,5 млн., а 4 млн практично повністю знищені (рис.2). Але завдяки Плану Маршалла та активній допомозі західних партнерів, відбудова держави йшла доволі швидко. До 1960-х років в країні щорічно відбудовувалося в середньому 570 тисяч квартир, а за перші 15 років після війни було відбудовано 5,3 млн квартир [4].

Рис.2 Квартири, зруйновані в Німеччині внаслідок війни, %

Джерело: складено на основі [4]

Цікавим в Німеччині була поведінка міста Дортмунд, яке мало високий рівень розвитку промисловості у довоєнний період. В наслідок закінчення війни там було знищено 98% центральної частини міста, а також великий наплив біженців та переселенців. Щоб впоратися з ситуацією та залишити населення в місті, місцева влада облаштувала довготермінові табори для біженців, а також надавала ряд підтримуючих програм: знижки на проїзд, безкоштовні курси з німецької мови, а також субсидії на проживання біженців, тим самим досягнувши того, що 120 тисяч переселенців стали постійними мешканцями міста. У 1949 році, після утворення ФРН, муніципальний уряд прийняв рішення про запуск амбітної житлової програми, яка фінансувалася за рахунок місцевих, федеральних бюджетів та допомоги від Плану Маршалла [5]. Внаслідок цього вдалося збільшити темпи будівництва житла, на яке в 1957 році було виділено майже 72% з державного бюджету при середньому 49% по ФРН, що ефективно вплинуло на швидке відновлення та розвиток промисловості самого міста.

Відповідно для України це теж гарний приклад, адже багато промислових міст Донецької області такі як Маріуполь, Соледар, Вугледар та інші практично повністю знищені, тому приклад Дортмунда показує, що ставки на втримання та повернення населення прямо пропорційно впливає на відновлення найбільш зруйнованих міст та промисловості.

Також варто згадати і досвід Фінляндії, яка після війни не отримала допомоги за програмою Плану Маршалла через вплив СРСР. Так, столиця Гельсінкі хоча і не зазнало великих пошкоджень, проте вимагало відбудови, бо мало приплив значної кількості

біженців та переселенців. Варто зазначити, що як і в Україні, в Фінляндії муніципалітети користувалися автономією ще до війни, тому після її закінчення вони стикнулися з міграцією населення. Рішення, яке було прийнято для того часу було доволі інноваційне – об'єднатися з приватними будівельними компаніями впровадивши так звану «процедуру будівництва по сусідству». Ця процедура передбачала виділення муніципалітетом земельної ділянки певної площі для будівництва. У свою чергу, забудовник зобов'язувався оплатити право будувати та продавати будинки на цій ділянці, а також побудувати або фінансово забезпечити необхідну комунальну інфраструктуру для даного району. Це призвело до того, що найбільш рентабельними проєктами стали ті, які передбачали будівництво великих площ на недорогій і віддаленій землі [6].

Завдяки цьому більшість мешканців і по сьогодні живе в багатоповерхових комплексах серед лісів та полів, де вони мають все для комфортного життя. Для України таких досвід може також слугувати прикладом «будівництва по сусідству», таким чином забезпечити прозорість роботи будівельних компаній і контроль за витрачанням бюджетних коштів.

Окрім країн Європи також можна проаналізувати і країни Східної Азії— Японію та Південну Корею. Японія після Другої світової війни була повністю зруйнована як в інфраструктурному так і економічному плані, велику роль в підтримці відіграли США. Економічну проблему вдалося вирішити за рахунок збільшення внутрішніх заощаджень, а також довгострокових стратегій, де були означені орієнтири розвитку, пріоритетні галузі та сфери, в які варто було інвестувати.

Житлову проблему спочатку було важко побороти, адже грошей критично не вистачало, через що лєвова частка відбудови лягала на плечі мешканців та приватних компаній, і, як наслідок, Токіо та інші міста відбудовувалися хаотично та без жодного плану. Таке відновлення не давало змоги облаштувати нормальну комунальну інфраструктуру, тим самим призвело до екологічної кризи через забруднення повітря та викиди відходів у воду на початку 1960-х років. Зважаючи на це влада створює у 1955 році Японську житлову корпорацію (JHC). Протягом 1950-1970 рр. JHC побудувала багато данчі («групова земля») в приміських районах, щоб компенсувати зростаючий попит на житло під час економічного підйому [7]. Завдяки роботі цієї організації до 1970-х років Японія збудувала більше 11 млн одиниць нового житла, при чому варто зазначити, що приватні компанії та Держава покрили невелику частину фінансування цих проєктів, а більшість була зроблена за рахунок власників будівель.

Така ситуація склалася сталося не тому, що влада кинула людей напризволяще з їхніми проблемами з домівками, а завдяки тому, що японці є працьовитим народом, який хотів власноруч якнайшвидше відновити все, щоб забути жахи війни та жити далі в розвинутій та економічно стабільній державі. Варто зауважити, що після Другої світової війни, посилена увага приділялася довірі населення до суспільно-економічних інститутів, та було досягнуто консенсусу між населенням та Державою в одному принципі – всі гроші на відбудову.

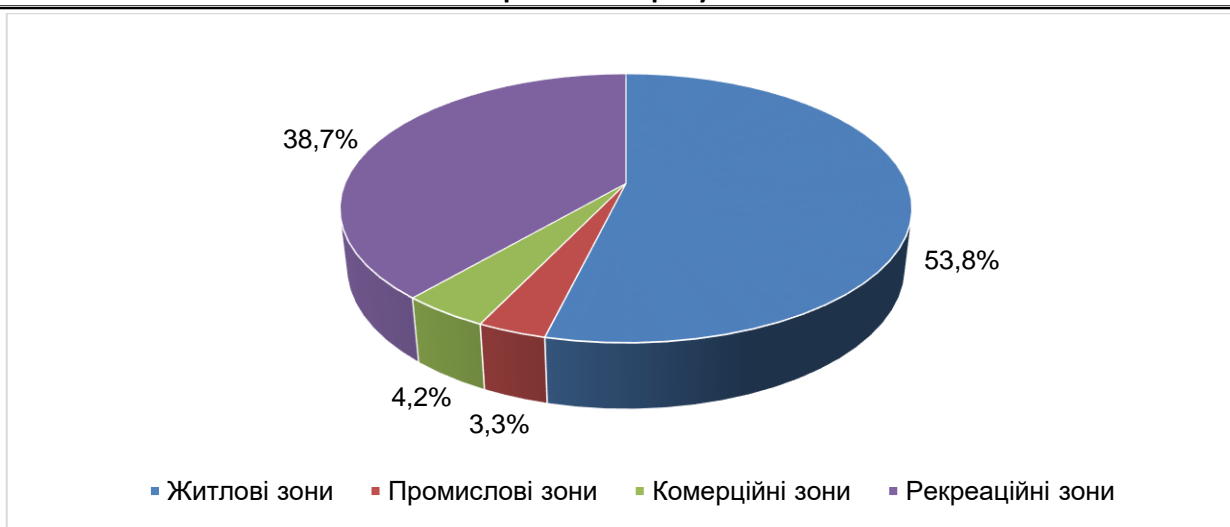
Південна Корея після Корейської війни 1950-1953рр. мала серйозні економічні та соціальні наслідки для обох держав – і Північної і Південної частини, було зруйновано понад 80% промислової та транспортної інфраструктури, три чверті урядових установ, близько половини всього житлового фонду (тільки в Сеулі було знищено або значно пошкоджено близько 191 тисяча будівель, 55 тисяч житлових будинків та тисячі підприємств). Загибло понад два мільйони людей. З Південної Кореї до Північної переїхало близько 280-300 тисяч осіб, з Північної Кореї до Південної - до двох мільйонів осіб [8].

З одного боку великий вплив біженців до Південної Кореї сприяв зростанню кількості працездатного населення, і уряд інвестував в сферу освіти з метою отримання різноманітних висококваліфікованих спеціалістів. Однак з іншого боку виникла проблема розміщення людей. В столиці ситуація поступово вирішувалася за рахунок переносу будівель на лівий берег річки Ханган. У 1966 році на наступні 20 років було ухвалено стратегічний майстер-план розвитку міста. Основу цього плану становила система територіального планування та зонування, в якій передбачалося розмежування міських кварталів на три основні категорії: житлові, комерційні та виробничі, кожна з яких поділялася на 16 підтипів для деталізації.

Звертаючи увагу на потреби містян також передбачалося облаштування рекреаційних зон для відпочинку та розваг, які наразі займають більше третини території міста (рис. 3).

Відбудову житлової інфраструктури муніципальна влада закінчила лише у 2010 р., коли проблема дефіциту житла була вирішена (табл.1).

Також варто зазначити, що було збудовано і багатофункціональні комплекси, які містили в собі змішані зони: житлові та комерційні. При чому скільки поверхів може робити забудовник залежало від площі громадських зон і парків, що сприяло буму хмарочосів в місті.

Рис.3 Структура зон Сеула на 2016р.,%

Джерело: складено на основі [9]

Також варто згадати вирішення проблеми звалища Nanjido, куди мешканці скидали відходи з 1978р. Коли концентрація шкідливих викидів метану і стоків в річку Хан виявилася критичною, влада прийняла рішення у 2002 р. її рекультивувати. Для вилучення і перетворення газу в енергію пробурили свердловини, відходи ущільнили й ізолювали, консолідували ґрунт, зміцнили схил, сформували верхній родючий шар. Після рекультивації за 50 м від екопарку, на який було перетворено полігон, було споруджено житлові будинки [11].

Таблиця 1

Покрокові дії Сеулу для вирішення проблеми з житлом

Рік	Діяльність
1972	Схвалено десятирічний План будівництва житла та запущено масштабну програму соціального житла, заплановано будівництво 500 тис. квартир
1981	Побудовано 2,14 млн квартир
1989	Створено Seoul Housing & Communities Corporation (SH Corporation) та схвалено програму довгострокової соціальної оренди житла за пільговими цінами.
2002	Заплановано побудова ще 1,5 млн квартир
2010	Проблема дефіциту житла вирішена
2015	SH Corporation побудувала 11,4 млн. м ² житла або 243 тис. квартир, з яких 155 тис. для здачі в довгострокову соціальну оренду та 88 тис. одиниць під продаж

Джерело: складено на основі [9]

Для України цей світовий досвід дає можливість зрозуміти важливість довгострокового планування відбудови житлової інфраструктури, з поєднанням рекреаційних, комерційних, промислових та житлових зон, а також інвестування в розвиток освіти для отримання висококваліфікованого внутрішнього кадрового резерву.

Висновок. Досвід іноземних країн щодо відбудови та розбудови житлового фонду показує, що це є одним з основних кроків, направлених на повернення населення до країни, відновлення нормального життя, відбудови промисловості, започаткування нових перспективних змін. Аналіз помилок та ефективних рішень, які згадані держави Німеччина, Фінляндія, Японія та Південна Корея приймали на повоєнному відрізку часу, показав, що правильне стратегічне планування дозволяє країні не лише відновитися, а й вийти на новий рівень розвитку. Таким чином, для України можуть бути цінними наступні рішення:

- створення довготермінових програм підтримки для біженців та переселенців: запровадження програм, направлених на заохочення повертатися в Україну та швидше інтегрування в нове середовище, що передбачають, наприклад, безкоштовні курси з мови, надання знижок на проїзд, субсидії на проживання для постраждалих тощо;
- розвиток довгострокових стратегій та системи територіального планування, що передбачає розробку стратегічних планів сталого розвитку територій та регіонів, визначення стратегічних галузей та інвестування в пріоритетні галузі та сфери, розмежування територій на житлові, комерційні та виробничі зони з урахуванням рекреаційних майданчиків;
- створення інноваційних механізмів співпраці з приватним сектором, співпраця з приватними будівельними компаніями для швидкого відновлення інфраструктури, з встановленими механізмами контролю за прозорістю роботи;
- залучення місцевих інвестицій та залучення міжнародної допомоги;
- обов'язкова екологічна складова стратегічного планування, розробка ефективної системи управління відходами та рекультивациі забруднених територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Post-Conflict Reconstruction. The role of the World Bank. *Documents & Reports - All Documents. The World Bank.* URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/175771468198561613/pdf/multi-page.pdf> (дата звернення: 30.04.2024).

2. Цей день в історії : 5 червня 1947 : План Джорджа Маршалла. *Цей день в історії.* URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0605M/> (дата звернення: 30.04.2024).

3. Distribution of Marshall Plan aid per country 1948-1952 | Statista. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1227834/distribution-marshall-plan-by-country/> (дата звернення: 01.05.2024).

4. Leick R., Schreiber M., Stoldt H.-U. Out of the Ashes: A New Look at Germany's Postwar Reconstruction. *DER SPIEGEL | Online-Nachrichten*. URL: <https://www.spiegel.de/international/germany/out-of-the-ashes-a-new-look-at-germany-s-postwar-reconstruction-a-702856.html> (дата звернення: 01.05.2024).

5. Shaev B. A 'Melting Pot' City: Migration and Municipality in the Reconstruction of Dortmund. *Journal of Migration History*. 2021. Т. 7, № 3. С. 272–301. URL: <https://doi.org/10.1163/23519924-00703004> (дата звернення: 01.05.2024).

6. Moll V., Kuusi H. From city streets to suburban woodlands: the urban planning debate on children's needs, and childhood reminiscences, of 1940s–1970s Helsinki. *Urban History*. 2019. С. 1–18. URL: <https://doi.org/10.1017/s096392681900083x> (дата звернення: 01.05.2024).

7. Токіо. Руйнування під час Другої світової війни та органічна урбанізація - PRAGMATIKA. MEDIA - Україна, Київ. *PRAGMATIKA.MEDIA*. URL: <https://pragmatika.media/tokio-rujnuvannja-pid-chas-drugoi-svitovoi-vijni-ta-organichna-urbanizacija/> (дата звернення: 01.05.2024).

8. An Unpromising Recovery: South Korea's Post-Korean War Economic Development: 1953-1961 - Association for Asian Studies. *Association for Asian Studies*. URL: <https://www.asianstudies.org/publications/ea/archives/an-unpromising-recovery-south-koreas-post-korean-war-economic-development-1953-1961/> (дата звернення: 01.05.2024).

9. Kim, J., Potter, C., & Cho, A. (2020). Flexible Zoning and Mixed Use in Seoul, Korea Planning Implications of Seoul's Zoning Model. *Architectural Research*, 22(4), 145–154. <https://doi.org/10.5659/AIKAR.2020.22.4.145>

10. Мальцев С. Сеульська агломерація: боротьба з наслідками стрімкого зростання. *Хабр*. URL: <https://habr.com/ru/companies/ruvds/articles/598041/> (дата звернення: 01.05.2024)

11. Економіка замкненого циклу і побудова інфраструктури: міжнародний досвід. *Журнал ECOBUSINESS. Екологія підприємства*. URL: <https://ecolog-ua.com/news/ekonomika-zamknenogo-tyklu-i-pobudova-infrastruktury-mizhnarodnyy-dosvid> (дата звернення: 01.05.2024).

Кушнір С.О.,

д.е.н, професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Ткаченко М.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Агропромислове виробництво є однією з провідних галузей вітчизняної економіки, оскільки формує більше 10 % українського ВВП, гарантує продовольчу безпеку, виробляє основні види продовольчих товарів для населення, забезпечує валютні надходження до держбюджету від експорту сільськогосподарської продукції, окреслює напрямки розвитку сільських територій.

В умовах воєнного стану аграрії України намагаються вижити та забезпечувати населення продовольством не тільки українців, але й громадян інших держав.

До початку повномасштабного вторгнення сільські територіальні громади мали проблеми щодо скорочення численності працездатного населення через його внутрішню та зовнішню міграцію, які ще більше посилювалися з 24 лютого 2022 року. При цьому не варто забувати про загальносвітові тенденції міграції населення до великих міст як у високорозвинених державах так і в тих, що розвиваються.

Російська воєнна ескалація призвела до появи проблем щодо безпечності проживання в сільській місцевості в зоні розмежування та активних воєнних дій. Трохи більше чверті сільськогосподарських домогосподарств, які до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну виробляли значні обсяги агропродукції, через війну були змушені призупинити свою господарську діяльність [1].

Близько 40% особистих селянських господарств в прифронтових областях зупинили або зменшили обсяги виробництва продукції через війну.

Більше половини домогосподарств відзначили скорочення обсягів доходів від вирощування та реалізації сільськогосподарської продукції.

За оцінками ФАО, через війну сільські домогосподарства в Україні зазнали

близько 2,25 млрд дол. США збитків. З них близько 1,26 млрд дол. США збитків завдано у галузі рослинництва та 0,98 млрд дол. США - тваринництва [2].

Сільські території ще в довоєнний період мали нерозвинену соціальну та виробничу інфраструктуру. Війна ці проблеми посилила – зруйновано жило, дороги, об'єкти соціальної інфраструктури, заміновано під час бойових дій місця відпочинку в лісах та біля водойм [1].

Відновлення зруйнованого житлового фонду в повоєнний період на територіях активних бойових дій для забезпечення безпечних умов проживання на них вимагатиме великих обсягів інвестицій для розмінування, відбудови житла та доріг.

Тільки за перший рік війни прямі задокументовані збитки за вартістю заміщення сягнули близько 145 млрд. доларів США [3]. Саме тому, при розробці програм відновлення прифронтових та деокупованих сільських територій в повоєнний період доцільно використовувати диференційований підхід щодо розміщення територій, ступеня їх руйнації та доцільності відродження з точки зору еколого-економічних перспектив. При цьому варто пам'ятати, що обезлюднення сільських територій не забезпечуватиме виконання ними демографічної та соціальної функції. Демографічна криза на сільських територіях буде тільки виростати через скорочення народжуваності та зменшення кількості працездатного населення, та стане передумовою вимирання сільських поселень.

Молодь з села мігрує до міста через низькі доходи за рахунок реалізації продукції власного господарства, відсутність робочих місць та сезонність роботи. Нестача регулярних рейсів до районних та обласних центрів, нерозвиненість об'єктів соціальної, культурної, медичної та освітньої інфраструктури, роблять села не привабливими для проживання.

Вище перераховані проблеми ще більше загострилися з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну і село на сьогодні знаходиться в глибокій кризі. Саме тому в період повоєнної відбудови України одним з першочергових завдань повинна стати розробка дієвої стратегічної програми сталого розвитку сільських територій, яка включатиме дієві інструменти для її ефективного реалізації.

Стратегічні зміни, що відбулися в сільському господарстві України у вигляді земельної реформи в АПК мають вплив на зростання інвестиційної привабливості аграрного сектору за рахунок високої цінності чорноземних земельних угідь і можливості для внутрішніх та іноземних інвесторів [4].

Наявні можливості щодо залучення інвестицій для розвитку сільських територій в умовах воєнного стану не можуть надати можливості їх ефективного використання і у короткотерміновому періоді.

Ефективне функціонування відновленого аграрного сектору не можливе без створення відповідного механізму залучення інвестицій, який сприятиме зростанню прибутковості та фінансової стабільності не тільки великих агрохолдингів, але й малого та середнього бізнесу.

Використання інвестиційної платформи сприятиме прискоренню реконструкції інфраструктури сільських територій за рахунок додаткових інвестицій з державно-приватного партнерства.

Швидке відновлення села вимагає інтенсивного розширення формату інвестиційного ландшафту між центрами розподілу інвестиційних ресурсів для відновлення сільських територій. Інвестувати мають ті суб'єкти господарювання, які сприятимуть розвитку інфраструктури села.

Висновки. Існуючі механізми інвестицій в розвиток українського села неспроможні забезпечити позитивний результат на тлі війни, через яку фінансово-економічне становище сільських територіальних громад значно погіршилось. Вважаємо, було б доцільне опрацювання місцевими та держаними органами влади інвестиційної платформи, яка змогла б шляхом додаткового інвестування за рахунок налагоджено державно-приватного партнерства забезпечити прискорену реконструкцію інфраструктури села.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Герасимчук В. Теоретичні аспекти розвитку сільських територій в Україні: проблеми та шляхи вирішення. *Економіка та суспільство*. 2022. (45). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-88>

2. Нагальні проблеми агросектору та сільського населення: представлення оцінки ООН щодо впливу війни на сільське господарство: URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3633638-nagalni-potrebi-agrosektoru-ta-silskogo-naselenna-predstavlenna-ocinki-onn-sodo-vplivu-vijni-na-silске gospodarstvo.html>

3. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. URL: https://kse.ua/wpcontent/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf 7

4. European Agricultural Fund for Rural Development. URL: https://enrd.ec.europa.eu/policy-in-action/rural-development-policy-figures/partnershipagreementssummaries_enExisting

СЕКЦІЯ 4.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Кутузова Н. В.,

Шматко О. О.,

Кушнір С. О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет
Запорізький національний університет, м.Запоріжжя

ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧІ ЗБЕРЕЖЕННЯ АГРОБІОРІЗНОМАНІТНОСТІ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Кожного дня ми чуємо про важливість захисту екології, про що «кричить» вся наукова спільнота у світі. Але чому це так важливо? В українському законодавстві прописано: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля» [1]. На нашу думку, таке твердження відноситься не лише до людей, а й до всіх живих організмів, які оточують людство.

Ми абсолютно залежні від стану і якості екосистем та біорізноманіття нашої планети, саме тому важливо підтримувати їх у належному стані. Більшість екологічних змін відбуваються внаслідок діяльності людини.

У роботі розглянуто важливість збереження, захисту, розвитку та використання біорізноманіття саме на сільських територіях України, адже станом на сьогодні країна налічує 41,5 млн га сільськогосподарських угідь, що складає більшу половину усієї площі.

Агробіорізноманіттям називають різновиди рослин, тварин та мікроорганізмів, що пов'язанні з сільським господарством і виробництвом продовольчих та непродовольчих природних ресурсів. Воно включає в себе три компоненти: дике біорізноманіття, генетичне та асоційоване біорізноманіття.

Дике біорізноманіття охоплює диких родичів домашніх рослин та тварин, що живуть поза межами сільських територій і можуть бути використані для створення нових видів у майбутньому. Також до нього входять мікроорганізми ґрунту, запилювачі, комахи, рослини і тварини, що співпрацюють з агроєкосистемою, забезпечуючи важливі функції, такі як розкладання органічних речовин, очищення повітря та води, підтримання родючості ґрунту, запилення культур та контроль шкідників. Генетичним біорізноманіттям вважаються види тварин та рослин, що використовуються у сільському господарстві, а також резерви генетичних банків.

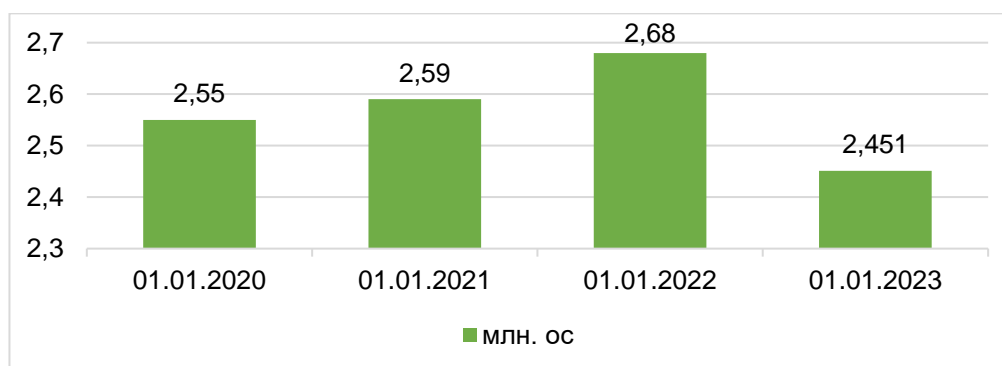
Асоційоване біорізноманіття включає рослини та тварини, які використовують сільські території для пошуку їжі та притулку, хоча не завжди виконують ключові функції у сільському господарстві. Агробіорізноманіття відрізняється від біорізноманіття тим, що воно дуже залежить від людського втручання, деякі види не мають можливості самостійно розвиватись без створення певних умов [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Ведення сільського господарства сформувало агроєкосистеми – екологічні системи, які об'єднують сільськогосподарські ділянки та території, вони також повністю залежать від діяльності людини. Склад агроєкосистем включає в себе ґрунти з різними видами організмів, поля, сади, худобу, фрагменти природних та напівприродних екосистем, людину. Зменшення агробіорізноманіття призводить до втрати екологічної стійкості таких систем, впливає на їх здатність до самовідновлення та саморегуляції.

Важливо при посіві використовувати різні міжвидові рослини, адже це покращує врожайність, скільки використання лише кількох видів сільськогосподарських рослин значно збільшує ризик їх масових захворювань. З боку тваринництва дуже важливо зберігати аборигенні породи, які мають кращий генетичний фонд та більше пристосовані до тієї чи іншої місцевості. Саме вони використовувались при створенні високопродуктивних порід. Аборигенні породи є найбільш біологічно ближчими до своїх диких предків та мають великий спектр генетичної мінливості, їх особливістю є висока витривалість, стійкість до захворювань, невибагливість до кормів тощо. Різноманітність мікроорганізмів також дуже важлива, адже вони сприяють утворення гумусу та поживних речовин шляхом розкладання органічних речовин, котрі потрібні для росту рослин. Деякі мікроорганізми можуть фіксувати азот в ґрунтах та створювати біологічно активні речовини, які в свою чергу сприяють здоровому розвитку рослин, допомагають боротись зі шкідниками, рослинами-паразитами, грибами та хворобами [4].

Проаналізуємо найбільш впливові фактори, через які потерпає агробіорізноманіття України.

1) Застосування високотоксичних хімікатів сільськими господарствами в першу чергу направлено на захист врожаю від різноманітних шкідників, яке через свої властивості перешкоджає дрібним комахам знищувати врожай. Але використання даних засобів має і негативні наслідки на живі організми, які приносять користь сільському господарству. Наприклад, бджоли займають ключову роль у рослинництві не лише в Україні, а й в усьому світі. Масова загибель бджіл може призвести до зникнення багатьох видів рослин, у тому числі сільськогосподарських, оскільки майже 80% з них запилюють медоносні бджоли [5]. Динаміка зміни кількості бджіл в Україні за період 2020-2023 рр. (рис.1).

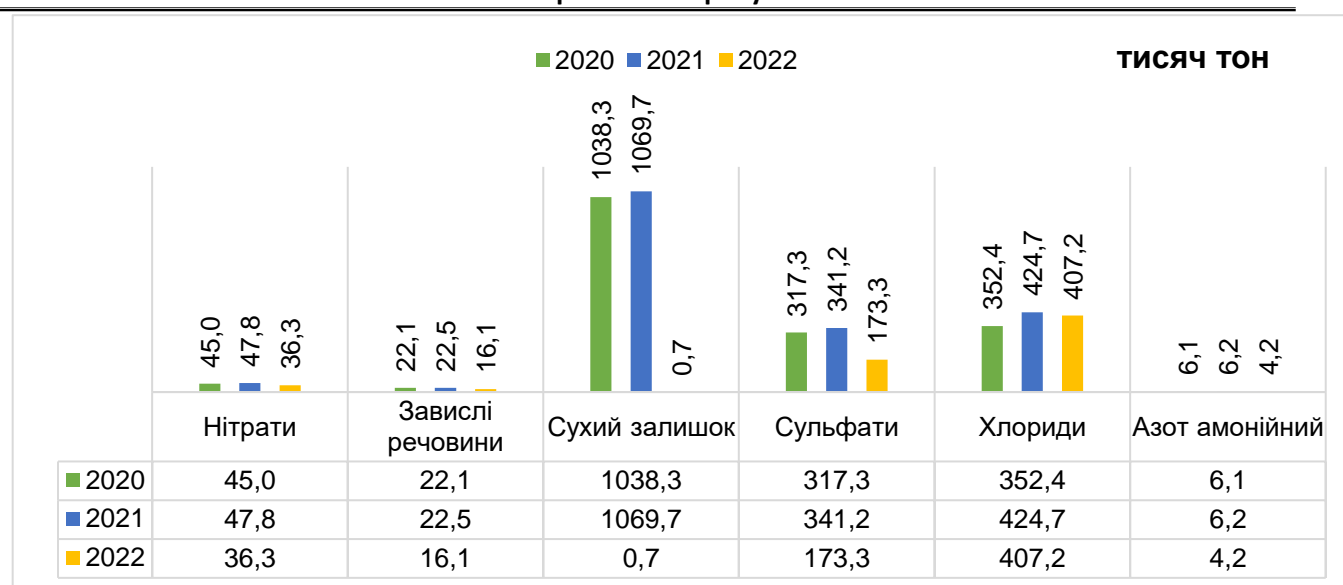
Рис.1 Динаміка зміни кількості бджолиних сімей в Україні за 2020-2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі [6, 7].

2) Забруднення водойм. Україна має розгалужену систему зрошувальних каналів, які забезпечують полив врожаю на територіях із більш посушливим кліматом. Важливість даних систем для агробіорізноманіття для цих територій є дуже високою, адже використання для поливу води, яка в своєму складі містить токсини, призводить до забруднення та вимирання живих організмів на цих територіях. Токсин, при контакті з рослинами буде спричиняти їхнє засушення. Ті види, котрі пристосуються до їхнього впливу, стануть зараженим, що значить вживання їх у їжу може спричинити серйозне отруєння для тварин, птахів та людей.

Найбільшими забруднювачами водних об'єктів є підприємства металургійної промисловості. Аналіз показав 5 найбільш токсичних речовин, які потрапляють до водойм України (рис. 2) [12].

**Збірник матеріалів Круглого столу
«Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»
21 травня 2024 року**

Рис. 2 Забруднення води найбільшими забруднюючими речовинами за період 2020-2022 рр.

Джерело: складено авторами на основі [12].

Відповідно до рисунку 2, більшість забруднюючих речовин, які потрапляють до водойм є завислі речовини, які лишають у процесі фільтрування стічних вод, а також хімічні елементи.

Але спостерігається деяка позитивна тенденція до зменшення розмірів викидів брудних речовин до водойм, яке викликане запровадженням більш жорстких законодавчих норм щодо дотримання екологічних стандартів, що змушують підприємства до технічного вдосконалення системи очищення стічних вод.

3) Ведення бойових дій. Воєнні дії можуть порушити екологічний баланс, призводячи до ерозії ґрунтів, знищення лісів та водойм. Вибухи від боєприпасів та від знищеної військової техніки виділяють велику кількість теплової енергії, яка може охопити лісові насадження поряд, що призведе до масової пожежі. Так за час агресії, росіянами було знищено 60 тис. га лісів, на відновлення яких піде багато часу та ресурсів [8].

Також варто не забувати про ризик того, що боєприпаси, які були випущені під час обстрілів територій, можуть не здетонувати при контакті із землею, що робить ці ділянки небезпечними для обробки.

Наразі також велика кількість українських угідь є замінованими і задля можливості їх використання необхідно проводити роботи з пошуку та знешкодження

вибухонебезпечних предметів. За словами прем'єр-міністра України Дениса Шмигала в Україні потенційно замінованими є 30% території — 174 тисяч кв. км - як три площі Хорватії [9]. За оцінкою Світового банку, вартість повного комплексу робіт із гуманітарного розмінування складе понад 37 мільярдів доларів. За курсом НБУ, це майже 1 трильйон 350 мільярдів гривень [10].

Окремо хочемо зазначити руйнування внаслідок обстрілів об'єктів інфраструктури, які зайняті у вивчені та дослідженні питань рослинництва. Так у травні 2022 року, у наслідок ракетних атак на Харків, був знищений інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН – науково-дослідний інститут, яким займається селекцію рослин вже більше 100 років. За словами очевидців, ворожий снаряд потрапив до будівлі, де зберігалися зразки понад 160 тисяч сортів рослин із усього світу. Будівля згоріла разом із насінням, на превеликий жаль, що стало непомірною втратою для українського сільськогосподарського сектору [11].

На основі розглянутих джерел виділимо основні аспекти, котрі підтверджують важливість фінансування заходів, спрямованих на охорону біорізноманіття сільських територій:

- в умовах сталого розвитку такі заходи направлені на збереження, відновлення та розвиток рослинництва й тваринництва, а також асоційованого біорізноманіття;
- людський ресурс не здатен повністю контролювати стійкість агроєкосистеми, тому людина має підтримувати біорізноманіття. Стійкість агроєкосистеми впливає на збереження природних ресурсів, що забезпечує продовольчу безпеку;
- розширення агробіорізноманіття шляхом селекції рослин та тварин, шляхом утворення нових видів, більш стійких до різних видів захворювань та кліматичних умов;
- наявність великої кількості біорізноманіття запобігає ерозії ґрунтів. З боку рослин: створення міцної мережі коренів та щільного покриву, що захищає від вітру, граду та дощу. З боку мікроорганізмів та тварин: підтримка якості ґрунту та забезпечення стійкості екосистеми.

Фінансування проектів охорони біорізноманіття на сільських територіях є надзвичайно важливою складовою забезпечення сталого розвитку таких територій. Розглянемо декілька прикладів зарубіжного досвіду виконаних повнорозмірних проектів по збереженню та відновленню біорізноманіття на сільських територіях, котрі отримали фінансування міжнародних фондів.

1. Проект «Mainstreaming Agrobiodiversity Conservation and Utilization in Agricultural Sector to Ensure Ecosystem Services and Reduce Vulnerability», який впроваджувався 5 років (2018-2022 рр.), цілями мав три компоненти:

а) адаптивне управління різноманіттям сільськогосподарських культур для стійкого сільського господарства та покращення рівня життя людей;

б) стратегії та політика сталого збереження та використання різноманіття сільськогосподарських культур, включаючи доступ та розподіл вигод (ABS);

в) покращення систем підтримки сільського господарства, інституційних рамок на національному, регіональному та місцевому рівнях та партнерств, які підтримують різноманітність сільськогосподарських культур на фермах.

Проект реалізувався в Індії, цільовими регіонами були: регіон Західних Гімалаїв, Північно-Східний регіон Східних Гімалаїв, Центральна племінна область, Західний посушливий/напівпосушливий регіон. Загальний бюджет проекту 13 341 097 доларів США, включаючи 3 046 347 доларів США від Глобального екологічного фонду (GEF) та 10 294 750 доларів США від спільного фінансування [13].

2. Проект «Mainstreaming of the Use and Conservation of Agrobiodiversity in Public Policies through Integrated Strategies and In situ Implementation in three Provinces in the Andean Highlands», термін проекту розраховувався на три роки, але був продовжений без додаткових витрат (01.08.2014-31.03.2018). Цілі проекту: включити збереження та стале використання агробіорізноманіття в державну політику та сприяти реалізації цих заходів; розширення існуючих передових практик збереження in-situ та ex-situ та сталого використання агробіорізноманіття; навчати та підвищувати обізнаність викладачів та споживачів, щодо екологічної, харчової, культурної та економічної цінності агробіорізноманіття. Цільові регіони: провінції Андського нагір'я Еквадору, такі як Лоха, Чімборасо, Пічінча та Імбабура. Загальний бюджет становить 7 846 235 дол. США, з яких 1 250 000 дол. США надійшли від GEF, отримано співфінансування в розмірі 6 596 235 доларів США включає 667000 дол. США від Продовольчої та сільськогосподарської організації (FAO) та 5 929 235 дол. США від національних установ [14].

3. Проект «Sustaining Agricultural Biodiversity in the Face of Climate Change», проект був розрахований на 5 років (2009-2014 р.р.). Основною ціллю проекту було глобально істотне збереження агробіорізноманіття та його адаптація до змін клімату у розрізі політики та практики сільськогосподарського розвитку на національному та місцевому рівнях в Таджикистані; включаючи збереження агробіорізноманіття шляхом застосування

практик in-situ та ex-situ. Цільовим регіоном є Таджикистан. Загальний бюджет у проєкту становить 4,00 мільйона доларів США: з яких 1,90 мільйона дол. США надано грантами ГЕФ; 0,50 мільйона дол. США є грантовим фінансуванням ПРООН; а решта 1,60 мільйона доларів США – це співфінансування в натуральній формі [1511].

Дослідження звітів за результатами впровадження вищезазначених проєктів можна відмітити досягнення поставлених цілей та високу результативність (табл. 1).

Проєкти сприяли покращенню свідомості та здатності учасників (фермерів, державних служб, громадських організацій) у виборі, використанні та збереженні ресурсів агробіорізноманіття, покращенню врожайності та стабільності сільськогосподарських екосистем.

Таблиця 1

**Результати виконаних заходів у реалізації вище аналізованих проєктів в
Індії, Еквадорі та Таджикистані**

Країна проєкту	№ цілі	Результати проєкту
Індія	I	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 25000 фермерів у чотирьох агроекорегіонах (120000 га) підтримують і використовують 14 з 20 агрокультур, що покращує їх адаптацію, стійкість. ✓ Розроблено ринкові ланцюги на місцевому, регіональному та національному рівні, що покращує можливості для отримання доходу фермерами. ✓ Створено реєстр біорізноманіття громад та банків насіння громад, що робить відкритою доступність до генетичних матеріалів для фермерів.
	II	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Розробка національних та регіональних політичних платформ для підтримки збереження та використання сільськогосподарського біорізноманіття (таких як ABS), залучаючи міністерства, громади, організації корінних народів, фермерів та приватний сектор. ✓ Розроблено зразкові угоди, які регулюють доступ та розподіл користі з громадами фермерів і визнають основні принципи ABS.
	III	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Організовано та проведено один національний і вісім регіональних тренінгових семінарів з підвищення свідомості про важливість агробіорізноманіття. ✓ Розширено спроможності державних міністерств і відомств, політиків, неурядових організацій, фермерів, працівників дорадництва, викладачів, дослідників і споживачів у виборі та розгортанні адаптованого різноманіття культур за допомогою підходів участі ✓ Удосконалено національні програми, що підтримують інтеграцію агробіорізноманіття та його покращене використання.

Країна проекту	№ цілі	Результати проекту
Еквадор	I	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Включено в державну політику та плани заходи щодо збереження агробіорізноманіття. ✓ Впроваджено Міжнародний договір про генетичні ресурси рослин для виробництва продовольства та сільського господарства (ITPGRFA) на національному рівні, що полегшує доступ до генетичних ресурсів рослин і розподіл переваг; ✓ Управління землею відповідно до планів землекористування та забудови (LUDPs) і розпоряджень DAG, які об'єднують оцінку, стале використання та збереження агробіорізноманіття.
	II	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Охоплено різноманітні андські види і різновиди, які було розширено в Національному банку зародкової плазми (BNG) з урахуванням факторів абіотичного та біотичного тиску, важливих для подолання майбутніх кліматичних проблем. ✓ Селяни та корінне населення використовують агробіорізноманіття в сільськогосподарських системах. ✓ Поява продуктивних земель завдяки існуючих передових практик збереження in-situ та ex-situ та сталого використання агробіорізноманіття. ✓ Збільшено сімейний дохід фермерів завдяки покращення врожайності.
	III	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Особи, які приймають рішення в урядових органах, проінформовані та усвідомлюють екологічну, харчову, культурну та економічну цінність агробіорізноманіття. ✓ Місцеві школи та технічні коледжі підвищують обізнаність тих, хто навчається щодо важливості використання та збереження агробіорізноманіття. ✓ Міське та сільське населення визнає цінність заходів щодо збереження агробіорізноманіття.
Таджикистан	I	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Принципи збереження та адаптації агробіорізноманіття включені в місцеві та національні сільськогосподарські, торгові та промислові політики та програми. ✓ Політика збереження та застосування агробіорізноманіття впроваджена на 4 пілотних областях і прийнята в більш ніж 40 садах та фермерствах. ✓ Розроблено довгострокову стратегію збереження агробіорізноманіття та їх адаптації до клімату.
	II	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Створена мережа баз даних, в яких зберігається зародкова плазма за допомогою практик in-situ та ex-situ, доступна для національних, регіональних і глобальних програм поліпшення врожаю. ✓ Моделювання врожаю під зміни клімату покращує вибір територій щодо посівів, й призводить до поліпшення врожайності.

Збірник матеріалів Круглого столу
«Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження»
21 травня 2024 року

		✓ Розроблено стратегії сталого управління для чотирьох проектних областей, сертифікованих як джерела стійких до змін клімату диких родичів культурних рослин.
	III	✓ Ринкові умови сприяють сталому виробництву агробіорізноманіття.

Джерело: складено авторами на основі [13,14,15].

Висновки. Вдалі зарубіжні приклади та отриманий іноземний досвід показує важливість та необхідність розробки стратегії та дотримання заходів щодо охорони агробіорізноманіття, в тому числі і за допомогою залучення міжнародного грантового фінансування. Серед таких міжнародних організацій, які підтримують зазначені заходи, співпрацюють з Україною, відомими є Глобальний екологічний фонд (GEF), Продовольча та сільськогосподарська організація (FAO), Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). Українське суспільство має звернути увагу на проблеми, пов'язані зі змінами агробіорізноманіття, розробити заходи, направлені на збереження, адже наслідками може бути втрачання унікальних сортів, які відповідають кліматичним умовам і забезпечують стійкість до шкідників та хвороб. Окрім цього, це є важливою складовою української національної спадщини, забезпечуючи різноманіття культурних рослин і тварин, які використовуються в сільському господарстві. Необхідно прийняти заходи щодо збереження і використання різноманітних сортів культур, підтримувати місцевих фермерів у вирощуванні традиційних сортів, створювати мережі збереження генетичних ресурсів та сприяти розвитку агроекотуризму. Тільки таким чином Україна зможе зберегти агробіорізноманіття та сільськогосподарські угіддя для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. A training manual for farmer groups in East Africa. FAO, Agrobiodiversity. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/2ebb1c0a-da8a-4ba9-bad7-b00f4cba88b6/content>
3. Кляченко О.Л., Лісовий М.М., Кваско О.Ю. Основи біорізноманіття: підручн. Київ. 2022, 300 с.
4. Кобеньок Г.В., Закорко О.П., Марушевський Г.Б. Збереження біорізноманіття, створення екомережі та інтегроване управління річковими басейнами: посіб.для вчит.і

громад. природоохорон. орган. Київ: Wetlands International Black Sea Programme. 2008, 200с.

5. Вплив пестицидів на бджіл. Державна установа «Тернопільська обласна фітосанітарна лабораторія». URL: http://www.karantin.te.ua/userfiles/file/public_information/list_vka_vpliv_pesticid_v_na_bdzh_l.pdf

6. Про деякі питання у сфері бджільництва: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 19 лютого 2021 року № 338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0280-21>

7. Моніторинг стану галузей тваринництва. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/tvarinnictvo/analiz-ta-monitoring-stanu-galuzej-tvarinnictva>

8. Вербовська М. Зрубати все. Незалежний антикорупційний центр NGL.media. URL: <https://ngl.media/2024/04/08/zrubati-vse/>

9. В Україні потенційно замінованими є 30% територій, тому розмінування стане глобальним проектом та інвестицією у безпеку Європи. Офіційний веб-портал Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3772613-v-ukraini-zaminovana-teritoria-ak-tri-plosi-horvatii-smigal.html>

10. Денисюк Т. Як 8 Ізраїлів і 3 Хорватії: яка частина України замінована та скільки часу піде на розмінування. Офіційний веб-портал 24-канал. URL: https://24tv.ua/rozminuvannya-ukrayini-2023-ploshha-skilki-chasu-zaume-skilki_n2414361

11. У Харкові через обстріли знищено унікальний генетичний банк рослин. Аналітичний сайт Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/17/novyna/suspilstvo/xarkovi-cherez-obstrily-znyshheno-unikalnyj-henetychnyj-bank-roslyn>

12. Державна служба статистики України, офіційний веб-портал. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

13. Conservation and Utilization in Agricultural Sector to Ensure Ecosystem Services and Reduce Vulnerability. Офіційний сайт Індійського проекту, Mainstreaming Agrobiodiversity. URL: <https://alliance.indiaagrobioduneproject.cgiar.org/>

14. Фінальний звіт проекту Mainstreaming of the Use and Conservation of Agrobiodiversity in Public Policies through Integrated Strategies and In situ Implementation in three Provinces in the Andean Highlands. URL: <https://www.gefio.org/sites/default/files/documents/projects/tes/4777-terminal-evaluation.pdf>

15. Фінальний звіт проєкту, Sustaining Agricultural Biodiversity in the Face of Climate Change. URL: <https://erc.undp.org/evaluation/documents/download/6529>

Бакута О.,
Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

РОЗВИТОК ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В ЄВРОПІ: ЦІЛІ ТА ПРІОРИТЕТИ

Останніми роками органічне виробництво набуває все більшого значення в Європі через підвищення інтересу до здорової їжі, захисту навколишнього середовища та місцевих продуктів. Проте в різних європейських країнах розвиток органічного сільського господарства відбувається різними темпами та масштабами.

У статті зосереджено увагу на перевагах органічного виробництва. Перш за все, це виробництво високоякісних продуктів харчування, без використання хімічних засобів захисту рослин чи гормонів росту, що сприяє покращенню здоров'я та безпеки харчових продуктів. Нами зазначається, що органічне виробництво також сприяє захисту навколишнього середовища та біорізноманіттю, а також розвитку сіл і місцевих громад.

Органічне виробництво в Європі розвивається все швидше і швидше, і перспективи на майбутнє є позитивними. Проте воно все ще стикається з багатьма викликами та бар'єрами, які необхідно подолати для подальшого збільшення своєї частки на ринку. У роботі зазначається, що заходи, вжиті європейськими країнами та Європейським Союзом в цілому, такі як фінансова підтримка, навчання та просування, дозволяють вирішити ці бар'єри та виклики, що сприяє поступовому досягненню мети органічного сільського господарства.

Виокремлюються заходи, які Україна може перейняти у сфері органічного виробництва задля підтримки сталого розвитку та відповідального споживання.

Реалізація амбіцій ЄС щодо сталого виробництва продуктів харчування та соціально відповідального виробництва не закінчується підготовкою ґрунту для

органічного землеробства. Розробка більш стійких органічних харчових систем означає вдосконалення сільськогосподарської практики та систем переробки харчових продуктів і створення більш інноваційних ланцюжків створення вартості. Саме це зумовлює необхідність розгляду основних викликів функціонування такої системи задля чіткого окреслення перспектив її подальшого розвитку.

Метою роботи є окреслення основних аспектів поняття органічного виробництва та основних цілей його розвитку, визначення головних викликів органічному виробництву в країнах ЄС та виокремлення перспектив подальшого його функціонування.

В даний час кількість органічних ферм в Європі є значною і становить помітну частину всіх сільськогосподарських ферм. Європейське органічне землеробство наразі асоціюється переважно з виробництвом зернових, фруктів та овочів, а також молока та м'яса. Ринок органічної сільськогосподарської продукції в ЄС досить розвинений і постійно зростає, а попит на цю продукцію підвищується [1].

Серед Європейських країн органічне землеробство наразі найбільш потужне в Скандинавії, Німеччині, Швейцарії та Італії. У цих країнах відсоток органічних ферм найвищий, а ринок органічної сільськогосподарської продукції дуже популярний. В інших країнах, наприклад у Польщі, органічне землеробство лише на початку свого розвитку, але інтерес до нього зростає, і все більше господарств переходять на цей спосіб виробництва [2].

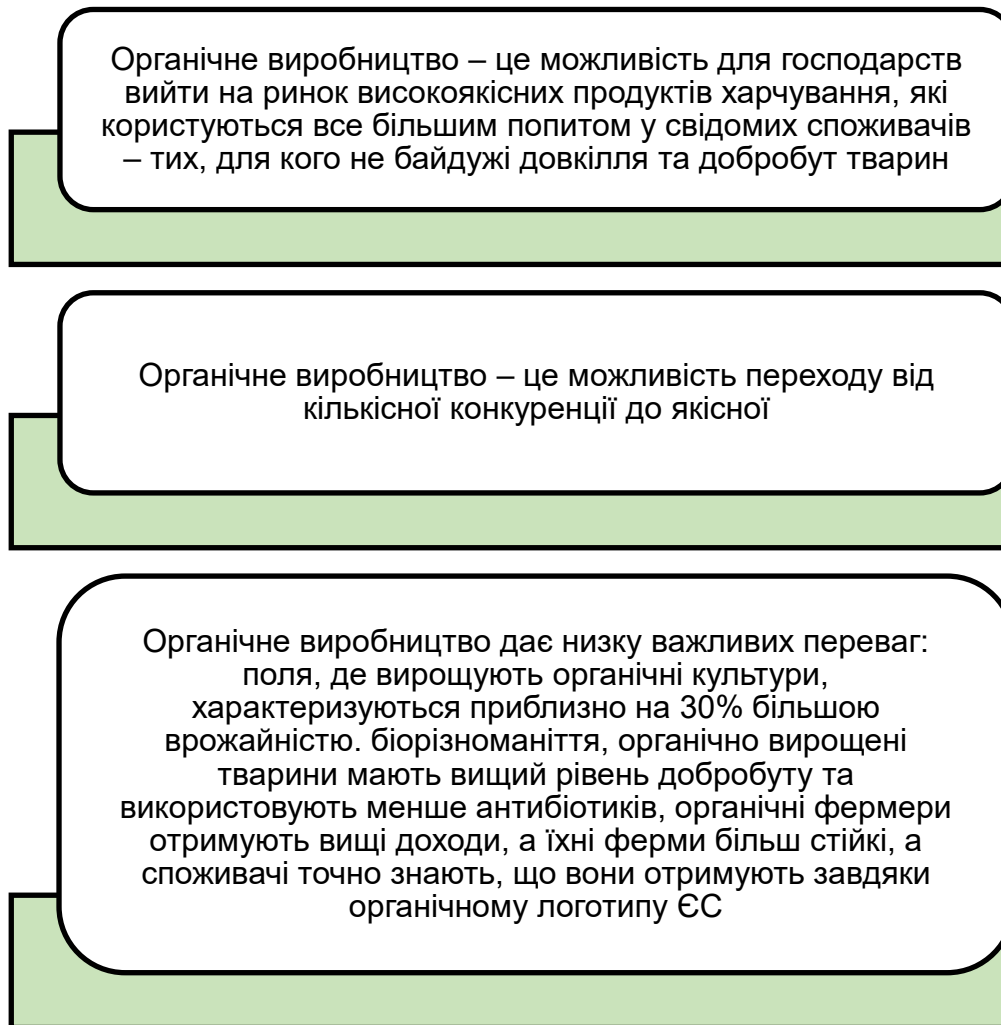
Розвиток екологічного виробництва - пріоритет Міністерства сільського господарства та розвитку ЄС. Тому, за їх ініціативою підготовлений план дій для органічного харчування та сільського господарства на 2021-2027 роки, який включає підтримку та дії, направлені на розвиток органічного сільського господарства в усіх сферах харчового ланцюга, від первинного виробництва до впливу на попит [2].

В цьому аспекті вважаємо за доцільне розглянути проєктні заходи від CORE Organic [3]. Мережа проєкту CORE Organic Cofund (Coordination of European Transnational Research in Organic Food and Farming Systems Cofund) наразі включає 26 партнерів із 19 країн. Понад десять років партнери проєкту CORE Organic працюють у мережі Європейського дослідницького простору над найважливішими проблемами, пов'язаними з екологічними ланцюжками створення вартості.

Підвищуючи інноваційний потенціал, доступність знань, адаптуючи дослідження, проведені в окремих країнах, а також міжнародні рекламні програми, партнери проєкту хочуть підтримати зростаючий попит на органічну продукцію та розвиток правових норм у

сфері органічного землеробства, що сприятиме здоровішому харчуванню, а також розвитку торгівлі та створенню нових робочих місць.

Підтримані ініціативи також сприяють підвищенню конкурентоспроможності європейського сільського господарства на місцевому та світовому ринках, адже підтримка концепції органічного виробництва – шанс для розвитку всіх країн європейського континенту. Органічне виробництво має стати пріоритетним напрямом для країн ЄС та України зокрема, зважаючи на природно-кліматичний потенціал нашої країни (рис.1).

Рис. 1 Органічне виробництво як пріоритетний напрям

Продукти харчування займають основну частку органічного сектору. Але сьогодні на ринку існують і інші напрями та категорії товарів, які вже користуються популярністю серед споживачів (рис. 2) [3].

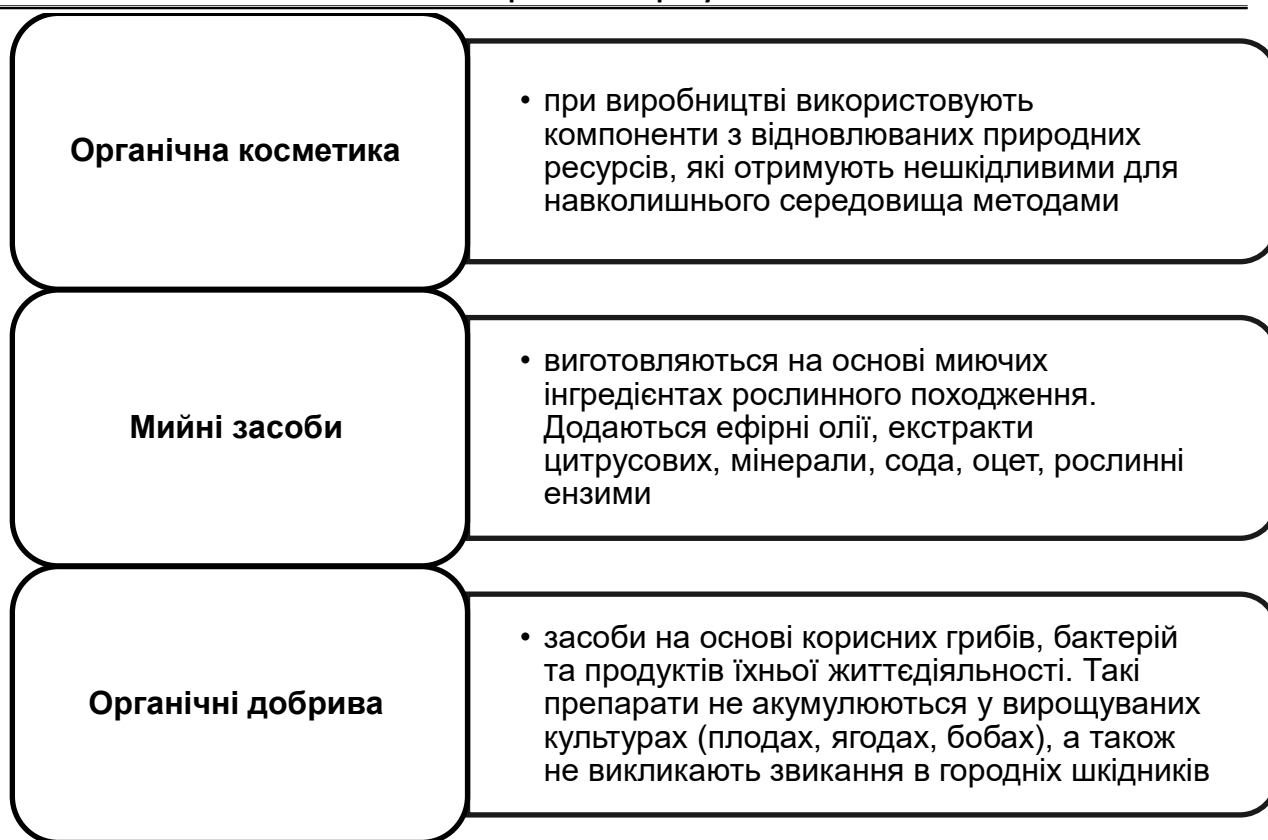

Рис. . Категорії органічних товарів

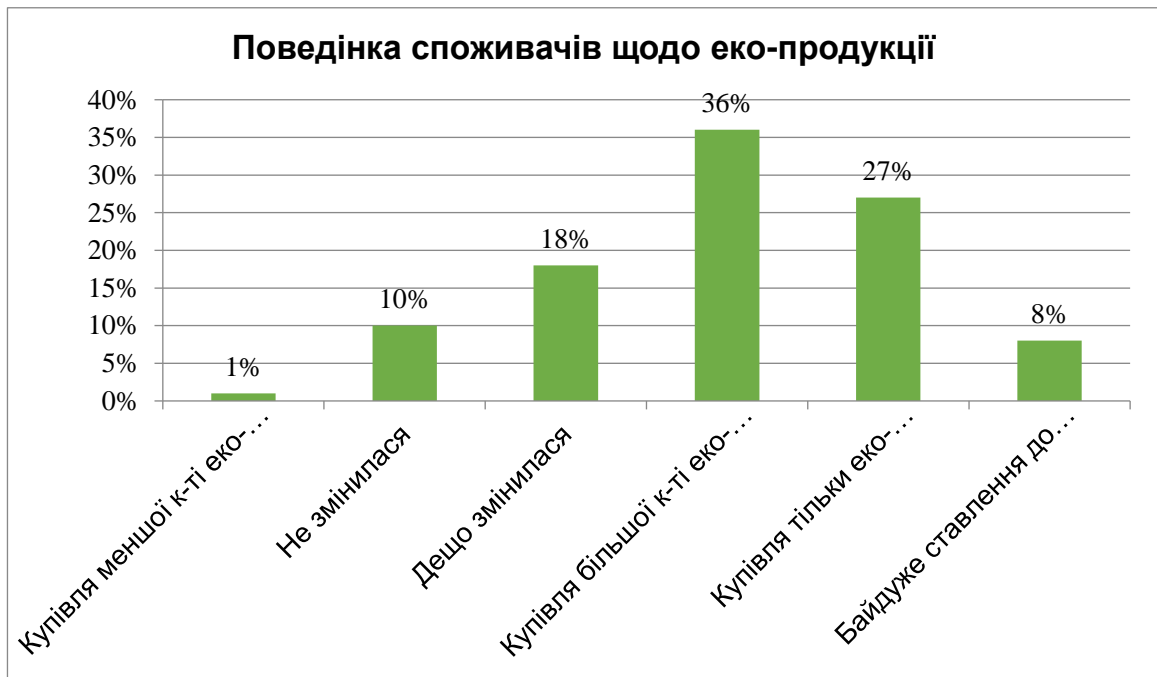
Наступним кроком, дослідимо частку покупців, які купують екологічно чисті та екологічні продукти в усьому світі у 2023 році, за країнами (рис. 3) [5, 7].

Рис. 3 Споживання еко-продукції в світі

Як видно з рис. 4 дослідження за останні п'ять років у всьому світі станом на 2023 р. показали зміну купівельної поведінки та вибору споживачів на користь зростання частки купівлі більш екологічних продуктів [6].

Рис. 4 Поведінка споживачів щодо екологічних продуктів

Отже, як бачимо з рис. 3 та 4, станом на 2023 рік споживачі з усього світу нарощують купівельні об'єми екологічно чистих продуктів.

Що стосується ЄС, щоб підвищити обізнаність про органічне виробництво, 25 березня 2021 року Європейський парламент, Рада та Єврокомісія оголосили започаткування щорічного «Дня органічного виробництва в ЄС» ("EU organic day") і присудження нагороди Organic Food Chain Awards суб'єктам, які роблять внесок у органічне землеробство, відзначаючи тих, хто сприяє зменшенню тиску сільського господарства на навколишнє середовище та реалізації аграрних стратегій ЄС [6]. Нагороди спрямовані на підвищення авторитету людей і проєктів, а також на їх просування в ланцюжку постачання органічних продуктів харчування, підвищення їхньої видимості та виділення. Нагороди вручають у семи номінаціях.

- найкращий фермер/органічний фермер
- кращий екологічний район
- найкраще екологічне місто
- найкращий екологічний район

- найкращий органічний переробник
- найкращий екологічно чистий роздрібний продавець
- найкращий екологічний ресторан/заклад громадського харчування

Таким чином, ЄС заохочує держави-члени розробити національні плани дій, щоб збільшити свою національну частку органічного землеробства. Окрім нагород розроблені наступні заходи (табл. 1).

Таблиця 1

Основні заходи для збільшення органічного виробництва згідно Плану дій для органічного харчування та сільського господарства на 2021-2027 роки

Захід	Характеристика
Стимулювання споживання	Збільшення споживання органічних продуктів є ключовим фактором для заохочення фермерів переходити на органічне землеробство, тим самим підвищуючи прибутковість і стійкість їхніх господарств. Тому План дій представляє низку конкретних заходів для підвищення попиту, збереження довіри споживачів та наближення органічних продуктів харчування до громадян.
Поширення інформації	Інформування про органічне виробництво, популяризація споживання органічних продуктів, заохочення ширшого використання органічних продуктів у громадських їдальнях через державні закупівлі та збільшення розподілу органічних продуктів за шкільною програмою ЄС. Ці дії також спрямовані на запобігання шахрайству, підвищення довіри споживачів та покращення відстеження органічної продукції.
Збільшення виробництва	Нині близько 8,5 % сільськогосподарських земель в ЄС обробляються органічно, і за нинішніх темпів зростання до 2030 року вони становитимуть 15-18%. План заходів передбачає набір інструментів, які додатково стимулюватимуть і дозволять досягти рівня 25%. Незважаючи на те, що план дій в основному зосереджений на «ефекті притягування» попиту, спільна сільськогосподарська політика залишається ключовим інструментом для підтримки попиту.
Обмін досвідом	Організація інформаційних заходів та створення мереж для обміну передовим досвідом, сертифікації груп фермерів, а не окремих осіб, дослідження та інновації, використання блокчейну та інших технологій для покращення відстеження, підвищення прозорості ринку, посилення місцевих і малих -масштабна обробка, підтримка організації харчового ланцюга та покращення годівлі тварин.

Джерело: розроблено авторами за [1]

Комісія також заохочує розвиток мереж екологічного туризму через «біо-райони» - це території, де фермери, громадяни, туроператори, асоціації та органи державної влади

співпрацюють для сталого управління місцевими ресурсами на основі екологічних принципів і практики [1].

План дій Міністерства сільського господарства та розвитку ЄС на 2021-2027 рр. також підкреслює, що органічна аквакультура є відносно новим сектором, але має значний потенціал зростання. Майбутні нові керівні принципи ЄС щодо стійкості аквакультури ЄС заохочуватимуть держави-члени та зацікавлені сторони підтримувати зростання органічного виробництва в цьому секторі.

Зазначені чотири групи заходів спрямовані на досягнення наступних цілей (табл. 2).

Таблиця 2

Пріоритетні цілі задля збільшення органічного виробництва

Ціль	Характеристика
Ціль 1: стимулювання попиту та забезпечення довіри споживачів	<ul style="list-style-type: none"> a) Просування органічного землеробства та логотипу ЄС b) Просування екологічних їдалень та збільшення використання екологічних державних закупівель c) Розширення програм органічного харчування для шкіл d) Запобігання шахрайству з харчовими продуктами та зміцнення довіри споживачів e) Покращення відстеження f) Сприяти внеску приватного сектора
Ціль 2: стимулювання попиту та зміцнення всього ланцюжка створення вартості	<ul style="list-style-type: none"> a) Заохочення конверсії, інвестицій та обміну передовим досвідом b) Розвиток секторального аналізу для підвищення прозорості ринку c) Підтримка організації харчового ланцюга d) Зміцнення місцевих і малих переробних підприємств і підтримка коротких торговельних кіл e) Краще харчування тварин відповідно до принципів органічного виробництва f) Зміцнення органічної аквакультури
Ціль 3: збільшення внеску органічного землеробства в сталий розвиток	<ul style="list-style-type: none"> a) Зменшення екологічного сліду та обмеження діяльності, яка сприяє зміні клімату b) Збільшення генетичної різноманітності та врожайності c) розробка альтернативних рішень щодо спірних факторів виробництва та інших засобів захисту рослин d) покращення добробуту тварин e) більш ефективне використання ресурсів

Джерело: розроблено авторами за [6]

Перспективи розвитку органічного сільського господарства в Європі досить позитивні. Зростаючий інтерес до здорового харчування, захисту навколишнього

середовища та місцевих продуктів, а також збільшення підтримки з боку урядів та Європейського Союзу сприяють розвитку органічного землеробства та переробки. Багато європейських країн вже мають амбітні плани щодо розвитку органічного землеробства, а Європейський Союз виділяє все більше коштів на підтримку органічного виробництва.

У деяких державах-членах органічне виробництво та маркетинг органічних продуктів уже добре розвинені, але у деяких відсоток площ, відведених під органіку, становить лише кілька відсотків. Органічне землеробство в Європі також стикається з багатьма проблемами та перешкодами. Деякі з них [6]:

- 1) відсутність достатньої інфраструктури та інструментів для органічного виробництва;
- 2) труднощі, пов'язані з доступністю та ціною екологічної сировини;
- 3) труднощі, пов'язані із сертифікацією та маркуванням органічної продукції;
- 4) відсутність досвіду та знань в органічному землеробстві;
- 5) труднощі, пов'язані з конкуренцією на ринку неорганічної продукції.

Розглянемо основні проблеми на прикладі конкретної країни ЄС – Польщі. Польське органічне виробництво відрізняється тенденціями від середньоевропейського і все ще перебуває на стадії розвитку. Лише 3,5% усіх сільськогосподарських угідь займають органічні культури та ферми. Після кількох років спаду органічне виробництво знову почало зростати лише у 2019 році [6].

Низька купівельна спроможність залишається перешкодою – середній поляк витрачає близько 10 євро на органічні продукти на рік. Екологічна свідомість споживачів нижча, ніж у Європі, відносно високі ціни на продукцію, низькі бонуси для виробників та нерозвинені канали збуту є основними перешкодами для розвитку еко-сільськогосподарського сектору.

Останній звіт Науково-дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL) показує, що кількість органічних ферм у Польщі становить лише приблизно 19 000, тоді як площа посівів, охоплених сертифікацією, становить приблизно 507 000 га, що становить лише 3,5 % усього об'єму сільськогосподарських площ.

Якщо говорити про переробні заводи, то їх кількість становить майже 1,2 тисячі, але якщо порівнювати з Францією чи Німеччиною, де приблизно по 9 тисяч таких заводів, ще багато чого потрібно зробити [6].

Щоб подолати ці бар'єри та виклики, багато європейських країн вживають різноманітних заходів. Серед них, наприклад, можна виділити наступні:

- фінансова підтримка фермерів, які переходять на органічне виробництво;
- навчання та консультації для фермерів у сфері вирощування органічної продукції;
- розвиток інфраструктури та інструментів для екологічного виробництва;
- популяризація та навчання з органічного виробництва;
- заходи щодо покращення маркування та сертифікації органічних продуктів.

При плануванні заходів слід належним чином враховувати різні фактори впливу в різних регіонах. З цією метою варто створити своєрідний «механізм партнерства» для посилення обміну досвідом між державами, учасниками.

Таким чином, нами було досліджено, що органічне виробництво є важливим напрямком розвитку сільського господарства в Європі, який приносить багато переваг як виробникам, так і споживачам. Однак необхідні подальші дії для його розвитку з метою подальшого збільшення частки ринку та подолання бар'єрів і проблем, з якими він все ще стикається. Зокрема, надавати фінансову підтримку фермерів, які переходять на органічне виробництво; проводити навчання та консультації для фермерів у сфері органічного виробництва; підтримувати розвиток інфраструктури та інструментів для екологічного виробництва; заохочувати, популяризувати та навчати основам здорового харчування; проводити заходи щодо покращення маркування та сертифікації органічних продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Organic in Europe. Prospects and Developments (2014). URL: <http://www.organic-europe.net/> (дата звернення: 22.04.2024)
2. Тренд на органічне в Україні: як розвивається та що пропонує ринок URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/18/708903/> (дата звернення: 22.04.2024)
3. Wspieranie rozwoju sektora ekologicznego URL: <https://cordis.europa.eu/article/id/434325-nurturing-the-growth-and-development-of-the-organic-sector/pl> (дата звернення: 22.04.2024)
4. Україна експортує органічної продукції втричі більше за обсяги внутрішнього ринку URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2744094-ukraina-eksportue-organicznej-produkcii-vtrici-bilse-za-obsagi-vnutrisnogo-rinku.html> (дата звернення: 22.04.2024)
5. Share of online shoppers buying eco-friendly and sustainable products worldwide in 2021, by country URL: <https://www.statista.com/statistics/1285023/sustainable-online-shopping-by-country/> (дата звернення: 22.04.2024)

6. Degree to which consumers' purchasing behavior and choices shifted towards buying more sustainable products over the past five years worldwide in 2022 URL: <https://www.statista.com/statistics/1377869/global-shift-to-buying-sustainable-products/> (дата звернення: 22.04.2024)

7. Europe and the European Union: Key indicators URL: <https://orgprints.org/id/eprint/46023/1/willer-et-al-2023-europe-with-tables.pdf> (дата звернення: 22.04.2024)

Воронов К.Є.,

Джоголя Є.М.,

Тітова С.М.,

Запорізький національний університет, м.Запоріжжя

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІСЛЯ ОКУПАЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Війна в Україні завдала значної шкоди довкіллю, особливо сільським територіям Запорізької області, які зазнали окупації та активних бойових дій. Пошкодження ґрунту, забруднення ґрунтових вод, знищення лісів та загибель тварин - це лише деякі з екологічних проблем, з якими стикаються мешканці регіону.

Метою дослідження було дослідити негативний вплив екологічних наслідків збройної агресії РФ проти України та визначити шляхи ефективного повоєнного відновлення сільського господарства з дотриманням європейського вектору всебічної екологізації [1].

На фоні негативних економічних та екологічних наслідків активних бойових дій на території України, зростає необхідність впровадження інноваційних методів ведення сільського господарства, які сприятимуть відновленню екологічної рівноваги.

Особливої актуальності набувають екологічні проблеми в Запорізькій області, територія якої постраждала не тільки від наслідків бойових дій, а й від екологічної катастрофи після підриву Каховської ГЕС 6 червня 2023 року. Область відноситься до зони ризикованого землеробства, де зрошення виступає ключовим фактором високих та

сталих врожаїв для ефективного ведення сільського господарства. При цьому Каховське водосховище забезпечувало зрошувальною водою не тільки Запорізьку область, а й Херсонську та АР Крим. Знищення Каховській ГЕС є серйозним викликом для сільськогосподарських товаровиробників, які опинилися не тільки під впливом глобальних змін клімату, а й в умовах не поливних земель.

Сьогодні як ніколи, актуалізуються питання впровадження інноваційних технологій екологічного землеробства. Україна, не зважаючи на військові дії, активно інтегрує економіку до Європейського Союзу, який обрав курс поступового впровадження всебічної екологізації. Перед Україною, як кандидатом в члени в ЄС, стоїть вимога впроваджувати екологічні технології на всіх доступних рівнях, що забезпечить адаптацію виробництва в межах правового поля до високих європейських вимог, а це в свою чергу, матиме позитивний вплив на інвестиційну привабливість країни і аграрної сфери економіки, зокрема.

Частка сільськогосподарських угідь в південних областях значно перевищує середні показники по країні і становить 76,1 %, а відсоток сільськогосподарських угідь у Запорізькій області найвищий серед всіх областей і складає 82,3% (таблиця 1, рисунок 1). Територія півдня України в цілому має питому вагу 28,5% від загальної площі України, однак показник сільськогосподарських угідь у них найвищий і становить 31,8 %, що є майже третиною від усіх угідь [1].

Таблиця 1

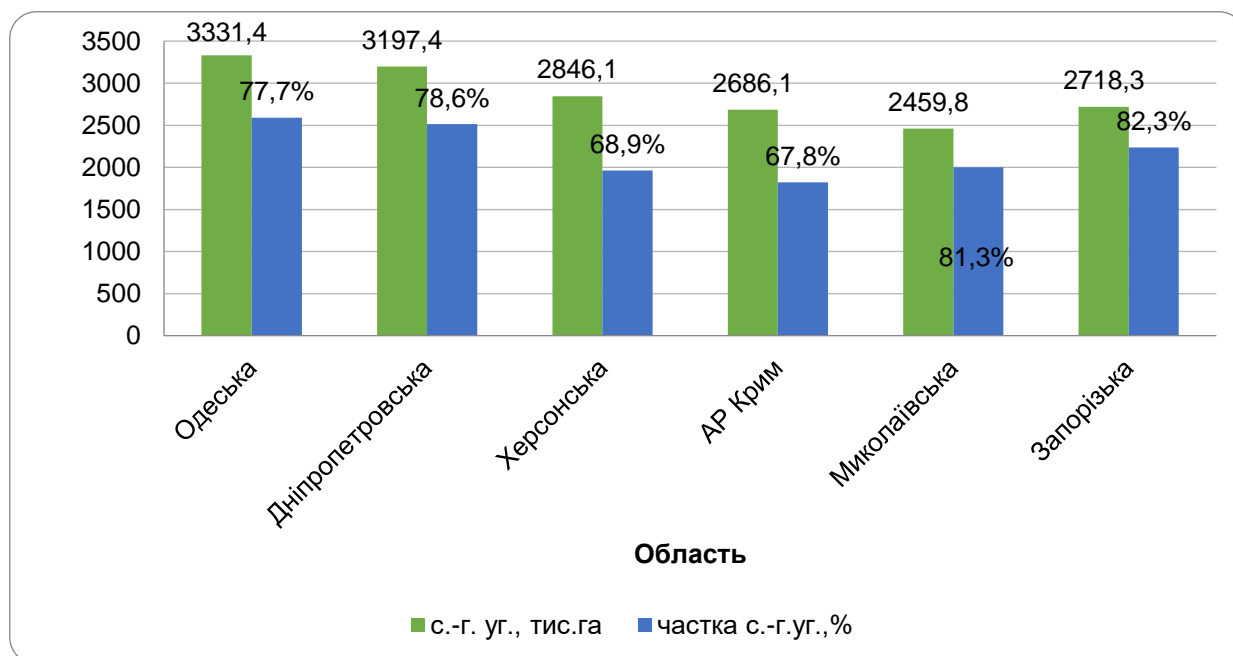
Сільськогосподарські угіддя Запорізької області

Область	Загальна площа області	с-г. угіддя, тис. га	частка с-г угідь в загальній площі
Загальна в Україні	60 362,8	41 329	68,5
Загальна площа півдня України	17 239,1	12 120	76,1
Запорізька обл.	2718,3	2 238	82,3

Джерело: [2]

Аналізуючи ефективність використання земельних ресурсів, необхідно зазначити, що на півдні України її рівень значно нижче, ніж в середньому по країні. У 2020 р. в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь тут одержано 948,4 тис. грн валової продукції, що становить 64,0% до середніх показників по країні, а у 2021 р ці показники

дещо збільшилися - 1262,4 тис. грн та 73,2 % відповідно. Рівень ефективності використання земельних ресурсів Запорізької області в 2021 р. склав 1259,0 тис. грн у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь [1].

Рис. 1 Частка % сільськогосподарських угідь від загальної площі Запорізької та інших областей півдня України

Джерело: [2]

Враховуючи, що сільськогосподарські угіддя півдня України частково мають вищу питому вагу від загальної території сільськогосподарських угідь по всій країні, ніж вартість валової продукції, можна зробити висновок, що показники ефективності використання земельних ресурсів півдня України є нижчими. Причиною цьому є несприятливий клімат регіону, зміна кліматичних умов під впливом глобальних процесів потепління, нижчий рівень природної родючості ґрунтів.

На сучасному етапі складною проблемою для деокупованих південних територій є ліквідація наслідків воєнних дій. Після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, значна частина Запорізької області опинилися під окупацією ворога. На прифронтових територіях і сьогодні ведуться активні бойові дії. Окрім забруднення та знищення сільськогосподарських угідь, населених пунктів, заповідних зон, ворог активно проводить мінування територій. Так, внаслідок ворожих дій станом на 27 вересня 2023 р., забрудненою територією, вважається 174 тис. км², а це близько 30% від всієї території країни [3].

Південні області Запорізької області опинилися в ситуації погіршення екологічної ситуації внаслідок активних бойових дій, які перешкоджають ефективному повоєнному відновленню та розвитку агросектору.

На сучасному етапі необхідно розробити і поступово запровадити нові підходи до ведення сільськогосподарського виробництва, орієнтовані на нівелювання негативних чинників військових дій. Вони повинні відповідати сучасним тенденціям і технологіям, забезпечувати високий рівень ефективності і екологічності виробництва.

На сьогодні відомі 5 методів агроекологічного землеробства [4].

- 1) покривні культури в якості «зеленого добрива»;
- 2) пріоритетність багаторічних рослин;
- 3) мінімізація/усунення обробки ґрунту;
- 4) зменшення/видалення синтетичних ресурсів;
- 5) мульчування органічними матеріалами.

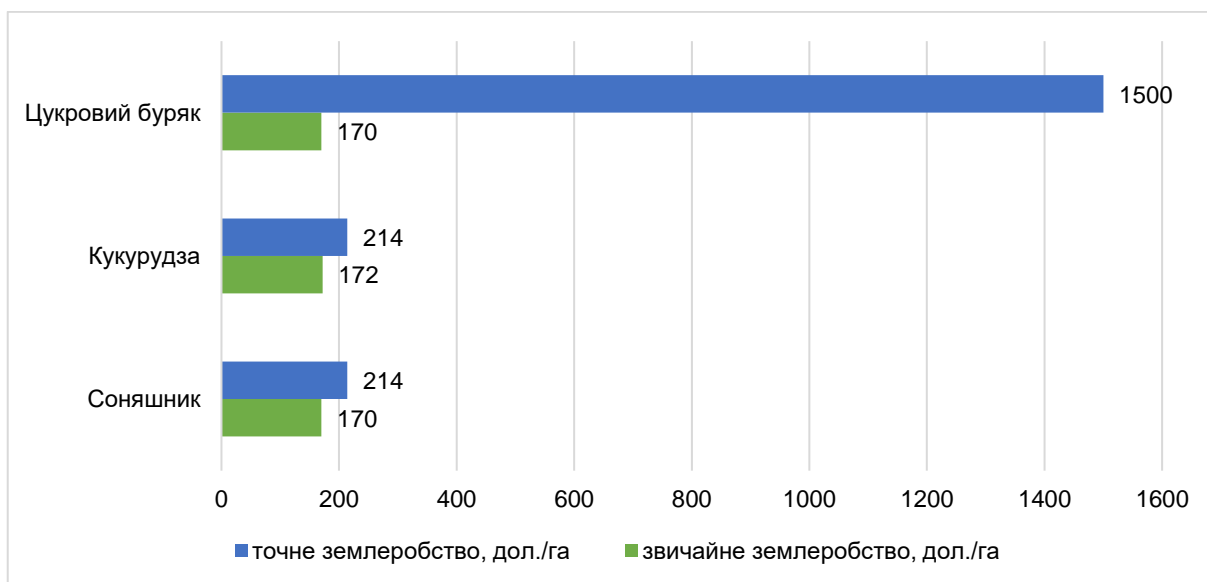
Застосування цих методів дають відчутні економічні ефекти у вигляді збільшення врожайності сільськогосподарських культур та підвищення продуктивних властивостей сільськогосподарських угідь. Також вони мають позитивний екологічний ефект, що забезпечується прямими методами регенерації земельних ресурсів, які запобігають ерозії ґрунту та збереженню в ньому вологи, а це надважливо для сільськогосподарських угідь для півдня України.

Європейський Союз 11 грудня 2019 р. ухвалив Європейський зелений курс (ЄЗК), який визначає стратегію розвитку сталої, чистої, безпечної та здорової Європи. Основною метою ЄЗК є перетворення до 2050 р європейського континенту на кліматично нейтральну територію. [5]. Тому стратегію повоєнного відновлення аграрного сектору деокупованих територій Запорізької області необхідно будувати на основі екоінновацій в сільському господарстві. Наприклад, таких як системи точного землеробства (Precision Farming), агроекологічного землеробства та екологізації виробництва. Екологічні технології мають позитивний вплив на сільське господарство, що вже доведено досвідом європейських країн. Системи точного землеробства як вид ведення сільськогосподарської діяльності є надзвичайною формою механізації виробничих процесів на основі системи GPS, датчиків-приймачів (на землі та з супутників), комп'ютерного обладнання безпосередньо на самій техніці. Завдяки точному землеробству підприємці мають можливість визначити потребу в добривах, засобах захисту рослин (ЗЗР) на кожному квадратному метрі, що дозволяє мінімізувати негативний вплив хімічних засобів та оптимізувати норми їх внесення. Точне

землеробство передбачає застосування таких методів як спостереження, вимірювання та реагування на зміни розвитку рослин, сівозмін, зовнішні фактори [6]. Мотивацією для переконання виробників у необхідності впровадження технологій точного землеробства є рівень прибутковості.

Згідно з проведеними дослідженнями [2,10], додатковий прибуток на основі використання систем точного землеробства за с/г культурами такий:

- без використання точного землеробства по вирощуванню кукурудзи — 172 дол. США/га, а з точним землеробством — 214 дол. США/га;
- по соняшнику ці показники становлять 170 і 214 дол. США/га
- найвища ефективність технології при вирощуванні цукрового буряку, де, без перебільшення, сума додаткового прибутку становить 1500 дол. США/га (рис. 2).

Рис. 2 Додатковий прибуток (дол. США/га) від вирощування сільськогосподарських культур методом точного землеробства над звичайним в умовах півдня України

Джерело: [6]

Таким чином, технології точного землеробства, з використанням інтелектуальних та інноваційних технологій, дозволяють ефективно вести сільськогосподарську діяльність на кожному квадратному метрі поля, збільшуючи продуктивність та рентабельність ведення підприємницької діяльності. Технології точного землеробства забезпечують вищий рівень екологічності, оскільки визначають ступінь необхідності внесення добрив на певних ділянках, що одночасно не шкодить іншим і не перевантажує ґрунт хімічними елементами.

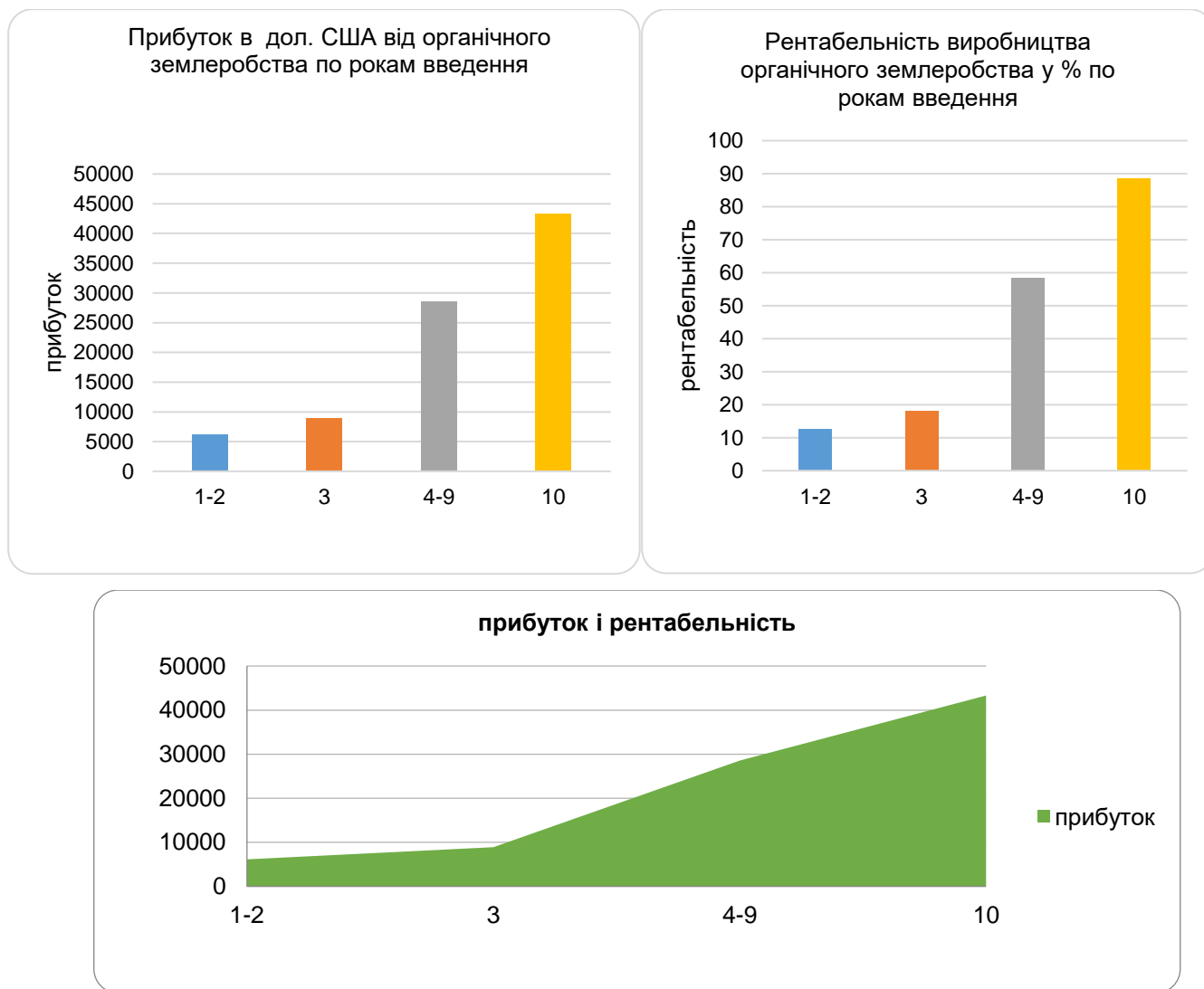
Але введення на полях сучасної техніки теж має певні ризики. Наприклад, цієї весни було зафіксовано масова відмова сучасної сільгосптехніки в США. Вийшла з ладу система GPS-навігації, яка керує роботою цієї техніки. Через це американські фермери були змушені зупинити посів кукурудзи (в «Інтерстеллар» також усюди сіють кукурудзу, тому що вона виявилася найбільш життєздатною з усіх сільгоспкультур). Зрештою «в строю» залишилися тільки старі трактори, не нафаршировані електронікою.

Агроекологічне землеробство (відновлювальне землеробство, або регенеративне землеробство, або відновлювальне сільське господарство) – «...це раціональний підхід сільського господарства до збереження та реабілітації систем землеробства та продуктів харчування. Він зосереджений на відновленні верхнього шару ґрунту, збільшенні біорізноманіття флори і фауни, покращенні кругообігу води і розчинених в ній мінеральних речовин, забезпеченні екосистемних властивостей, підвищенні стійкості до зміни клімату та зміцнення стану, родючості та життєздатності ґрунту» [7]. Способи ведення агроекологічного землеробства забезпечують позитивний економічний та екологічний ефект.

Відповідно до вимог Євросоюзу щодо агроекологізації виробництва одним із напрямів досягнення цілей є впровадження елементів біологізації в системи агрофітоценозів. Саме перехід до органічного виробництва через впровадження елементів біологізації нівелює можливі негативні наслідки зменшення економічної ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств, дозволить зменшити хімічне навантаження на навколишнє середовище. Біологізація землеробства виступає ефективним інструментом в агровиробництві, а також необхідним кроком у напрямі дотримання європейського законодавства.

Так, згідно з закріпленими положеннями в ЄЗК, в сільському господарстві до 2030 р. передбачається зниження використання пестицидів на 50%, добрив на 20%. При використанні агроекологічного землеробства, прибутковість варто розглядати в довгостроковій перспективі. Так, за рівних не змінюваних умов та територій, господарство може щорічно отримувати прибутку 15875 дол. США з рентабельністю 25,4%. Використовуючи практики органічного землеробства, необхідно враховувати перехідний період і проведення екологічної сертифікації, що складає близько трьох років. Так, протягом перших двох років прибуток становитиме 6125 дол.США з рентабельністю 12,5%, на третій рік прибуток становитиме 8875 дол. США з рентабельністю у 18,2%. Починаючи з четвертого року ведення сільськогосподарського господарства,

підприємство досягає високого рівня і постійного зростання прибутку та рівня рентабельності — прибуток становитиме 28562,5 дол. США з рентабельністю 58,4%, що більше ніж при традиційному способі ведення господарства, а на десятий рік сума прибутку зросте до 43312,5 дол.США з рентабельністю в 88,6% [8, с. 245], рис 3.

Рис. 3 Економічні переваги ведення органічного землеробства.

Отже, використання практик агроекологічного землеробства сприяє підвищенню родючості, збереженню вологи, стійкості ґрунтів, що призводить до наступних позитивних наслідків: зростання продуктивності сільськогосподарських угідь і урожайності вирощуваних культур, зменшення витрат на використання різних неорганічних елементів для підтримки стану цих земель, підвищення показників рентабельності ведення сільськогосподарської діяльності.

В цілому досліджувані технології та методи вирощування сприяють підвищенню врожайності рослин, позитивно впливають на екологічну ситуацію територій та, власне, стимулюють інноваційні підходи до забезпечення економічної ефективності у сільськогосподарському виробництві, що сприятиме розвитку підприємництва, економічному і екологічному розвитку країни.

В середині березня було проведено опитування органічних виробників, яке показало, що близько 30% операторів зупинили діяльність через ведення бойових дій і ще близько 15% були на межі зупинки. Також, близько 30% органічних земель і зараз знаходяться на окупованих територіях або територіях, де ведуться активні бойові дії. Зокрема, 25% земель, зайнятих під органічне виробництво (з органічним та перехідним статусом) розташовано в Херсонській та Запорізькій областях. Розуміємо, що ці цифри будуть змінюватись залежно від ситуації на фронтах.

В той же час багато виробників в інших регіонах розпочали посівну кампанію і продовжують дотримуватись правил ведення органічного виробництва. Бачимо активну підтримку виробниками збройних сил в тому числі і органічними продуктами. Але поки важко спрогнозувати, які наслідки будуть для органічного ринку в цілому», - зазначає національний координатор програми «Органічна торгівля заради розвитку у Східній Європі» в Україні Катерина Шор [8].

Для більшості виробників Запорізької області після війни, крім забрудненості і замінованості територій, проблемою буде відновлення матеріально-технічної бази, адже сільськогосподарська техніка та виробнича інфраструктура вкрадені або зруйновані. Тому, актуальними залишаються питання розробки програм підтримки для сільського господарства. Варто звернути увагу, що співпраця громадськості, підприємців і влади вже дає позитивні зрушення. Зокрема, в країні діє достатня кількість грантових програм від Уряду і міжнародних організацій. Так, підприємці можуть, а деякі вже отримали гранти на бізнес, за умови створення робочих місць і сплати податків. Станом на початок 2024 р. існує декілька урядових грантових програм:

- «Грант на власну справу»,
- «Грант для ветеранів та членів їхніх сімей»,
- «Грант на сад»,
- «Грант на теплицю»,
- «Грант на переробне підприємство» [9].

Уряд відновлює програми відшкодування за рахунок державних коштів придбаної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва. Тому, для ефективного впровадження екоінновацій у сільському господарстві, реалізації наявного потенціалу і забезпечення економічної ефективності при повоєнному відновленні країни, особливо деокупованих територій, на рівні країни необхідно:

1. Розширювати грантові програми підтримки для підприємств, задіяних у сільськогосподарському господарстві, стимулюючи розвиток екоінноваційних напрямів діяльності;

2. Впровадити податкові пільги для підтримки підприємців аграрного сектору на деокупованих територіях, які впроваджують екоінновації у своїй діяльності, системи точного і органічного землеробства;

3. Створити дорадчі центри у співробітництві з науковими установами і країнами ЄС, які надаватимуть консультації та практичні рекомендації щодо активного впровадження «зеленого» та органічного виробництва у сільському господарстві;

4. Відновлювати та розвивати якісну інфраструктуру екоінновацій, зокрема мережі для високошвидкісного Інтернету в сільській місцевості, що дозволить використовувати сучасні технології;

5. Забезпечувати підтримку у створенні системи маркетингового та логістичного збуту екологічної продукції.

Для теоретичної та практичної підготовки фахівців, які будуть задіяні в реалізації екоінновацій сільськогосподарських угідь Запорізької області, необхідно передбачити впровадження в освітній процес Запорізького національного університету окремих модулів та освітніх компонентів щодо екоінновацій у освітньо професійні програми другого магістерського рівня вищої освіти:

– Економіка та управління ринком землі (Стратегічне проектування соціально-економічного розвитку та землекористування, Сценарії та стратегії розвитку земельних відносин, Економіка доквілля і природокористування);

– Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності (Соціальне партнерство та відповідальність в менеджменті, Бізнес-етика, Стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємства);

– Управління фінансово-економічною безпекою (Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємств, Менеджмент проєктів, Соціальне партнерство та відповідальність в менеджменті);

– Екологія та охорона навколишнього середовища (Стратегія сталого розвитку, Проектна діяльність в екології, Екологічний менеджмент та аудит, Нормативно-правові засади екологічної діяльності).

Перспективним буде підвищення кваліфікації фермерів щодо методів впровадження екоінновацій в центрі післядипломної освіти та професійних кваліфікацій Запорізького національного університету, співпраця бізнесу, освіти та науки у виконанні спільних наукових проєктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аверчева Н. О., Єфремов А. О. Впровадження екоінновацій у сільському господарстві півдня України. *Агросвіт*. № 7. Дніпровський державний аграрно-економічний університет : ТОВ ДКС Центр, 2024. С.87-98. URL : <http://surl.li/tpеuc>.

2. «Земельний довідник України 2020» — база даних про земельний фонд країни. AgroPolit.com. URL: <http://surl.li/tpеui>

3. Korohodskiy Y. (2023), "174 thousand square kilometers remain potentially mined in Ukraine, — Shmyhal". URL : <http://surl.li/tpеul>

4. Agrifac "Precision farming", available at: <https://www.agrifac.com/ua/sustainablefarming/precision-farming/> URL : <http://surl.li/tpеun>

5. Yefremov A. and Prystemskiy O. (2023), "Financial sustainability of enterprises in the context of sustainable development", *Strateghichni priorytety rozvytku ekonomiky, menedzhmentu, sfery obslughovuvannja ta prava v umovakh integhracijnykh procesiv: materialy Mizhnarodnoji naukovo-praktychnoji konferenciji [Strategic priorities for the development of the economy, management, service sphere and law in the conditions of integration processes: materials of the International Scientific and Practical Conference]*, KhDU, Ivano-Frankivsjk, Ukraine, pp. 16—19, available at: URL : <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee>

6. Точне землеробство. *Agrifac*. URL: <https://www.agrifac.com/ua/sustainable-farming/>

7. Відновлювальне землеробство. Вікіпедія. URL : <http://surl.li/tpewh>

8. Чистий продукт: третина органічних підприємств не працюють в умовах воєнного стану. URL : Agravery.com

9. Shevchuk H. M. (2011), "Ecological and economic substantiation of organic agricultural production (on the example of Rivne region)", *Marketynh i menedzhment innovatsii*, vol. 4, no. 1, pp. 241—251.

10. Avercheva N.O. and Yefremov A.O. (2023), "The experience of post-war reconstruction and modernization of the German economy: the possibility of implementation in Ukraine", *Efektivna ekonomika*, vol. 5.

Яремів М.О.,

Русанов О.В.,

аспірант,

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,

банківської справи та страхування

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Україна віддавна славиться своїми родючими земельними ресурсами та сільськогосподарським потенціалом, які і сьогодні є провідною ланкою у глобальній агропромисловій галузі. Протягом останніх років українське сільське господарство зазнало значних змін. Важливу роль для сільського господарства України відіграють нові агротехнології, впровадження генетично модифікованих сортів та удосконалення управлінських практик.

Сільське господарство займає провідне місце для економіки України, що суттєво впливає на визначення ролі та місця у територіальному поділі праці. Через високий рівень інтенсивності виробництва сільськогосподарської продукції задля максимального прибутку страждають якість виробленої продукції та землі. Саме впровадження органічного сільськогосподарського виробництва є гарною перспективою для вирішення цієї проблеми.

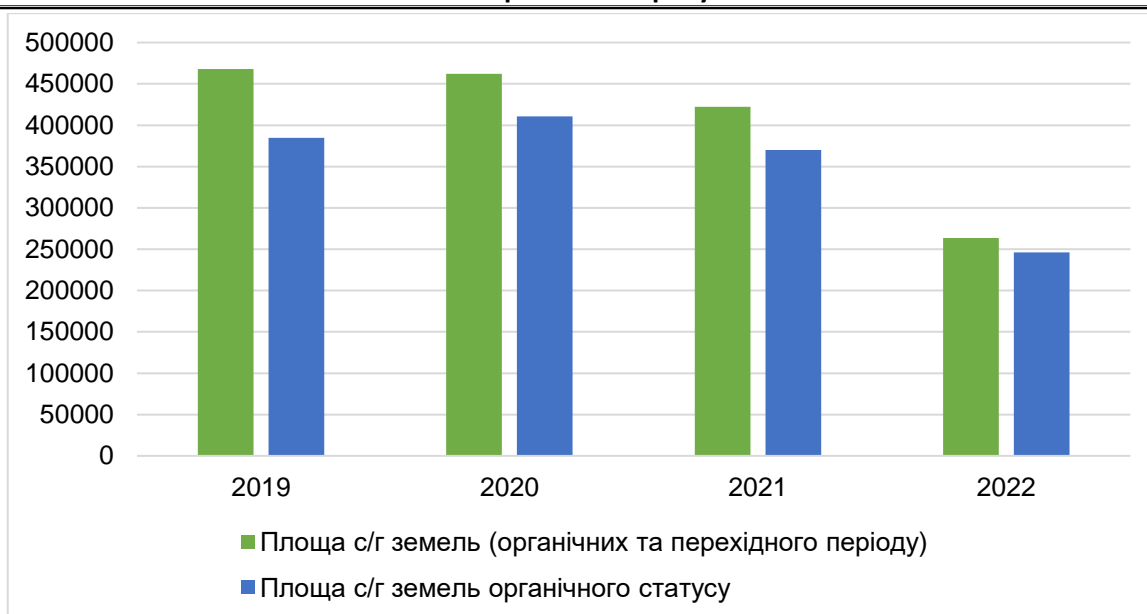
Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 № 2496-VIII є ключовим правовим актом, спрямованим на регулювання сфери органічного виробництва в Україні. Закон чітко

встановлює, що органічне виробництво ґрунтується на принципах використання екологічно чистих методів та відсутності синтетичних речовин, вимоги до стандартів органічного виробництва та процедури сертифікації продукції як органічної. Згідно Закону органічне виробництво - сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [1]. Головними характеристиками органічного виробництва є відсутність хімічних пестицидів, синтетичних добрив та ГМО, а також дотримання принципів біорізноманітності, охорони навколишнього середовища та добробуту тварин. Органічне виробництво спрямоване на створення екологічно чистої та безпечної для споживача продукції, а також на збереження родючості ґрунтів та стимулювання сталого розвитку сільського господарства.

Збільшення об'ємів та підходів до органічного виробництва окрім покращення якості та безпеки виготовленої продукції сільськогосподарського походження забезпечить виконання однієї з вимог для входження України до Євросоюзу, надасть більше можливостей для поступового організації вільної торгівлі з країнами ЄС, оскільки сприятиме високому рівню конкурентоспроможності продукції внаслідок розширення органічного виробництва.

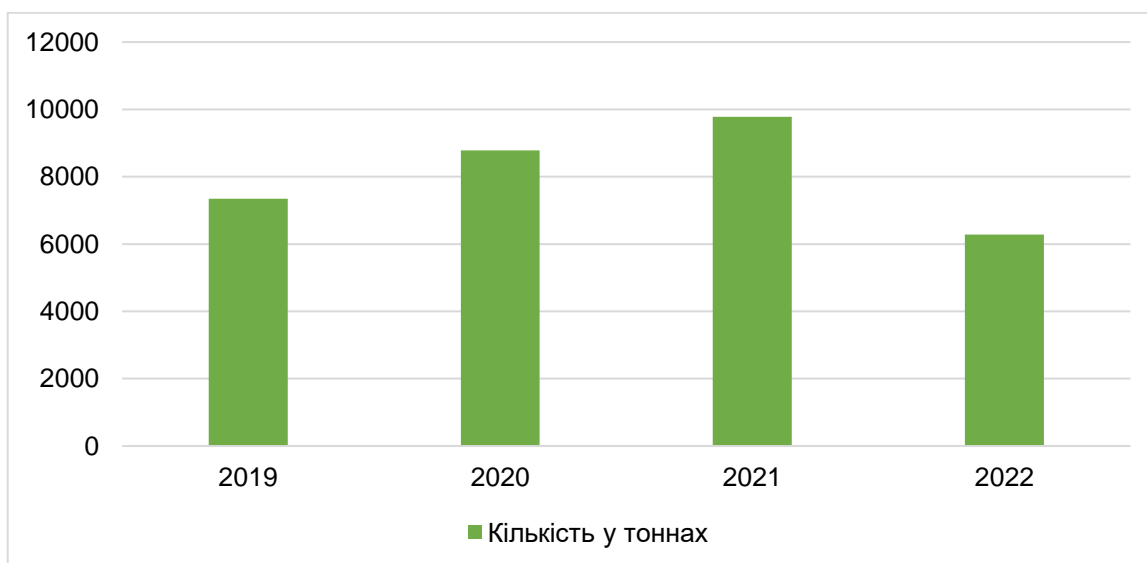
За результатами оперативного моніторингу у 2022 році суттєво скоротилась площа земель (263 619 га) під органічним виробництвом на 38% у порівнянні з 2021 роком (422 299 га) через те, що значна їх частина знаходилась під окупацією в південно-східних регіонах країни. Водночас, діяльність на землях, що були звільнені від окупації поступово відновлюється. Прогнозується, що до 2030 року площа землі, використовувана для органічного виробництва, збільшиться до 3% від загальної площі сільськогосподарських угідь України, що становить близько 1,3 мільйонів гектарів.

Рис. 1 Загальна площа с/г земель, зайнятих під органічне виробництво

Джерело : за даними оперативного моніторингу Міністерства аграрної політики та продовольства України [2]

Якщо говорити про внутрішній ринок органічної продукції, то в 2022 році за оціночними даними було реалізовано 6280 тонн органічної продукції власного виробництва на суму близько 700 млн. грн., що у порівнянні з попереднім роком скоротилось на 36%

Рис. 2 Об'єми реалізації української органічної продукції на внутрішньому ринку.

Джерело : створено автором на основі [3]

За даними ТОВ «Органік Стандарт», протягом 2022 року, попри повномасштабне військове вторгнення росії на територію України, Україна експортувала 226,36 тисяч тонн органічної продукції на суму 219 млн дол. США до 36 країн світу. У 2021 році цей показник становив 196,44 тисяч тонн.

Щодо 2023 року, то незважаючи на тривалу війну, експорт органічної продукції у січні-лютому склав 75,7 тисяч тонн, що становить третину від загального обсягу 2022 року.

Березень-травень 2023 року показав спадаючу динаміку експорту, проте з червня показники продемонстрували позитивні зміни [4]. Головними імпортерами української органічної продукції виступають такі країни, як Нідерланди, Німеччина, Австрія, Швейцарція, Польща, Литва, США, Італія, Велика Британія та Чеська Республіка.

Це призвело до того, що Україна у 2022 році піднялась до дві сходинки і посіла 3-є місце зі 125 країн за обсягами імпортованої органічної продукції до ЄС. Тому активне впровадження органічного сільського господарства на заміну звичайного буде добре впливати не лише на конкурентоспроможність, а забезпечить наступні позитивні зміни:

- відтворення родючості ґрунтів та збереження навколишнього середовища;
- розвиток сільських територій та підйом рівня життя сільського населення;
- підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарського виробництва;
- задоволення споживчого ринку здоровою якісною продукцією;
- зміцнення експортного потенціалу держави;
- поліпшення іміджу України як виробника та експортера високоякісної здорової органічної продукції;
- забезпечення продовольчої безпеки в Україні;
- поліпшення загального добробуту громадян держави [5].

Незважаючи на другий рік повномасштабної війни у 2023 році органічний сектор України продовжував свою діяльність та шукав нові можливості не тільки для відновлення, але й для пошуків нових експортних ринків. У липні 2023 року знайшла свій початок друга трирічна фаза програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України» (QFTP).

Також 2023 рік відзначився впровадженням закону про органічне виробництво в Україні та початком робіт двох державних реєстрів у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. «Органік Стандарт» отримав першу акредитацію від

Національного агентства з акредитації України (НААУ) серед органів сертифікації. Державний реєстр операторів органічного виробництва розпочав роботу 17 серпня 2023 року. На даний момент в ньому зареєстровано 113 операторів. Органічні продукти від українських виробників з'явилися на полицях магазинів та супермаркетів із державним логотипом для органічної продукції від українських виробників.

В грудні 2023 року українські компанії представили свою органічну продукцію в Об'єднаних Арабських Еміратах, взявши участь в другому Національному стенді України на виставці Middle East Organic & Natural Products Expo, яка є найбільшою виставкою органічних продуктів у країнах Близького Сходу.

Навіть у часи війни, українські аграрії продовжують шукати можливості для вирощування, переробки та збуту органічної продукції. Наприклад, 24 оператори органічного сектору отримали підтримку в рамках третього етапу грантової програми «Підтримка органічного сектору в Україні», що була започаткована громадською спілкою «Органічна ініціатива». Загальна сума грантів склала 90 000 швейцарських франків [6].

До того ж, Мінагрополітики співпрацює з міжнародними проектами, що мають на меті розвиток органічного виробництва та обігу органічної продукції в Україні, зокрема з:

1) швейцарсько-українською програмою «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України» (QFTP), що фінансується Швейцарією та впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія);

2) проектом «Німецько-українська співпраця у галузі органічного сільського господарства» (COA);

3) швейцарсько-українською програмою «Органічна торгівля заради розвитку у Східній Європі» (OT4D), що фінансується Швейцарією та впроваджується IFOAM - Organics International у партнерстві з HELVETAS Swiss Intercooperation та Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія);

4) проектом ЄС «Інституційна та політична реформа дрібномасштабного сільського господарства в Україні» (IPRSA) [7].

Не дивлячись на те, що зважаючи на війну розвиток органічного виробництва залежить від ситуації в країні, тренд на споживання органічної продукції буде активно розвиватися. Тому одним із головних завдань України є врегулювання нормативно-правової бази, що дозволить забезпечити діяльність виробників у відповідності до сертифікаційних норм та популяризація напрямку діяльності.

Наразі експертна робоча група, яка створена при Міністерстві аграрної політики та продовольства України для розробки законодавства у сфері органічного виробництва, активно працює над вдосконаленням нормативно-правових актів. В цій групі беруть участь також фахівці з Федерації органічного руху України. Особлива увага зосереджена на приведенні цих нормативно-правових актів у відповідність до нових стандартів органічного регулювання Європейського Союзу, які набрали чинності з 1 січня 2022 року.

Розвиток сектору органічного виробництва є особливо вагомим та перспективним для українських аграріїв, споживачів та держави загалом. Це особливо актуально у контексті забезпечення продовольчої безпеки, здорового харчування та збереження природного середовища.

Навіть в умовах війни та невизначеності, органічні фермери встояли, подолавши складнощі як у виробничих процесах, так і у збуті, та продовжують присвячувати себе цій справі з незмінним ентузіазмом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19>
2. Офіційний сайт OrganicInfo. Площі під органічним виробництвом 2016-2022. URL : <https://organicinfo.ua/infographics/organic-land-2016-2022/>
3. Офіційний сайт OrganicInfo. Продажі органічної продукції за 2018-2022: внутрішній ринок. URL : <https://organicinfo.ua/infographics/domestic-market-2018-2022/>
4. Офіційний сайт «Дія». Експорт. Дашборд щодо експорту української органічної продукції. URL: https://export.gov.ua/740-eksport_ukrainskoi_organichnoi_produktsii
5. Офіційний сайт Федерації органічного руху України. Доцільність розвитку в Україні. URL : <https://organic.com.ua/doczilnist-rozvytku-v-ukrayini/>
6. Офіційний сайт OrganicInfo. Підсумки 2023 року в органічному секторі. URL : <https://organicinfo.ua/news/results-of-2023/>
7. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України 2019 - 2024. URL : <https://minagro.gov.ua/>

Буравська І.В.,

вчитель-методист,

Гуржий О. Р.,

учениця 10 класу ,

КЗ Запорізька спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів
«Козацький ліцей» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя

ВОЄННО-ТЕХНОГЕННЕ ЗАБРУДНЕННЯ ҐРУНТОВОГО ПОКРИВУ В АСПЕКТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2022-2023 РОКІВ НА ПРИКЛАДІ ОСТРОВА ХОРТИЦЯ

Інтенсивні бойові дії на окремих територіях викликали небезпеку використання земель, що постраждали від безпосереднього військового впливу. На українських землях ворог створив полігон для випробування різних видів озброєння. Наразі можна стверджувати, що росія своєю військовою агресією перетворила українські родючі чорноземи на найбільш забруднені землі у світі.

Нами досліджено вплив воєнно-техногенного забруднення ґрунтового покриву, спричиненого повномасштабним вторгненням російських військ в Україну у 2022-2023 роках, зокрема на о. Хортиця.

На підставі наукових джерел теоретично охарактеризовано види воєнотехногенного забруднення ґрунтового покриву: фізичне, механічне, хімічне, біологічне. З'ясовано фактори впливу військових дій на родючість верхніх шарів ґрунту: маневри військ, бойові дії, випалені землі, мінування територій, розміщення військової інфраструктури та місця масових поховань.

Визначено найбільш небезпечні хімічні забруднювачі, що зберігаються тривалий час та зазначені шляхи відновлення деградованих ґрунтів, також спрогнозовано можливі впливи воєнно-техногенного забруднення ґрунтового покриву, спричиненого російською агресією, на живі організми.

В основі роботи польові дослідження по виявленню та опису місць, що зазнали воєнно-техногенного забруднення ґрунтового покриву внаслідок влучання російської зброї на території унікального природного та історичного комплексу о. Хортиця.

В ході польового дослідження (26-27 жовтня 2023 року) було обстежено ряд місць влучень ракет, різного калібру, на території заповідника «Хортиця» та виявлено

пошкодження ґрунтового покриву у вигляді вирв різного діаметру та глибин, наслідків пожеж, спричинених обстрілами.

В результаті ураження природоохоронних об'єктів: пошкоджена значна частина культурного шару кургану «Могильник скіфського часу «Каракайка» та поселення Совутина-2, порушена стратиграфія (системність горизонтів ґрунту), знищено окремі знахідки на ділянках поруч з вибухами (рис.1.)

Рис. 1 Пошкодження пам'ятки культурної спадщини о. Хортиця. Совутина-2 (охор. №4457). Фото воронки від вибуху Волкова Анатолія 20.12.22р.[з особистого архіву Тубольцева О.В.]

З метою виявлення хімічного забруднення відібрані зразки ґрунту з локації балки Совутина-2 було надіслано у випробувальний центр – державну установу «Запорізький обласний центр контролю та профілактики хвороб міністерства охорони здоров'я» (ДУ «ЗОЦКПХ МОЗ»). Відповідність нормативам гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунті, а також перелік таких речовин, регламентуються Постановою КМУ від 15.12.21 року №1325 [1], гігієнічні регламенти допустимого вмісту хімічних речовин у ґрунті, затверджені Наказом Міністерства охорони здоров'я України 14 липня 2020 року №1595 [2].

Список речовин, для лабораторного випробування ґрунтувався на попередньо опрацьованій літературі [3, 4, 5] та відповідно, був обраний наступний перелік хімічних елементів: мідь, цинк, кадмій, хром, свинець, нікель, залізо, кобальт, марганець та нафтопродукти. Лабораторне випробування на визначення концентрації важких металів здійснювався методом атомноабсорбційної спектрофотометрії.

Для здійснення порівняльного аналізу з контрольними зразками ґрунту з неуражених територій та в зв'язку з достатньо високою вартістю послуги лабораторного дослідження ґрунту по виявленню важких металів, автором було прийнято рішення взяти за контрольні зразки ґрунту найближчі точки до острова Хортиця за період з листопада 2022 року по жовтень 2023 з матеріалів моніторингових досліджень, що здійснюються щорічно ДУ «ЗОЦКПХ МОЗ».

У відповідь на запит щодо доступу до публічної інформації про результати моніторингових досліджень ґрунту, державна установа «Запорізький обласний центр контролю та профілактики хвороб міністерства охорони здоров'я» надала інформацію, про результати моніторингового дослідження ґрунту, в місцях відбору проб в найближчих точках до о. Хортиця, а саме: пляж «Центральний» (дата дослідження 23.06.2023 р.), парк «Металургів» (дата дослідження 26.04.2023).

Нами здійснено порівняльний аналіз вмісту важких металів у зразках ґрунту з місць дослідження, що узагальнені у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз вмісту важких металів у зразках ґрунту з місць дослідження в період 2023 року

Назва показника, мг/кг	Санітарно гігієнічна норма	Зразок з місця влучання ракети на о. Хортиця	Пляж «Центральний»	Парк «Металургів»
Мідь	3,0	0,35	0,10	0,34
Цинк	2,3	1,0	7,95	1,10
Кадмій	1,5	0,01	0,10	0,49
Хром	0,05	0,10	0,10	1,37
Свинець	32,0	0,20	0,20	-
Нікель	4,0	0,55	-	1,10
Залізо	Норматив відсутній	1,0	28,70	1,54
Кобальт	5,0	1,0	-	1,31
Марганець	60,0	0,10	0,10	26,16
Нафтопродукти	1000	20,0	-	-

Результати лабораторних випробувань ґрунту та їх порівняльний аналіз свідчить про хімічне забруднення: на о. Хортиця показник хрому перевищує в 2 рази над норму; на пляжі «Центральному» показники цинку в 3,5 рази, хрому в 2 рази вищі, відносно високий показник заліза - 28,7 мг/кг, в парку «Металургів» показник хрому перевищує норму в 27,4

рази, відносно високий показник марганцю 26,17 мг/кг. 5. Практично всі інші показники важких металів (мідь, кадмій, свинець, нікель, кобальт, нафтопродукти) знаходяться у межах норми.

З'ясовано також ряд причин, що пояснюють незначний рівень виявлення важких металів у ґрунті в місці влучання, що зумовили прискорення швидкості міграції хімічних речовин, а саме:

- великий термін між влучанням ракети та взяттям проб ґрунтового покриву;
- піщаний, малогумусний склад ґрунту;
- вплив природних явищ у вигляді різноманітних опадів; - достатньо велика глибина вирви, утвореної вибухом.

У ході дослідження авторкою також сконцентровано увагу на пошуку можливих шляхах відновлення деградованих ґрунтів.

В період активних бойових дій 2022-2023 років значна кількість сільськогосподарських угідь у Херсонській, Запорізькій, Миколаївській та інших областях, що зазнали бомбардувань, була спалена разом з урожаєм. Однак, окрім зазначених візуальних пошкоджень ґрунту є й хімічне забруднення, як наслідок кожного вибуху снаряду.

Науковиці-екологині Чайка Т. О., Короткова І. В. у колективній монографії зазначають: «Такий ґрунт може бути придатним для ведення сільського господарства після відновлення, тоді як природне відновлення від окремих хімічних забруднень може тривати сотні років. У виробництві військової зброї та вибухових речовин використано хімічні сполуки, які не підлягають біологічному розкладанню, що створює реальну загрозу забруднення ґрунту та поверхневих вод, негативно впливати на біоту та екосистемні послуги, від яких отримують користь люди» [6].

З метою відновлення, кожну земельну ділянку, що постраждала, необхідно вивчити та під кожну ділянку розробити і запровадити свою програму заходів.

Доцільним і найпростішим шляхом – є вилучення земель із сільськогосподарського використання, передача територій до природнозаповідного фонду.

Вченні вважають перспективним рішенням для видалення важких металів, «заходи фітоекстракції з використанням рослин, які мають мікроелементнакопичувачі забруднювачів у своїх тканинах. Найбільш розповсюдженими серед заходів детоксикації ґрунтів, забруднених речовинами воєнно-техногенного походження, – внесення

органічних добрив, використання природних і штучних сорбентів, застосування мінеральних добрив тощо. Кожен з цих методів має переваги та свої впливи на ґрунт» [6].

Серед можливих шляхів відновлення, в залежності від концентрації забруднювачів, є вирощування технічних культур та посівного матеріалу для непродуктивного використання. Як варіант – вирощування біоенергетичних культур, таких як: цукрові буряки, силосна кукурудза, цукрове сорго, міскантус та світчграс.

Олександр Ганженко, завідувач відділу технологій вирощування біоенергетичних культур Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААНУ стверджує: Європі сьогодні дуже поширена практика використання перелічених рослин для відновлення територій, які зазнали деградації через видобування корисних копалин, або колишніх полігонів сміття тощо. Їх засаджують багаторічними рослинами, які окрім надходження якісної біомаси, також виконують свою функцію як ремедіанти (поліпшувачі) для відновлення родючості ґрунту» [7].

Міскантус є однією з таких універсальних і невибагливих біоенергетичних культур, що збагачує, відновлює ґрунт, запобігає ерозії. «Урожай з 1 га цієї культури дає можливість замінити 10 тис. кубометрів природного газу. З нього виготовляють тверде біопаливо – гранули, брикети, пелети. Але, крім цього, завдяки високому вмісту целюлози, його біомаса є гарною сировиною для інших потреб: у паперовій галузі, в будівництві, для виготовлення біопластика тощо. Тобто перспектив його застосування – чимало» [5] зазначає науковець.

Отже, російська агресія проти України, спричинила негативний воєнотехногенний вплив на ґрунтові та земельні ресурси, які є національним багатством та потенціалом нашої держави. В ході дослідження автором з'ясовано фактори впливу військових дій на родючість верхніх шарів ґрунту.

Вище викладені факти воєнно-техногенного забруднення ґрунту дають можливість прогнозувати, що у разі продовження військових дій продовжиться тенденція руйнування міста, історичних пам'яток культури, забруднення ґрунтів, накопичення важких металів, які мають негативний вплив на живі організми, викликаючи мутації, розвиток тяжких хвороб та фатальні наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження нормативів гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також переліку таких речовин від 15 грудня 2021 р. № 1325, Київ. URL:<https://clipr.cc/xxR1S> (дата звернення 03.11.2023)

2. Сенчихін Ю.М. Лісові пожежі під час війни та їх наслідки. *Національний університет цивільного захисту України*. Харків. 2019 рік. URL:<https://clipr.cc/f5SNM> (дата звернення 26.10.2023)

3. Голубцов О. Сорочкіна Л. Вплив війни росії проти України на стан українських ґрунтів. Результати аналізу. Київ: ГО Центр екологічних ініціатив «Екодія», 2023. 32 с. URL:<https://clipr.cc/Aqj6F>

4. Дрозд О. М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Геохімія довкілля» (для студентів 4 курсу денної та заочної форм навчання спеціальності 183 – Технології захисту навколишнього середовища) Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2017. 45 с. URL:<https://clipr.cc/4ZMCc> (дата звернення 17.11.2023)

5. Зайцев Ю.О. Вплив бойових дій на вміст валових форм важких металів у ґрунтах Сумського та Охтирського районів Сумської області. *Агроекологічний журнал*. 2022. №3. С.136–149. URL:<https://clipr.cc/5Lt2p> (дата звернення 28.11.2023)

6. Чайка Т. О., Короткова І. В. Відновлення родючості ґрунту в Україні після воєнних дій. Захист і відновлення екологічної рівноваги та забезпечення самовідновлення екосистем: колект. моногр. (с.232-281) Полтава: ПП «Астрая» URL:<https://clipr.cc/Y4dS2> (дата звернення 29.11.2023)

7. Ганженко О. Біоенергетичні культури варто вирощувати на деградованих ґрунтах- Kurkul-14.11.2019. URL:<https://clipr.cc/p6WcZ> (дата звернення 18.12.2023)

Сопіна А.,
Кушнір С.О.,
д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ВАЖЛИВІСТЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Війна рф в Україні принесла багато проблем для аграрного бізнесу. Частна українських підприємств існують на межі виживання, багато в окупації, багато втратили

землі, майно, ресурси, а також працівників. Сьогодні як ніколи підприємства змушені шукати інноваційні рішення для виживання, втримання конкурентоспроможності діяльності, а також намагаються використовувати нові можливості та перспективи співпраці з ЄС. З огляду на сучасні умови, стратегічне планування діяльності є перспективним шляхом досягнення поставлених задач.

У пріоритетах сталого розвитку Україна орієнтується на досвід провідних країн ЄС, збереження природних ресурсів та органічне виробництво. Обираючи для себе шлях євроінтеграції, Україна дала поштовх вітчизняним підприємствам переформатувати орієнтири функціонування. Євроінтеграція – інтегрування у європейське середовище (економічне, соціальне, культурне, політичне), що обумовлює розвиток відповідального виробництва, ефективної діяльності, відповідність високим європейським стандартам.

Виробництво сільськогосподарської продукції є найважливішою частиною економіки країни. Україна є одним з лідерів з експорту, пшениці, соняшнику, цукру, але поки в структурі експорту переважають сировинні поставки, замість готових товарів і продуктів переробки сільськогосподарських культур.

За підрахунками експертів 45 найбільших агрокомпаній України обробляють близько 4,1 млн га сільськогосподарських земель з загальним виторгом більше 10,8 млрд. дол. США [8].

Агропромислові підприємства України завжди були привабливими партнерами зовнішньоторговельних відносин України та ЄС. За часи повномасштабної війни з РФ багато аграрних підприємств зазнали значних збитків через воєнні дії та блокування діяльності з боку деяких західноєвропейських країн.

Зважаючи на пережитий негативний досвід, сільськогосподарські компанії змінили пріоритети свого функціонування, переформатували збутову діяльність, розглянули альтернативи виготовлення продукції. Сьогодні все більш важливого значення набуває забезпечення виробників якісними добривами, насіннєвим матеріалом, засобами догляду за рослинами тощо. На ринку України представлені декілька підприємств, які є представниками відомих міжнародних компаній.

Однією з транснаціональних корпорацій, що займається виробництвом і продажами продукції для аграрної галузі: пестицидів та насіння рослин є компанія Syngenta, що лідирує за виробництвом засобів захисту рослин і посідає третє місце на світовому ринку високоякісного насіння. В результаті проведеного дослідження було виявлено наступне.

Сильні сторони компанії Syngenta:

1. Домінування на ринку: дає велику конкурентну перевагу та підкреслює досвід у цій галузі. Відповідно також компанія має перевагу на українському ринку над іншими виробниками та імпортерами засобів захисту рослин чи насіння.

2. Глобальний масштаб: глобальна присутність дозволяє компанії бути в курсі різних викликів, з якими стикаються виробники, а також потреб переробних підприємств на місцях, що дозволяє розробляти та оцінювати майбутні продукти в місцевих умовах, а також співпрацювати з місцевими науковими експертами.

3. Інновації: компанія продовжує інвестувати в розвиток своїх співробітників, технічних можливостей та партнерських відносин, постійно вдосконалювати свою продукцію та навчати співробітників новим навичкам, щоб відповідати вимогам ринку. Завдяки передовим науковим знанням та інноваційним рішенням 28 000 фахівців у понад 90 країнах світу працюють з метою вдосконалити сучасні підходи до вирощування рослин.

4. Цільовий сектор: більше половини продажів компанії припадає на ринки, що розвиваються та ринок ЄС.

5. Репутація: компанія мають відмінну репутацію в агрохімічному секторі, що пов'язано з їх попереднім досвідом ведення бізнесу та науковими досягненнями. Так, компанія Syngenta була утворена шляхом злиття двох хімічних компаній: Novartis та AstraZeneca, тобто успадкувала сильні сторони і традиції цих компаній і змогла вирости з них.

Слабкі сторони компанії Syngenta:

1. Суперечливі проєкти: Syngenta вклала величезні інвестиції в ГМО (генетично модифіковане насіння), концепція якого є суперечливою. Отже, це може зашкодити іміджу бренду. Особливо поганої слави компанія Syngenta зазнала у жовтні 2007 року, коли бразильський Рух безземельних робітників очолив групу, яка захопила одну з дослідницьких ферм компанії з вирощування насіння, протестувальник і охоронець були вбиті, а інші поранені.

2. Цільовий сектор ринку: більше половини продажів Syngenta припадає на ринки, що розвиваються однак інвестиції в ринки, що розвиваються, пов'язані з набагато більшим ризиком через політичну нестабільність, проблеми внутрішньої інфраструктури та нестабільність валютних курсів.

3. Імідж бренду: Syngenta має доволі відомий бренд, хоча є відносно новою компанією (заснована у 2000 році, тоді як компанія-лідер з продажу насіння Monsanto існує з 1901 року).

Можливості компанії Syngenta:

1. Продукти: добрива та сільськогосподарське обладнання можуть бути надані для підвищення продуктивності первинних виробників та зростання ринку. Навчальні послуги також можуть бути використані як доповнення до цієї мети; це також може надати можливість для диверсифікації діяльності компанії Syngenta, яка наразі не має частки на ринку навчальних послуг.

2. Співпраця – співпраця інших компаній з Syngenta, позитивно впливає на успішність, зважаючи на стимулювання сильних сторін одна одної, а також будівництва міцних стосунків між собою.

3. Технологічний розвиток: Syngenta співпрацює з університетами та науково-дослідними інститутами в частині стажування студентів та технологічного розвитку сільського господарства. Це сприяє появі нових та більш ефективних методів ведення сільського господарства, які підвищують продуктивність первинних виробників та заохочують студентів до вивчення галузі [5, с. 46].

4. Соціокультурний: підвищення обізнаності та терміновості реагування на сучасні проблеми, пов'язані з продовольчою безпекою внаслідок війни, якщо їм приділятиметься достатньо уваги з боку основних органів влади та міжнародного суспільства.

5. Економічний підйом: об'єми виробництва продукції компанією може досягти максимуму в найближчий період [6, с. 52]. Це може допомогти відкрити нові ринки та привабити нові інвестиційні можливості. Однак це може призвести до припливу нових конкурентів на ринок з більш досконаліми сільськогосподарськими методами і менш етичними міркуваннями (що в кінцевому підсумку дасть їм конкурентну перевагу на рівні роздрібною торгівлі).

Загрози компанії Syngenta:

1. Конкуренція з боку фірм, які вже міцно закріпилися на ринку, а також новачків на ринку.

2. Ринок: очікується повільне зростання ринку для виробників.

3. Економічний спад: економічний клімат для вирощування та реалізації продукції може погіршитися протягом певного періоду, що може призвести до зниження ринкових цін на акції і, зрештою, до недотримання стратегічного плану розвитку до 2025 року.

4. Технологічна загроза: розвиток технологій у сільському господарстві може зашкодити стратегічним планам компанії. По суті, необхідно буде оновити методи і засоби виробництва, що вимагатиме значних капіталовкладень [7, с. 84].

На українському ринку компанія Syngenta представлена ТОВ «Сингента», яка є маркетингово-орієнтованою компанією, що забезпечує розвиток аграрного ринку України. Товариство використовує новітні маркетингові програми підтримки, такі як Агродід та консультативні телефонні центри. ТОВ «Сингента» - виробник високоякісного насіння, висока якість якого забезпечується інноваційними рішеннями щодо захисту рослин, підвищення врожайності, сталого землекористування зі збереженням біорізноманіття [8]. На прикладі ТОВ «Сингента» (табл.1) можна проаналізувати потенційні можливості на українському ринку, які доцільно використовувати агропромисловим підприємствам для реалізації в середині компанії.

Таблиця 1

SWOT-аналіз ТОВ «Сингента»

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - широкий вибір якісних, сертифікованих, ефективних хімічних препаратів і мінеральних добрив; - компанія існує на ринку більше 10 років; - офіційні дистриб'ютори в усіх регіонах України; - доступні ціни; - проведення ґрунтової і рослинної діагностики; - хімічна обробка усіх видів посіву; - надання он-лайн консультацій експертів. 	<ul style="list-style-type: none"> - нестабільна політика компанії; - нестача кваліфікованих кадрів; - недосконалість маркетингової політики.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - збільшення попиту на товар; - обслуговування господарств в різних регіонах України; - залучення нових споживачів за рахунок якісного обслуговування, - акції, промо- та навчальні заходи для аграріїв; - надання повної інформації про продукцію через каталоги та Інтернет; - розповсюдження продукції в торговельних мережах та інтернет-магазинах. 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення кількості конкурентів; - лідерство конкурентів; - наявність підробок на ринку; - загибель урожаю; - кліматичні умови; - стихійні лиха; - можливість підробки продукції.

Та з метою втримання конкурентних позицій на світовому просторі в умовах євроінтеграції, варто вибудовувати довгострокову стратегію, яка має передбачати наступні питання:

- 1) дотримання стандартів виробництва продукції та еко-продукції;

2) збільшення експортної частки переробленої готової продукції проти частки експорту сировини;

3) розвиток перспективних напрямів – біотехнологій та інноваційних способів вирощування сільськогосподарських культур;

4) створення міжнародних партнерств з європейськими аграрними компаніями як прояву інтенсивної інтеграції в ЄС для обміну знаннями, інноваціями, технологіями тощо.

Проведемо оцінку конкурентного середовища аграрного ринку України. Для цього порівняємо досягнення компаній-лідерів аграрної промисловості конкурентів у сфері рослинництва, що займають лідируючі позиції по обсягам зовнішньої торгівлі.

Досить конкурентоспроможною компанією є Vitagro. Унікальним сервісом компанії Vitagro Partner є забезпечення сільгоспвиробника усіма необхідними для посівної матеріалами та надання консультації спеціалістів, а розрахунок проходить спільно вирощеним врожаєм. Vitagro Partner має три власні торгові марки: Semelita - якісне насіння, Bayton - відбірні засоби захисту рослин за сучасними формуляціями, EnerGreen - мікродобрива з виїнярковою біодоступністю. Також Vitagro Partner є ексклюзивним дистриб'ютором британських інокулянтів: сухого - Premium Inoculant та рідкого - Inoculant Premium Forte, і унікального мікоризного інокулянту MycoFix [9].

Best Agrochemical – це висококонкурентна компанія, яка займається виробництвом засобів захисту рослин і працює на ринку України з 2008 року. Її асортимент включає 34 найменування, зокрема гербіциди, протруйники, фунгіциди, інсектициди та десиканти. Всі препарати виробляються на сучасному обладнанні згідно зі стандартами та технологіями виробництва. Окрім цього, компанія активно займається впровадженням інновацій у галузі сільського господарства та надає комплексні рішення для захисту різних рослин [10].

На основі даних звітностей аналізованих компаній проведемо діагностику бізнес-процесів на цих підприємствах, щоб виявити неефективності або проблеми у процесах, визначити першопричини та розробити рішення для покращення процесів. Для цього використаємо ряд критеріїв та оцінимо їх за 10-бальною шкалою на основі інформації, взятої з сайтів компаній [8], [9], [10] (табл.2).

Аналіз конкурентних позицій провідних аграрних компаній, представлених в Україні, показує, що кожна компанія має своє переваги і напрями удосконалення конкурентних позицій в умовах інтеграції в ЄС. Головною метою розробки стратегії розвитку більшості агропромислових компаній є реалізація комплексу напрямків, які дозволяють стати на довгострокову перспективу надійним партнером для виробників сільськогосподарської

продукції, починаючи від підготовки ґрунту та насіння, до розробки технологій вирощування.

Таблиця 2

Показники конкурентного середовища галузі рослинництва

Показник	Вага показника	ТОВ «Сингента»		Vitagro Partner		ТОВ «Best Agrochemical»	
		бал	Зведена оцінка	бал	Зведена оцінка	бал	Зведена оцінка
Зміна цін на продукцію	0,05	3	0,15	3	0,15	2	0,1
Асортимент продукції	0,05	9	0,45	8	0,4	6	0,3
Якість продукції	0,2	6	1,2	7	1,4	7	1,4
Імідж товару	0,05	7	0,35	7	0,35	5	0,25
Стимулювання збуту	0,05	5	0,2	6	0,3	4	0,2
Мобільність в задоволенні потреб споживачів	0,05	5	0,25	5	0,25	4	0,2
Наявність розгалуженої дистриб'юторської мережі	0,2	8	1,6	6	1,2	7	1,4
Ділова репутація	0,1	6	0,6	6	0,6	5	0,5
Організація ефективність	0,05	5	0,25	5	0,25	4	0,2
Виконання індивідуальних замовлень споживачів	0,2	5	1,0	4	0,8	4	0,8
Всього:	1	-	6,05	-	5,7	-	5,35

Наприклад, з метою збереження конкурентних позицій в умовах євроінтеграції ТОВ «Сингента» в 2021 розроблено «План успішного зростання: нові зобов'язання і цілі до 2025 року» [8] (табл.3).

Як бачимо на прикладі ТОВ «Сингента» - одним з основних факторів, що дозволяють компанії втримувати лідерські позиції в своїй сфері діяльності, є стратегічне планування, ефективність якого підтверджується конкурентоспроможністю та досягненням європейських стандартів діяльності.

Висновки. Отже, важливість стратегічного планування з метою забезпечення конкурентоспроможності підприємств на національному та закордонних ринках підтверджується прикладами успішних міжнародних компаній. Незважаючи на війну та інші зовнішні перешкоди ведення бізнесу в Україні, галузь рослинництва має високі перспективи розвитку з орієнтацією на впровадження інноваційних технологій та техніки,

збереження природних ресурсів, переорієнтацію на органічне виробництво та збільшення частини переробленої продукції в об'ємах експорту.

Таблиця 3

План успішного зростання: нові зобов'язання і цілі до 2025 року
ТОВ «Сингента»

Цілі	Напрямки досягнення
1. Прискорення інновацій для сільгоспвиробників і природи:	<ul style="list-style-type: none"> - інвестувати 2 млрд дол. США в науково-технологічні новації у сфері ведення сталого сільського господарства; - щороку здійснювати два науково-технологічні прориви у сфері ведення сталого сільського господарства; - прагнути до мінімально можливого залишкового вмісту пестицидів у сільськогосподарській продукції і довколишньому середовищі.
2. Прагнення до вуглецево-нейтрального сільського господарства:	<ul style="list-style-type: none"> - вирівнювати і скорочувати рівень викидів CO₂ у сільськогосподарському виробництві, забезпечувати зниження їхніх негативних наслідків для навколишнього середовища; - сприяти покращенню біорізноманіття та підтриманню здоров'я ґрунтів на 3 млн га сільгоспугідь щороку; - до 2030 року зменшити на 50% інтенсивність викидів вуглецю на підприємствах компанії.
3. Забезпечення здоров'я і безпеки людей:	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечити нульовий рівень травматизму і позаштатних ситуацій під час ведення нашої діяльності; - щороку навчати 8 млн. сільгоспвиробників принципів безпеки праці; - прагнути до забезпечення справедливих умов праці на всіх підприємствах нашої мети.
4. Важливе партнерство:	<ul style="list-style-type: none"> - побудувати міцні партнерські відносини та оприлюднити визначені спільні цілі у сфері ведення сталого сільського господарства; - розпочати всебічний діалог про інновації у сфері ведення сталого сільського господарства; - просувати принципи ведення сталого сільського господарства на рівні керівників компанії

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Свистун Л. А. Перспективи використання сучасних інформаційних технологій при здійсненні фінансового планування на підприємстві. *Економіка і регіон*. 2021. № 3(58). С. 13-21.
2. Тарасюк Г. М. Управління змінами в системі управління підприємством. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 2(52). С. 287–291.
3. Чемчикаленко Р. А. Теоретичні основи управління фінансовим станом підприємства. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. С. 350-354.
4. Шкільняк М. М., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л., Демків І. О. Менеджмент:

навч. посіб. Тернопіль: Крок, 2017. 252 с.

5. Копитко М. І. Управління інноваціями: навч. посіб. для самостійного вивчення дисципліни у схемах і таблицях. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 292 с .

6. Лисак О. І. Економіка підприємства: навч. посіб. Мелітополь: Люкс, 2020. 272 с.

7. Петруня Ю. Є., Літовченко Б. В., Пасічник Т. О. *Прийняття управлінських рішень: навчальний посібник*. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2020. 276 с.

8. Загальна інформація про ТОВ «Сингента». URL: <https://www.syngenta.ua/>

9. Офіційний сайт Групи компаній Vitagro. URL: <https://vitagro.com.ua/>

10. Офіційний сайт ТОВ «Best Agrochemical». URL: <http://best-szr.com.ua/o-kompanii>

СЕКЦІЯ 5.

ІННОВАЦІЙНІ БІЗНЕСОВІ МОДЕЛІ ЯК ЗАСОБИ ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Батракова Т.І.,

к.е.н., доцентка, доцентка кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Шевченко А.А.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ ПРОТИ ТРАДИЦІЙНОЇ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Електронна комерція, або e-commerce – це купівля та продаж товарів та послуг через інтернет. Цей процес включає в себе всі види комерційної діяльності, що здійснюються онлайн, від маркетингу і реклами до оплати за покупки. Електронна комерція дозволяє покупцям вибирати товари в зручний для них час і з будь-якого місця, де є доступ до інтернету.

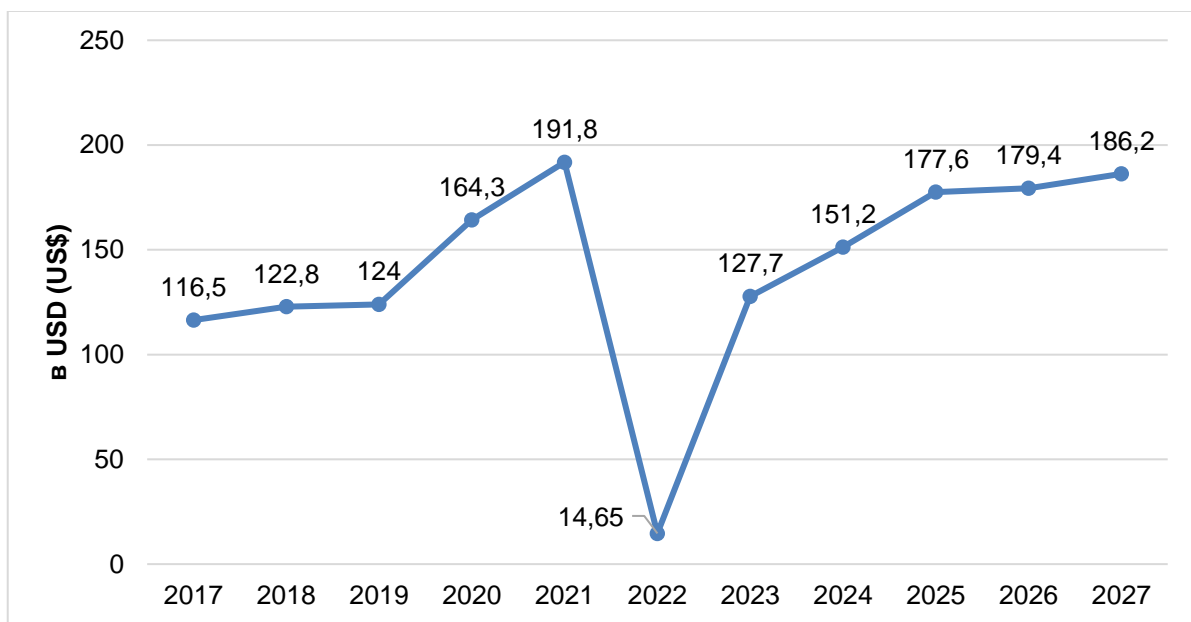
Ця форма торгівлі включає різні платформи: інтернет-магазини, маркетплейси, аукціони, а також використання соціальних медіа для прямого продажу товарів чи послуг. Покупці можуть читати відгуки інших покупців, порівнювати ціни та деталі продуктів, що допомагає їм ухвалити обдумане рішення про покупку. Такий підхід змінює традиційний роздрібний торговий досвід, роблячи покупки більш зручними та доступними [1].

Роздрібна торгівля – це процес продажу товарів або послуг кінцевим споживачам. В основному це стосується продажу невеликими партіями, що відрізняється від оптових продажів, де товари продаються великими лотами. Роздрібні торговці виступають як остання ланка в ланцюжку постачання, забезпечуючи доступність товарів для загальної публіки у зручних для покупців місцях та форматах.

Роздрібні магазини можуть мати різні форми: від великих супермаркетів до маленьких бутиків, від традиційних магазинів з фізичною адресою до вуличних ринків. Крім того, з розвитком технологій, значна частина роздрібною торгівлі також перейшла в

інтернет, дозволяючи покупцям замовляти товари онлайн і отримувати їх через доставку на дім. Такий підхід забезпечує більшу зручність для споживачів і розширює географічне досягнення роздрібних торговців[2].

Майже 44% українських споживачів, до війни у 2021 році робили покупки онлайн і 65% людей використовували Інтернет, обсяг онлайн-продажів перевищував 1 мільярд доларів. На той час найпопулярнішими категоріями онлайн-покупок були медіа та електроніка, меблі та предмети інтер'єру, а середній річний дохід на одного покупця перевищив 190 доларів США.

Рис. 1 Прогноз середнього доходу від електронної комерції на одного користувача в Україні

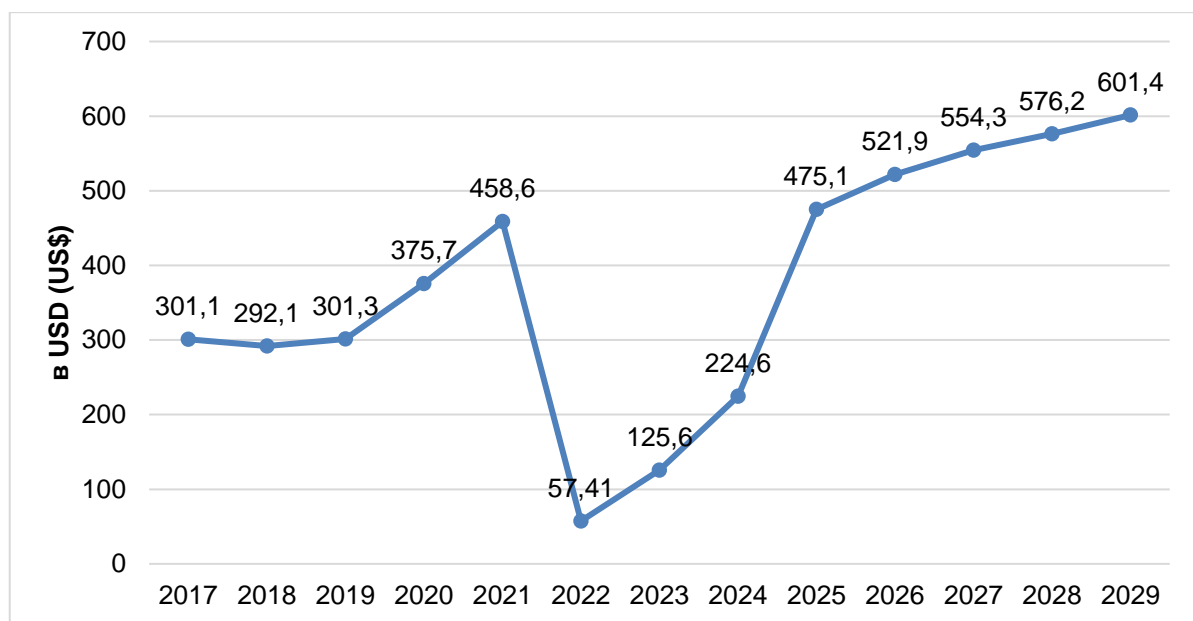
Джерело: складено автором на основі [3]

Початок конфлікту призвів до різкого падіння оборотів електронної комерції. Це було пов'язано з географічними змінами та збитками, спричиненими війною, а також масовим напливом біженців. До кінця 2022 року лише в Європі було зареєстровано близько п'яти мільйонів українських біженців, які перебувають під правовим захистом [3].

За даними статистики Statista, за перші кілька тижнів конфлікту обсяг продажів впав на 90%, так само як і витрати та доходи на одного покупця.

Україна є 49-м найбільшим ринком електронної комерції з оціночною вартістю 4 429,4 млн дол.США до 2024 року. За оцінками, дохід зростатиме зі середньорічним темпом

зростання (CAGR 2024-2028) на рівні 6,6%, а прогнозований обсяг ринку до 2028 року становитиме 5 712,4 млн дол.США. Прогнозується, що український ринок електронної комерції зросте на 8,9% у 2024 році, що сприятиме глобальному зростанню на 10,4%. Очікується, що в наступні роки глобальні продажі електронної комерції зростатимуть так само, як і в Україні.

Рис. 2 Прогноз середнього доходу на одного користувача в Україні

Джерело: складено автором на основі [4]

ECDB розглядає сім ринків в українському секторі електронної комерції. Найбільшим ринком є ринок хобі та дозвілля, на який припадає 26,3% від загального обсягу продажів електронної комерції в Україні. За ним слідує електроніка (20,7%), мода (16,8%), меблі та товари для дому (11,8%), товари для догляду (9,4%), DIY (8,9%) та продукти харчування (6,2%).

Що стосується каналів продажу, то, як і до початку конфлікту, лідирують торгові майданчики. За популярністю, показниками відмов і часу, проведеного на сайті, лідирує OLX (продажі B2C-(електронна комерція для споживача) і C2C-(електронна комерція від споживача до споживача)), за ним ідуть Prom і Rozetka, які є переважно платформами для продажів B2C [5].

Зіставлення досвіду роздрібною торгівлі та електронної комерції підкреслює основні відмінності та схожості у споживацькому досвіді. Традиційні магазини надають можливість

безпосередньо взаємодіяти з товаром, що допомагає покупцям відчувати більшу впевненість у своїх покупках, знижуючи частоту повернень товарів. Електронна комерція значно змінює роздрібну торгівлю, впливаючи на всі аспекти цього сектору. Основні зміни включають:

Таблиця 1

Найвідвідуваніші веб-сайти електронної комерції та покупок в Україні

Ранг	Веб-сайт	Категорія
1	 olx.ua	Електронна комерція та покупки > Оголошення
2	 prom.ua	Електронна комерція та покупки > Ринок
3	 rozetka.com.ua	Електронна комерція та покупки > Ринок
4	 ria.com	Електронна комерція та покупки > Ринок
5	 epicentrk.ua	Електронна комерція та покупки > Ринок

Джерело: складено автором на основі [6]

– онлайн-магазини зазвичай мають ширший асортимент товарів, ніж традиційні роздрібні магазини. Крім того, покупці можуть легко порівнювати ціни і характеристики товарів від різних продавців;

– покупці тепер можуть робити покупки онлайн 24/7, без необхідності фізично відвідувати магазини, це підвищує комфорт та спрощує процес покупки;

– онлайн-магазини зазвичай мають ширший асортимент товарів, крім того, покупці можуть легко порівнювати ціни і характеристики товарів від різних продавців.

– інтернет-магазини мають менші витрати на оренду приміщень та оплату праці порівняно з традиційними магазинами, що дозволяє продавцям пропонувати конкурентні ціни;

– електронна комерція дозволяє компаніям продавати свої товари на міжнародних ринках, що відкриває нові можливості для багатьох малих та середніх підприємств;

– розвинена логістична мережа дозволяє забезпечити швидку та надійну доставку товарів покупцям;

– впровадження нових технологій: використання великих даних, штучного інтелекту, дозволяє краще розуміти потреби своїх клієнтів, персоналізувати пропозиції та покращувати клієнтський досвід;

– інтернет-реклама, соціальні мережі та інші цифрові маркетингові інструменти стали основними каналами для просування товарів і послуг, дозволяючи таргетувати аудиторію більш точно;

– поява нових бізнес-моделей: підписки, моделі «купи зараз, плати потім», онлайн-аукціони та ринки для перепродажу стали популярними завдяки зручності та доступності, яку надає електронна комерція.

Таким чином, електронна комерція перетворює роздрібну торгівлю, роблячи її більш доступною, зручною і орієнтованою на клієнта.

Загалом, вибір між роздрібною торгівлею та електронною комерцією залежить від виду продукції та цільової аудиторії. Вкладання в онлайн-магазин часто виявляється більш економічним порівняно з витратами на фізичний магазин, що включає оренду і обслуговування. Онлайн-бізнес дозволяє автоматизувати численні процеси, зменшуючи потребу в ручній праці і покращуючи управління запасами та маркетинг[2].

Підсумовуючи можна зробити висновок, що електронна комерція представляє собою динамічний і гнучкий сегмент ринку, який може задовольнити змінні потреби сучасних споживачів і надає підприємствам можливість адаптуватися до нових умов ведення бізнесу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Що таке електронна комерція? URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/elektronna-komertsiya> (дата звернення 18.04.2024)
2. Retail vs. Ecommerce: How Are They Different? (2024). URL: <https://www.shopify.com/blog/retail-ecommerce#0> (дата звернення 18.04.2024)
3. Online sales: Ukraine ecommerce 2023 Analysis. URL: <https://global24.com/en/blog/online-sales-ukraine-ecommerce-2023-analysis/> (дата звернення 18.04.2024)
4. eCommerce market in Ukraine. URL: <https://ecommercedb.com/markets/ua/all#market-development> (дата звернення 18.04.2024)
5. Top Websites Ranking. Most Visited Ecommerce & Shopping Websites in Ukraine. URL: <https://www.similarweb.com/top-websites/ukraine/e-commerce-and-shopping/> (дата звернення 18.04.2024)

Бехтер А. В.,

Батракова Т.І.,

к.е.н., доцентка, доценка кафедри фінансів,

банківської справи та страхування,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

СУЧАСНА ПРАКТИКА ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Процеси реструктуризації української економіки під час переходу до ринкової моделі відкрили широкі можливості для всіх громадян, особливо для жінок у сфері підприємництва. Жінки активно включаються у різноманітні сфери діяльності, що обумовлено потребами ринкової економіки, зокрема у підприємницьку сферу. Гендерний аспект у сучасних ринкових економічних відносинах стає особливо важливим, оскільки жінки продовжують відігравати ключову роль у суспільному виробництві загалом. Крім того, розвиток жіночого підприємництва сьогодні створює можливості для збільшення інноваційного потенціалу української економіки.

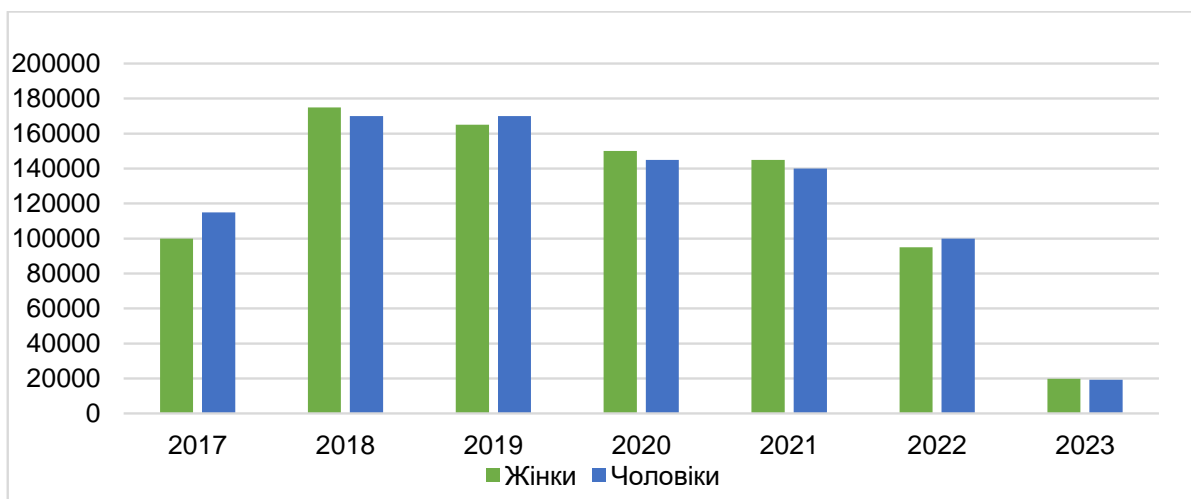
Слід відзначити, що розвиток жіночого підприємництва є однією з важливих тенденцій у сучасному ринку праці як у розвинених, так і в інших країнах. За результатами першого дослідження Index of Women Entrepreneurs від Mastercard виявлено, що індекс жінок-підприємців найвищий на розвинених ринках. Нова Зеландія посідає перше місце, за нею слідує Канада і Сполучені Штати Америки. Ці країни мають найсприятливіші умови для розвитку жіночого підприємництва, включаючи активні спільноти власників малого та середнього бізнесу, високу якість регулювання та легкість ведення бізнесу [1].

Цікаво, що в країнах з низьким рівнем доходу, таких як Уганда, Бангладеш та В'єтнам, також присутня велика частка жінок-підприємниць. Більшість з них розпочинають підприємницьку діяльність через матеріальні потреби, а не через сприятливі умови на ринку. Досвід розвитку жіночого підприємництва у США показує, що американські жінки запускають нові підприємства у півтора рази частіше, ніж чоловіки. На сьогодні жінки очолюють вже понад третину американських компаній, і ця кількість постійно зростає. Не оминув цей тренд і Україну.

Успішна реалізація жіночого бізнесу у сучасних умовах залежить від різноманітних чинників, які враховують контекст країни, галузі та конкретної ситуації, а також особистих обставин підприємниць. Жіноче підприємництво може проявлятися у різних аспектах, що

включає стилі керівництва, цінності та підходи до досягнення успіху. Незважаючи на те, що психологічні дослідження намагаються визначити «жіночий стиль» управління бізнесом, експерти вважають, що успіх залежить від конкретних якостей та навичок, а не від статевих різниць [1].

Україна спостерігає зростання кількості жінок-підприємців щорічно. За офіційними даними Opendatabot, наразі в країні зареєстровано 851 тисячу жінок-підприємців, що становить 45% від загальної кількості ФОП. Ця тенденція до збільшення спостерігається протягом останніх п'яти років. У 2016 році в Україні було 43,7% жінок-підприємців, а до 2018 року цей показник зріс до 45%. Найбільше жінок-підприємниць в Україні володіють компаніями, що надають клінінгові послуги, за ними йдуть представниці б'юті-індустрії (перукарні, салони краси та інше), а третє місце за зайнятістю належить сфері соціальної допомоги.

Рис. 1 Динаміка реєстрації ФОП 2017-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [2]

Протягом перших місяців 2023 року в Україні зареєстровано 36 892 фізичних осіб-підприємців, з яких неймовірних 51% складають жінки. Це вказує на те, що кожен другий малий бізнес у країні належить саме ініціативним та підприємливим жінкам. Такі статистичні дані відображають нове уявлення про образ жінки-підприємця, яка втілює різноманітні лідерські якості та корпоративний підхід у сучасному соціокультурному середовищі [2].

Роль жінок у повоєнному відновленні України буде колосальною, зважаючи на потреби країни та демографічну ситуацію. Але для цього необхідно подолати гендерні

стереотипи: українські жінки досі отримують менше за свою працю порівняно з чоловіками. Держслужба статистики в 2021 році підрахувала, що українки отримували 79,3% від заробітної плати чоловіків, фактично кожен п'ятий робочий день працюючи безкоштовно. Спостерігається гендерний дисбаланс також у затребуваних STEM-спеціальностях, таких як математика та інженерія, архітектура та будівництво, агросфера, інформаційні технології тощо.

В наш час, соціально-психологічні передумови для розвитку жіночого підприємництва все ж поступово формуються, оскільки все більше українок адаптується до нових економічних умов. Багато жінок з високим рівнем освіти, при сприятливих умовах для вступу в підприємницьку діяльність, проявляють бажання та здатність досягати успіху у цій сфері. З цього можна зробити висновок про необхідність створення організацій, які підтримуватимуть жіночі підприємницькі ініціативи на різних рівнях. Ці організації могли б надавати реальну підтримку жінкам з інноваційними ідеями та бажанням стати підприємницями.

Зараз Україна впроваджує масштабний національний проєкт «Мінцифри Дія.Бізнес.» з метою розвитку підприємництва, що складається з онлайн-платформи для підприємців та офлайн-складової – мережі центрів підтримки та хабів для підприємців у різних регіонах України. Ці центри надають консультації, сприяють представленню продуктів підприємців один одному, проводять освітні програми та надають інші додаткові послуги. Цей проєкт сприяє зростанню нових бізнесів у регіонах, збільшенню кількості робочих місць і сприяє виходу українських підприємців на міжнародні ринки [3].

Помітний внесок у підтримку жінок-підприємниць робить «Інститут партнерства та сталого розвитку» через проєкт «Жіноче лідерство та підприємництво». Наприклад, створено Inspiring Women Academy – академію, яка допомагає жінкам та дівчатам виявити свій лідерський потенціал і стати успішними бізнес-леді. Ця програма дозволяє учасницям з різних регіонів України дізнатись, як розпочати власний бізнес. Крім того, щорічно проводиться міжнародний бізнес-форум «БізнесWOMAN», спрямований на об'єднання жінок бізнесу, політики та соціальної сфери для співпраці, обміну досвідом та підтримки розвитку малого і середнього бізнесу в Україні.

Вдосконалення жіночого бізнесу слід здійснювати, враховуючи його незаперечні переваги та специфічні «жіночі» особливості. Це означає, що розвиток жіночого бізнесу не обов'язково має бути простим відтворенням тих же сфер, де діють чоловіки, але повинен відповідати унікальним потребам та особливостям жіночого підприємництва в Україні.

Процес становлення жіночого підприємництва в Україні відбувається повільно через соціальні, економічні та юридичні бар'єри, з якими стикаються жінки-підприємці. Проте відкриваються нові можливості для жінок реалізувати свій потенціал і отримати соціальний статус у суспільстві через активну участь у підприємницькій діяльності.

Створення сприятливих умов для розвитку жіночого підприємництва свідчить про необхідність досягнення гендерної рівноваги у сфері бізнесу. Жінки в змозі створити динамічну екосистему, яка об'єднує місцевих жителів, бізнес та владу з метою ефективного використання соціально-економічних ресурсів, як на регіональному, так і на державному рівні [4].

Нині Україна має широкий спектр програм підтримки жіночого підприємництва, що охоплюють різні сфери діяльності. Громадські організації, державні установи і міжнародні фонди активно сприяють розвитку жіночого підприємництва та лідерства. Основними напрямки покращення ситуації в даній сфері є: прийняття ефективних правових актів, що стимулюють жінок до відкриття власного бізнесу, забезпечення доступу до фінансово-кредитних інструментів, покращення інформаційної та кадрової підтримки, а також набуття нових знань у сфері онлайн-бізнесу та розширення на нові ринкові сегменти в умовах післяпандемічного періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Джонсон Дж.С. Успіх у бізнесі: Перешкоди та стимули на шляху українських бізнес-леді. *Український соціум: науковий журнал*. № 4 (51). 2014 р. С. 62—75.
2. Дихають у потилицю. Частка жінок-підприємців в Україні зростає на 1% на рік. URL: <https://ua-news.liga.net/economics/news/dihayut-u-potilitsyu-chastka-jinok-pidpriemtsiv-ukraini-zrostaє-na-1-na-rik> (дата звернення 28.02.2024)
3. Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. Київ, ТОВ "Агентство "Україна", 2017. – 92 с.
4. Смаль В. Аналітичне дослідження. Інклюзивний розвиток бізнесу: жіноче підприємство. – Київ, 2018. – 136 с.
5. Chinoye L. Determining women entrepreneurial motivation: a review of theoretical models. *International Journal of Small Business and Entrepreneurship Research*. – 2014. – № 3. – Р. 43–54
6. Hechevarría D., Bullough A., Brush C., Edelman L. High-growth women's entrepreneurship: fueling social and economic development. *J. Small Business Managem.* 2019. Vol. 57, Iss. 1. P. 5–13. doi: 10.1111/jsbm.12503.

Баштанник О. І.,

ст.викладач кафедри економічної кібернетики

Макшишко Н. К.,

д.е.н., професорка, завідувачка кафедри економічної кібернетики

Козін І. В.,

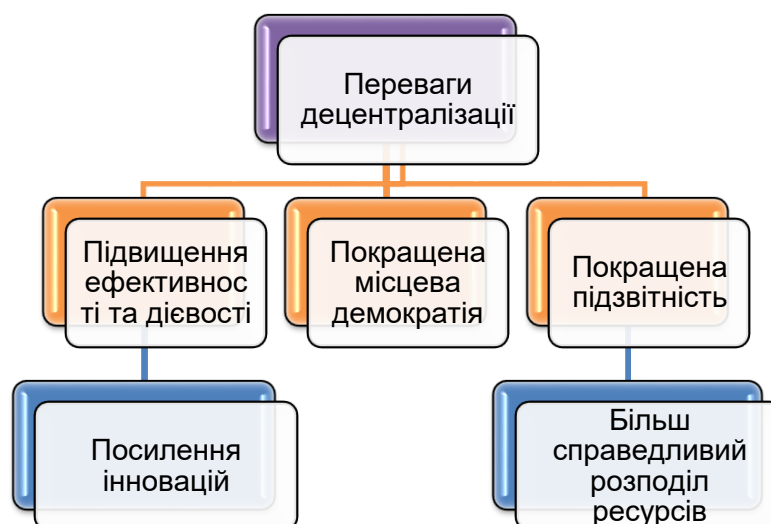
д.ф.-м.н., професор, професор кафедри економічної кібернетики

Полова А. В.,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АПК ТЕРИТОРІЙ

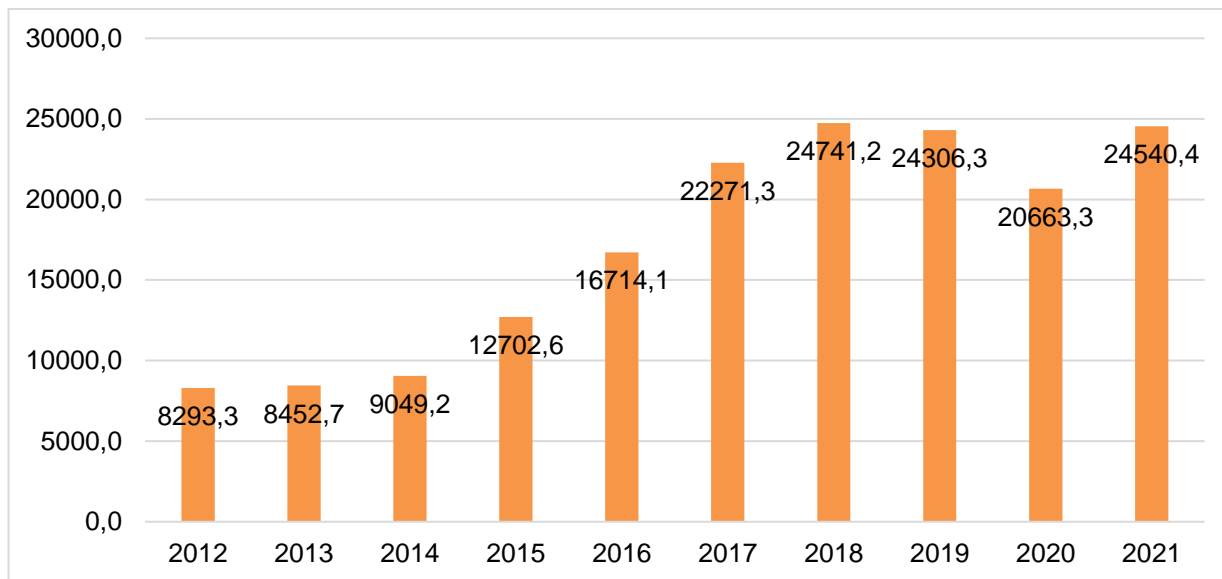
З 2015 по 2020 рік в Україні була проведена реформа децентралізації, яка передала більше повноважень і ресурсів місцевим громадам. З'явилася нова система адміністративно-територіального устрою базового рівня. Станом на січень 2022 року створено 1470 територіальних громад (ТГ) [1].

Рис .1 Переваги децентралізації

Деякі потенційні переваги децентралізації: підвищення ефективності та дієвості надання послуг; покращення підзвітності внаслідок наближення процесу прийняття рішень до людей, яких ці рішення стосуються, і залучення їх до процесів управління; стимулювання інновацій; більш справедливий розподіл ресурсів.

Фінансовою основою місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів. Реформа децентралізації покращила становище ТГ. На рис 2 зображена динаміка надходжень до місцевих бюджетів Запорізької області, де видно трикратне зростання бюджетів за 2015-19 роки [2].

Рис. 2 Діаграма надходжень до місцевого бюджету Запорізької області з 2012 по 2021 рр.

Але для подальшого розвитку українських ТГ потрібно подолати величезні виклики: війна, розмінування і рекультивация сільгоспугідь, відбудова порушених будинків і виробничих потужностей, інфраструктури, логістичних шляхів для експорту сільгосппродукції. Збільшилась потреба у фінансових ресурсах і кадрах. Для вирішення цих надскладних питань потрібна розбудова адміністративної спроможності, створення сучасних систем місцевого і державного управління.

Дослідження в напрямку створення моделей і автоматизованих систем для підтримки прийняття рішень з управління окремими елементами АПК і функціонування ТГ проводилися викладачами і співробітниками ЗНУ з 80-х років минулого століття.

1980-85 рр. Імітаційна модель функціонування АПК регіону була побудована на засадах моделей світової динаміки [3]. Вона включала більше 50 елементів, починаючи із земельних ресурсів і закінчуючи виробництвом окремих видів с/х продукції, обслуговуючих елементів і підсистем. Зв'язок між елементами забезпечував граф моделі і визначав послідовність розрахунків. Модель була реалізована у вигляді програми на мові PL-1 для великих ЕОМ серії ЕС. Була проведена серія розрахунків для планування розвитку АПК

регіону. Крім того програма використовувалась для досліджень студентів під час роботи над дипломними проектами.

1983-90 рр. Модель багатокритеріальної оптимізації сівозмін [4-6]. Створена за даними, при участі і консультаціях фахівців Запорізької обласної сільськогосподарської станції. Модель можна застосувати для пошуку найкращих варіантів використання пахотних угідь сільськогосподарського підприємства для одержання не тільки найкращого доходу, але ще й кращих показників по вмісту протеїну в зібранному врожаю і досягнення при цьому кращих показників збереження гумусу на своїх угіддях. Для різних господарств і їх керівників поняття «кращий» по кожному з напрямів може бути своє. Все в руках тих, хто приймає рішення. Модель тільки підказує яким буде результат діяльності при прийнятих перевагах в критеріях, підтримує прийняття рішень. Відмінність багатокритеріальної моделі від традиційної однокритеріальної в тому, що пошук оптимума йде одночасно по всім критеріям, а не послідовно по кожному з них. Крім пошуку оптимального рішення для одного року проводилися розрахунки ланцюгів сівозмін для різних полів на 5-7 років.

Розрахунки за цією моделлю проводились спочатку на великих ЕОМ серії ЕС за допомогою пакета програм ППП ЛП в АСУ, а після появи надбудови «Пошук рішення» в EXCEL розрахунки проводились на ПК в MS Office.

Модель багатокритеріальної оптимізації сівозмін була представлена на ВДНГ, на її основі проводилися розрахунки для наукових і дипломних робіт. Філософське осмислення багатокритеріальної оптимізації, пошук оптимума по Парето співзвучні з концепцією сталого розвитку ООН [7].

1989-1998 рр. Створення і впровадження автоматизованої системи банківських розрахунків GBANK на замовлення Агропромислового банку [8]. Автоматизована комп'ютерна система на базі ПК в СУБД Clipper була створена і впроваджена в Пологівському відділенні АПБ «Україна» в Запорізькій області.. З 1991 по 1998 рр. система впроваджувалась і супроводжувалась в 120 відділеннях Агробанків і комерційних банків в різних країнах і регіонах. З 1994 р. система GBANK однією з перших в Україні (і світі) перейшла на електронні безпаперові межбанківські платежі в СЕП НБУ.

На основі системи GBANK були створені цикли лекцій і лабораторних робіт для багатьох університетських курсів різних факультетів ЗНУ. Просвітницька робота в базовому Пологівському районі щодо популяризації нових інформаційних технологій на базі ПК привела до замовлення від декількох сільгосп підприємств програм для

автоматизації бухгалтерської роботи, які були успішно розроблені і впроваджені в практику бухгалтерського і управлінського обліку.

З 1996 року діджиталізація почала розповсюджуватися на різні сфери функціонування ТГ. Після затвердження нового формату платіжного доручення з'явилася можливість автоматичної обробки бюджетних платежів і передачі електронних банківських документів для використання в бюджетних розрахунках в фінансових органах ТГ. В 1996-2021 рр. Була створена і впроваджена автоматизована системи бюджетних розрахунків ФІНАНСИ [9]. На виїзному семінарі Мінфіну України, який проведений в 1998 р. в Запоріжжі і Пологах система ФІНАНСИ була визначена однією із базових для автоматизації роботи у фінансових відділах і управліннях різних ТГ України. Систему впроваджено в райфінвідділах і фінансових управліннях Пологівського, Оріхівського, Бердянського, Куйбишевського районів Запорізької області, Криничанському районі Дніпропетровської області, в 25 бюджетних установах і органах місцевого самоврядування Пологівського району.

В 1999 році за замовленням Пологівської міськради була розроблена система ЗЕМЛЯ для обліку і управління земельними ресурсами ТГ [10], яку впроваджено в 12-ти сільських радах та міській раді Пологівського району, 4-х сільрадах Вільнянського району Запорізької області. На замовлення Бюро технічної інвентаризації "Імпульс" (м. Пологи) створено комплекс програм НЕРУХОМІСТЬ для обліку земельних ділянок та об'єктів нерухомості. З 2004 р. на замовлення Пологівської районної ради створюється та впроваджується підсистема управління орендою земельних ділянок.

В 2004 році за замовленням Чапаєвської (нині Воскресенської) сільради Пологівського району була розроблена система НАСЕЛЕННЯ для обліку населення ТГ [11]. Система впроваджується в сільрадах Пологівського та Вільнянського районів. На базі інформації органів місцевого самоврядування, що накопичується і збирається за допомогою розроблених комплексів програм, створюється інформаційно-довідкова система для керівництва регіону і ТГ.

Розроблені системи і комплекси програм взяли участь у Всеукраїнських конкурсах проєктів та програм розвитку місцевого самоврядування, який проводив Фонд сприяння місцевому самоврядуванню при президентіві України. Проєкти «Інформаційна система сільської ради» (2005 р.) та «Інформаційно-аналітична система управління ресурсами адміністративного району» (2006 р.) стали переможцями і одержали державне фінансування [12, 13]. Ці комплекси програм можуть безкоштовно постачатися у будь-які

ТГ України, вони є державною власністю. Також можливо їх використання в закладах освіти для навчання.

В 2018-19 рр. в рамках НДР «Створення, розвиток інфраструктури і технологій управління комунальною власністю України» (держбюджетна тема МОНУ, секція «Науки про Землю») проведені: проектування баз і сховищ даних для створення інформаційної інфраструктури управління комунальною власністю; дослідження способів візуалізації показників різної природи (економічних, демографічних, соціальних, географічних, екологічних тощо), електронних карт; дослідження інформаційних потоків регіону до та після проведення реінжинірингу; дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення управління ресурсами ТГ; порівняльний аналіз динаміки надходжень до місцевих бюджетів на базі багатокритеріального підходу; аналіз динаміки надходжень до бюджетів ОТГ і їх прогнозування [14].

В 2019 -21 рр. В рамках НДР «Геопросторова та інфраструктурна перебудова децентралізованих самоврядних соціально-економічних об'єднань багатовекторного розвитку» (держбюджетна тема МОНУ, секція «Науки про Землю») розроблена комп'ютерна програма територіальної організації самоврядних соціально-економічних об'єднань низового та субрегіонального рівня, проведені дослідження картографічного забезпечення в ТГ.

Перелік досліджень в напрямку створення моделей і автоматизованих систем для управління окремими елементами АПК і функціонування ТГ, їх впровадження в практику управління громад дають надію на можливість створення сучасних он-лайн і хмарних систем управління для успішного подолання поточних викликів, пов'язаних з війною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новий адміністративно-територіальний устрій України – інтерактивна мапа та основні дані: URL: <https://atu.decentralization.gov.ua/>
2. Полова А. В., Баштанник О. І., Максишко Н. К. Динаміка надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад Запорізької області: аналіз та моделювання. Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління : матер. Х Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Полтава, 19–20 лист. 2020 р. Полтава : ПУЕТ, 2020. С. 137–142.
3. Рогоза М.Є., Рамазанов С.К., Мусаєва Е.К. Нелінійні моделі та аналіз систем : навч. посіб. 2-ге вид., зі зм. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 1147 с.
4. Баштанник О.И., Максишко Н.К. Использование двойственных оценок в многокритериальных задачах оптимизации развития АПК. Использование двойственных

оценок при оптимизации развития АПК и эффективность производства АПК (Оптимум VIII). : тез. докл. межреспубл. конф.. Рига, 1988. Ч. I и II. С. 15–17

5. Логвиненко О.І., Козін І.В., Баштанник О.І., Максишко Н.К. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління земельними ресурсами району, територіальної громади. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Соціум і науки про Землю», 21–23 вересня 2017 року, С. 91-92.

6. Програма дій «Порядок денний на XXI століття». Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо–де–Жанейро (саміт «Планета Земля, 1992). Київ: Інтелсфера, 2000. 359 с.

7. Сталий людський розвиток місцевих громад: наукові роботи ВНЗ-партнерів проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» [укладачі: М.А. Лепський, І.В. Дударєва]; за заг. ред. М.А. Лепського. – К.: ПРООН... by Maxim Lepskiy

8. Баштанник О.І., Козін І.В., Перепелиця В.О., Ясінська Н.Д., Дяченко Г.П. О программном комплексе «GBANK». *Банковские технологии. Журнал «Компьютеры + Программы»*, 1996, № 1, с.24-26

9. Баштанник О.І., Максишко Н.К., Козин И.В., Медведь С.Н. Региональная информационная система управления финансами. Сб. трудов Первой междунаучно-практической конференции «Проблемы становления рыночной экономики: информационное и финансовое обеспечение деятельности предпринимательских структур» (Часть II) - Севастополь 1998 - с.176-180.

10. Баштанник О.І., Задорожня А. М., Максишко Н. К. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління земельними ресурсами регіону. *Вісник ЗНУ. Економічні науки*: Зб. наук. праць. Запоріжжя: ЗНУ, 2010. № 3 (7). - С. 93 – 99.

11. Козін І. В., Максишко Н. К, Баштанник., О. І. Інформаційно-аналітична система управління ресурсами адміністративного району. Матеріали доповідей учасників третьої науково-практичної конференції «Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою» (13-14 вересня 2007 року, Бердянськ). Ч.1. Бердянськ: АРІУ ЗНТУ, 2007. 96 с. С. 8-10.

12. Максишко Н.К., Баштанник О.І. До проблеми реінжинірингу інформаційного простору місцевого самоврядування. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво – 2012. – №2 (65) – С. 41-51.

13. Козин І. В., Перепелица В. А., Максишко Н. К. Фрагментарные структуры в задачах дискретной оптимизации. *Кибернетика и системный анализ*. 2017. – № 6. – С. 125-131.

14. Полова А. В., Максишко Н. К., Баштанник О. І. Комплексний фрактальний аналіз надходжень до бюджету об'єднаної територіальної громади. Управління соціально-економічним розвитком регіонів та держави: зб. матеріалів XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 17 квіт. 2020 р.) / за ред. А.В. Череп. Запоріжжя: Вид-во ЗНУ, 2020. С. 214–216.

15. Баштанник О.І., Полова А.В., Максишко Н.К. Аналіз та моделювання динаміки надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад Запорізької області. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки.* №3 (47), 2020

Шустов В.В,

аспірант,

Кушнір С.О.,

д.е.н., професорка, професорка кафедри фінансів,

банківської справи та страхування,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

БДЖІЛЬНИЦТВО – ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ БІЗНЕСУ ЧИ БАГАТА СПАДЩИНА УКРАЇНЦІВ

Бджільництво характеризується розведенням бджіл для отримання продуктів бджолиного виробництва, таких як мед, маточкине молочко, перга, віск тощо. Мед як корисний та смачний продукт ніколи не перестане користуватися попитом, а тому заняття бджільництвом у наш час стає все більш популярним. Оскільки бджільництвом дедалі цікавиться все більше українців, планують займатися цим видом бізнесу, але не у всіх вистачає знань та можливостей для початку роботи.

Питання правильного догляду за бджолами, ведення бджолиного бізнесу та отримання максимального прибутку вже з першого року неодноразово піднімалися вченими. Серед українських та іноземних науковців досить багато наукових досліджень було присвячено саме пасічництву та веденню бджолиного бізнесу. Так, В. Алпатов

досліджував зміни та відмінності у породах медоносних бджіл для використання особливостей напряду бджолярами на пасіці. Також саме у його книгах вперше були зібрані більшість попередніх досліджень інших вчених у цій галузі воєдино.

А ось П. Я. Хмара у своїх працях досліджував технології оздоровлення бджіл без медикаментів, шкідливих для здоров'я людей. Він спілкувався та опрацьовував досвід багатьох пасічників з України та світу, щоб познайомити у майбутньому бджолярів із своїм винаходом – ізолятором для бджолої матки, який був ним запатентований та використовується по сьогоднішній день.

Різноманіття підходів та методів ведення бджільництва пов'язано з тим, що розвиток цього бізнесу у різні часові періоди в регіонах України був спричинений факторами внутрішнього та зовнішнього впливу.

Мета статті полягає в аналізі та вивченні такого цікавого та прибуткового заняття, як пасічництво, переваг та недоліків бджільництва як бізнесу в Україні та зарубіжних країнах, а також встановлення перспектив подальшого розвитку ринку бджолоїного виробництва.

Бджоли є одними з найкорисніших комах на планеті, а мед – один з найцінніших продуктів для людини. Навіть згідно Постанови КМУ від 29.03.2002 № 426 «Про норми харчування військовослужбовців Збройних Сил, інших військових формувань та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, поліцейських, осіб рядового, начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту» [1] норма споживання меду в харчуванні військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань має становити близько 20 г на одну людину на добу, тобто в місяць більше пів літра.

Калорійність меду дуже висока - 100 грам продукту містить 330 кілокалорій, це 1382 кДж. Крім того, 100 грамів меду містять 82,4 грама вуглеводів і 0,3 г білків.

В середньому, один українець за рік споживає близько 0,8-1,2 кг меду (США – 0,76 кг, країни ЄС – 0,65 кг, Китай – 0,25 кг) [2].

Суспільство вже давно почало розводити бджіл, аби отримувати мед, який є дуже смачним та корисним десертом, а також супутні продукти та послуги.

Ще від 14 ст. на території сучасної України з'явилися згадки про пасічництво, коли вулики ставили на пнях на вирубаних ділянках лісів. Бджільництво охоронялося звичаєвим правом, законами «Руської Правди» й Литовським статутом. Продукти бджільництва мали важливе значення і в зовнішній торгівлі, зокрема у 15-16 ст. були відомі «воскові комори»

у Львові, Луцьку, Володимирі, Бересті. За козацької доби 16-17 ст. бджільництво досягає значного розвитку, поширюючись на Слобожанщину і козацькі території.

Український пасічник П. Прокопович в 1814 році першим у світовій практиці сконструював розбірний рамковий вулик і на його основі розробив систему догляду за бджолиними сім'ями. Вже в 1827 році він заснував першу в Російській імперії школу бджільництва, де навчалися й іноземці.

Серед відомих осіб, які зробили потужний внесок у розвиток бджільництва в Україні - С. Великдан, М. Новлянський, І. Корабльов, М. Боровський (ред. ж. «Український пасічник»), В. Ващенко, О. Андріяшев, В. Шимановський (автор підруч. «Методи пасічництва»), П. Білецький-Носенко (автор праці «Пасечник или опытное пчеловодство в южной полосе России», 1818; 1845), В. Різниченко (ред. ж. «Пасічничка старовина»), Є. Архипенко, Ю. Любинецький (засновник школи пасічників у Галичині, 1857), Л. Трещаківський, І. Наумович (засновник першого в Україні Товариства пасічників у Коломиї, 1868), М. Михалевич (автор першої книги українською мовою «Пасіка», Л., 1877), О. Покорський-Журавко, І. Марцинків, В. Пилипчук та ін. 1896 у Києві заснували Південно російське товариство бджільництва, відділи пасічництва працювали на численних сільськогосподарських виставках [3].

Відома періодика щодо бджолярної справи: в Києві – «Ежегодник пчеловодства» (1896–1901), «Труды Южнорусского общества пчеловодства» (1903), «Листок пчеловода» (1906), «Українське бджільництво» (1906–10); у Катеринославі (нині Дніпр) – «Пчела» (1908) та «Пчеловодное хозяйство» (1911); в Одесі – «Листок пчеловода» (1909). У 1910 в українських губерніях Росії налічувалося близько 68 тис. пасік із 630 600 вуликами. Напередодні 1-ї світової війни бджільництво найбільш розповсюджене на Чернігівщині, в лісостеповій зоні; річна продукція меду досягла 13 тис. т, воску – 1,4 тис. т [3].

Після Першої світової війни станом на 1921 рік в Україні налічувалося близько 54 тис. вуликів та спостерігалось поживлення в галузі. В 1925 створено Всеукраїнське бюро бджільництва, в Харкові – науково-дослідну пасічну станцію, згодом – зональну станцію Всесоюзного інституту бджільництва, дослідну станцію в м. Умань, школу в м. Боярка. відновлено діяльність та створено ряд нових спілок та товариств бджолярів.

У 20–30-і рр. в Україні виходило 27 журналів із бджільництва. Друга світова війна завдала значної шкоди бджільництву України: якщо 1939 в Україні було близько 1 млн 300 тис. вуликів, то 1948 – лише 50 тис. Від 1960-х рр. бджільництво в Україні розвивалося

шляхом зміцнення колгоспних та радгоспних пасік. З 1991 року промислове бджільництво почало занепадати, залишаючись переважно в домашніх господарствах.

Згідно Закону України «Про бджільництво» від 22.02.2000 № 1492-III бджільництво - галузь сільськогосподарського виробництва, основою функціонування якої є розведення, утримання та використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення і підвищення їх урожайності, виробництво харчових продуктів і сировини для промисловості [4].

Об'єктами бджільництва є робочі бджоли, бджолині матки, трутні, бджолині сім'ї, яких розводять на племінних і товарних пасіках.

Згідно статті 4 згаданого Закону суб'єктами бджільництва незалежно від форм власності є:

- племінні та товарні пасіки, племінні бджолорозплідники;
- підприємства з виготовлення обладнання та пасічного інвентаря;
- підприємства, установи та організації із заготівлі, переробки, реалізації продуктів бджільництва та препаратів із них;
- лабораторії сертифікації продуктів бджільництва;
- наукові установи, заклади освіти, дослідні господарства, які займаються бджільництвом;
- спілки, асоціації та інші об'єднання, діяльність яких пов'язана з питаннями бджільництва [4].

Станом 2022 рік в Україні кількість пасічників сягала близько 500 тис. чоловік. Середній вік бджоляра складає 45 років, за часи незалежності України він досить помолодшав, оскільки 30-40 років тому середній вік пасічника був «за 60». Серед нового покоління бджолярів є люди віком навіть менше 30 років [5].

Як правило, зацікавленість бджільництвом починається переважно як хобі, але в подальшому може перерости в досить вигідний бізнес.

Для того, аби отримувати максимальний прибуток зі свого хобі - заняття бджільництвом, та обрати для себе той самий «ідеальний варіант» бджіл, краще почати з аналізу природно-кліматичних умов, де будуть знаходитися вулики, зовнішню обстановку, медоноси, які ростуть недалеко, якість та наявність обладнання, а також можна протестувати декілька порід, яких налічується близько 25, адже кожна порода має свої властивості та свій характер.

Найпопулярнішим продуктом бджолиного виробництва є, безумовно, саме мед, адже саме він є дуже корисним продуктом, які дарувала людству природа. Для того, аби люди більше дізнавалися про користь продуктів бджільництва та їх можливості лікування, була створена галузь в народній медицині під назвою апітерапія.

Як і в будь-який бізнес, для зниження собівартості виробленої продукції в подальшому утримання пасіки потребує інвестицій. Наприклад, потрібно збільшувати число вуликів, відпрацьовувати технологію бджолиного утримання, а також використовувати для збору продуктів бджолиного виробництва найкраще сучасне обладнання.

Останні декілька років Україна впевнено утримувала перші місця з виробництва меду та до 24 лютого 2022 року знаходилася в топ-країн – світових лідерів. Згідно даних статистики станом на 2022 рік, в Україні налічувалося близько 400 тисяч бджолярів та більше 3 млн бджолосімей.

Лідерами в Україні за кількістю пасік є Кіровоградська область із показником у 2550 пасік (понад 153 тис. бджолосімей), Запорізька область із 2307 зареєстрованими пасіками, Вінниччина (146 тис. бджолосімей) та Одещина (113 тис. бджолосімей).

Доречі, на Луганщині до вторгнення РФ відмічалася стрімке нарощення кількості пасік - за останніми даними понад 1600 пасік.

Але середній показник розміру пасіки найвищий у традиційному регіоні розведення та продажу маток і бджолопакетів карпатської породи – Закарпатті, де зосереджені матковивідні господарства, які мають багато сімей-виховательок для маток. На одну пасіку тут припадає в середньому аж 92 бджолосім'ї [6].

Пасічники з України кожного року збирали приблизно 20 – 25 тис. тонн меду та більшу частину експортували в інші країни.

Якщо порівнювати бджільництво з іншими видами сільськогосподарського бізнесу, то можна зазначити, що пасіка не прив'язана до одного місця перебування, а тому її можна перевозити туди, де буде гарний медоніс та є умови для розміщення. Також, бджільництво є одним із небагатьох видів бізнесу, де розширення може відбуватися за невеликих інвестицій – достатньо буде придбати спеціальну машину для виготовлення вуликів, за допомогою якої їх можна виготовляти у кількості, яка потрібна пасічнику, а також не потрібно купляти постійні бджолопакети, адже навчитися розводити бджіл можна самостійно.

Для того, аби зберегти усі бджолині сім'ї протягом холодного періоду року, який в Україні може тривати за температурними показниками близько шести місяців, бджолярі контролюють поведінку бджолосімей, тому що бджолині сім'ї, які сильно ослабли за час зимівлі, вже не зможуть приймати активну участь у медозборі.

Не варто забувати і про те, що на результати зимівлі бджолиних сімей можуть впливати такі фактори, як фізіологічна підготовка бджіл до зимівлі та потенційна тривалість їх життя, а також інтенсивність споживання меду упродовж зимівлі, кількість та якість кормових запасів, температурний режим тощо.

Оскільки навіть якщо займатися бджільництвом як хобі, цей напрямок потребує вкладень на придбання бджіл, вуликів та необхідного обладнання. Але зі збільшенням об'ємів з часом ця справа набирає обертів і приносить додаткові можливості для заробітку. Малою сьогодні вважається пасіка до 50 бджолосімей.

Середня пасіка — від 50 до 300 бджолосімей, саме такі пасіки і складають ядро українського бджільництва, те, на чому воно тримається. Великою вважається пасіка понад 300 і до 1000 бджолосімей, проте, в Україні є вже кілька пасік де тримають 5-10 тисяч бджолосімей [5]. Щоб вивести пасіку з 10 вуликів, яку можна вважати бізнесом, потрібно приблизно 3 - 4 роки.

Таблиця 1

Середня вартість матеріалів та обладнання, необхідних для бджоляра

Назва	Вартість
Вулики	1750 грн/1 штука
Бджоли	1500 – 3000 грн/бджолопакет
Інвентар	Приблизно 5 000 – 10 000 грн (залежить від якості)
Ветеринарні препарати	Приблизно 11500 на рік
Спец. одяг	1500 – 3000 грн
Місце розміщення	Залежить від того, приватна територія чи планується брати в оренду
Охорона	За необхідності
Помічники	За необхідності
Система відеонагляду	За необхідності

Зазвичай, бджолярі використовують свою пасіку лише для отримання меду, але є і такі, які додатково займаються додатковими напрямками, наприклад, продажем бджолопакетів, до яких відносяться 4 рамки з бджолами та маткою. Також багато бджолярів збирають пилок, пергу, маточкине молочко, віск, отруту, прополіс, а також маток бджоли для продажу.

Але не варто забувати про те, що зміна клімату та безконтрольне застосування неорганічних добрив може поглиблювати різноманітні проблеми в українському бджільництві та призводити до дедалі більшої загибелі бджіл і збитків бджолярів, безумовно, також.

Зважаючи на сучасні реалії, відповідні державні структури України розробляють стратегії адаптації до зміни клімату до 2030 р. «Європейський зелений курс», що має стати керівною стратегією зеленого розвитку економіки, спрямованої на оптимізацію та узгодження розвитку галузей сільського господарства, у тому числі і на бджолину справу.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновки, що заняття бджільництвом як вид бізнесу доступний практично кожному зацікавленому, адже на вхід до ринку меду досить низькі рамки. Також варто зауважити, що в Україні є значний потенціал для розвитку цього напрямку сільськогосподарського виробництва за адекватної підтримки держави, оскільки, наприклад, лише приблизно 2% людей, які займаються виробництвом меду, зареєстровані офіційно як фізичні або юридичні особи – підприємці.

Багато бджолярів не надають цьому пильної уваги, бо виробляється мед, зазвичай, на невеликих за розмірами пасіках та продається у своєму регіоні. За належної популяризації, державної підтримки, грантових та кредитних програм тощо, даний напрямок виробництва має перерости в потужну підгалузь сільського господарства, яка не лише сформує нові робочі місця, збагатить бюджет, підвищить об'єми експорту, а й відродить давню спадщину українців, один з елементів «коду нації».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про норми харчування військовослужбовців Збройних Сил, інших військових формувань та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, поліцейських, осіб рядового, начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту: Постанова КМУ від 29.03.2002 № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2002-%D0%BF#Text>

2. Дієтологи підказали, скільки меду можна з'їдати протягом дня. URL: <https://ukr.media/medicine/369396/>

3. Боднарчук Л. І., Мовна У. В. Бджільництво. Енциклопедія Сучасної України / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-41425>

4. Про бджільництво : Закон України від 22.02.2000 № 1492-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-14#Text>

5. Середній вік пасічника в Україні знизився до 45 років. Latifundist Media. URL: <https://kurkul.com/news/19931-gretski-fermeri-na-traktorah-pochali-strimuvati-bijentsiv>

6. Яцина А. Кількість та розмір пасік в Україні за областями, Kurkul.com, 2021 р. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1140-kilkist-ta-rozmir-pasik-v-ukrayini-za-oblastyami--infografika>

Курилова Ю.Р.,

к.філ.н., доцентка, доцентка кафедри української літератури
Запорізький національний університет, м.Запоріжжя

ЕКОКАТАСТРОФИ В ЛІТЕРАТУРНИХ ПРОЄКЦІЯХ: ПАРАМЕТРИ ВПЛИВУ ТА СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МИСЛЕННЯ У ПОВОЄННОМУ ВІДРОДЖЕННІ УКРАЇНИ

Техногенні й екологічні катастрофи періодично стають передумовою формування найбільш значущих тем сучасної літератури, яка відображає глобальні зміни та виклики, що постають перед людством. Літературні проєкції цих катастроф не лише відтворюють вплив людської діяльності на природу, але й стимулюють роздуми про етику, відповідальність і майбутнє нашої планети. Особливо актуальним це питання стає в контексті повоєнного відродження, коли країни намагаються відбудувати свою економіку та інфраструктуру, враховуючи водночас необхідність збереження навколишнього середовища.

Воєнний і поствоєнний період характеризуються особливими викликами і можливостями, що потребують інноваційного підходу до вирішення екологічних проблем.

Література, як дзеркало суспільних настроїв та ідей, відіграє важливу роль у формуванні екологічної свідомості та інноваційного мислення. Через художні образи та сюжети вона здатна впливати на світогляд читачів, стимулюючи їх до переосмислення стосунків між людиною та природою.

Важливим аспектом для аналізу є параметри відображення і впливу екологічних катастроф у літературних творах на формування інноваційного мислення, а також стратегії, які використовують автори для актуалізації уваги до такої проблематики. Аналіз проблемно-тематичного спектру творів допоможе зрозуміти, як література може сприяти пошуку нових шляхів розвитку суспільства, на яких формується баланс між економічним зростанням та збереженням природного середовища.

6 червня 2023 року Україна вже вкотре пережила наслідки геноцидних практик і була змушена шукати рішення для складної ситуації в різних аспектах (соціальний, економічний, ментальний, історичний тощо). Після підриву Каховської ГЕС окупаційними військами російської федерації Уряд України ухвалив низку важливих рішень для подолання наслідків цієї катастрофи. Зокрема, було виділено значні фінансові ресурси з резервного фонду державного бюджету для підтримки постраждалих регіонів та забезпечення базових потреб населення. Після руйнування греблі доступ до чистої питної води став критично важливим питанням: на виділені кошти (845,1 млн гривень) мали забезпечити мешканців цих регіонів водою, запобігаючи виникненню санітарно-епідеміологічних проблем [8]. Підрив Каховської ГЕС є масштабною катастрофою, наслідки якої відчуватимуться протягом багатьох років. Вона торкнулася критичних сфер життя України, таких як енергетика, економіка, сільське господарство та екологія, і потребує комплексних заходів для подолання її наслідків. Держава і суспільство мають об'єднати зусилля для відновлення та мінімізації шкоди, завданої цією катастрофою.

Окрім техногенних та економічних наслідків катастрофа стала причиною трагедії (втрачені людські життя), яка закономірно знайшла відображення в сучасній масовій поетичній творчості. Так, наприклад, пісня М. Чумак «Човни», написана під псевдонімом «Мрія», є яскравим прикладом того, як мистецтво може стати реакцією на трагічні події та способом підтримати людей у важкі часи, дати можливість впоратися із психологічною травмою. Історія створення цього твору є глибоко зворушливою та важливою для розуміння культурної реакції на війну й спричинені нею техногенні й екологічні лиха, адже співачка почала писати пісню відразу після новини про підрив ГЕС. Переїзд Марії до Львова після початку повномасштабного вторгнення РФ підкреслює, як війна змінила життя

багатьох українців, змусивши їх залишити свої домівки та адаптуватися до нових умов. П'єса «Херсонські історії порятунку» та вірші, прочитані поетами Херсонщини в столичному метро, свідчать про те, що українська культура активно реагує на події війни, зберігаючи пам'ять про них та підтримуючи моральний дух суспільства.

Інтенціональність та емоційний авторський комплекс творів, які присвячені події, відтворює відповідні настрої й думки, які притаманні людям, які опинилися в драматичних обставинах. Мотиви страждань, терпіння, надії легітимні бажання відплати й покарання, апеляція до найвищого судді формують їхню тематику. Вірш Д. Борковської «Любий щоденнику, знаєш...», не позбавлений обценної лексики й максимально наближений до імітації розмовно-побутового стилю, передає водночас психологічний, соціополітичний й метафізичний контекст: «Скажи їм, будь ласка, про карму / Що вбивши тварину / Не стане менше тварин / Позбавивши дому / Собі не збудуєш опори / А мертвими душами / Не нагодуєш терор / Скажи їм / Що людяність вплав / Абсолютно та сама...» [2]. Вірш Ксені Берш – фіксація «життя в моменті» (майстерно відтворена односкладними реченнями), передає безпосередні враження від катастрофи, у яких відчутні апокаліптичні настрої, що викликають певні культурологічні асоціації: «Нас заливає водою по вінця. / Вдих. / Потім видих. / А далі – пітьма. / Зараз у душах усіх українців / Тоне добро й впливає – війна» [1]. В історії української літератури наявні прецеденти символічних проєкцій екоциду та його рецепції, хоча й у кількісному відношенні не дуже масштабні, адже адекватному осмисленню доцільності впливу людини на природне оточення не сприяли суспільно-історичні обставини та принципи літературної творчості, сформовані під впливом цих обставин («Поема про море» О. Довженка, «Циклон» і «Чорний яр» О. Гончара тощо). Сучасні твори співзвучні цим текстам у плані маніфестованої або прихованої в підтексті ідеології збереження й трансляції національних цінностей, візіонерських інтенцій (передбачення наслідків, можливе запобігання таких трагедій у майбутньому), імперативом звинувачення й провини. Так, наприклад, В. Чабаненко, апелюючи до свого попередника, писав: «Доруйнують козацьку фему / Намислив нелюд і тиран, / А ти мерщій утяв Поему, / Приклавши сіль до свіжих ран. / По наших злоті горе-море, / По нашій славі бруд розливсь / О геніальний чудотворе, / Ти геніально помиливсь!» [цит. за 7, 35].

Поетичні акценти на проблематиці історичної пам'яті й екологічній доцільності у творах, які написані за багато років до теперішньої трагедії, важливі для сучасного читача в плані актуалізації національного міфу й у процесах трансформації національної ідентичності, адже в поточних дискусіях щодо відновлення Каховської ГЕС практично не

беруться до уваги аспекти соціокультурні та історичні. Наприклад, Т. Загородній у своїй заяві розглядає питання відбудови Каховської ГЕС з певною іронією, підкреслюючи першочергову необхідність відновлення інфраструктури для забезпечення функціонування держави та підтримки армії, а також необхідність можливих альтернативних підходів до використання земель [3]. Критика ностальгії за минулим відчувається в саркастичних відгуках щодо відновлення «сакральних місць сили козацтва», що були знищені під час будівництва ГЕС: дослідник підкреслює, що ці ідеї, хоч і мають культурну цінність, не є практичними в сучасних умовах. Відновлення інфраструктури Каховської ГЕС може сприяти забезпеченню стабільності та функціонуванню економіки, що є важливим для підтримки армії та енергетичної безпеки. Така стратегія мислення відображає конфлікт прагматизму й символізму в колективній свідомості українців, які вже багато століть намагаються вирішити його.

У зв'язку з цим привертає увагу концепція «культури стихійного лиха», яка формується під впливом екстремальних погодних явищ в 1960-ті рр. ХХ ст. (Г.Е.Мур), що дала поштовх для розвитку студій пам'яті про екологічні катастрофи в Європі, які враховують також розробку соціально-економічних заходів превентивного характеру й вивчення антропогенних факторів катастроф. Дослідниця Г. Перга, яка розробляє цю тему в українській історіографії, акцентує увагу на тому, що сучасне європейське суспільство стурбоване не лише соціально-економічними збитками, а й руйнуванням культурної спадщини, духовних збитків [6, с. 213]. Низка науково-дослідних проєктів, що досліджують аспекти захисту рухомої й нерухомої культурної спадщини в разі повеней, реалізована в Європейському Союзі.

В Україні такі міжсекторальні проєкти тільки починають розвиватися, а взаємодія дослідників різних галузей (природничих, економічних, соціогуманітарних) не є поки що достатньо розвиненою, хоча реалії глобалізованого світу, який знищує відмінності, потребують постійної актуалізації пам'яті для розробки стратегій виживання певних спільнот. На цьому також наголошував літературознавець В. Моренець, критично осмислюючи концепцію «постчорнобильської бібліотеки» Т. Гундорової, акцентуючи увагу на антропологічних передумовах і причинах катастроф – «моральному станові суспільства», «людському факторові», «семихребетності українських можновладців» [4, с. 81], втраті самототожності й інстинкту самозбереження. Отже, проблема відновлення Каховської ГЕС має вирішуватися на перехресті дисциплінарних перспектив, які б враховували різні виміри й модуси функціонування спільноти – і літературознавча,

містецька перспектива, яка опосередковано відтворює стратегії колективного мислення, можливо, відіграватиме в цьому процесі не останню роль.

Жанровий модус осмислення трагедії затоплених територій внаслідок побудови каскаду гідроелектростанцій реалізований у різноманітних жанрових формах: ліричних та ліро-епічних творах, автобіографічних новелах і спогадах, краєзнавчих історико-документальних дослідженнях. На особливу увагу заслуговують краєзнавчі дослідження й нариси Р.Омелечко та К.Сушка, які органічно вписуються в контекст меморіальних практик (наприклад, численні ініціативи ГО «Старий Дніпро» щодо затоплених сіл).

Книга Р. Омелечко «Пам'ять затоплених сіл. Чорнобай» присвячена переселенню низинних придніпровських сіл Чорнобаївського району в період 1956-1960 років та затопленню цих сіл водами Кременчуцького водосховища. Це краєзнавче історико-документальне дослідження висвітлює трагічні події в історії рідного краю на основі архівних документів, публікацій у періодиці, спогадів учасників і очевидців [5].

Книга К. Сушка «Повернення Дніпра. Звідкіль родом Каховська ГЕС?» розширює простір дискусії щодо відновлення Каховської ГЕС оприявненням численних фактів, які апелюють до історичного, економічного, психологічного й метафізичного контексту. Автор цієї книги намагається розкрити причини й наслідки порушення природних і соціальних законів, у глобальному вимірі – переступу через «Природну Сутність Людини» [7, с. 45]. Недаремно, мабуть, він також перечитує і твори академіка В. Чабаненка ([9],[10]), формуючи інноваційне синергійне бачення вже сучасних читачів в напрямку усвідомлення цілісності світобудови й доцільності й ергономічності кожної частини національного мікрокосму, який формується в умовах певного географічного локусу. Феноменальні подробиці (озон, який викрешується внаслідок проходження води через пороги), свідчення науковців, представлені в нарисі, риторичні питання, комунікативна специфіка тексту в цілому – справляють потужний вплив на свідомість.

Отже, дискусії в публічному полі, не зважаючи на швидкість прийняття рішень щодо відновлення інфраструктури у державі, яка чинить опір окупантам, усе ще тривають. Альтернативою вирішення такого складного питання, як відновлення Каховської ГЕС, може стати трансдисциплінарний проект, який би врахував здобутки європейських практик і нагальні потреби розвитку української держави й суспільства в цілому в поточному моменті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берш К. 6.06.2023 Підрив Каховської ГЕС. URL: <https://arkush.net/book/11218> (дата звернення: 20.05.2024).
2. Борковська Д. Вірш присвячено трагедії на Каховській ГЕС. URL: https://www.tiktok.com/@darya_bork/video/7250749736209108229
3. Ліскович М. Майбутнє Каховської ГЕС: відбудувати чи залишити так, як є? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732699-majbutne-kahovskoi-ges-vidbuduvati-ci-zalisiti-tak-ak-e.html> (дата звернення: 20.05.2024).
4. Моренець В. Голос у пустелі. *Слово і Час*. 2006. № 4. С. 80–83.
5. Омелечко Р. Пам'ять затоплених сіл. Чорнобай : Чорнобаїв. КПП, 2020. 203 с.
6. Перга Т. Європейська культура пам'яті про екологічні катастрофи. Європейські історичні студії. Наукове видання Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2016. № 2. С.209–217.
7. Сушко К. Повернення Дніпра. Звідкіль родом Каховська ГЕС? : нарис / 2-ге вид., доп. і розшир. Чернівці: Друк-Арт, 2024. 88 с.
8. Уряд погодив експериментальний проект відновлення Каховського водосховища та ГЕС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-pohodyv-eksperymentalnyi-proekt-vidnovlennia-kakhovskoho-vodoskhovyshcha-ta-hes> (дата звернення: 20.05.2024).
9. Чабаненко В. Великий Луг Запорозький : історико-топонімічний словник. Запоріжжя : ЗДУ, 1999. 332 с.
10. Чабаненко В. Українська Атлантида. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2006. 408 с.

Наукове видання

**ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ
В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ**

**Збірник
матеріалів
Круглого столу**

**м. Запоріжжя
21 травня 2024 року**

Українською мовою

Технічний редактор
Батракова Т.І.

Редактор
Кушнір С.О.

Підп. до друку 27.06.2024. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк цифровий.
Тираж: 150 прим.

Запорізький національний університет
69600, Запорізька обл., м. Запоріжжя,
вул. Жуковського, 66